Міністерство освіти і науки України
Національна академія наук України
Південний науковий центр НАН та МОН України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Всеукраїнська громадська організація «Асоціація університетів України»
Всеукраїнська громадська організація «Інноваційний університет»
Первинна профспілкова організація ЧНУ імені Петра Могили
Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАНУ
Державний архів Миколаївської області
ДУ «Національний науковий центр радіаційної медицини НАМН України»
Донецький національний медичний університет
Технічний університет Молдови (Кишинів)
Університет гуманітарних та природничих наук ім. Яна Длугоша (Польща)
Університет імені Адама Міцкевича (Польща)
Leipzig University of Applied Sciences (Німеччина)
Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza (Польща)
Ca` Foscari University, Venice (Італія).

ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2025: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі

ТЕЗИ

XXII Міжнародна наукова конференція

16-22 червня 2025 р., м. Миколаїв,Україна

Миколаїв – 2025

Ольвійський форум – 2025 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі: XXII міжнар. наук. конф 16-22 черв. 2025 р., м. Миколаїв : тези / М-во освіти і науки України ; Нац. акад. наук України ; Півд. наук. центр НАН та МОН України ; ЧНУ ім. Петра Могили; Всеукр. гром. орг. «Асоціація університетів України»; Всеукр. гром. орг. «Інноваційний університет»; Первинна профспілкова організація ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАНУ ; Держ. архів Миколаївської обл. ; ДУ «Нац. наук. центр радіаційної медицини НАМН України» ; Донецький нац. мед. ун-т ; Технічний ун-т Молдови (Кишинів) ; Ун-т гуманітарних та природн. наук ім. Яна Длугоша (Польща) ; Ун-т ім. Адама Міцкевича (Польща) ; Leipzig University of Applied Sciences (Німеччина) ; Politechnika Rzeszowska im. Ignacego Łukasiewicza (Польща) ; Ca` Foscari University, Venice (Італія). – Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна, 2025. – 324 с.

Збірник містить тези доповідей учасників XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Ольвійського форуму-2025 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі.

© ЧНУ імені Петра Могили, 2025

СЕКЦІЯ

ТЕХНІЧНІ НАУКИ

Підсекція: Геодезія, землеустрій, кадастр: сучасні тенденції розвитку

УДК 528.2

Перович Л. М.,
д-р техн. наук, професор,
завідувач кафедри управління земельними ресурсами
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Перович І. Л.,
д-р техн. наук, професор,
професор кафедри економічної експертизи та землевпорядкування
Західноукраїнського національного університету, м. Тернопіль, Україна

До 20 річчя внесення до Списку ЮНЕСКО

ФЕНОМЕН ГЕОДЕЗИЧНОЇ ДУГИ СТРУВЕ

Початок досліджень форми і фігури Землі цікавив людство із самого початку його зародження. Однак тільки з першої половини XIX століття дослідження, пов'язані з вивченням форми та фігури Землі, набувають рис науково-практичної обґрунтованості.

Нова епоха у вивченні фігури Землі почалася після відкриття Ньютоном закону всесвітнього тяжіння, на основі якого було встановлено, що фігурою Землі повинна не куля, як це сприймалося раніше, а стиснута вздовж осі обертання фігура, яку назвали сфероїдом, частковим випадком якого є еліпсоїд обертання. Таким чином, питання визначення геометричних параметрів такої фігури стало надзвичайно актуальним. Такими геометричними параметрами, які виражають їх простими математичними виразами можуть бути екваторіальна піввісь загального земного еліпсоїда a та його стиснення α.

Рішення поставленої задачі має наступний вигляд: якщо $S_м$ – дуга меридіана і φ_1 та φ_2 – широти її кінцевих точок, то радіус кривини меридіана M на цьому відрізку дуги буде [3]:

$$S_м = \int_{\varphi_1}^{\varphi_2} M d\varphi = a(1-e^2) \int_{\varphi_1}^{\varphi_2} (1-e^2 \sin^2 \varphi) d\varphi \approx$$

$$\approx a(1-2\alpha)(\varphi_2 - \varphi_1)(1+3\alpha \sin^2 \varphi_m)$$

Маємо рівняння з двома невідомими a і α. Для знаходження невідомих необхідно мати не менше двох визначень довжин дуг, а у випадку n виміряних дуг можливо скласти аналогічним чином число таких рівнянь, яке буде дорівнювати числу дуг градусних вимірювань. Сумісний розв'язок всіх рівнянь за способом найменших квадратів дозволить отримати шукані значення екваторіальної піввісі та стиснення, тобто a і α. Такий метод рішення задач з визначення розмірів Землі отримав назву «градусних вимірювань».

Довжину меридіана можна визначити виключно емпіричним дослідженням. Таке визначення дуги меридіана провели геодезисти Норвегії, Швеції і Російської імперії, якими керував німець Фрідріх Георг Вільгельм Струве (в Російській імперії його перехрестили на Василя Яковича Струве), а польові виміри виконували під керівництвом військового геодезиста Карла Теннера (Carl Friedrich Tenner). З цією метою було здійснено побудову астрономо-геодезичної мережі методом ланки трикутників тріангуляції вздовж меридіану довготою 25º20'. Довжина дуги меридіану становила 2820 км , а астрономо-геодезичні виміри тривали із 1816 по 1855 роки.

У процесі побудови геодезичної мережі було закладено 265 геодезичних пунктів, які утворили 258 трикутників тріангуляції. Ланка трикутників тріангуляції простягається від м. Хаммерфест в Норвегії на арктичному узбережжі до села Стара Некрасівка Ізмаїльського району Одеської області біля дельти Дунаю в Україні і перетинає Норвегію, Фінляндію, Швецію, Естонію, Латвію, Литву, Білорусь, Молдову, Україну (рис. 1).

Вражає своєю феноменальністю не тільки протяжність побудови такої складної на той час астрономо-геодезичної мережі, але й точність проведених кутових вимірів. Похибки виміряних кутів ліфляндської частини дуги, становить 0.57″, у фінській частині похибка не перевищила 0.87″. У межах Віленської, Гродненської та Курляндської губерній (Литовська дуга) похибки виміряних кутів становили 0.68″, Волинської та Подільської – 0.73″, а в Бессарабії – 0.61″.

Рис. 1. Схема розташування Дуги Струве [2].

На території України було розміщено 50 пунктів Дуги Струве. Наразі відомо про точне розташування 10 пунктів. У список ЮНЕСКО внесено лише чотири геодезичні пукти, які розташовані на території України. Це зокрема, геодезичні пункти Баранівка, Катеринівка, Фельштин та Старонекрасівка, які включені до Банку геодезичних даних Державної геодезичної мережі України. Кінцеві пункти дуги позначені монументальними стовпами, а решта пунктів на місцевості маркувалися пірамідами із каменів, залізними хрестами, кам'яними стовпчиками (обелісками).

Монументальний знак початкового (найпівнічнішого) геодезичного пункту дуги розташований на березі Баренцового моря біля міста Хаммерфест у Норвегії (рис. 2).

Рис. 2. Монументальний знак Дуги Струве (м. Хаммерфест) [2].

Протилежний кінець Дуги Струве вінчає монументальний знак, розташований на території України біля населеного пункту Стара Некрасівка (Одеська область) (рис. 3).

Результати цієї титанічної роботи допомогли уточнити параметри фігури Землі. Фрідріх Вільгельм Бессель використав значну частину отриманих результатів для визначення розмірів загального земного еліпсоїда (1841 р.) Ці дані використовувалися в дослідженнях вивчення обертання Землі аж до епохи супутникових технологій вимірювань. Практичні методи та технології ведення польових астрономо-геодезичних вимірів показали можливість досягнення надзвичайно високої точності. Завдяки тому, що Струве дав детальний та всебічний науковий аналіз виконаних досліджень, а також зважаючи на високу точність виконаних робіт, Геодезична Дуга Струве набула всесвітнього визнання. Значний науковий та практичний інтерес має частина досліджень, яка присвячена процесу астрономо-геодезичних вимірів та їх опрацювання за допомогою методу найменших квадратів. Слід зауважити, що геодезичними даними Дуги Струве користувалися до кінця минулого століття, і лише із розвитком сучасних супутникових

технологій отримані нові уточнені результати щодо встановлення геометричних параметрів загального еліпсоїда Землі.

Рис. 3. Монументальний знак Дуги Струве у Старій Некрасівці [2].

Рішенням 29-ої сесії Міжурядового комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО від 15 липня 2005 року № 1187 Геодезичну дугу Струве включено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Дуга включає 34 геодезичні пункти: Норвегія – 4, Швеція – 4, Фінляндія – 6, Росія – 2, Естонія – 3, Латвія – 2, Литва – 3, Білорусь – 5, Молдова – 1, Україна – 4. Добре збережені геодезичні пункти мають виключну значимість як доказ визначення фігури і розмірів Землі за допомогою наземних астрономо-геодезичних вимірювань. Це перша у світі за своїми розмірами та технологією побудови геодезична мережа, яка не мала рівних за всі попередні дві тисячі років. Виконані спостереження підтвердили теорію Ньютона про те, що Земля не сфера, а сфероїд, що також має виключне всесвітнє значення .

Список використаних джерел

1. Інформація про Геодезичну дугу Струве. URL: https://land.gov.ua/obiekt-vsesvitnoi-kulturnoi-spadshchyny-iunesko-heodezychna-duha-struve/

2. Дуга Струве. Найбільш таємничий об'єкт ЮНЕСКО Цікаві місця/. URL: https://ukrainaincognita.com › khmelnytsk…

3. Савчук С. Г. Вища геодезія. Львів.: 2016. 248 с.

УДК: 910.3:631.4

Чорний С. Г.,
доктор с.-г. наук, професор,
професор кафедри управління земельними ресурсами,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ДЕГУМІФІКАЦІЯ ҐРУНТІВ МИКОЛАЇВЩИНИ: ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

Органічна речовина ґрунту (гумус) є не тільки природним джерелом таких важливих елементів живлення рослин і мікроорганізмів, як азот, фосфор, сірка, а й субстратом, де містяться стимулятори росту та вітаміни. Гумус позитивно впливає на фізичні властивості ґрунту, зокрема на структуру ґрунту, роблячи його більш пухким, водо- та повітропроникним. Крім того, ґрунти з високим умістом гумусу більш стійкі до антропогенного ущільнення та ерозійної деградації. А тому його вміст (або запаси) в певному шарі є важливим показником родючості ґрунту, а динаміка його вмісту (або запасів) є важливим індикатором ефективності використання яких завгодно ґрунтів.

Відомо, що у ґрунтах одночасно проходять два протилежних процесу – утворення гумусу з рослинних залишків (гуміфікація) і його руйнування, тобто перетворення в мінеральні сполуки (дегуміфікація). В природному процесі утворення ґрунту, очевидно, що гуміфікація превалює над дегуміфікацією, а після утворення повноцінного повно профільного ґрунту швидкість цих процесів буде приблизно дорівнюють один одному. Але коли ґрунт починає використовуватися в землеробстві, то проходить швидка втрата органічної речовини. В умовах сучасного землеробства практично у всьому Світі превалює дегуміфікація, темп якої залежить від інтенсивності агротехнічних засобів, застосування ґрунто-охоронних заходів та обсягів внесених у ґрунт добрив, особливо, органічних тощо.

Що стосується ґрунтів Миколаївської області, то після того, як у другій половині XIX сторіччі рілля стала панівним угіддям, на тлі зниження площ пасовищ, перелогів і сіножатей та мізерної залісеності у 3–5 % (табл. 1), великої частки чорних парів, невеликих норм органічних добрив, повної відсутності мінеральних, поступово почалась деградація ґрунтів регіону. Вона проявлялась в дегуміфікації, втрати поживних речовин, поширення водної ерозії та появі та поширенню на всю землеробську зону українського степу відносно нового деградаційного процесу – вітрової ерозії.

Таблиця 1.

Зміна структури земельного фонду в Херсонській губернії за XIX століття, %

Угіддя	1801 – 1825	1826 – 1850	1851 – 1875	1876 – 1900
Рілля	~10 – 20	20 – 30	50 – 60	60 – 70
Пасовища, перелоги, сіножаті	50 – 60	40 – 50	20 – 30	10 – 20
Ліси та чагарники	10 – 15	5 – 10	3 – 5	3 – 5
Заболочені території, внутрішні води, населені пункти	5 – 7	5 – 7	5 – 7	5 – 7
Багаторічні насадження	0 – 1	0 – 1	1 – 2	2 – 4
Співвідношення: рілля / пасовища, перелоги, сіножаті + ліси та чагарники	0,17 – 0,23	0,44 – 0,50	1,17 – 2,17	3,47 – 5,38

Дуже приблизна оцінка балансів гумусу та поживних речовин приведено у таблиці 2. Розрахунки були зроблені на наступні середні для XIX століття врожайності сільськогосподарських культур в Херсонській губернії (Землеробство України…, 2005), пшениця – 0,8 т/га, жито – 0,5 т/га, ячмінь – 0,9 т/га, кукурудза – 0,8 т/га, соняшник – 0,7 т/га.

Ці розрахунки показують, що перехід від перелогових систем землеробства до польових дво- та трипільної системи землеробства приводить до швидкої дегуміфікації ґрунту, причому впровадження

органічних норм в кількостях, які були притаманні землеробству XIX століття (Землеробство України…, 2005), не змінює ситуації. Наявність парів, площа яких в структурі посівних площ, особливо в середині століття була досить великою (до 25 – 30%), очевидно розв'язувала проблему забезпечення сільськогосподарських культур азотом і частково фосфором, особливо на тлі низької середньої врожайності сільськогосподарських культур.

Тобто перетворення Півдня України у другій половині XIX століття у помітний світовий центр виробництва сільськогосподарських культур, особливо зернових, сталося коштом поживних речовин, які мали лише ґрунтове походження. Це ж стосується й інших (фізичних, водних та повітряних) властивостей ґрунтів. Без якихось помітних капіталовкладень, використовуючи лише вихідну, досить високу, природну родючості степових ґрунтів, в першу чергу, чорноземів, вирощуючи кілька експортних культур, можна було отримати досить пристойні прибутки. Але це привело до зниження вмісту органічної речовини та поживних елементів у ґрунті, що веде до поступового погіршення фізичних, водно-фізичних, хімічних та біологічних властивостей ґрунтів.

Таблиця 2.

Оцінка балансу гумусу та поживних речовин.

Система землеробства	Сільськогосподарські культури, гній	Середній баланс за різних систем землеробства, за рік		
		Гумусу, т/га	Азоту, кг/га	Фосфору, кг/га
Перелогова	Переліг(5 років) – озима пшениця	+0,24	+6,7	+4,0
	Переліг(10 років) – озима пшениця	+0,37	+16,7	+4,3
Двопільна	Чорний пар – озима пшениця	-1,86	+12,5	-3,0
	Чорний пар – озима пшениця + гній 5 т/га	-1,71	+25,0	+6,5
Трипільна	Чорний пар – озима пшениця – яровий ячмінь	-1,70	+1,2	-3,3
	Чорний пар – озима пшениця – яровий ячмінь + гній 5 т/га	-1,60	+9,5	+1,3
Багатопільна (поліпшена)	Соняшник – озима пшениця – горох – ярий ячмінь	-1,59	-11,1	-10,4

Прямі визначення вмісту гумусу в верхньому шарі ґрунту в 80-х роках XIX сторіччя Василем Докучаєвим на теренах майбутньої Миколаївщини показали на наступні величини: біля міста Нового Бугу – 5,8 %, Миколаєва – 4,9 % (Dokuchaev, 1967). Якщо врахувати відмінність у методиках визначення вуглецю органічних сполук ґрунту (Михайлюк, 2023), то ці величини, згідно з сучасними методами, будуть дорівнювати приблизно 4,9 – 5,2 % та 4,1 – 4,4 %, відповідно. Аналіз результатів агрохімічних досліджень ґрунтів, зроблених у 2000-2005 рр. Миколаївською філією Інституту охорони ґрунтів навколо цих міст Миколаївщини показали, що вміст гумусу в шарі ґрунту 0–30 см не перевищував в районі Нового Бугу 3,5 %, а в околицях Миколаєва 2,8 %, хоч часто зустрічаються і менші значення. Тобто за 120–130 років експлуатації ґрунтів було втрачено як мінімум 1,3-1,4 %, що дорівнює приблизно 30-35 % від вихідного вмісту гумусу у 80-х роках XIX сторіччі. Але якщо початком інтенсивного землеробства на Миколаївщині вважати середину XIX сторіччя, а тому на момент початку масового розорювання миколаївського степу уміст гумусу у верхньому 30 см шарі був на околицях Нового Бугу дорівнював приблизно 6%, а в районі Миколаєва близько 5 %. А значить за 150-160 років землеробської експлуатації на теренах сучасної Миколаївської області звичайні та південні чорноземи втратили до 45-55 % вихідного умісту гумусу. Темп дегуміфікації складав приблизно 0,10 – 0,15 % вмісту органічної величини за 10 років використання земель як тільки ріллю.

Ці оцінки збігаються з дослідженнями, які були зроблені по чорнозем подібними ґрунтам північно-американських прерій, де втрати гумусу за 130 – 150 років оцінюються в межах від 30 % до 75 % від початкового рівня, залежно від регіону, типу ґрунту, методів обробітку та тривалості сільськогосподарського використання. За оцінками В. В. Дегтярьова (2011) в чорноземах типових «Михайлівської цілини» (Сумська область) та господарств навколо цього заповідника за 100 років використання було втрачено приблизно 40 – 45 % від вихідного вмісту гумусу.

Вчені XIX століття, які досліджував ґрунти чорноземної зони в ті часи, зауважували, що надмірне розорювання земель без врахування специфічних природних умов конкретної території сприяє ерозії ґрунтів, утворення ярів, що своєю чергою спричиняє висиханню землі та падінню рівня ґрунтових вод. Надмірне розорювання та дегуміфікація спровокували сплеск вітро-ерозійних процесів. В кінці сторіччя вперше в історії спостережень в причорноморських степах почали фіксуватися пилові (або «чорні») бурі. Архівні записи свідчать,

що пилові бурі в 1880-х роках спостерігалися у Причорномор'ї і тривали від кількох годин до кількох днів, ускладнюючи ведення сільського господарства та пересування територією. Особливо руйнівні пилові бурі, які охоплювали мільйони гектарів, були у 1891, 1892 та 1903 роках. Пил від події 1892 року був перенесений на захід аж до Берліна і на північ до Швеції та Фінляндії (Moon, 2013). Грандіозні пилові бурі 1891 та 1892 років, які були описані сучасниками в драматичних термінах очікування «кінця світу», збіглися у часі з катастрофічною посухою, неврожаєм та голодом 1891 року. Переселенці з лісостепової та лісової зони, які ніколи не бачили пилових бур, повсюдно замовляли молебні у церквах, в яких зверталися до Бога за допомогою (Moon, 2013).

Подальша нещадна експлуатація земель сільськогосподарського призначення у XX столітті та на початку XXI лише погіршила ситуацію з родючістю ґрунтів в регіоні.

Висновок. Швидке перетворення степів Миколаївщини в суцільну ріллю для вирощування зернових культур в середині-кінці XIX століття привело до швидкої втрати вмісту гумусу в ґрунті, що, свою чергою, погіршило загальні хімічні, фізичні, водні властивості ґрунтів. Деградація цих властивостей на тлі високої частки ріллі сприяла розвитку процесів водної та вітрової ерозії ґрунтів.

Список використаних джерел

1. Дехтярьов В. В. Гумус чорноземів Степу та Лісостепу. Харків: Майдан, 2023, 231 с.

2. Землеробство України: від праслов'ян через події XIX-XX століть до наших днів. Т. 1. Українська академія аграрних наук, ред.: С. Д. Шевченко, Т. В. Пономарьова. Київ: Аграрна наука, 2005. 274 с.

3. Михайлюк В. І. Субстантивно-генетичні принципи класифікації і діагностики ґрунтів у науковій спадщині Набоких О. Г. Вісник ОНУ. Географічні та геологічні науки. 2023, т. 28 (43), с. 133-145.

4. Dokuchaev, V.V. Russian Chernozem. Translated from the Russian by N. Kaner. Jerusalem: Israel Program for Scientific Translations Ltd. 1967, 450 p.

5. Moon, D. The Plough that Broke the Steppes: Agriculture and Environment on Russia's Grasslands, 2013, 1700 – 1914.

УДК 332.3

Лазарєва О. В.,
д-р екон. наук, професор, професор
кафедри управління земельними ресурсами
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНВАЙРОНМЕНТАЛІЗМУ В ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННІ

Нині в умовах воєнного стану проблема екології є досить вагомою, враховуючи те, що стан навколишнього та оточуючого середовища нині є катастрофічним з точки зору руйнівного впливу на довкілля. Зокрема збитки, нанесені довкіллю внаслідок збройної агресії сусідньої країни, оцінюються більше, ніж у 2,4 трлн грн, збитки, нанесені атмосферному повітрю, складають 1,17 трлн грн, земельним ресурсам – 1,07 трлн грн, водним ресурсам – 83,83 млрд грн, природно-заповідному фонду – 86,64 млрд грн [1]. І ці катастрофічні наслідки, зумовлені війною, невпинно збільшуються. Україна внаслідок повномасштабних військових дій втратила до 20% посівних площ, а більше, ніж 5 млн гектарів сільгоспугідь на сьогодні є забрудненими. 26% території країни перебувають під загрозою через мінно-вибухові та небезпечні залишки [2]. Це все спонукає до вивчення питань, пов'язаних із обґрунтуванням ролі інвайронментальних цінностей в системі управління земельними ресурсами у поствоєнний період, що дало б змогу подолати бар'єри, що нині мають місце в системі землекористування.

Тому спробуємо дослідити цю нішу, розкривши роль та місце інвайронментальних цінностей у системі управління земельними ресурсами.

Метою дослідження є спроба обґрунтувати важливі інвайронментальні цінності в системі землекористування в умовах сьогодення та післявоєнний період.

У рамках нашого дослідження спробуємо узагальнити погляди щодо визначення сутності інвайронменталізму (табл. 1).

Як бачимо, що стосується системи управління земельними ресурсами, то в науковій літературі відсутнє трактування даного терміну, а також не розкриті можливі інвайронметальні цінності, що могли б мати місце у післявоєнний період.

Таблиця 1

Різноманітність поглядів щодо трактування терміну «інвайронменталізм»

Різноманітність тлумачень поняття «інвайронменталізм»
Концепція, що відноситься до людини, переконаної у великому значенні навколишнього середовища для людського життя
Інвайронменталізм як рух збереження природи та світоглядна орієнтація
Інвайронменталізм як релігійне переконання
Інвайронменталізм як соціальний екологічний організований рух зацікавлених громадян та державних органів, спрямований на захист та покращення стану навколишнього середовища
Теорія управління соціально-економічним розвитком і навколишнім середовищем, яка вважає людство частиною біосфери і стверджується необхідність перетворення природи в інтересах людини
Філософська концепція, що підкреслює значення впливу середовища на життя і діяльність людини
Міждисциплінарна наука, яка вивчає аналіз людського впливу на фізичне, хімічне та біологічне середовище Землі
Наука про охорону навколишнього середовища для людини спирається перш за все на принцип антропоцентризму
Не тільки як теорія, а й в більшій мірі певна практика, спрямована на формування екологічно орієнтованої «життєвої політики» суспільства

Джерело: узагальнено на основі [3, 4].

У рамках нашого дослідження спробуємо обґрунтувати важливі інвайронментальні цінності в системі землекористування в умовах сьогодення.

Так, вважаємо, що однією з інвайронментальних цінностей у землекористуванні може бути питання екологічної проблематики, враховуючи подекуди катастрофічний стан навколишнього середовища, зміну структури ґрунтового покриву, осідання в ґрунті продуктів горіння тощо. Потребує необхідності екологічна оцінка території з метою визначення пріоритетів відновлення, розроблення планів консервації найбільш пошкоджених земель, діагностика зразків ґрунту з місць бойових дій, проведення рекультиваційних заходів для відновлення стану ґрунту та пошкоджених земель.

Ще однією інвайронментальною цінністю у системі землекористування, на нашу думку, є координація зусиль, шо

включають ефективне управління екологічними ресурсами, відновлення екологічно чистих технологій, поступова відбудова пошкодженої, а в деяких випадках і зруйнованої інфраструктури. Це дасть змогу поступово відродити процес виробництва на землі та зосередити його на дотриманні процесу екологізації технологій та засобів виробництва.

Глобальна переоцінка цінностей у системі управління земельними ресурсами має бути переозброєна як на економічний, так і екологічний розвиток виробництва у повоєнний період. Так, забезпечення екологічної стійкості за рахунок екологічно чистих практик землеробства, створення нових робочих місць у сільській місцевості, де наразі це є можливим, розвиток місцевого самоврядування та громадської активності територіальних громад сприятиме створенню еколого-економічно сприятливих умов для життя і виробництва на землі.

Формування нового інвайронментального світогляду у системі управління земельними ресурсами має бути зосереджене на першочерговості такого принципу як екологізація виробництва та екологізацію стилю життя. Використання вторинних ресурсів, відродження органічного виробництва на землі за рахунок принципу екологізації, освоєння ресурсозберігаючих та малозатратних технологій дадуть змогу в цілому сконструювати екологічно чисте та безпечне виробництво на землі, що в цілому сприятиме забезпеченню інвайронменталістичного світогляду в системі землекористування.

Слід зазначити, що в умовах повоєнної відбудови територій, налагодження пошкоджених виробничих потужностей, поступального розвитку АПК є відродження селянина як господаря землі, оскільки відомо, що земля є основною умовою продовольчого і сировинного забезпечення України. Це забезпечить функціонування нової світоглядної інвайронменталістичної парадигми в системі управління земельними ресурсами.

Дотримання суб'єктами господарювання на землі запропонованих інвайронметальних цінностей в системі управління земельними ресурсами ініціюватиме досягнення гармонійного впливу між людиною та природою, забезпечуючи поступове відродження виробництва у післявоєнний час, а також пожвавлення економіки землекористувань.

Обґрунтування важливості піднятої проблематики в системі управління земельними ресурсами дало змоги сформулювати відповідні висновки з проведеного дослідження, віднайти інвайронментальні пріоритети у системі управління земельними ресурсами нині та у післявоєнний період.

Встановлено, що основними інвайронменталістичними цінностями у системі управління земельними ресурсами є подолання екологічних проблем, координація зусиль задля дотримання екологізації виробництва та ефективного управління земельними ресурсами, глобальна переоцінка цінностей в системі управління земельними ресурсами, впровадження економічного інструменту управління землекористуванням, переоцінка цінностей, що переозброєна на економічний та екологічний розвиток виробництва, формування нового світогляду, відродження селянина як господаря на землі.

Список використаних джерел

1. Довкілля України під час війни: як допомогти природі саме зараз? URL: https://uniqa.ua/blog/dovkillya-ukraini-pid-chas-viyni-yak-dopomogti-prirodi-same-zaraz/ (дата звернення: 06.05.2025)
2. Екологічні наслідки війни Росії проти України: якими мають бути наші дії. Економічна правда. URL: https://epravda.com.ua/publications/2024/10/09/720186/ (дата звернення: 06.05.2025)
3. Головаха Є. Альтернативний соціологічний словник. Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2010. № 4. С. 193-195. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000326012 (дата звернення: 06.05.2025).
4. Ситник К. Інвайронменталізм – сучасна ідеологія людства. Сучасність: Література, наука, мистецтво, суспільне життя. Український інститут національної пам'яті. 2008. № 11. С. 106–111.

УДК 351.862.22-001.8

Перович Л. Л.,
канд. техн. наук, доцент,
доцент кафедри геодезії і землеустрою
Івано-Франківського національного технічного університету
нафти і газу, м. Івано-Франківськ, Україна

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ОЦІНОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СВІТІ

Оціночна діяльність має багатолітню історію. Її перший досвід перегукується із заставою, яка застосовувалися при кредитуванні в народів Стародавнього Сходу, Єгипту, Фінікії, Вавилону.

У Європі першими оцінювачами можна вважати античних писарів та скарбників. Вони здебільшого брали участь у оцінці захоплених під час війни трофеїв, і навіть оцінювали майно, вилучене в недобросовісних платників податків. Оціночна діяльність активізувалася наприкінці Середньовіччя. У цей період встановлюється більш-менш постійна система збору податків, які часто довірялося зібрати фахівцям-євреям, лихварям, міняйлам, першим банкірам та фінансистам Європи. Вони були одними з перших фахівців з оцінки.

В епоху Нового часу в Європі оціночна діяльність переросла своє головне призначення – роботу з оцінки застави рухомим майном та оцінку монетних систем і стала значно більшою мірою розвиватися в рамках оцінки нерухомості, з'явилися кадастри.

На початку XIX століття кадастрові роботи, що включали опис, реєстрацію та оцінку нерухомого майна, стали проводитися в багатьох країнах Західної Європи. Найбільш відомі за своїми описами та результатами кадастри Франції (1790–1854), Австрії (1817–1883), Саксонії (1835–1843), Вюртемберга (1820–1873), Пруссії (1861–1868)[1].

У Франції кадастрова система передбачала розбивку землі на окремі ділянки–парцели. Оцінка проводилася з урахуванням визначення прибутковості землі, доходом вважалася орендна плата, яка визначалася залежно від урожайності та витрат виробництва сільськогосподарської продукції. Безпосередніми виконавцями-оцінювачами були громадські комісії, куди входили представники громад, які мали нерухомість різних типів. Такий широкий склад оцінювачів був зразком оперативності і робота зі складання кадастрів у Франції зайняла близько 50 років [1].

У XIX ст. з'являються перші професійні об'єднання оцінювачів та навчальні майданчики для вдосконалення їхньої діяльності. Лідером у цьому напрямку стала Великобританія, де професія оцінювача викристалізувалась у рамках діяльності професійного сюрвеєра (від англ. Surveyor – землемір).

Королівський інститут сертифікованих сюрвеєрів (RICS) є важливою для оцінювачів організацією хоча б тому, що він взяв на себе місію уніфікувати вимоги до оцінки та створити єдині правила у цій галузі. Стандарти Королівського інституту сертифікованих сюрвеєрів (RICS) вперше видані в 1980 р. і регулярно оновлюються.

Професійна оцінка, крім сфери нерухомості, затребувана у США у сфері бізнесу, страховій справі, предметів мистецтва, ювелірних виробів, засобів виробництва. Важливим щаблем у розвитку оціночної діяльності США стало запровадження 1989 р. державного ліцензування

оціночної діяльності. У США діють Єдині стандарти, розроблені Фондом оцінки. Усі оціночні роботи на території США повинні відповідати Єдиним стандартам професійної оціночної практики (USPAP).

Зараз європейські країни мають різні інституційні механізми для регулювання оціночної діяльності. В деяких країнах це здійснюється саморегульованими асоціаціями (Чорногорія, Румунія), в інших — національними законами (Болгарія, Хорватія, Польща, Іспанія, Україна) або міністерствами (Словаччина, Угорщина) шляхом запровадження певних правил.

Практика сертифікації оцінювачів також різниться — не існує офіційної сертифікації в таких країнах, як Угорщина, Чорногорія або Румунія. У Словаччині сертифікація оцінювача здійснюється Міністерством юстиції, а у Сербії — Міністерством фінансів. До речі, у Словаччині регулятор вимагає від банків діяти розсудливо при укладанні угод з оцінювачами, оцінки яких раніше було визнано неякісними. Запровадження таких умов є першим кроком на шляху до впровадження практики створення «білих» і «чорних» списків оцінювачів, які можуть надавати послуги для фінансового сектору. Світовий банк вважає доброю практикою, коли повноваження регулятора дозволяють вести централізований реєстр схвалених оцінювачів і «чорні» списки таких, чия репутація є сумнівною.

Щодо професійної підготовки, то в Італії оцінювачів затверджують суди за заявою від бажаючих здійснювати оцінку. При цьому вимоги щодо спеціальної підготовки чи проходження спеціальних курсів з методології оцінки відсутні, головним є дотримання стандартів оцінки потім, при практичній роботі. Водночас до оцінювачів, які бажають оцінювати майно для кредитних установ, такі вимоги є. Вони сформульовані у документі «Нерухомість: вимоги до знань, навичок і компетенції оцінювача». Сертифікацію таких оцінювачів здійснює організація Cepesa. В рамках Євросоюзу сертифікат, виданий Cepesa, прирівнюється до сертифіката REV, який видає TEGoVA (Європейська група асоціацій оцінювачів)[2].

У Німеччині для оцінювачів у сфері оцінки заставного майна обов'язковим є атестат (свідоцтво) експерта-оцінювача. Реєстри таких документів ведуть торгово-промислові палати. Окрім знань, на іспиті вимагається підтвердити наявність необхідного технічного забезпечення для проведення робіт з оцінки, а також особистої матеріальної забезпеченості експерта. Термін дії свідоцтва може бути як обмеженим, так і необмеженим, але автоматично припиняється при

досягненні віку 68 років (експерт не може бути молодшим 30 років). Німецькі експерти-оцінювачі складають присягу[2].

У Франції оцінювачем визначається фахівець, який має необхідні знання, що підтверджуються дипломом або відповідним сертифікатом про здобуті знання в області оцінки, чи має диплом про вищу освіту і пройшов спеціальні курси перепідготовки в сфері оцінки. Такий спеціаліст повинен мати практичний досвід роботи з нерухомістю не менш як сім років, у тому числі в сфері оцінки майна протягом чотирьох останніх років. Оцінювачі можуть також призначатися терміном на один рік апеляційними судами при розгляді судових справ (суди мають затверджені списки оцінювачів нерухомого майна). А от експерти з оцінки сільськогосподарських земель і лісів мають складати у П'ятій республіці спеціальний державний іспит [2].

У Чехії є дві категорії оцінювачів: ті, що сертифіковані Чеською палатою оцінки майна (СКОМ), та оцінювачі — судові експерти, які сертифікуються судами. СКОМ є засновником Інституту оцінки майна (ІОМ) і Палати сертифікації оцінювачів (ПСО).

Отже, оціночна діяльність як окреме явище в житті людського суспільства має глибоке коріння. За свою тисячолітню історію вона пройшла шлях від простої оцінки рухомого майна та монетних систем до складного вироблення міжнародних стандартів, формування наукового підходу, появи міжнародних асоціацій оцінювачів, кристалізації професії оцінювача та виникнення пов’язаних із цим інститутів.

Оцінка, як феномен формується та розвивається своїм життям. Сьогодні її присутність потрібна в різних областях. Оціночна діяльність поширюється на екологію, ресурси, міжнародну політику, програми розвитку, бізнес, нерухомість тощо[3].

Оцінка стала сприйматися як необхідний факт економічного, політичного і навіть духовної життя. Число фахівців у цій галузі зростає з кожним днем. Зростання впливу оціночної діяльності у всіх сферах людської діяльності свідчить про її величезний потенціал.

Список використаних джерел

1. Tretyak A.M. et al. (2022) Scientific and practical support for land valuation activities: *a textbook / Bila Tserkva,* (123p.) [in Ukrainian].

2. Regulation of appraisers' activities: *European experience* https://expla.bank.gov.ua/expla/news_0032.html [in Ukrainian].

3. Mukhin O. (2020) The influence of the real estate market on the development of expert appraisal of property in Ukraine //*Economics of Ukraine. No. 4. (pp. 43-50*) [in Ukrainian].

УДК 336.77

Мась А. Ю.,
Почесний землевпорядник України,
ст. викладач кафедри управління земельними ресурсами
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІПОТЕКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Функціонування ринку землі, активізація інвестиційної діяльності дуже тісно пов'язані з іпотекою. Роль іпотеки є особливо важливою, оскільки на цивілізованому ринку землі потенційні покупці майже ніколи повністю це оплачують готівкою вартість землі.

В Україні іпотека повинна стати дієздатним механізмом реалізації земельної реформи в широкому розумінні слова. Наприклад, застава частинами земельної ділянки з метою отримання коштів у третьої особи дозволить майновому поручителю, тобто особі, яка передає в заставу належне їй на праві власності майно, задовольнити свої потреби у господарській діяльності, які приносять йому доходи в сумі, достатній для розрахунку за заставлене майна і на розширене відтворення свого виробництва.

Ринок землі – це особлива товарна сфера економіки, де реалізуються економічні відносини з приводу купівлі-продажу, застави, оренди і обміну землі, здійснення ефективної господарської діяльності і використання землі з точки зору екологобезпечного благополуччя [6, с. 383-390].

Досліджуючи питання правового регулювання іпотеки в Україні в контексті розвитку земельних правовідносин В. І. Малий вбачає, «що:

а) іпотека земельних ділянок в Україні регламентується нормами різних галузей права: конституційного, цивільного, господарського, земельного, аграрного, фінансового, банківського та ін., тобто має розглядатися як комплексний, інтегрований і диференційований інститут права;

б) її юридична природа полягає у безперешкодному здійсненні особою права приватної власності на земельну ділянку в частині розпорядження нею – використанні як об'єкта нерухомого майна для задоволення своїх фінансових та господарських потреб» [5, с. 16-17].

Н. В. Грищук, досліджуючи проблеми правового регулювання іпотеки землі за законодавством України та ФРН, вказує, що іпотека – це передбачене законом на певний строк обтяження земельної ділянки

та інших, пов'язаних із нею об'єктів, які залишаються у володінні та користуванні іпотекодавця або уповноваженої третьої особи, що надає у визначених законом випадках іпотекодержателю право їх реалізації з метою задоволення вимог, пов'язаних із земельною ділянкою. [3, с. 14].

Як підкреслює І. О. Григорук, іпотека земельних ділянок здійснює позитивну роль не тільки на рівні учасників, але й на макрорівні. Так, активізація іпотечного кредитування виконує важливі функції, оскільки надає змогу:

а) провести модернізацію обладнання сільськогосподарських підприємств різних форм власності;

б) підвищити обсяги реалізації та якість сільськогосподарської продукції;

в) підвищити рентабельність діяльності суб'єктів аграрного бізнесу, що в свою чергу призведе до збільшення обсягів надходжень до державного бюджету у вигляді податків, які вони сплачують;

г) сформувати та налагодити діяльність вторинного ринку іпотечних кредитів земельних ділянок, що сприятиме розвитку ринку цінних паперів;

д) розширити обсяг інвестицій у сферу сільського господарства за рахунок вторинного ринку іпотечних кредитів [1, с. 95-101].

Крім того, на переконання О. М. Мартин, іпотека земельних ділянок є важливим напрямом кредитної підтримки сільськогосподарських виробників, оскільки це може суттєво збільшити обсяг інвестиційних ресурсів в аграрний сектор національної економіки [6, с. 389].

О. О. Непочатенко зазначає, що створення й організація роботи іпотечного механізму в аграрному секторі – один із напрямів підвищення ефективності використання землі, стабілізації сільськогосподарського виробництва. Застава земельних ділянок та іншого нерухомого майна дозволяє залучати значні інвестиції в цей важливий сектор реальної економіки. Покращення інвестиційного клімату в аграрній сфері завдяки розвитку іпотечних відносин має також важливе соціально-економічне значення [7, с. 21].

Однак, як свідчить практика, розвиток земельно-іпотечного кредитування в Україні стримується низкою причин, серед яких:

а) відсутність нормативно-правового поля, в якому функціонують інфраструктурні ланки системи;

б) незадовільний стан справ щодо оформлення прав власності на земельні ділянки із складу земель сільськогосподарського призначення;

в) дефіцит довгострокових фінансових ресурсів банківської системи країни;

г) недостатньо ефективна державна підтримка землевласників і землекористувачів, які виробляють сільськогосподарську продукцію;

д) нерозвиненість ринку землі, відсутність її ринкової оцінки; висока вартість робіт з формування земельних ділянок та інших землевпорядних послуг;

е) висока закредитованість платоспроможних і низький рівень кредитоспроможності більшості сільськогосподарських організацій [2, с. 122].

Недосконаліть та суперечливість земельного законодавства також створює несприятливі умови для розвитку іпотеки. Цьому перешкоджають такі фактори як нерозвиненість ринкових відносин в аграрному секторі економіки, відсутність відповідної нормативно-правової бази, що забезпечує широку капіталізацію сільськогосподарських земель [5, с. 40-44].

Обов'язковим елементом забезпечення зобов'язання нерухомим майном, а саме земельною ділянкою, виступає необхідність у формуванні останньої як об'єкта цивільних прав в порядку, передбаченому земельним законодавством.

Відповідно до ст. 79-1 ЗК України формування земельної ділянки полягає у визначенні земельної ділянки як об'єкта цивільних прав. Формування земельної ділянки передбачає визначення її площі, меж та внесення інформації про неї до Державного земельного кадастру.

Лише після формування земельна ділянки стає об'єктом цивільних прав, з визначеними щодо неї правами, можливим включенням її у цивільний обіг.

Здійснюючи характеристику поняття іпотеки земельної ділянки як правового інституту, бачимо існування різних думок науковців, проте вони єдині щодо дієвості та надійності земельної ділянки як об'єкта іпотечних правовідносин у зв'язку із неможливістю її переміщення та знецінення.

Проте, іпотека земельної ділянки характеризується певними особливостями, які є визначальним фактом у формуванні та розвитку інституту іпотеки. Специфіка іпотечних відносин щодо земельної ділянки, визначається відповідно як цивільним, так і земельним законодавством. Відтак, потреба у збалансованості цивільного та земельного законодавства залишається актуальним, потребує узгоджень та доповнень.

Земельна ділянка як ефективний інструмент для залучення інвестицій є надійним видом забезпечення зобов'язань, і нині, з врахуванням видів цільового призначення та форм власності, поетапно вводиться в цивільний обіг. Тривале існування виключно державної

форми власності на землю виокремило земельне право від решти цивільних відносин, та сформувало різні підходи до методів правового регулювання земельного та цивільного права, що об'єктивує потребу нині у теоретичному переосмисленні правового регулювання іпотеки та місця земельної ділянки у цій сфері, формування єдиного підходу щодо правового регулювання цивільних правовідносин щодо іпотеки земельної ділянки.

Існування ефективного іпотечного ринку, як свідчить міжнародний досвід, неможливе без відповідної інфраструктури, якою, в першу чергу, є земельні (іпотечні) банки. Такі банки мають завдання надавати позику, виступати посередником між покупцем і продавцем, забезпечуючи умови для активного функціонування ринку, ініціювати, обслуговувати та утримувати застави.

Список використаних джерел

1. Григорук І. О. Особливості формування вітчизняної системи іпотечного кредитування підприємств АПК. Вісник ЖДТУ. 2013. № 3 (65). С. 95-101.

2. Гринчук Т. П. Земельно-іпотечне кредитування в сільському господарстві: проблеми і перспективи розвитку. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики: всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2017. № 3. С.116-124

3. Грищук Н. В. Правове регулювання іпотеки землі за законодавством України та ФРН: порівняльно-правовий аналіз: дис. канд. юр. наук.: 12.00.06/Національний аграрний університет. Київ. 2007. 218 с.

4. Земельний кодекс України від 25.10.2001. URL:http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14

5. Малий В. Правове регулювання іпотеки землі в Україні: автореф. дисер. канд. юрид. наук: 12.00.06. Київ. 2007. 23 с.

6. Мартин О. М. Розвиток ринку сільськогосподарських земель та іпотечне кредитування. Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Економіка. 2010. Вип. 14. С. 383-390.

7. Непочатенко О. О. Розвиток іпотечного кредитування аграрного сектора економіки України. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2012. Вип. 8(1). - С. 16-22.

УДК 528.4

Руда А. С.,
старший викладач кафедри обліку і аудиту,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРОСТОРОВИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ І МОРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ТА ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Площа земельного фонду України складає 60,4 млн гектарів. Близько 70% цієї території відведено під сільськогосподарські угіддя, тоді як забудовані землі охоплюють лише 4% від загалу, що говорить про високий рівень господарського освоєння земель. Середній рівень розорювання земель досягає 54%, а в деяких регіонах він перевищує 70% [4].

Також, Україна володіє найдовшим морським узбережжям серед країн Азово-Чорноморського басейну, яке простягається на 2759,2 км, і має понад 72 тис. кв. км виключної морської економічної зони. П'ять областей країни, що мають безпосередній вихід до моря і охоплюють близько 27% території України, забезпечують значний внесок у формування валового внутрішнього продукту. Більша частина населення цих регіонів проживає в межах 60 км від узбережжя та активно залучена до морської діяльності [6].

Однак, актуальним залишається питання аналізу сучасного стану земельних ресурсів України та ефективності їх використання, особливо в умовах війни, так як територіям завдано масштабних руйнувань. Через збройну агресію російської федерації втрачено значну частину територіальних вод у Чорному морі та внутрішніх вод в акваторії Азовського моря.

З огляду на викладене, у межах цього наукового дослідження передбачається здійснення просторового аналізу сучасного стану земельних ресурсів і морських територій Миколаївської та Одеської областей з метою розроблення пропозицій щодо впровадження морського кадастру в Україні. Такий підхід забезпечить точне картографування, систематичний моніторинг і ефективне управління прибережними та морськими територіями, що, у свою чергу, сприятиме формуванню засад сталого розвитку морського середовища та узбережжя.

Відповідно до Екологічного паспорту Миколаївської області, земельний фонд області станом на 01.01.2024 року складав 2458,5 тис.

га. Структуру земельного фонду Миколаївської області за період з 2021 по 2023 рік відображено на рис. 1.

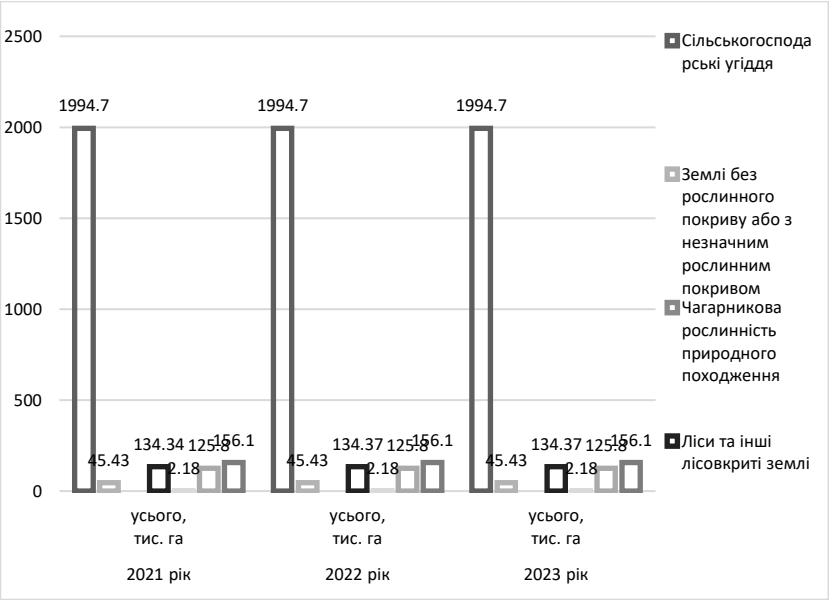

Рис. 1. Структура земель Миколаївської області за 2021-2023 рр.
Джерело: сформовано автором на основі [1]

Як видно на рис. 1 найбільшу частку (81 %) у структурі земельного фонду області займають сільськогосподарські угіддя - 1994,7 тис. га, що підтверджує високий рівень їхнього освоєння. Рівень розорювання земель тут варіюється в межах від 60 до 85%. При цьому серед сільськогосподарських угідь найбільшу частину займають рілля (1 703,7 тис. га), а також сіножаті та пасовища, парники, оранжереї, теплиці (254,2 тис. га) [1].

Одеська область має ще більший за обсягом земельний фонд — це 3331,4 тис. га з дуже високим ступенем освоєності (рис. 2). Основну частину території також займають сільськогосподарські угіддя — 2588,18 тис. га, із них рілля становить 2077,04 тис. га. У загальній структурі сільськогосподарських земель рілля займає майже 62,35%. Переважна частина угідь продовжує використовуватися для активної аграрної діяльності, яка збільшує навантаження на екосистеми регіону [2].

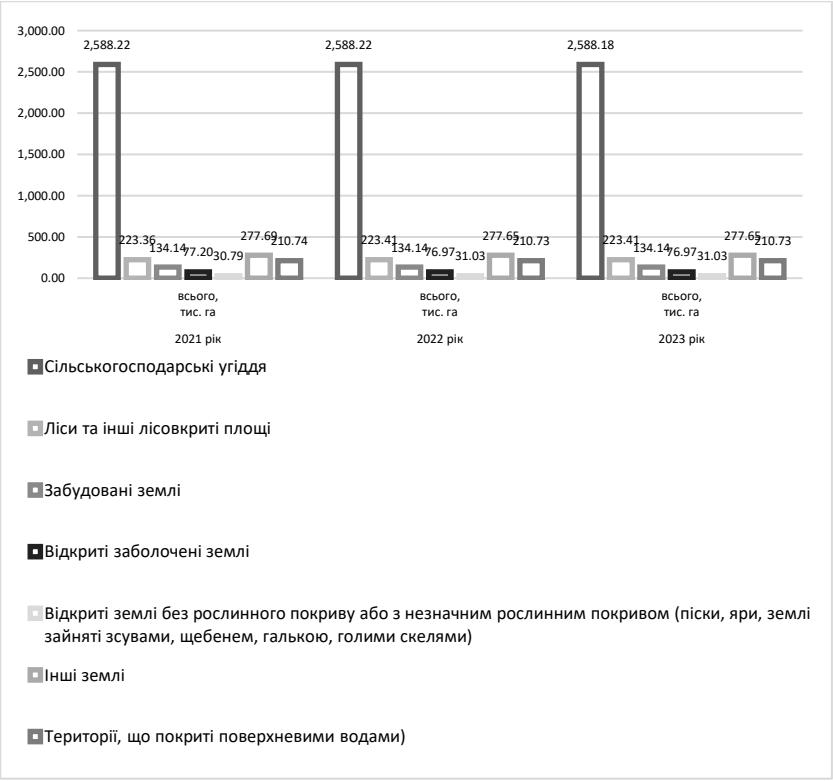

Рис. 2. Структура земель Одеської області за 2021-2023 рр.
Джерело: сформовано автором на основі [2]

Значна частина території Миколаївської та Одеської областей України класифікується як водоохоронні зони та прибережні захисні смуги, які мають критичне значення для збереження природних ресурсів і забезпечення екологічної безпеки.

У Миколаївській області водоохоронні зони займають 23765,4721 га, тоді як в Одеській області цей показник становить 158662 га. Площа прибережних захисних смуг у цих регіонах налічує 14034,5327 га для Миколаївської області та 28281 га для Одеської [1,2].

Формування таких зон уздовж річок, морів, озер і водосховищ має на меті запобігання забрудненню та засміченню поверхневих водних ресурсів. Їхні межі й регламентовані функції визначаються відповідно до Земельного та Водного кодексів України, а також постанов Кабінету

Міністрів України щодо порядку їх утворення й правил господарської діяльності в зазначених межах.

Прибережні захисні смуги виконують важливу еколого-запобіжну функцію, часто обмежуючи або навіть повністю забороняючи певні види господарської діяльності, допускаючи її лише за спеціальним режимом.

Військова агресія з боку Російської Федерації завдала катастрофічної шкоди земельним ресурсам південних областей України. Через значне погіршення стану земельного фонду багато ділянок стали непридатними та недоступними для сільськогосподарського та іншого використання про що свідчать дані досліджень Світового банку, Уряду України, Європейської Комісії та ООН станом на початок 2023 року: у Херсонській області пошкоджено 95% земельного фонду, в Миколаївській — 14%, тоді як в Одеській області пошкоджень не зафіксовано [5].

Крім руйнації земельних ресурсів, війна значно обмежила доступ України до моря, що фактично паралізувало діяльність портів на узбережжі Чорного та Азовського морів. Наявність виходу до моря має стратегічне значення для економіки країни завдяки можливостям рибальства, ключовій транспортній інфраструктурі та значному рекреаційному потенціалу регіонів.

На березень 2025 року під окупацією залишаються акваторія Азовського моря та частина Чорного моря. У результаті військової агресії Російської Федерації проти України Міністерство інфраструктури України 28 квітня 2022 року видало наказ «Про закриття морських портів» (№256). Цим рішенням офіційно припинено роботу портів Бердянськ, Маріуполь, Скадовськ та Херсон [3].

У Миколаївській області з березня 2022 року також зупинили діяльність порти Миколаїв, Ольвія, Ніка-Тера й Очаків. Натомість у Одеській області зберегли функціонування порти Дунайського регіону — Рені, Ізмаїл, Усть-Дунайськ, а також порти Великої Одеси, зокрема Південний, Чорноморськ та Одеса. За підсумками 2024 року вантажообіг порту Південний сягнув 35,55 мільйона тонн [8].

Враховуючи ці умови, аналіз земельних і морських ресурсів набуває визначального значення для оцінки перспектив розвитку прибережних регіонів, формування ефективної політики управління ресурсами, а також оптимізації їх використання, зміцнення економічної стійкості й забезпечення продовольчої безпеки держави.

Дослідження стану земель і морських територій у Миколаївській та Одеській областях дозволяє оцінити перспективи розвитку сільського господарства, оптимізацію землекористування та функціонування

вільних економічних зон, зокрема в умовах суттєвих втрат, завданих військовою агресією росії.

Економічний потенціал прибережних регіонів значною мірою базується на ефективному використанні трьох екосистем: наземної, прибережної й морської. Зокрема, морське середовище виступає важливим економічним ресурсом і відіграє центральну роль у сталому розвитку цих регіонів [7].

Хоча в Україні вже функціонує низка кадастрових систем, таких як земельний, водний і лісовий кадастри, законодавчо ухваленого морського кадастру досі не існує. Це ускладнює комплексне управління морськими територіями та прибережними зонами. Впровадження морського кадастру дозволить інтегрувати інформацію з існуючих кадастрових систем і створити умови для точного обліку й використання прибережних і морських акваторій. Такий підхід сприятиме сучасному управлінню зазначеними територіями та посилить правовий статус морських ресурсів в економіці на рівні із земельними ресурсами.

Розробка та впровадження морського кадастру залишається надзвичайно актуальним завданням, що потребує подальших ґрунтовних досліджень. Пріоритетним напрямом є створення методики кадастрового зонування морських просторів для гарантованого раціонального й сталого їх використання.

Список використаних джерел

1. Екологічний паспорт Миколаївської області за 2023 р. Екологічні паспорти – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – офіційний сайт. URL: https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/ekologichni-pasporty/ (дата звернення: 15.05.2025).

2. Екологічний паспорт Одеської області за 2023 р. Екологічні паспорти – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – офіційний сайт. URL: https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/ekologichnyj-monitoryng/ekologichni-pasporty/ (дата звернення: 15.05.2025).

3. Про закриття морських портів : Наказ М-ва інфраструктури України від 28.04.2022 № 256. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0470-22#Text (дата звернення: 15.05.2025).

4. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 19.01.2022 № 70-р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/kr220070?an=16 (дата звернення: 15.05.2025).

5. Николюк О., Пивовар П., Назаркіна Р. , Стольнікович Г., Богонос М. Динаміка земельного фонду: як змінилися земельні ресурси України після 24 лютого 2022 року. *Kyiv School of Economics.* URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/03/Agroviglyad_2_ukr.pdf (дата звернення: 15.05.2025).

6. Океанографічний атлас Чорного та Азовського морів. Київ: ДУ "Держгідрографія", 2009. 356 с.

7. Перович Л., Белінська С. Морський кадастр: українські реалії в контексті світового досвіду. Сучасні досягнення геодезичної науки та виробництва. 2024. Вип. 1. С. 203-214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sdgn_2024_1_28 (дата звернення: 15.05.2025).

8. Цуркану Т. Морські порти України під час війни. Втратили багато, але не все так погано. RFI. URL: https://surl.li/upgbzq (дата звернення: 15.05.2025).

УДК 538.486

Стерлєв Д. В.,
викладач кафедри управління земельними ресурсами,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ ОТРИМАННЯ ГЕОДЕЗИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ

В епоху розвитку сучасних технологій, інформаційної обізнаності суспільства, збільшення потреб геодезичних робіт у сільському господарстві, необхідно максимально швидко та ефективно інтегрувати сучасні світові досягнення геодезичної галузі в практичне використання. Враховуючи бурхливі зміни в останні роки в Україні, продовження та запровадження нових реформ, прийняття ключових законів - «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та «Про ринок земель», землевпорядна, картографічна та геодезичні служби стають як ніколи актуальні. Адже діяльність фахівців цих служб має важливе значення, особливо, коли на порядку денному стоїть завдання

щодо передачі земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної власності у комунальну власність об'єднаних територіальних громад, впорядкування земель приватної власності та земель, що перебувають в оренді, наповнення та подальший розвиток державної кадастрової системи, встановлення меж адміністративно-територіальних одиниць, інвентаризації земель та інше.

Процес реформування держави насправді є нескінченним, а тим більше зараз — коли технології й світ міняються хіба не щодня. Здавна відомо, що геодезична і картографічна діяльність є одним із основних видів діяльності для ефективного розвитку економіки, науки, зміцнення національної безпеки та оборони держави. Вона є сукупністю управлінських, виробничих, наукових і освітніх заходів для створення, зберігання і доведення до користувачів топографо-геодезичної і картографічної інформації та даних.

На сьогоднішній день, в Україні близько 7 млн українців, які внаслідок розпаювання земель у 1990-х роках отримали у власність більш ніж 70% всіх сільськогосподарських угідь в Україні. А це становить близько 30,5 млн га.

Згідно з даними Державної служби статистики, в Україні сільськогосподарським виробництвом займаються більше 45 тисяч суб'єктів господарювання, більшість з яких (57%) обробляють до 100 гектарів землі, багато громадян обробляють свої наділи самостійно. Звісно, що для впорядкування меж земельних ділянок такої великої кількості землевласників потребує значних зусиль відповідних організацій, сертифікованих інженерів-геодезистів та землевпорядників, кількість яких, на сьогоднішній день, як показує практика, не достатня, щоб в повному обсязі задовольнити ринок землевпорядних робіт. Особливо з прийняттям закону про ринок земель, вважаю, що кількість землевпорядних робіт буде постійно збільшуватись. Не дивлячись на те, що більшість кадастрових даних про земельні ділянки внесені до бази даних Держаного земельного кадастру (ДЗК), адміністратором якого є державне підприємство «Центр ДЗК». З 01 січня 2013 року відомості про земельні ділянки, що містяться в Державному земельному кадастрі України, є відкритими та опубліковані в мережі Інтернет. Це стало можливим шляхом створення Публічної кадастрової карти України (ПКК).

Вважаю за необхідне, для ефективного та раціонального управління у сфері землеустрою, в межах своїх повноважень, виконавчим органам сільських, селищних, міських рад мати необхідні засоби, можливості та обладнання для проведення землевпорядних, геодезичних та картографічних робіт, також з метою додаткового контролю

використання земельними ресурсами відповідно до норм земельного законодавства.

На сьогоднішній день оптимальним рішенням для отримання геодезичної інформації є системи GNSS(комплексна електронно-технічна система, що складається з сукупності наземного та космічного обладнання та призначена для позиціонування в просторі (місцезнаходження в географічній системі координат) і в часі, а також визначення параметрів руху (швидкості, напрямку та ін.)

Вона забезпечує значне розширення зони позиціонування, позиціонування можливо по всій зоні покриття мобільної мережі, де приймається GSM / GPRS сигнал, а так само в місцях з можливістю підключення до мережі Інтернет за допомогою інших каналів зв'язку; підтримку єдиної міжнародної системи координат, можливість безпосередньої роботи в будь-який необхідної системі координат; виняток грубих помилок вихідних пунктів; істотне підвищення точності роботи, визначення координат з сантиметровою точністю в режимі реального часу і міліметрової в режимі післясеансної обробки; контроль точності безпосередньо під час виконання вимірювань; скорочення витрат на обладнання і часу на навчання, адже для роботи не потрібна установка базових приймачів на пунктах з відомими координатами, досить одного комплекту роверного приймача; скорочення витрат на транспорт і персонал; базові станції не треба встановлювати і охороняти, для роботи достатньо 1го – 2х геодезистів; збільшення продуктивності праці, час на реєстрацію однієї точки – кілька секунд; спрощення - скорочення витрат на навчання, можливість навчання та супроводу фахівцями компанії; при роботі в режимі реального часу немає необхідності в постобробці отриманих даних; можливість використання додаткових сервісів – постобробка сирих даних RINEX, використання згенерованої віртуальної базової станції при постобробці кінематичних вимірювань (Virtual Reference Station), автоматична обробка даних і оцінка точності на сервері мережі (AutoPP, QC); доступність даних 24 години на добу, 7 днів на тиждень; можливість комплексного використання мережі.

Як відомо, з практики, за порівняно короткий час польові бригади, які мають можливість працювати з GNSS обладнанням, відзначають великі переваги в своїй роботі. Досягнути сантиметровий рівень точності визначення координат можна значно швидше ніж під час використання традиційного геодезичного обладнання, а також з'явилась можливість виконувати знімальні геодезичні роботи цілодобово, за будь-яких погодних умов, а також за відсутності прямої видимості між пунктами. Над реалізацією GNSS-технології та

практичним її застосуванням науковці зі всього світу працювали десятиліттями. Доволі довгий час практично єдиним способом визначення координат пунктів за допомогою GPS був відносний метод. Недоліком цього методу були тривалі сеанси (сесії) спостережень та довгі у часі процеси постоброблення. А тому остаточний результат можна було отримати не відразу, а через якийсь певний проміжок часу. Все це значно обмежувало продуктивність та оперативність геодезичних робіт з використанням тодішньої GNSS-технології. Згодом з'ясувалося, що ці та інші недоліки можна подолати, застосовуючи сучасні мережеві RTK-технології, і отримати до того ж сантиметрову точність. Для цього необхідна побудова мережі референцних GNSS станцій. Сьогодні вже створені та продовжують розвиватися станції, що працюють за принципами перманентних станцій EUREF (Reference Frame Sub commission for Europe) чи IGS (International GPS Geodynamics Service. Такі станції ще називають референцними, оскільки їхні координати безперервно визначаються і уточнюються і є носіями референцної системи. Отже, на їх основі створюються національні мережі, які можуть мати статус як загальнодержавних, регіональних, так і приватних. Саме інтеграція супутникових технологій із засобами зв'язку дала можливість ще в 1992 р. розробити метод відносної кінематики в режимі реального часу — метод RTK (Real Time Kinematic). Сьогодні за допомогою RTK технології спостережувані дані отримують у реальному часі. Своєю чергою це дало змогу значно швидше виконувати польові роботи (без додаткових координатних обчислень), та розв'язувати різного роду задачі (визначати азимут, лінійні відстані або площу ділянки, виносити в натуру проектні дані тощо). На всі ці роботи затрачається мінімум часу та робочого персоналу. Наприклад для визначення координат одного пункту в режимі реального часу достатньо всього декілька десятків секунд.

Безумовно, ця технологія є лідируючою з усіх відомих на сьогоднішній день, в тому числі за продуктивністю, відносно вартості затрат.

СЕКЦІЯ
ЕКОНОМІКА

УДК 657.1

Белінська С. М.,
доктор економічних наук, професор,
декан факультету економічних наук
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Зубенко В. М.,
аспірант PhD кафедри обліку і аудиту
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНДУСТРІЇ

У сучасному економічному середовищі особливої актуальності набуває питання ефективної побудови системи обліково-аналітичного забезпечення підприємств інформаційно-технологічної сфери. Це обумовлено потребою забезпечення безперервного функціонування суб'єктів господарювання, зміцнення їх позицій на ринку інформаційної індустрії, підвищення рентабельності та зміцнення економічного потенціалу. Насамперед, необхідно окреслити сутність обліково-аналітичного забезпечення як системного явища, що дозволяє ефективно забезпечувати управлінський персонал на мікрорівні достовірною інформацією для стратегічного й тактичного планування, а на макрорівні – сприяє зміцненню фінансової стабільності, мінімізації ризиків та сталому розвитку підприємств.

Бухгалтерський облік у вітчизняній і зарубіжній науці визнається багатовимірною категорією, що досліджується з різних підходів. Водночас економічний аналіз виступає як самостійна дисципліна та інструментальна основа для формулювання практичних управлінських висновків через виявлення економічних закономірностей. Об'єднання облікових та аналітичних компонентів утворює єдину систему, що формує інформаційно-аналітичну базу для підтримки управління діяльністю підприємства.

Система обліково-аналітичного забезпечення інтегрує інформаційні потоки, що формуються як в межах бухгалтерського обліку, так і за

допомогою методів економічного аналізу. З огляду на безперервну трансформацію економіко-правового середовища, вплив новітніх технологій, зміни ринкової кон'юнктури та підвищення інформаційних вимог до управління, підприємства мають постійно вдосконалювати свої обліково-аналітичні системи з урахуванням внутрішніх і зовнішніх викликів.

Поєднання облікової та аналітичної функцій дає змогу забезпечити керівництво надійною й оперативною інформацією, необхідною для досягнення ефективних результатів господарської діяльності. При цьому ефективність такої системи залежить від врахування специфіки галузі, особливостей ділової активності, інтенсивності інформаційних потоків та рівня адаптації до цифрового середовища.

З огляду на динаміку цифрової трансформації, важливо адаптувати облікові системи до нових вимог: швидкої обробки великих обсягів даних, точності та своєчасності інформації, автоматизації процедур звітності. Використання цифрових рішень у бухгалтерії дозволяє значно зменшити витрати часу та ресурсів, підвищити точність звітів, прискорити аналітичні процеси й підвищити загальну ефективність підприємства.

Для ІТ-компаній особливо важливо враховувати рівень розвитку цифрових технологій, адже саме вони визначають як вектор розвитку основної діяльності, так і організацію облікових процесів. Застосування сучасних інформаційних систем для фіксації та аналізу господарських операцій є фундаментом для підвищення конкурентоспроможності.

Цифрові інструменти покращують функціональність бухгалтерських підрозділів, зокрема в аспектах своєчасного представлення фінансової звітності, що є важливою умовою якісного управлінського аналізу. Вони також сприяють ефективному завершенню звітних періодів завдяки прискореній систематизації великої кількості операційних даних.

Інформаційна індустрія має низку особливостей, що визначають специфіку організації обліку. Основним джерелом формування доходів є створення програмного забезпечення або надання пов'язаних з ним послуг. У науковій літературі для опису результатів їх діяльності застосовуються поняття «ІТ-послуга» або «ІТ-товар». Так, наприклад, за визначенням А. Чарнецького, ІТ-послуга – це комбінація технологій, людських ресурсів та процесів, орієнтована на підтримку бізнес-операцій клієнтів і формалізована в угоді про рівень сервісу.

Ще однією характерною рисою ІТ-підприємств є їхня здатність до масштабування: зі зростанням клієнтської бази витрати не зростають пропорційно, що впливає на оцінку вартості компанії та ефективність її

діяльності. Це потрібно враховувати при формуванні стратегії розвитку, фінансовому аналізі, а також на всіх етапах життєвого циклу компанії.

Особливості функціонування ІТ-сектору передбачають наявність значних ризиків, пов'язаних із швидкими змінами на ринку та високою інноваційною активністю. Без належної системи управління ризиками можливе недофінансування критичних напрямів, або, навпаки, надмірна обережність, що стримує інновації. Отже, необхідно впроваджувати ефективні механізми контролю, зокрема регламентацію порядку виправлення помилок, створення резервів і деталізацію вартості ІТ-послуг на кожному етапі їх створення. Урахування згаданих галузевих характеристик у системі обліку та аналізу ІТ-підприємств дає змогу досягти високого рівня ефективності управління та створити надійне інформаційне підґрунтя для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

З огляду на стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, ІТ-підприємства відіграють дедалі важливішу роль у формуванні цифрової економіки. Водночас, саме ці підприємства потребують гнучкої, адаптивної й орієнтованої на майбутнє системи обліково-аналітичного забезпечення. Основне завдання такої системи – не лише фіксувати й узагальнювати господарські операції, а й забезпечувати аналітичну підтримку прийняття стратегічних управлінських рішень в умовах високої волатильності зовнішнього середовища.

Формування дієвої системи обліково-аналітичного забезпечення в інформаційній індустрії має враховувати специфіку об'єктів обліку. Зокрема, до них належать нематеріальні активи, результати інтелектуальної діяльності, розроблене програмне забезпечення, ІТ-послуги, цифрові продукти тощо. Ці об'єкти мають специфічні характеристики, які ускладнюють їх оцінку, визнання, амортизацію та подальший аналіз ефективності використання.

Особливої уваги потребує питання класифікації витрат на розробку програмного забезпечення: які з них визнаються витратами поточного періоду, а які – капіталізуються як нематеріальні активи. Така диференціація значною мірою впливає на фінансові результати, показники рентабельності та інвестиційну привабливість ІТ-компаній.

Окрім цього, ІТ-підприємства часто використовують проєктно-орієнтовану модель діяльності, що зумовлює необхідність запровадження елементів обліку за центрами відповідальності, а також організації управлінського обліку на основі калькуляції витрат по проєктах. Це дає змогу відстежувати фактичні витрати, порівнювати їх

із запланованими, оцінювати прибутковість окремих проєктів і приймати обґрунтовані рішення щодо їх продовження чи припинення.

Інтеграція сучасних ERP-систем (наприклад, SAP, Oracle, Microsoft Dynamics) у процеси обліку та аналізу відкриває нові можливості для оперативного управління IT-компаніями. Вони дозволяють в автоматичному режимі формувати аналітичні звіти, проводити факторний аналіз відхилень, оцінювати ключові фінансові й нефінансові показники ефективності. Ще одним важливим елементом системи обліково-аналітичного забезпечення є розробка індикаторів ризику та показників раннього попередження, що дозволяє мінімізувати ймовірність негативного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів. Для інформаційної індустрії це особливо важливо, зважаючи на її залежність від інновацій, швидкозмінних технологій, клієнтських вподобань і нормативного регулювання.

Таким чином, ефективне обліково-аналітичне забезпечення діяльності інформаційної індустрії повинно базуватися на принципах гнучкості, своєчасності, релевантності та прогнозованості. Формування обліково-аналітичного забезпечення передбачає використання сучасних цифрових технологій, адаптацію облікової політики до специфіки діяльності та впровадження інструментів управлінського аналізу, орієнтованих на досягнення стратегічних цілей підприємств.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. No 996- XIV. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14

2. Лаговська О. А., Лоскоріх Г. Л. Класифікація IT-підприємств: обліковий аспект. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Вип. 1 (2). С. 115–119.

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. No 318. Дата оновлення: 03.11.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text

4. Чумак О. В., Андрющенко І. С. Управління витратами в інформаційно-аналітичній системі підприємств ресторанного господарства: монографія: Харків: Видавець Іванченко І. С., 2016. 268 с.

5. Шепелюк В. А. Дефініції поняття «інформація» для обліково-аналітичного забезпечення в управлінні економічною безпекою підприємства. Вісник Донецького національного університету

економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Серія: Економічні науки. 2017. № 1. С. 185-191

6. Муравський В. Вплив глобальних технологічних тенденцій на організацію обліку. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2017. Вип. 4. С. 138-148.

7. Czarnecki A. Zarządzanie usługami IT. Case Studies w Informatyce.Publisher: Wyższa Szkoła Bankowa w Gdańsku, 2015. URL:211 https://www.researchgate.net/publication/300090183_Zarzadzanie_uslugami_IT

8. https://old.ztu.edu.ua/ua/science/files/onelife/diser_Loskorikh.pdf

9. https://syscomgs.com/en/blog-erp-enterprises/

УДК 657

Белінська С. М.
доктор економічних наук, професор,
декан факультету економічних наук,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Кишенько С. В.
аспірант PhD кафедри обліку і аудиту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ В АДВОКАТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах функціонування бізнес-середовища юридичні послуги становлять важливий інструмент правового забезпечення діяльності суб'єктів господарювання та фізичних осіб. Серед форм правової допомоги виокремлюється адвокатська діяльність як специфічний вид професійної юридичної практики, що здійснюється відповідно до встановлених законодавчих норм. З урахуванням специфіки адвокатської діяльності та її нормативного регулювання спеціальними законодавчими актами, виникає об'єктивна необхідність у застосуванні окремого, диференційованого підходу до питань бухгалтерського обліку та оподаткування. Такий підхід зумовлюється особливостями здійснення професійної діяльності, порядком обліку доходів і витрат, а також характером податкових зобов'язань,

притаманних цій сфері.

Облік в адвокатській діяльності являє собою складний процес, який ґрунтується на загальноприйнятих стандартах бухгалтерського обліку, з урахуванням специфіки професійної діяльності адвоката. Як в інших сферах діяльності облік в професійній адвокатській діяльності умовно можна поділити на фінансовий, податковий та управлінський. Окрім зазначених слід зазначити ще один специфічний, притаманний виключно для професійної діяльності адвокатів – облік в органах адвокатського самоврядування.

Фінансовий облік в адвокатській діяльності є важливим інструментом для забезпечення фінансової стабільності, прозорості та відповідності вимогам законодавства. Фінансовий облік охоплює облік доходів, облік витрат, облік активів і зобов'язань, контроль дебіторської заборгованості, бюджетування та фінансове планування, фінансову звітність.

Основним джерелом доходу в адвокатській діяльності є гонорар адвоката – оплата за надані юридичні послуги та абонентське юридичне обслуговування. Гонорар адвоката є формою винагороди адвоката за здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту. Порядок його обчислення та сплати, підстави для зміни розміру та умови повернення визначаються договором про надання правничої допомоги, який укладається між адвокатом та клієнтом.

За формою оплати гонорар може бути грошовим (найпоширеніший варіант) або натуральним. За варіантами розрахунку гонорару вирізняють:

- фіксовану суму – за конкретну послугу (наприклад, складання позову, участь у судовому засіданні);
- погодинну оплату – залежить від витраченого часу;
- відсоткову ставку за успішний результат (наприклад, відсоток від виграної суми);
- комбіновану схему (наприклад, аванс, а по завершенню справи – фіксована частина або відсоток).

Адвокат, керуючий партнер АО «Закон Перемоги», медіатор та сертифікований тренер з розвитку Soft Skills Марина Саєнко пропонує наступні моделі гонорарної політики: фіксована вартість за етап; фіксована вартість за вид допомоги; погодинна оплата; міксовані моделі; гонорар успіху. Марина Саєнко зауважила, що при формуванні гонорарної політики адвокату слід виходити з визначеності критеріїв, прозорості комунікації з клієнтом, працювати з прогнозованістю витрат, бути готовим до гнучкості, водночас усвідомлюючи її межі при

наданні знижок та можливості оплати частинами.

Розповсюдженою практикою є передплата або авансові платежі, які клієнти вносять перед початком надання послуг. У такому разі доходи визнаються на дату фактичного надання послуги, а не після отримання передоплати). Не менш важливим у фінансовому обліку адвокатської діяльності є облік витрат – прямих, непрямих, амортизації.

До прямих витрат можна віднести витрати, безпосередньо пов'язані з веденням справ: судові збори, витрати на експертів, транспортні витрати. Як правило, договори про надання правничої допомоги передбачають компенсування клієнтом таких витрат адвоката.

Непрямими витратами обліковуються загальні витрати на здійснення адвокатської діяльності – оренда приміщень, комунальні послуги та зв'язок, заробітна плата співробітників, програмне забезпечення, сплата щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, витрати на заходи з підвищення кваліфікації та професійний розвиток тощо. Амортизація відображає знос основних засобів – меблів, комп'ютерної та оргтехніки).

Таким чином основними категоріями витрат в адвокатській діяльності є:

– заробітна плата та нарахування;

– адміністративні витрати (оренда офісу, комунальні платежі, зв'язок);

– витрати на представництво в судових інстанціях;

– витрати на професійний розвиток та навчання;

– сплата щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування.

Слід зазначити, що держава в особі Державної податкової служби України має свій погляд на питання того, які саме витрати відносяться до сукупного доходу при здійсненні адвокатської діяльності, і чітко регламентує їх в Узагальнюючій податковій консультації щодо деяких питань оподаткування фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (приватних нотаріусів, адвокатів), затвердженій наказом ДПС України від 24.12.2012 № 1185. У вказаній податковій консультації зазначається, що при визначенні сукупного чистого доходу фізичних осіб, які здійснюють незалежну адвокатську діяльність, доцільно враховувати витрати, пов'язані з організацією такої діяльності та обумовлені вимогами Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також наведено докладний перелік таких витрат.

Так, до витрат адвоката можуть бути віднесені, зокрема:

– орендна плата за користування приміщенням, яке є робочим місцем адвоката, у тому числі його поточний ремонт, обладнання пандусу для під'їзду інвалідів;

– технічне забезпечення діяльності робочого місця адвоката та його обслуговування (охоронна та пожежна сигналізація, вогнестійкий сейф, інформаційна вивіска, металеві двері або металеві ролети);

– обслуговування технічного обладнання (комп'ютери, у тому числі їх програмне забезпечення, принтери, сканер, ксерокс, факс, телефон тощо);

– витрати на виготовлення печаток та штампів, а також їх заміну;

– сплата щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування;

– відкриття рахунків у банках та їх розрахунково-касове обслуговування (депозитні рахунки);

– оплата праці та обов'язкові нарахування на фонд оплати праці помічників, секретарів, стажистів (найманих працівників);

– проходження підвищення кваліфікації адвокатом; участь у короткотермінових семінарах, симпозіумах, науково-практичних конференціях; удосконалення професійної майстерності; придбання та передплата юридичної літератури (книг, журналів, дисків, програм тощо);

– витрати на збирання доказів, отримання висновків спеціалістів (експертів) відповідно до умов договору про надання правової допомоги;

– витрати на користування електронною базою законодавства;

– витрати на підключення та користування мережею Інтернет;

– виготовлення бланків (у тому числі ордерів) із зазначенням прізвища, імені та по батькові адвоката, номера і дати видачі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю;

– придбання канцелярського приладдя;

– сплата адвокатами внесків до Пенсійного фонду України, у тому числі на користь найманих працівників, та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування;

– програмне забезпечення;

– поштові та кур'єрські послуги, необхідні для виконання адвокатської діяльності;

– витрати на послуги телекомунікаційного зв'язку, електронні цифрові підписи для ведення бухгалтерського та податкового обліку та для подання податкової звітності, звітності до органів статистики, Пенсійного Фонду України, інших фондів загальнообов'язкового державного страхування.

Зазначений підхід є дискусійним, оскільки не відображає актуальних тенденцій розвитку бізнес-середовища та суспільних трансформацій. Так, у вищенаведеному переліку не передбачено, наприклад, витрат на маркетингові послуги, лендінг та рекламу. Цілком несподівано, у відповідному порядку не враховано навіть витрати на транспортне забезпечення.

Облік активів і зобов'язань, як частина фінансового обліку адвокатської діяльності, передбачає ведення обліку майна, грошових коштів, дебіторська заборгованість клієнтів, основних засобів (активи), а також відображення кредиторської заборгованості (зобов'язання). Окремо обліковуються клієнтські фонди - кошти, які клієнти вносять на рахунки для покриття майбутніх витрат (судові збори, транспортні витрати). Ці кошти не є доходом і обліковуються окремо. Контроль дебіторської заборгованості є одним з найважливіших елементів фінансового обліку, який забезпечує облік заборгованості клієнтів (несплачених рахунків) і вживання заходів для її стягнення. Також можливе створення резервів для покриття потенційних втрат від несплачених боргів. Бюджетування та фінансове планування включає в себе розробку бюджету, як інструменту планування доходів і витрат на майбутні періоди, а також контроль виконання бюджету шляхом порівняння фактичних результатів із запланованими показниками.

Фінансова звітність, передусім, включає баланс, який відображає стан активів, зобов'язань і власного капіталу підприємства на конкретну звітну дату. Звіт про прибутки та збитки забезпечує відображення доходів, витрат і фінансового результату діяльності підприємства за звітний період; звіт про рух грошових коштів подає інформацію щодо надходжень і використання грошових коштів; звіт про власний капітал демонструє зміни у структурі власного капіталу протягом відповідного періоду.

Таким чином, фінансовий облік у сфері адвокатської діяльності виконує важливу функцію забезпечення фінансової стабільності, прозорості та дотримання вимог чинного законодавства, що сприяє ефективному функціонуванню як адвокатських фірм, так і індивідуальної адвокатської практики. Водночас надмірна зарегульованість у питаннях класифікації витрат у межах цієї діяльності об'єктивно породжує критику з боку професійної спільноти.

Список використаних джерел:

1. При визначенні сукупного чистого доходу маємо право врахувати лише документально підтверджені витрати: роз'яснення Центральної державної податкової інспекції ГУ ДПС у Миколаївській

області від 15.09.2021. Офіційна Інтернет-сторінка Головного управління ДПС у Миколаївській області. URL: https://mk.tax.gov.ua/media-ark/local-news/501762.html.

2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Редакція від 03.08.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text.

3. Саєнко М.І. Гонорар адвоката: ключові питання та виклики. Вебінар у Вищій школі адвокатури НААУ, 30.05.2024. URL: https://www.hsa.org.ua/blog/gonorar-advokata-kliucovi-pitannia-ta-vikliki.

4. Узагальнююча податкова консультація щодо деяких питань оподаткування фізичних осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (приватних нотаріусів, адвокатів): Наказ ДПС України від 24.12.2012 № 1185. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va185837-12#Text.

УДК 330.1:657

Белінська С. М.,
доктор економічних наук. наук, професор,
декан факультету економічних наук,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Колеватов А. С.,
аспірант PhD кафедри обліку і аудиту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОЇ БАЗИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасне функціонування підприємств та їх подальший розвиток неможливий без впровадження інновацій, які забезпечують формування конкурентних переваг. Головною метою діяльності будь-якого підприємства є досягнення максимальної ефективності роботи, а це неможливо без якісного управління, що є творчим процесом, який ґрунтується на виважених рішеннях, прийнятих на основі інформації, і відображає реальний стан справ на підприємстві.

Головна інформаційна база будь-якого суб'єкта господарювання – це звітність підприємства, яка накопичується і використовується для

аналізу, планування, прогнозування. Тому саме повна та достовірна інформація про умови та результати діяльності підприємства при вирішенні господарських питань має вирішальне значення. З метою прийняття адекватних управлінських рішень в інноваційній діяльності необхідні дані, які відповідають певним правилам, вимогам і нормам. Як наслідок, процес підготовки та складання звітів щодо інноваційної діяльності повинен бути організований відповідно до законодавства та забезпечувати користувачів повною, об'єктивною, неупередженою інформацією про стан інноваційної діяльності окремого підприємства, регіону та країни в цілому.

Отже, звітність є провідною категорією, що покликана забезпечити користувачів інформацією щодо інноваційного розвитку і створити умови для ефективної та цілеспрямованої роботи підприємства в інноваційній сфері. Сучасним проблемам інноваційної діяльності приділяється увага у наукових дослідженнях В. Гейця, І. Дуцяка, К. Матусяка, Л. Яремко, В. Соловйова, Л. Федулової, аспекти інформаційного забезпечення відображено у публікаціях І. Колота, Г. Мостового, С. Покропивного, В. Шукшунова та ряду інших авторів.

Питання формування інформаційної бази підприємства потребують особливої уваги з боку і учасників цього процесу, і користувачів, а це на сьогодні практично відсутнє. Тому неможливо повною мірою провести детальний логічний аналіз і виявити слабкі та сильні сторони суб'єкта господарювання щодо його інноваційної діяльності. Узагальнення наукових досліджень свідчить про те, що процес формування інформаційної бази щодо інноваційної діяльності недостатньо розглянуто та досліджено в Україні. Практично всі наукові праці стосовно даної проблеми містять певні рекомендації та окремі пропозиції. Відсутність наукового обґрунтування системних підходів щодо забезпечення управлінських рішень в інноваційній діяльності інформаційною базою зумовлюють необхідність розробки комплексу заходів, спрямованих на вирішення означених проблем та їх подальшої конкретизації з урахуванням ринкових умов.

В умовах розвитку сьогодення науковці сходяться на думці, що останні роки були, в основному, пов'язані з автоматизацією економічних даних. Що стосується розвитку бухгалтерії, то мова йде про інтенсивне вивчення і обробку витрат діяльності підприємства.

Проте серед майбутніх технічних напрямків розвитку бухгалтерії можна виділити декілька процесів розвитку суспільства, які спрямовані на майбутнє:

1) технології збільшення швидкості формування і передачі оперативних даних;

2) розвиток технології «Блокчейн»;

3) розвиток штучного інтелекту.

Активного розвитку зазнає технологія 5G, яку вже сьогодні активно впроваджують і розвивають передові країни світу, вона передбачає здатність передавати дані в набагато більших обсягах та відкриває потоки економічної інформації, що підключені до мережі «Інтернет». Блокчейн може стати одним з інструментів, завдяки якому бухгалтери матимуть можливість підвищити свою цінність. Коли блокчейн-технологія допоможе автоматизувати відстеження транзакцій, компаніям знадобляться експерти, які зможуть гарантувати, що технології працюють правильно не тільки з технічної точки зору, а і в контексті отриманих результатів. Блокчейн дозволить відкрити нові можливості для професії бухгалтера, оскільки бухгалтерські фірми все частіше займаються розробкою рішень корпоративних проблем.

На сьогодні найбільш актуальним є застосування технології «Штучного інтелекту». Англійською організацією CABA було проведено дослідження, за результатами якого надається підтримка бухгалтерам-практикам – 52 % опитуваних оптимістично налаштовані щодо застосування штучного інтелекту, 32 % – відносяться до тих, які з тривогою очікують нововведень, оскільки бояться, що технології зможуть повністю замінити працівників, і 16 % ще не сформували своєї думки з цього приводу [1, с. 12-14].

Доступ до аналітики і аналізу даних в режимі реального часу надасть бухгалтерам інформацію, необхідну для розробки дієвих рекомендацій щодо ефективних управлінських рішень. З такими даними бухгалтери зможуть пропонувати для менеджменту підприємства швидкі елементи коригування курсу підприємств, і таким чином запобігти проблемам або використовувати нові можливості для зростання.

Основні переваги застосування штучного інтелекту в бухгалтерській сфері є:

1) Збільшення кількості та якості аналізу даних. Штучний інтелект зможе обробляти великі обсяги економічних даних (структуровані та неструктуровані), а також збільшувати масштаб, об’єм і чіткість аналізу;

2) Підвищення потужності спостережень та виявлення помилок. Фактично він може миттєво вивчати помилки або нові випадки і з часом ставати все більш розумним. Він здатний накопичувати і поглиблювати економічну інформацію підприємства.

3) Покращення узгодженості бухгалтерських процесів. Штучний інтелект є більш послідовним ніж людина. Машина не втомлюються, не зазнає впливу емоцій, не буває голодною або хворою. Вона не

піддаються впливу біологічних коливань та не потребує відпусток або відгулів як воно є людиною [2, с. 67].

Розглянемо більш детально вплив даних процесів на розвиток бухгалтерської сфери у таких напрямках, як бухгалтерський облік, аудит і податки:

1) Бухгалтерський облік. Практика управління в бухгалтерських відділах підприємств зустрінеться з викликами модернізації організаційної моделі обліку, оскільки зміняться самі технологій. Зазвичай ці моделі будуються у формі піраміди, з великою кількістю менш досвідчених робітників внизу і висококваліфікованими керівниками на її вершині. Скоріш за все, дана технологія замінить низькокваліфікованих бухгалтерів. Проте тоді не зовсім зрозуміло, звідки з'являться висококваліфіковані працівники? Адже раніше вони піднімаються вгору по корпоративній ієрархії всередині фірми. І якщо замінити початкові рівні даної піраміди незрозумілим є і те, на якій основі їх формувати? Можемо припустити, що в цьому випадку збільшиться роль університетської освіти, яка буде більш орієнтована на випуск високопрофесійних фахівців зі специфічними компетентностями у сфері автоматизації.

2) Аудит. Передбачається, що клієнти отримають більш якісні послуги, оскільки технології перевіряють цілі масиви даних, а не тільки вибірки. Завдяки цьому аудитори зможуть надавати більше корисної інформації, що сформована на аналітичних даних. Проте це може стати проблемою для аудиторських фірм, оскільки підтримка даних технологій також вимагає значних фінансових коштів, особливо якщо ми говоримо про передові технології, яким на сьогодні є Блокчейн та штучний інтелект.

3) Податки. Вищезгадані технології в податковій сфері і в подальшому займатимуть дедалі вагоміше місце. Проте консультації з податкових питань та комунікації з клієнтами податкових структур, пов'язані зі покращенням податкових процесів, будуть як і раніше більшою мірою здійснюватися фахівцями-практиками та зберігатимуть традиційну цінність людини-професіонала.

Отже, ми передбачаємо, що технологічний розвиток у майбутньому призведе до значного покращення інформаційної бази підприємств та зменшення рутинної праці бухгалтерського персоналу. Реалізація запропонованих заходів формування інформаційної бази статистичних даних щодо інноваційної діяльності дозволить: сконцентрувати роботу апарату управління на інноваційному розвитку; забезпечити виявлення невідповідностей між поточною діяльністю і розроблюваними програмами, вибраними пріоритетами; подавати адекватні, релевантні

дані щодо інноваційної діяльності підприємства, які можуть зацікавити інвесторів або сприятимуть пошуку партнерів для розширення масштабів діяльності, що стане наступним етапом дослідження.

Список використаних джерел

1. Пікуш Ю. В. Інноваційна діяльність як об'єкт бухгалтерського обліку. Тези доповіді Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціум. Наука. Культура» – режим доступу: http://intkonf.org
2. Семанюк В. З. Інформаційна теорія обліку в постіндустріальному суспільстві: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 392 с.
3. Гриньова В. М. Роль інформаційного ресурсу в системі продуктивних сил підприємства [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream
4. Пилипенко А. А. Розвиток облікової парадигми в контексті сучасних теорій менеджменту та процесів поширення інноваційних знань [Електронний ресурс] / А. А. Пилипенко, Д. Р. Пилипенко. – Режим доступу : http://eztuir.ztu.edu.ua/1396/1/48.pdf.

УДК: 330.35:314(477)

Блинцова Д. В., Галенко К. М.,
здобувачі вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Лункіна Т. І.,
доктор економічних наук, доцент,
в.о. професора кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ВПЛИВ ДЕМОГРАФІЧНИХ ЗМІН НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

Вплив демографічних змін на економічне зростання України є актуальним питанням, оскільки демографічні процеси безпосередньо визначають динаміку ринку праці, продуктивність економіки та можливості її сталого розвитку.

Питання впливу демографічних змін на економічне зростання України висвітлено в роботах таких науковців як: Н. М. Петруха, Д. О. Плахотній, О. Ю. Чухній [1], В. М. Панасюк [2] та К. Ю. Седіга [6].

Демографічна ситуація в Україні характеризується сукупністю негативних тенденцій, що істотно впливають на соціально-економічний розвиток держави.

До основних демографічних викликів сьогодення належать:

- недостатній рівень народжуваності, що не забезпечує відтворення населення;
- високі показники захворюваності та смертності, особливо серед чоловіків працездатного віку;
- низька середня тривалість життя.

Зменшення рівня народжуваності у поєднанні з високою смертністю зумовлює поступове скорочення чисельності населення України. Така демографічна динаміка спричиняє зниження чисельності економічно активного населення, що, своєю чергою, негативно позначається на темпах економічного зростання та рівні продуктивності праці [1]. За останніми даними за 10 років населення України скоротилося майже на 40 відсотків. Найближчі 2−3 роки українців може стати ще на 20% менше [7]. Така тенденція скорочення населення вплине на розвиток країни, оскільки відбудеться зменшення трудових ресурсів та податкових надходжень, зниження внутрішнього споживчого попиту й інвестиційної привабливості.

Наразі необхідна адаптація економічної політики України до викликів, спричинених демографічними тенденціями. Серед напрямів адаптації можна виділити: підвищення рівня народжуваності, зниження передчасної смертності та забезпечення міграційного приросту [3]. Також до цих напрямів можна додати розвиток людського капіталу та інвестиції в освіту, яка б відповідала потребам майбутньої економіки. Серед додаткових інструментів варто зазначити інтеграцію активного літнього населення в економічну політику. Старіння населення вимагає перегляду підходів до пенсійної системи та використання трудового потенціалу старших вікових груп. Слід заохочувати продовження трудової активності літніх людей, але робити це через створення гнучких форм зайнятості, навчання протягом життя та розвиток секторів економіки, що використовують досвід старших працівників.

Варто зауважити, що спеціалізоване медичне інтернет-видання «Щотижневик АПТЕКА» виділило 4 сценарії демографічної кризи України, а саме:

- сценарій 1-й – довготривала війна та низький рівень повернення;
- сценарій 2-й – коротка війна та постійна еміграція;
- сценарій 3-й – коротка війна та циклічна міграція;
- сценарій 4-й – коротка війна та міграційний перехід [4].

Ці сценарії потребують розширення в економічному контексті задля вдосконалення прогнозу за такими параметрами: економічна динаміка ВВП, ринок праці, інвестиції та фіскальна політика.

Взаємозв'язки соціально-економічного і демографічного розвитку мають складну структуру. Демографічний розвиток має свої внутрішні закономірності та чинники, але на нього також значно впливають зовнішні фактори – саме соціально-економічні умови та процеси [6]. Сучасна демографічна ситуація в державі в цілому є відображенням дії чинників, серед яких особливо відчутними є наслідки повномасштабної війни: людські втрати, масова міграція, демографічне старіння населення та скорочення трудових ресурсів. Поряд із цим, вплив науково-технічного процесу спричиняє активну трансформацію економіки, яка впливає на структуру зайнятості населення, формує нові запити ринку праці та посилює потребу в адаптації демографічної політики до сучасних умов.

Отже, економічне зростання України напряму залежить від демографічних тенденцій, оскільки міграція населення спричиняє зміщення на ринку праці, а висока смертність і низька народжуваність призводить до втрат потенційної робочої сили. Але навіть за подібної ситуації ці проблеми потребують регулювання у вигляді міграційного контролю, альтернативних заходів з метою задоволення потреб ринку праці шляхом залучення економічно неактивного населення, інвестиційних заходів у освіту. Саме активне спостереження за демографічною ситуацією в Україні й створення нової, адаптивної пропозиції, може призвести до економічного зростання.

Список використаних джерел:

1. Петруха Н. М., Плахотній Д. О., Чухній О. Ю. Стан демографічної безпеки та вплив демографічних змін на економічні процеси. *Агросвіт.* 2024. № 16. URL : https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/issue/view/164 (дата звернення: 11.04.2025)

2. Панасюк В. М. Вплив демографічного фактору на розвиток соціальної інфраструктури в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 10. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6025 (дата звернення: 11.04.2025).

3. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : Розпорядження від 30.09.2024, № 922. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text (дата звернення: 11.04.2025).

4. Майбутнє української популяції: 4 сценарії демографічної кризи. *Щотижневик АПТЕКА* : веб-сайт. URL : https://www.apteka.ua/article/671360 (дата звернення: 25.03.2025)

5. Вонс Р. Як зміниться ВВП України впродовж двох років: прогноз. *Главком*. 2025. URL : https://glavcom.ua/economics/finances/jak-zminitsja-vvp-ukrajini-vprodovzh-dvokh-rokiv-prohnoz-1047797.html (дата звернення: 13.04.2025).

6. Сегіда К. Ю. Причинно-наслідковий взаємозв'язок економічного і демографічного розвитку суспільства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.* 2009. № 882. С. 151–156.

7. Кущ О. За 10 років населення України скоротилося майже на 40%: як це змінить економіку. *Мінфін*. 2024. URL : https://minfin.com.ua/ua/2024/01/11/119443642/ (дата звернення: 13.04.2025).

УДК: 304

Ведякова Д. Р., Кондратюк Ю. Б.,
здобувачі вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Лункіна Т. І.,
доктор економічних наук, доцент, в.о. проф. кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

МОТИВАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ, СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ

Успіх будь-якої компанії залежить від ефективності роботи її працівників. Без належної мотивації співробітник не зможе виконувати свої обов'язки з максимальною ефективністю та віддачею.

Система мотиваційних заходів є важливою складовою успіху компанії. Це стимулює креативність працівників, сприяючи генеруванню інноваційних ідей для розвитку бізнесу, сприяє зростанню зацікавленості працівників у роботі, підвищенню продуктивності праці, гарному настрою та формуванню позитивної атмосфери в колективі. Вивченням мотиваційних аспектів трудової діяльності займалися такі науковці: Т. Саймон [2], О. Самойленко [3], Т. Бенсон [4] та М. Вілсон [5].

Мотивація персоналу – основа кадрової політики будь-якої компанії чи підприємства. Це система, що поєднує низку стимулів, котрі впливають на поведінку всього колективу чи певного працівника [1].

У сучасному бізнес-середовищі ключову роль відіграють залучені працівники, які здатні ефективно реалізовувати свій потенціал. Для досягнення цього результату організації повинні впроваджувати ефективні мотиваційні стратегії. Працівники, які відчувають підтримку та мають високий рівень задоволеності працею, демонструють вищий рівень креативності, продуктивності та здатності до виконання завдань у стислі терміни. Згідно з останніми дослідженнями StageAccording, залучені працівники на 17% продуктивніші, ніж їхні незалучені колеги. Дослідження також показують, що залучені працівники на 87% рідше залишають свої організації [2].

Існує два різновиди мотивації працівників: матеріальна та нематеріальна. До матеріальних методів належать:

- премії,
- надбавки,
- бонуси,
- страхування,
- соціальний пакет,
- путівки,
- подарунки до свят тощо.

Проте, у сучасному світі працівники дедалі більше цінують нематеріальні аспекти праці, як от:

- визнання досягнень,
- кар’єрне зростання та перспектива розвитку,
- участь у прийнятті рішень,
- гнучкий графік,
- дружній колектив,
- підтримка з боку керівництва та відчуття значущості своєї праці.

До того ж нематеріальні чинники стали важливим аспектом, особливо серед молоді, через низку причин, а саме: оцифрування та соціальні мережі, які дають миттєвий фідбек та швидкий обмін інформацією, що дало поштовх до бажання постійного зворотного зв’язку. Знов-таки, соціальні мережі вплинули на культуру постійного порівняння, що, з одного боку, може виступати джерелом мотивації, стимулюючи працівників до професійного зростання, але це також може викликати відчуття меншовартості, що стало причиною зростання потреби саме у публічному визнанні досягнень. Тому

компанії мають враховувати потреби сучасного покоління заради залучення більшої кількості кваліфікованих та талановитих працівників. Саме ці аспекти підвищують залученість працівників і сприяють формуванню емоційного зв'язку з компанією. Як вірно зауважив засновник корпорації Sony Акіо Моріта: «Люди працюють не лише заради грошей, і якщо Ви намагаєтеся мотивувати людей, гроші не є найефективнішим інструментом» [3].

Яскравим прикладом серед компаній є Google, який застосовує унікальні стратегії мотивації на своїх корпораціях. Компанія мотивує працівників такими способами:

- інвестує в здоров'я та благополуччя персоналу,
- надає можливість працювати над своїми проєктами,
- надає безкоштовні бонуси.

Слід зазначити, що під час роботи в Google є кілька переваг, а саме:

- абонемент у спортзал,
- оздоровчі програми,
- безкоштовні стрижки,
- гібридні схеми роботи і т. д.

Однією з ключових мотиваційних стратегій компанії є всебічне піклування про фізичне та психоемоційне здоров'я працівників. Google забезпечує персонал лікарями та медсестрами, зручними медичними послугами та комплексним медичним страхуванням на корпораціях. Слід виділити цікавий підхід до мотивації працівників за допомогою безкоштовного харчування «правило 150 футів від їжі». Головною метою засновників було зробити Google тим місцем, де б хотіли працювати талановиті люди, створивши для них всі умови для комфортної роботи, яка робить працівників щасливими [4].

Отже, мотивація працівників є ключовим чинником підвищення ефективності роботи та досягнення стратегічних цілей організації. У сучасних умовах традиційні матеріальні стимули втрачають свою універсальність, тоді як нематеріальні аспекти мотивації зокрема: визнання досягнень, перспектива розвитку, участь у прийнятті рішень набувають дедалі більшого значення. Поєднання обох типів мотивації сприяє формуванню лояльності, підвищенню рівня залученості працівників та зростанню загальної продуктивності підприємства. Впровадження ефективних мотиваційних стратегій є необхідним для успішного функціонування організацій, також це забезпечить компаніям конкурентоспроможність та сталий розвиток в умовах сучасного бізнес-середовища.

Список використаних джерел:

1. Різновиди мотивації персоналу. 2023. URL: https://kadrovik.isu.net.ua/news/557718-riznovydy-motyvatsiyi-personalu (дата звернення: 13.04.2025).
2. Thomas Simon. Management Tools to Keep Employees Engaged and Motivated in 2025. 2024. URL: https://www.monitask.com/en/blog/management-tools-to-keep-employees-engaged-and-motivated-in-2023 (last accessed: 13.04.2025).
3. Олексій Самойленко. ТОП-методи нематеріальної мотивації колективу. URL: https://performia.com.ua/ua/top-metodyi-nematerialnoy-motivatsii-kollektiva (дата звернення: 13.04.2025).
4. Tina Benson. How Does Google Motivate Their Staff? URL: https://www.teamtactics.co.uk/blog/google-motivate-staff/ (last accessed: 19.04.2025).
5. Madeline Wilson. Employee Motivation: Techniques and Strategies. 2024. URL: https://bucketlistrewards.com/blog/employee-motivation/#h-strategies-for-motivating-your-employees-techniques-and-tips (last accessed: 13.04.2025).

УДК 658.114:69]:005.332.2

Бобирєв О. Ю.,
аспірант PhD кафедри обліку і аудиту.
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Великий Ю. В.,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і аудиту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ОЦІНКА РІВНЯ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНИХ КОМПАНІЙ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Оцінка рівня розвитку будівельної сфери, зокрема житлове будівництво, вважається однією із пріоритетних галузей народного господарства. Стан ринку житла на сучасному етапі розвитку економіки України визначається не тільки соціальною значущістю, а й можливістю його використання як потужного інструменту без інфляційного розширення споживчого попиту на житло як товару

тривалого користування. Житлове будівництво є додатковим стимулятором до економічного зростання, зниження інфляції, скорочення дефіциту державного бюджету, зниження рівня безробіття, стабілізації грошового обігу, зміцнення гривні їх компаній на сучасному етапі. Конкурентоспроможність,будучи частиною системи конкурентних відносин, є категорією, яка поєднує в собі змістовні моменти конкуренції і монополізму. У ринковій економіці категорія «конкурентоспроможність» є однією із ключових, оскільки у ній сконцентровані економічні, науково-технічні, виробничі, організаційно-управлінські, маркетингові та інші можливості окремих підприємств, галузей, національної економіки загалом. Вони реалізуються в товарах та послугах, які конкурують як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Зміцнення конкурентної позиції над ринку є природним прагненням будь-якого підприємства будівельної галузі. Кожна організація намагається підвищити свій рівень конкурентоспроможності, наростити частку ринку, щоб залучити якомога більше нових замовників. Конкурентоспроможність організації на будівельному ринку формується із сукупності наступних факторів до яких відносимо: виробничо-технічний потенціал; науково-технічний потенціал; фінансово-економічний потенціал; кадровий потенціал (структура кадрів підприємства, рівень кваліфікації персоналу та ін.); рівень матеріально-технічного забезпечення; ефективність рекламних та маркетингових кампаній, що проводяться; ефективність використання засобів стимулювання збуту.

З метою підвищення конкурентоспроможності підприємства необхідно працювати над удосконаленням одночасно різних факторів. Таким чином, процес підвищення рівня конкурентоспроможності будівельної компанії включає роботу за двома напрямками:

- виявлення проблемного чинника конкурентоспроможності;
- визначення шляхів покращення його показників.

Перший включає специфіку будівельної продукції, а другий – виробничий процес.

Специфіка оцінки будівельних підприємств визначається особливостями будівельної продукції як товару на ринку нерухомості, а саме:

– будівельна продукція на ринку збуту відразу ж потрапляє в активне конкурентне середовище вторинного ринку нерухомості, тобто ринку об’єктів нерухомості, які вже перебувають у експлуатації і, як правило, мають нижчу ціну, але разом з тим здатні задовольнити потреби населення в житлі і цим створюють проблеми щодо реалізації об’єктів нового будівництва;

– будівельна продукція може бути продуктом «відкладеного» споживання, коли споживач задовольняється наявним у нього житлом, або звертається на вторинний ринок за товаром гіршої якості, плануючи в перспективі придбання нової нерухомості.
– будівельна продукція розрахована на тривале користування, внаслідок чого покупець рідко звертається на ринок за новим житлом, частіше його цікавитимуть поліпшення існуючого - ремонт, модернізація, реконструкція;
– значна тривалість виробничо-комерційного циклу, що зумовлює необхідність урахування фактору часу, наявності інформації, що дає можливість довести об'єкт до завершення; обґрунтованість проектних рішень, що скорочують ризик морального старіння продукції;
– високі вимоги до новизни будівельної продукції в умовах створення нового виробництва, яке має бути конкурентоспроможним; внаслідок цього життєвий цикл товару, виробленого будівельною організацією, обмежений окремим замовленням та потрібна висока технічна та технологічна готовність до створення нової одиниці продукції;
– виробництво кожної одиниці продукції вимагає залучення різних учасників: забудовник, інвестор, підрядник і субпідрядники, проектувальник, величезна кількість всіляких наглядових органів. Організація вступає у ділові відносини з цілою групою нових партнерів, що є додатковим джерелом ризику;
– висока вартість кінцевої продукції будівельного виробництва різко звужує коло її можливих споживачів.

Таким чином, специфічні особливості будівельної продукції впливають, з одного боку, на її реалізацію, а з іншого – на діяльність проектних та будівельних фірм як суб'єктів господарювання, як при формуванні активів, так і при виробництві будівельної продукції. Всі ці особливості варто враховувати в оцінці конкурентоспроможності будівельних підприємств.

Оцінюючи в динаміці кількість підприємств в Україні та у сфері будівництва житлових і нежитлових будівель, можна виявити певні тенденції – як позитивні, так і негативні, але всі вони мають певні часові рамки. Сьогодні вчені визначають конкурентоспроможність будь-якого підприємства як узагальнюючу оцінку його конкурентних переваг стосовно питань формування ресурсного потенціалу, а також якості задоволення споживчого попиту, безпосередньо досягнутої завдяки цьому ефективності функціонування господарської системи, що мають місце на момент чи впродовж періоду оцінювання. Отримані

розрахунки говорять про те, що рівень конкурентоспроможності досліджуваних компаній характеризується незначними коливаннями навколо його середовища. Слід зазначити, що дана методика не дозволяє зробити однозначний висновок щодо рівня конкурентоспроможності компанії на ринку. Для цього потрібно аналізувати фінансову, виробничу, кадрову, маркетингову та управлінську складову, проте, як правило, звітність підприємств є комерційною таємницею. Стійке підвищення конкурентоспроможності будівельного підприємства можливо забезпечити лише за умови довгострокового, безперервного та поступового удосконалення всіх детермінантів конкурентоспроможності. Практика, яка склалася щодо економічного життя у світі вказує на те, що ринок та конкуренція – це основний шлях розвитку сучасної економіки, найвпливовіший фактор серед будь-яких інший щодо її руху. Конкуренція є дієвим способом економічного контролю, вона є принциповою та динамічною силою, тому що безперервно спонукає виробника до обмеження витрат виробництва та зниження цін, підвищення обсягу реалізації, до боротьби за замовлення та покупця та до удосконалення якості продукції та послуг на ринку.

Список використаних джерел:

1. Смачило В.В., Головко-Марченко І.С. (2024). Класифікація факторів впливу на конкурентоспроможність підприємств / О.В

2. Гребньов Г. М. (2023). Формування напрямів підвищення ефективності маркетингового механізму управління конкурентоспроможністю будівельних підприємств / О. В. Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут", 11, 395-400.

3. Федорович І., Берлоус М. (2022) Основні заходи підвищення конкурентоспроможності підприємств будівельної галузі. Сучасний стан та перспективи розвитку економіки, фінансів, обліку і права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції / Полтава.

4. Гончарук Т. І. (2023) Конкуренція і конкурентоспроможність: зміст і розвиток у перехідній економіці Суми: ВВП «Мрія-1» ЛТД, 6, 33-36

УДК 657:339:4

Великий Ю. В.,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і аудиту
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОВНІШНЬО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Бухгалтерський облік зовнішньоекономічної діяльності є досить специфічним. Не кожний бухгалтер на практиці стикається з питаннями міжнародної торгівлі. У багатьох компаній, які вперше починають займатися зовнішньоекономічною діяльністю, виникають труднощі у підборі кваліфікованого фахівця, який розуміється на валютному, міжнародному та митному законодавствах, а також в особливостях відображення імпортних та експортних операцій у бухгалтерському та податковому обліку.

Зовнішньоекономічна діяльність один із напрямків роботи багатьох українських компаній. Але, попри всю привабливість цього бізнесу, треба враховувати, що ввезення та вивезення продукції через кордони України перебуває під пильним контролем митних та податкових служб, має свої особливості ведення бухгалтерського обліку. Безпосереднє оформлення правочинів, які здійснюють ЗЕД підприємства, відбувається за іншими схемами. А тому супровід усіх операцій: імпортних та експортних, вимагає професійного підходу, глибоких знань митного та податкового законодавства, основ регулювання зовнішньоекономічної діяльності та іншої нормативної документації.

Бухгалтерському обліку ЗЕД властивий ряд особливостей, ігнорування яких негативно вплине на роботу підприємства.

Зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – це господарська діяльність, коли економічний суб'єкт, зареєстрований в Україні, здійснює взаємодію із закордонними партнерами. Можливими при ній, як і при взаєминах, що мають місце тільки в межах України, є будь-які господарські операції: купівля-продаж (і не тільки товарів, а й робіт/послуг), отримання-надання позикових коштів, вклади в майно, отримання / виплата дивідендів, відрядження, розрахунки за претензіями, оренда.

Однак, обліковий процес при ЗЕД набуває своїх особливостей, обумовлених появою: досить великої кількості додаткових документів; розрахунків, що здійснюються у валюті; додаткових правил, пов'язаних із закордонними відрядженнями; особливого порядку обліку ПДВ та звітності щодо нього; розбіжностей у періодах обліку доходів від експорту для прибутку та для ПДВ, що належить до нього; необхідності оподаткування доходів, що виплачуються закордонним партнерам, та додаткової звітності щодо них.

Організація та здійснення ЗЕД потребує дотримання певних цілей та ставить специфічні завдання перед бухгалтерським обліком.

Нормативно-правове регулювання ведення зовнішньоекономічної діяльності на рівні законодавства здійснюється відповідно до положень нормативно-правових документів. Можна виділити такі групи документів, що визначають правила ведення зовнішньої діяльності підприємствами:

- кодекси: Господарський, Цивільний, Митний, Податковий кодекси України;
- закони України: Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні, Про зовнішньоекономічну діяльність, Про режим іноземного інвестування, Про міжнародні договори України, Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у сфері зовнішньоекономічної діяльності, Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті, Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні;
- постанови та положення: Положення про валютний контроль; Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України; Положення про митні декларації;
- інструкції: Про порядок відкриття та використання рахунків у національній та іноземних валютах, Про переміщення готівки і банківських металів через митний кордон України; Про службові відрядження в межах України та за кордон;
- Положення (стандарти) бухгалтерського обліку: НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»; П(С)БО 15 «Дохід»; П(С)БО 16 «Витрати»; П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів».

Для обліку операцій ЗЕД в Україні використовується національний план рахунків.

Основними випадками виникнення валютних операцій є:

- придбання та реалізація активів чи погашення зобов'язань в іноземній валюті;
- купівля-продаж послуг, ціни на які встановлені в іноземній валюті;

– позичок коштів у іноземній валюті та їх погашення;
– виконання валютного договору.

Підприємства можуть здійснювати як експортну, так і імпортну діяльність.

Імпорт – це товари або послуги, які виробляються в іноземній країні та продаються на внутрішньому ринку.

Обов'язковими документами при імпорті є:

– контракт;
– документи імпортної фірми-постачальника;
– транспортно-експедиційні документи на навантажувально-розвантажувальні роботи і транспортні послуги;
– документи на послуги зі зберігання товару;
– розрахункові документи на сплату мита, зборів та інших податків;
– сертифікати походження товару – документи, необхідні для підтвердження країни-виробника.

Облік імпортних товарів має ряд особливостей, наведених на рис. 1

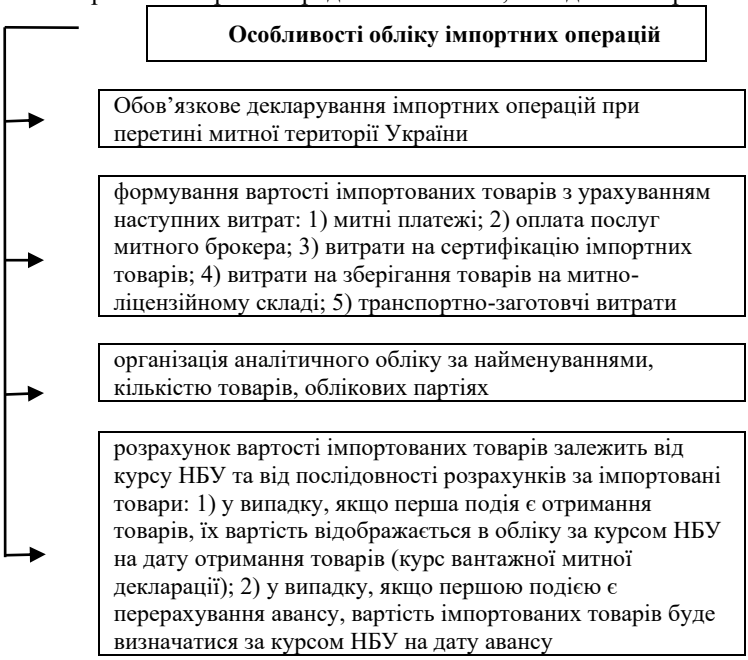

Рис. 1. Особливості обліку імпортних операцій

Експорт – це товар або послуга, вироблені на митній території України та продані за її межі.

Для визнання виручки від експорту підприємства використовують П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». Цей стандарт вимагає, щоб операції, деноміновані в іноземній валюті, первісно відображалися у валюті звітності шляхом перерахунку сум в іноземній валюті за валютним курсом на дату здійснення операції, тобто визнання доходу від реалізації. Дохід визнається в момент переходу права власності від продавця до покупця. У бухгалтерському обліку такі операції відображаються за дебетом рахунку 362 «Розрахунки з іноземними покупцями» і кредитом рахунку 70 «Доходи від реалізації».

Організація обліково-аналітичного забезпечення підприємств повинна забезпечувати точність і обґрунтованість організації ведення обліку господарської діяльності як загалом, так і сфери ЗЕД зокрема. Своєчасні господарські операції повинні бути документально оформлені для достовірності даних. Повинен бути контроль за витратами та виконанням прогнозних показників. Також облік повинен бути гнучким і здатним змінюватися при виникненні особливих обставин. Це забезпечить автоматизація.

Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», у балансі активи та пасиви, які знаходяться у зовнішньоекономічному обороті, повинні відображатися окремо. У Формі №2 витрати та виручка від даних операцій також мають бути відокремлені, а у примітках до річного фінансового звіту необхідно зробити пояснення щодо показників ЗЕД.

Одночасно з цим у НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» у діючих на даний момент формах фінансової звітності немає можливостей для відображення результатів ЗЕД або їх додаткового внесення.

Це означає, що підприємства не в змозі виконувати законодавчо встановлені вимоги та відображати окремо у фінансовій звітності результати ЗЕД через відсутність статей, які б показували дану інформацію.

Також складовою обліково-аналітичного забезпечення підприємств є організаційно-економічне забезпечення, яке включає підготовку і прийняття управлінських рішень.

Управлінські рішення на підприємстві бажано приймати класичним методом, тобто спочатку виявляти проблему, яку необхідно вирішити (реалізація продукції, витрачання коштів), потім визначати обмеження та альтернативи, пов’язані із зовнішніми факторами. Відповідно, зовнішньоекономічне функціонування підприємства має залежність від

своєчасного надання обліково-аналітичної інформації про стан зовнішнього і внутрішнього середовища.

Висновки. Обліково-аналітичне забезпечення зовнішньо-економічної діяльності підприємства є цілісною системою облікового процесу. Перспективним для подальшого дослідження є розширення діючих на теперішній час форм фінансової звітності новими статтями, які не суперечать законодавчим нормам, шляхом виокремлення в них зовнішньоекономічної діяльності. Вдосконалення покращить можливості аналізу фінансової інформації для внутрішніх користувачів та наддасть іноземним партнерам максимально зрозумілі дані, що створить сприятливі умови для розширення зовнішньоекономічної діяльності.

УДК 332.1:502.3

Верланов Ю. Ю.,
кандидат економічних наук,
професор, кафедра економіки і підприємництва,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

СПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ДО РОЗВИТКУ

Сільські територіальні громади є важливою складовою соціально-економічного розвитку країни. Вони відіграють значну роль у соціально-економічному розвитку, формуванні продовольчої безпеки, збереженні культурної спадщини та природних ресурсів. Реформа децентралізації відкрила неабиякі перспективи покращення суспільного життя. За період її проведення можна побачити багато позитивних прикладів успішного розвитку сільських територій. Внаслідок реформи децентралізації очікувалось актуалізувати фактори, що мають підвищити спроможність до розвитку, у тому числі сільських територіальних громад (СТГ), яким було передано ресурси та право розпорядження ними.

Спроможність СТГ до забезпечення власного розвитку має декілька важливих аспектів:

1. Економічна спроможність громади, рівень якої визначається наявністю ресурсів (природних ресурсів, сільськогосподарських земель, потенційних туристичних об’єктів, людських тощо). Успішне

використання цих ресурсів допомагає створити нові робочі місця, залучити інвестиції та підвищити рівень життя місцевого населення.

2. Інституційна спроможність громади, що визначається ефективним управлінням та відіграє ключову роль у розвитку сільських громад. Наявність компетентних органів місцевого самоврядування, стратегічного планування та прозорості у прийнятті рішень дозволяє громаді за умови децентралізації та розширення повноважень місцевих органів влади успішно реалізовувати проєкти розвитку.

3. Соціальна спроможність, що охоплюється поняттям соціальний капітал. Спільнота мешканців є основою благополуччя будь-якої територіальної громади. Участь мешканців у житті громади, їхня здатність до самоорганізації та співпраці, наявність активних громадських організацій значно підвищують спроможність до розвитку. Соціальна згуртованість сприяє ефективній реалізації проєктів та створенню позитивного середовища для життя.

Разом з цим, розвиток СТГ уповільнюється через дію низки негативних факторів, серед яких брак фінансування, міграція населення до міст та недостатній доступ до якісних послуг. Серед них:

1. Міграція та депопуляція, що є одним із найбільших викликів для сільських громад, коли працездатні та активні мешканці залишають територію, мігруючи до міст або за кордон. Особливо чутливими до цього фактору є СТГ, де середня чисельність населення складає 5 тис. осіб. Молодь часто залишає громади у пошуках роботи, освіти чи кращих умов життя. Це істотно погіршує якість людського капіталу та, відповідно, обмежує можливості розвитку.

2. Брак фінансування. Фінансові ресурси є критичним фактором для реалізації будь-яких ініціатив розвитку. Сільські громади часто стикаються із недостатнім фінансуванням. Так, по 16 СТГ Миколаївської області, середній обсяг доходів загального фонду бюджету складав у 2024 р. лише 8,0 тис. грн на рік на одного мешканця [1]. Здається, цього явно недостатньо для забезпечення якісної інфраструктури, надання належних медичних послуг, освіти та позитивних змін в інших важливих сферах.

3. Обмеження у сфері інфраструктури. Сільська місцевість в Україні історично має низький рівень розвитку інфраструктури. Це включає дороги, доступ до інтернету, водопостачання та енергозабезпечення. Середній обсяг капітальних видатків бюджету, як джерело фінансування інфраструктурних проєктів громади склав у 2024 р. 11800 тис. грн. Це дозволяє провести ямковий ремонт до лише 5 км доріг із твердим покриттям, коли середня загальна площа однієї СТГ

сягає 8430 кв. км [1]. Природно, що відсутність якісної інфраструктури скорочує можливості економічного та соціального розвитку.

4. Слабке інституційне середовище СТГ. Основні недоліки інституційного середовища сільських територіальних громад включають:

– недостатня розвиненість місцевих органів самоврядування та їхніх управлінських структур;

– неврегульованість законодавчої бази, що проявляється у відсутності ефективних механізмів регулювання соціально-економічного розвитку сільських територій;

– бюрократична централізація – надмірна залежність від державного фінансування та управлінських рішень вищого рівня влади;

– слабка участь громадянського суспільства – недостатня активність місцевих жителів у процесах управління та прийняття рішень, на подолання чого власне і була спрямована децентралізація;

– низька ефективність використання ресурсів – проблеми з розмежуванням земель державної та комунальної власності, що ускладнює їхнє раціональне використання.

Це є основними факторами, що стримують розвиток СТГ та потребують удосконалення інституційного середовища для підвищення його ефективності.

5. Корупційні ризики як бар'єри розвитку СТГ. У переліку пов`язаних з корупцією правопорушень, що можуть виникати як наслідок реалізації корупційних ризиків у діяльності органів місцевого самоврядування називаються такі, що ймовірно можуть бути реалізовані в межах СТГ [2]:

– декларування недостовірної інформації через послаблений контроль;

– порушення особою встановлених законом обмежень щодо зайняття іншою оплачуваною підприємницькою діяльністю;

– порушення особою встановлених законом обмежень щодо входження до складу правління, інших виконавчих або контрольних органів чи наглядової підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку;

– порушення встановлених обмежень щодо одержання подарунків;

– несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

– вчинення дій чи ухвалення рішень в умовах реального конфлікту інтересів;

– незаконне розголошення або використання в інший спосіб особою у своїх інтересах інформації, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень.

Подібні ризики є досить актуальними для СТГ, що разом із недостатньою громадянською активністю мешканців, стійкими соціальними зв'язками та певною залежністю від вищого ешелону влади й бізнесу, можуть бути вразливими до захоплення елітою, що стосується концентрації влади в руках егоїстичних місцевих еліт, які можуть використовувати реформу децентралізації для особистої вигоди, а не для суспільного блага [3].

Серед шляхів підвищення спроможності сільських територіальних громад слід назвати такі ключові фактори: (1) створення умов для якісної освіти та професійного навчання, що забезпечує збереження молоді в громадах: освічене населення є основою для інноваційного розвитку; (2) всіляка підтримка малого та середнього бізнесу – розвиток підприємництва на місцевому, у тому числі за рахунок державної підтримки, зокрема у вигляді грантів чи пільгового кредитування сприятиме створенню робочих місць та зміцненню економічної спроможності; (3) покращення умов життя через розвиток інфраструктури: інвестиції у дорожнє сполучення, інтернет, енергозабезпечення та інші аспекти інфраструктури дозволяють створити вагомі передумови для економічного зростання; (4) поглиблення децентралізації в частині розширення повноважень місцевих органів влади з метою сприяння більш ефективному використанню ресурсів громади та дозволяє громадам самостійно визначати пріоритети розвитку та залучати додаткові ресурси.

Сільські громади мають значний потенціал для розвитку, який можна реалізувати за допомогою держави та за умов ефективного використання ресурсів, стратегічного планування та активної участі мешканців СТГ. Для подолання прояву негативних факторів є важливою підтримка з боку міжнародних організацій та приватного сектора.

Список використаних джерел:

1. Бюджети територіальних громад України. https://decentralization.ua/finance/dashboard

2. Методологія оцінки корупційних ризиків в діяльності органів місцевого самоврядування. – Київ, 2024. 156 с.

3. Max Bader. The Risk of Local Elite Capture in Ukraine's Decentralization Reform. https://voxukraine.org/en/the-risk-of-local-elite-capture-in-ukraine-s-decentralization-reform/

УДК: 65.01

Вівчар Є. З., Торканевська М. О.,
здобувачі вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Лункіна Т. І.,
доктор економічних наук, доцент,
в.о. професора кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ТВОРЧИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вплив творчого підходу на успішну управлінську діяльність є дуже істотним, тому компаніям необхідно враховувати такі креативні методи, що сприяють адаптації до викликів сучасного бізнес-середовища. Питання креативного менеджменту висвітлено в роботах таких науковців як: В. Брич, М. Корман [1], І. Польшаков [2], І. Свидрук [3] та ін. Попри значні напрацювання, дослідження вищезазначеної проблематики є актуальними на сьогодні, особливо питання про створення робочого середовища, яке надихає співробітників, та пошук найдієвішої методики, яка сприяла б розвитку креативності, що й потребує подальших досліджень та напрацювань.

Постійні зміни на ринку та швидкий розвиток технологій, вимагають переосмислення традиційної системи управління та застосування гнучких та креативних рішень для збереження конкурентоспроможності компанії.

Впровадження творчості на підприємстві відбувається через:

- створення середовища, де заохочуються експерименти та відбувається відкритий обмін ідей;
- застосування методик креативного мислення;
- заохочення за генерацію та реалізацію креативних рішень;
- проводження тренінгів щодо розвитку нестандартного мислення;
- оптимізацію процесів та зниження витрат;

Креативність у менеджменті, також тісно пов’язана зі стратегією, інноваціями, психологією управління та організаційною культурою. Компанії все більше усвідомлюють, що це не просто тимчасовий інструмент для розв’язання поточних проблем, а запорука довгострокового зростання та стійкості бізнесу.

Хоча поняття управлінської інноваційності та креативності ще не повністю визначені в теорії, на практиці їх активно шукають. Термін

«креативний менеджмент» розглядається з точки зору різних підходів, зокрема, системний трактує його як підсистему інноваційного менеджменту, функціональний – як одну із функцій менеджменту, ситуаційний – як сукупність сприятливих умов створюваних керівниками, поведінковий – як сукупність цілеспрямованих дій і вчинків керівників, адміністративний – як сукупність управлінських відносин між керівниками та персоналом. Загалом всі вони зводяться до основного – пошук, створення, акумулювання креативних ідей з метою вирішення виробничих проблем [1].

Теорія креативного менеджменту почала розвиватись приблизно із середини XX століття і лише нещодавно знайшла втілення у ґрунтовому прикладному застосуванні цих знань [3].

В основі творчого підходу лежить креативне мислення – це здатність генерувати оригінальні ідеї, знаходити нестандартні підходи до розв'язання проблем і дивитися на звичні речі під іншим кутом. Крім цього, на нашу думку, основу творчого підходу складають й інші чинники. До них належать розвинена уява та фантазія, що дозволяють виходити за межі буденного та розробляти інновації. Гнучкість мислення, яка передбачає відкритість до нових задумів, вміння адаптуватись до відповідних умов. Готовність до експериментування дозволяє випробовувати нестандартні рішення, а мотивація є потужним рушієм.

Креативність на сьогодні стає ключовим навиком для лідерів та організацій, і цей навик дозволяє не просто адаптуватися до змін, але й активно формувати нові галузі й ринки. Донедавна термін «креативність» у бізнесі в основному асоціювався з позначенням нестандартних нових технологій. Однак, дослідженню теми креативності на даний момент приділяють набагато більше часу, ніж раніше [2].

Задля того, щоб розвинути креативність у працівників компанії, керівники можуть використовувати такі методики як брейнштормінг, синектика, SCAMPER, розшифрування, метод Уолта Діснея, метод випадкових об'єктів та ін.

Основні перешкоди розвитку креативного управління:

- боязнь ризику;
- дефіцит ресурсів;
- відсутність підтримки та заохочення креативності;
- негнучка організаційна структура;
- недостатня комунікація та співпраця.

Отже, творчий підхід є важливим чинником для успішної управлінської діяльності в сучасних умовах, оскільки він сприяє

адаптації до змін, стимулює інновації та забезпечує конкурентоспроможність.

Список використаних джерел:

1. Брич В. Я., Корман М. М. Креативний менеджмент : підручник. Тернопіль : Університетська книга, 2018. 220 с. URL : https://goo.su/lcNeDVr (дата звернення 19.04.2025).
2. Польшаков І. В. Креативний підхід до управління проекто-орієнтованими організаціями. *Управління розвитком складних систем*. 2016 №26. С. 91-97. URL : https://repositary.knuba.edu.ua/handle/987654321/5123 (дата звернення 19.04.2025).
3. Свидрук І. І. Креативний менеджмент: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 224 с. URL : https://duikt.edu.ua/uploads/l_1610_79715489.pdf (дата звернення 19.04.2025).

УДК 631.152

Гармак Ю. В.,
здобувач вищої освіти,
спеціальність 073 Менеджмент
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Дранус В. В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Основною метою діяльності підприємства має бути задоволення потреб споживача при раціональному, ефективному використанні ресурсів із метою отримання максимального прибутку, процвітання підприємства шляхом просування своєї продукції [1]. Головною особливістю управління підприємством в сучасних умовах є те, що ефективна система управління – це, перш за все, система, що здатна забезпечити швидку адаптацію підприємства до змін його бізнес-

середовища за умов максимально можливого врахування запитів і задоволення потреб потенційних споживачів [1].

Стабільне функціонування, зростання економічного потенціалу підприємства в умовах нестабільної економіки залежить від наявності надійної та ефективної системи управління. При цьому, важливим у формуванні перспективних шляхів розвитку та ефективному управлінні підприємством, що дозволяє зменшити негативний вплив нестабільного макросередовища, є комплексна оцінка рівня розвитку та визначення рівня надійності та ефективності системи управління – це пов'язано з тим, що у ринкових умовах підприємство самостійно має розробляти стратегію своєї діяльності та розвитку, знаходити необхідні для її реалізації ресурси, що вимагає значного розширення сфери управління, зростання відповідальності управлінців за результати діяльності підприємства, за якість і своєчасність ухвалення необхідних рішень [1].

Цілі діяльності підприємства повинні відповідати таким вимогам:

1. повинні охоплювати усі сфери діяльності підприємства;
2. повинні періодично переглядатись з метою узгодження внутрішніх можливостей підприємства з мінливими зовнішніми умовами;
3. мають забезпечувати концентрацію ресурсів і зусиль;
4. повинен бути зв'язок між коротко- і довгостроковими цілями;
5. мають бути функціональними, щоб забезпечити трансформацію цілей вищого рівня у конкретні завдання для нижчих рівнів.

Розгляд підприємства як цілісної системи, що дозволяє досліджувати його у єдності складових частин, які пов'язані із зовнішнім середовищем; підприємство не системою, що сама себе забезпечує, а залежить у своїй діяльності від ресурсів, інформації, що надходять ззовні.

Важливою складовою ефективності підприємства, а отже, і значним резервом її підвищення, є організація виробничого процесу. У конкретних умовах підприємства слід проаналізувати всі аспекти, що визначають ефективність організації робіт – від рівня робочого місця окремого робітника чи спеціаліста до рівня підприємства в цілому. Для виробничих підприємств, ураховуючи, звичайно, специфіку їх діяльності, особливу увагу потрібно звертати на можливості застосування більш ефективних типів виробництва (масового, великого, серійного).

Особливе місце управління в ринковій економіці обумовлене тим, що саме воно повинно забезпечити зв'язок, інтеграцію економічних процесів на підприємстві. Управління підприємством пов'язує воєдино його внутрішні резерви і зовнішнє середовище, найбільш суттєвими компонентами якого є державне регулювання економіки, конкуренція, стан соціального середовища тощо.

Основні можливості для вдосконалення управлінської системи необхідно шукати не в спробах модернізації існуючої системи та не у використанні поліпшуючих інновацій, а в упровадженні нововведень та інноваційних підходів до управління діяльністю підприємства. Доцільно також поліпшити систему планування, обліку і контролю за основними показниками діяльності підприємства можна за допомогою впровадження ефективної системи внутрішнього контролю, широкого і всебічного впровадження обчислювальної техніки, розвитку комп'ютерних мереж зв'язку, застосування сучасних програмних засобів: технологій управління та інформаційних технологій [6].

Основною метою діяльності підприємства на ринку є підвищення власного капіталу й отримання прибутку шляхом здійснення виробничої та іншої господарської діяльності. Всі методики, які пов'язані, наприклад, з розширенням асортименту товарів, покращенням організаційної структури, виходом на нові ринки, підвищенням ефективності діяльності підприємства, все це сприяє задоволенню потреб споживачів та отримання компанією доходів від реалізації продукції (товарів), робіт, послуг [2, 3, 4].

Ресурсний напрямок відображає першочергову необхідність аналізу ефективності використання наявної матеріальної бази виробництва та живої праці. При цьому слід враховувати рівень завантаження обладнання в часі, структуру собівартості продукції, що виготовляється, з точки зору співвідношення в ній часток амортизації, матеріальних витрат, витрат на оплату праці. Зазначені показники слід розглянути в динаміці, а також по можливості порівняти з показниками найближчих конкурентів.

Значення стратегії для розвитку підприємства є суттєвим, оскільки стратегія дозволяє систематизувати основні напрямки розвитку підприємства, його загальне бачення в майбутньому, акцентувати увагу на основних напрямках вдосконалення підприємства в умовах швидких змін внутрішнього та зовнішнього середовища [5].

Ефективне управління виробничою діяльністю підприємства передбачає раціональне використання ресурсів, гнучке реагування на зміни зовнішнього середовища та орієнтацію на потреби споживачів. Основою успішної виробничої політики є впровадження інноваційних підходів, удосконалення організації праці та виробництва, вибір оптимального типу виробництва, а також використання сучасних технологій управління й контролю. Надійна система управління забезпечує координацію внутрішніх процесів і адаптацію до ринкових викликів, що дозволяє підвищити продуктивність, зменшити витрати та досягти стратегічних цілей підприємства.

Список використаних джерел

1. Вороніна В. Л. Оцінка результатів управління господарською діяльністю торговельних підприємств України. Економіка та управління підприємствами. 2022. Вип. 27. С. 128–134.
2. ЕКО маркет запускає франшизу: відкриття магазину обійдеться від 5,5 млн грн. URL: https://rau.ua/novyni/eko-market-zapuskaet-franshizu/
3. Нескорені: хто з рітейлерів наважився розвивати мережу під час війни і як саме. RAU. URL: https://rau.ua/novyni/novini-kompanij/ritejleri-pid-chas-vijni/
4. Правдива історія АТБ-Маркет. Forbes Україна. URL: http://forbes.net.ua/magazine/forbes/1336454-pravdivaya-istoriya-atb-market
5. Розумний супермаркет: як працюють каси самообслуговування в Україні. URL: https://psm7.com/technology/umnyj-supermarket-kak-rabotayutkassy- samoobsluzhivaniya-v-ukraine.html
6. Діденко С. Внутрішній попит в умовах кризи: роздрібна торгівля та споживчі настрої українців. URL: https://ua.news/ua/vnutrennyj-spros-v-uslovyyahkryzysa-roznychnaya-torgovlya-y-potrebytelskye-nastroenyya-ukrayntsev

УДК 37.062.2

Гребенюк К. В.,
здобувач вищої освіти
спеціальності 076 «Підприємництво та торгівля»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Євчук Л. А.,
доктор економічних наук, професор, т.в.о. завідувача
кафедри економіки та підприємництва,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ВПЛИВ СТИПЕНДІЇ НА МОТИВАЦІЮ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ

У сучасному освітньому просторі питання мотивації студентів до навчання є одним із ключових чинників забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців. Стипендіальне забезпечення традиційно розглядається як важливий інструмент фінансової

підтримки та одночасно як потенційний стимул для підвищення академічної успішності та зацікавленості навчальним процесом. В умовах зростання вартості освіти та економічної нестабільності роль стипендії стає особливо вагомою, адже вона може не лише полегшити фінансовий тягар студентів, але й створити додаткову мотивацію для досягнення високих результатів у навчанні.

Проте, ефективність стипендіальних програм у контексті формування стійкої та глибокої навчальної мотивації є предметом наукових дискусій. Існуюча система стипендіального забезпечення в Україні, як показують численні дослідження та практичний досвід, має певні обмеження. Недостатній розмір стипендій часто не дозволяє студентам повноцінно зосередитися на навчанні, змушуючи їх шукати додаткові джерела доходу. Крім того, переважна орієнтація на формальні академічні показники (середній бал успішності) може призводити до ситуації, коли студенти концентруються на отриманні високих оцінок заради стипендії, а не на глибокому розумінні предмету та розвитку внутрішньої мотивації до навчання.

У цьому контексті дослідження взаємозв'язку між отриманням стипендії та рівнем навчальної мотивації студентів вищих навчальних закладів України набуває особливої актуальності. Розуміння механізмів впливу фінансової підтримки на мотиваційну сферу студентів, виявлення факторів, що підвищують або знижують цей вплив, а також аналіз існуючих моделей стипендіального забезпечення є важливими передумовами для розробки ефективних стратегій стимулювання навчальної діяльності студентів та підвищення якості вищої освіти в цілому.

Навчальна мотивація є складним психологічним феноменом, що визначає інтенсивність, спрямованість та наполегливість студентів у процесі навчання. Вона може бути як внутрішньою, зумовленою особистим інтересом до знань та саморозвитку, так і зовнішньою, викликаною зовнішніми факторами, такими як оцінки, похвала, визнання або фінансові стимули, зокрема стипендія.

З позиції теорії підкріплення Б. Скіннера, отримання стипендії виступає як позитивне підкріплення, що збільшує ймовірність повторення бажаної поведінки – старанного навчання та досягнення високих академічних результатів. Студенти, які отримують матеріальну винагороду за свої успіхи, можуть бути більш мотивованими до подальшого навчання з метою збереження або покращення свого стипендіального статусу.

Водночас, теорія самодетермінації Е. Десі та Р. Райана розрізняє автономну (внутрішню) та контрольовану (зовнішню) мотивацію.

Стипендія, будучи зовнішнім стимулом, може мати різний вплив на внутрішню мотивацію. Якщо студент сприймає стипендію як визнання його компетентності та докладених зусиль, вона може сприяти інтерналізації зовнішньої мотивації та підсилювати внутрішній інтерес до навчання. Однак, якщо стипендія стає єдиним або основним мотивом навчання, це може призвести до ефекту надмірного виправдання, коли зовнішня винагорода підриває внутрішню зацікавленість до навчальної діяльності.

У контексті ієрархії потреб А. Маслоу, фінансова підтримка, яку забезпечує стипендія, може сприяти задоволенню базових потреб студентів у безпеці та стабільності. Задоволення цих потреб створює сприятливі умови для розвитку вищих потреб, зокрема потреби в самореалізації через навчання та досягнення. Однак, якщо розмір стипендії є недостатнім для покриття базових потреб, або процес її отримання є надмірно конкурентним і викликає стрес, це може негативно вплинути на когнітивні ресурси та знизити загальну мотивацію до навчання.

Теорія очікувань В. Врума підкреслює важливість віри студента у те, що його зусилля призведуть до бажаного результату (високих оцінок) та отримання винагороди (стипендії). Якщо студент вважає, що його старанне навчання обов'язково буде відзначено фінансовою підтримкою, його мотивація зростає. Несправедливі або непрозорі критерії призначення стипендій можуть знижувати мотивацію, оскільки студенти не бачать чіткого зв'язку між своїми зусиллями та отриманою винагородою.

Результати численних емпіричних досліджень щодо впливу стипендіального забезпечення на навчальну мотивацію студентів є неоднозначними. Деякі дослідження підтверджують позитивний кореляційний зв'язок між отриманням стипендії та академічною успішністю, вказуючи на те, що фінансова підтримка може стимулювати студентів до більш старанного навчання. Інші дослідження, навпаки, виявляють слабкий або навіть відсутній прямий вплив стипендії на глибоку навчальну мотивацію, наголошуючи на важливості внутрішніх факторів, таких як інтерес до навчання, самостійність та прагнення до саморозвитку.

Практичний досвід свідчить про те, що ефективність стипендіальних програм залежить від багатьох факторів, включаючи розмір стипендії, критерії її призначення, стабільність виплат та загальний соціально-економічний контекст. У країнах з високим рівнем соціальної підтримки студентів та достатніми розмірами стипендій, фінансова допомога може дійсно відігравати значну роль у зменшенні фінансового

тягаря та створенні сприятливих умов для навчання, що опосередковано впливає на мотивацію.

В Україні, як показують результати опитувань студентів, стипендія часто не є достатньою для покриття основних витрат, що змушує багатьох студентів поєднувати навчання з роботою. Це може призводити до зниження мотивації до навчання, оскільки студенти відчувають перевантаження та брак часу на підготовку до занять. Крім того, якщо критерії призначення стипендій сприймаються як несправедливі або непрозорі, це може викликати почуття розчарування та демотивувати студентів, які вважають, що їхні зусилля не оцінюються належним чином.

Важливим аспектом є також вплив скасування стипендії. Втрата фінансової підтримки може мати серйозні наслідки для студентів з малозабезпечених сімей, змушуючи їх приділяти більше часу роботі на шкоду навчанню або навіть призводячи до відрахування. Це підкреслює важливість стипендії як елемента соціальної підтримки та її потенційний вплив на доступність вищої освіти.

Для того, щоб стипендіальна система стала ефективним інструментом стимулювання глибокої та стійкої навчальної мотивації студентів, необхідно переглянути існуючі підходи та впровадити комплексні зміни.

Перш за все, важливим є підвищення розміру стипендій до рівня, який би дозволяв студентам частково або повністю покривати свої основні витрати та зменшити необхідність у додатковій роботі під час навчання. Це створить більш сприятливі умови для зосередження на навчальному процесі та підвищить цінність стипендії як значущої фінансової підтримки.

Другим важливим кроком є перегляд критеріїв призначення стипендій. Орієнтація виключно на середній бал успішності може призводити до формального підходу до навчання. Доцільно розробити більш комплексну систему оцінювання, яка б враховувала не лише академічні досягнення, але й активну участь у науковій діяльності, громадському житті університету, спортивні та творчі досягнення. Впровадження бальної системи за різні види навчальної та позанавчальної діяльності може сприяти розвитку більш різнобічної мотивації студентів.

Забезпечення прозорості та справедливості процесу призначення стипендій є ключовим фактором для підтримки довіри студентів до системи. Чіткі та зрозумілі критерії, відкритість інформації про розподіл стипендіального фонду та можливість оскарження рішень

можуть зменшити відчуття несправедливості та підвищити мотивацію студентів до досягнення високих результатів.

Крім того, важливо інтегрувати стипендіальне забезпечення з іншими формами підтримки та стимулювання навчальної діяльності. Надання можливостей для участі у наукових проєктах, конференціях, програмах обміну, а також менторська підтримка та визнання академічних досягнень на рівні університету можуть підсилити мотиваційний ефект стипендії та сприяти розвитку внутрішньої зацікавленості до навчання.

Нарешті, необхідно проводити регулярний моніторинг та оцінку ефективності стипендіальних програм з метою виявлення їхніх сильних та слабких сторін, а також враховувати думку студентів щодо їхнього впливу на навчальну мотивацію. Це дозволить вносити своєчасні корективи та адаптувати систему стипендіального забезпечення до потреб та очікувань студентської спільноти.

Отже, стипендіальне забезпечення відіграє важливу роль у підтримці студентів вищих навчальних закладів України, проте його вплив на навчальну мотивацію є складним і багатогранним. Недостатній розмір стипендій та переважна орієнтація на формальні академічні показники обмежують її потенціал як ефективного стимулу для глибокої та стійкої навчальної мотивації. Для підвищення ефективності стипендіальної системи необхідно впроваджувати комплексні зміни, спрямовані на збільшення розміру виплат, перегляд критеріїв призначення, забезпечення прозорості та справедливості, а також інтеграцію фінансових стимулів з іншими формами підтримки та заохочення навчальної діяльності студентів. Лише за таких умов стипендія зможе стати не лише засобом фінансової підтримки, але й потужним інструментом формування високого рівня навчальної мотивації та забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців для розвитку України.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 13.05.2025).
2. Про розміри академічних стипендій : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 груд. 2016 р. № 1045. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 13.05.2025).
3. Міністерство освіти і науки України. Офіційний вебсайт. URL: https://mon.gov.ua/ (дата звернення: 13.05.2025).

4. Міністерство фінансів України. Бюджетні видатки на освіту. URL: https://mof.gov.ua/ (дата звернення: 13.05.2025).
5. Врум В. Очікування як основа мотивації. Менеджмент організацій : підручник / за ред. О. С. Виханського. Київ : Центр навч. літ., 2007. С. 174–179.

УДК 368.01

Дранус В. В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Прокопишин О. С.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені Степана Ґжицького, м. Львів, Україна

INSURTECH ТА ЦИФРОВІЗАЦІЯ ГАЛУЗІ СТРАХУВАННЯ

До недавніх пір страхова галузь вважалася однією з найконсервативніших. Ми не могли собі уявити, що можна укласти договір без купи паперів та документів, а врегулювання страхового випадку та отримання виплати може займати кілька хвилин або годин (у випадку України). Проте, глобальна діджиталізація не оминула і сферу страхування, а у 2018 році InsurTech став однією з галузей цифрової економіки, що розвиваються найбільш активно [2].

До останніх років страхова галузь традиційно розглядалася як одна з найбільш консервативних сфер економіки, яка характеризувалася високим рівнем паперового документообігу, тривалими строками обробки страхових випадків та обмеженою клієнтоорієнтованістю. Укладання страхових договорів вимагало фізичної присутності клієнта, а отримання виплат у разі настання страхового випадку могло займати тижні. Однак стрімка глобальна цифровізація суттєво змінила підходи до функціонування страхових компаній, зокрема сприяла активному розвитку так званого InsurTech – напрямку, який поєднує страхування та інформаційні технології.

Поняття InsurTech (від англ. Insurance Technology) охоплює впровадження передових інформаційних технологій у страхову діяльність з метою підвищення її ефективності, автоматизації процесів, персоналізації послуг та зменшення витрат. До ключових технологічних рішень у межах InsurTech відносяться застосування штучного інтелекту (AI), аналіз великих обсягів даних (Big Data), розробки у сфері кібербезпеки, використання мобільних додатків, телематичних систем та блокчейн-рішень [3].

З 2018 року InsurTech був визнаний одним із найбільш динамічних сегментів цифрової економіки. Під тиском ринкової конкуренції та змін у споживчій поведінці традиційні страхові компанії змушені активно інтегрувати цифрові рішення, модернізуючи свою продуктову лінійку й адаптуючись до цифрового ландшафту [1].

Страхова галузь, попри своє відставання у цифровізації порівняно з банківським сектором, має значний потенціал для впровадження інноваційних рішень, зокрема на основі технологій блокчейн, смарт-контрактів та інтернету речей (IoT) [4]. Основні вектори впровадження InsurTech можна умовно поділити на три категорії:

- рішення, що забезпечують зростання доходів;
- інструменти, які підвищують операційну ефективність;
- технології, що сприяють скороченню витрат через автоматизацію.

Сучасні InsurTech-рішення охоплюють усі етапи страхового процесу – від укладання договору до врегулювання страхових подій та постпродажного обслуговування. Зокрема, мобільні додатки надають можливість клієнтам оформлювати поліси онлайн, здійснювати подання заяв на відшкодування через функції фото- або відеофіксації, а також отримувати індивідуалізовані пропозиції на основі аналізу поведінкових даних.

Значного поширення набули такі напрямки InsurTech:

- автоматизовані системи текстового та голосового інформування клієнтів;
- оптимізація врегулювання страхових випадків, особливо в автотранспортному сегменті;
- дистанційний моніторинг об’єктів страхування (автомобілів, житла);
- маркетингові системи аналізу клієнтської поведінки та сегментування аудиторії;
- рішення у сфері медичного та пенсійного страхування, що базуються на передачі даних у реальному часі з носимих пристроїв.

Інновації у транспортному страхуванні реалізуються через телематичне страхування, коли мобільний додаток фіксує стиль водіння

(швидкість, гальмування, нічні поїздки тощо) і на основі цих даних визначається рівень премії. Такий підхід дозволяє зменшити страхові ризики, підвищити мотивацію клієнтів до безпечного водіння та оптимізувати актуарні моделі [5].

Використання блокчейн-технологій у страхуванні (через smart contracts) забезпечує прозорість, автоматичність виконання зобов'язань та зменшення рівня шахрайства. Найбільше застосування такі моделі знаходять у сферах агрострахування та мікрострахування в країнах з високими кліматичними та соціальними ризиками.

Інноваційною моделлю також є Peer-to-Peer (P2P) страхування, яке передбачає об'єднання коштів спільноти клієнтів для взаємного покриття ризиків без посередництва традиційної страхової компанії. Цей підхід активно розвивається за участі децентралізованих автономних організацій (DAO) та смарт-контрактів.

Технологія Інтернету речей (IoT) відкриває можливості для персоналізації страхових тарифів за рахунок безперервного збору даних про стан об'єкта страхування. Проте ефективність цієї моделі залежить від рівня захищеності даних та готовності клієнтів ділитися конфіденційною інформацією.

Big Data та AI сприяють формуванню глибших аналітичних моделей, що дозволяють знизити рівень ризику для компаній, виявляти ознаки шахрайства, персоналізувати страхові пропозиції та підвищити задоволеність клієнтів.

InsurTech у страхуванні значно підвищує ефективність бізнесу, але потребує ретельного контролю, особливо в частині автоматизованих рішень. Оптимальний підхід – поєднання цифрових рішень з людським втручанням там, де це критично.

Отже, головною цінністю є підвищення рівня задоволеності споживачів, зменшення бар'єрів до доступу страхових продуктів, а також забезпечення гнучкості, прозорості та ефективності бізнес-процесів. Саме ці чинники, за умови належного регуляторного супроводу, можуть стати рушієм розвитку страхового ринку України у найближчі роки [2].

Список використаних джерел:

1. Чуницка І., Ясентюк А. Стан та перспективи цифровізації страхового ринку України. *Науковий вісник Університету економіки та підприємництва*. 2022. № 1(59). С. 135–141. URL: https://journals.oa.edu.ua/Economy/article/view/3403

2. Мазур Д., Мазур О., Мазур Г., Ковбій А. Цифрова трансформація страхового ринку України: сучасні тенденції. *Економіка і суспільство*.

2024. № 53. URL: https://heraldes.khmnu.edu.ua/index.php/heraldes/article/view/53

3. Мирончук Ю.В., Вергелюк Ю.Ю. Цифрова трансформація страхового ринку України: сучасні виклики та перспективи розвитку. *Наукові записки*. 2024. Т. 1, № 2. С. 74–77. URL: https://ir.dpu.edu.ua/items/cb41ce60-fcf5-4359-a6dd-a51ad67316cf

4. Goffard P.-O., Loisel S. A blockchain-based insurance scheme: a mix between parametric and collaborative coverage. *ArXiv preprint*. 2024. arXiv:2412.05321. URL: https://arxiv.org/abs/2412.05321

5. Quan Z., Hu C., Dong P., Valdez E.A. Machine learning models for insurance losses with real claim data. *ArXiv preprint*. 2024. arXiv:2401.16723. URL: https://arxiv.org/abs/2401.16723

УДК 339. 339.13

Дранус Л. С.,
кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
України, м. Миколаїв
Трушкіна Н.В.,
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН
України, м. Харків

СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНИЙ МАРКЕТИНГ

У сучасних умовах суб’єкти економічних відносин розуміють переваги від інтеграції соціальної складової у свої маркетингові стратегії. Бізнес більше не сприймається виключно як інструмент отримання прибутку, а позиціонується як активний учасник соціально-економічних відносин. Суспільство дедалі уважніше стежить за соціальними та екологічними ініціативами, і дедалі частіше саме соціальна відповідальність бренду стає одним із ключових чинників, що впливають на споживчий вибір. У рамках нової парадигми суб’єкти економічних відносин мають виходити за межі традиційної економічної мети й приділяти увагу реалізації соціально значущих проєктів, комунікуючи про них прозоро та послідовно. Це сприяє формуванню позитивного іміджу й зміцненню довіри з боку споживачів, партнерів і суспільства загалом. Соціальна відповідальність розглядається як добровільна активність суб’єктів економічних відносин, спрямована на вирішення актуальних соціальних та екологічних проблем, що інтегрується у загальну бізнес-модель. Світова тенденція включення

принципів соціальної відповідальності у стратегії господарюючих суб'єктів поряд з економічною доцільністю змусила їх переглянути свої управлінські структури та підходи до ведення діяльності. Тому суб'єкти економічних відносин дедалі частіше включають принципи сталого розвитку в основи маркетингових стратегій як на короткострокову, так і на довгострокову перспективу з метою підвищення своєї конкурентоспроможності та збереження позицій на ринку.

На сьогодні соціально відповідальний маркетинг знаходить застосування у різних сферах: у державному секторі, некомерційних організаціях, приватному бізнесі, освітніх установах тощо. Водночас у суспільстві часто відсутнє чітке розуміння сутності цього поняття, що призводить до плутанини між соціально відповідальним маркетингом, комунікаційною мобілізацією та загальними маркетинговими практиками.

Соціально відповідальний маркетинг виник як альтернатива традиційному підходу ще в 1970-х роках. Як зазначав Філіп Котлер, один із засновників сучасної теорії маркетингу, ця концепція передбачає виявлення потреб та інтересів цільової аудиторії та їхнє задоволення ефективнішими методами, ніж у конкурентів – але з дотриманням принципів соціальної відповідальності. [1]. Такі дії мають покращувати добробут як окремих споживачів, так і суспільства в цілому. Цей принцип залишається надзвичайно актуальним і сьогодні, оскільки він: орієнтований на довгострокову перспективу – задоволення потреб клієнтів без шкоди для суспільства. Визначає успіх бізнесу – компанії, які дотримуються цієї концепції, отримують лояльність клієнтів і стабільний прибуток. Вимагає балансу між трьома ключовими факторами: прибутковістю бізнесу, задоволенням потреб споживачів, соціальним впливом на суспільство. Таким чином, соціально-відповідальний маркетинг – це не просто тренд, а стратегічний підхід, що поєднує економічну ефективність із соціальною користю.

Нині для споживачів важлива щира зацікавленість у вирішенні їх проблем, прагнення суб'єктом економічних відносин не тільки стати кращим, а й змінити на краще світ навколо себе. В епоху інформатизації суспільства важливо предметно доводити свою приналежність до прихильників сталого розвитку [2]. З огляду на зростаючу роль соціально відповідального підходу в маркетинговій діяльності, кожне підприємство, що позиціонує себе як соціально орієнтований суб'єкт господарювання, повинне розвивати свою діяльність на основі принципів сталого розвитку та етичного ведення бізнесу. У цьому контексті доцільно враховувати засади, сформульовані Патріком Байерзом – засновником блогу з відповідального маркетингу, який пропонує орієнтири для формування поведінки підприємств у межах соціально відповідального маркетингу [3]:

1. Стратегічна відповідальність. Кожне підприємство повинне розробити власну стратегію відповідального маркетингу з метою економії ресурсів та часу, що дозволить більше сконцентруватись на проблемах, які виникають у поточній діяльності.

2. Відповідальність за власні повідомлення. Компанія повинна ставитись з повагою до своєї аудиторії, враховувати інтелектуальні здібності та досвід своїх споживачів. Повідомлення мають бути правдивими, поважати конфіденційність, не перевантажені рекламою, відповідально ставитись до представників молодої аудиторії.

3. Соціальна відповідальність. Підприємцям слід враховувати, що маркетинг не лише продає товар, а й впливає на кожний аспект життя людини.

4. Відповідальність за виконання. Завжди потрібно використовувати кращі практики.

5. Відповідальність за відбір та рекрутацію працівників. Менеджмент компанії повинен бути впевненим у тому, що відповідні працівники займають відповідні посади.

6. Відповідальність перед довкіллям. Необхідно використовувати екологічну сировину, екологічні технології для виробництва екологічної продукції.

7. Відповідальність за повернення інвестицій. Слід пам'ятати, що кожне рішення має вплив на чистий дохід підприємства.

Впровадження принципів соціально-етичного маркетингу в Україні зумовлюється низкою ключових зовнішніх і внутрішніх чинників. Серед яких особливе значення мають: актуальні тенденції соціально-економічного розвитку, інвестиційна привабливість країни, рівень технологічного прогресу, а також ефективність системи соціального захисту населення.

Сучасна концепція соціально відповідального маркетингу розглядається як інноваційний і креативний підхід до регулювання соціальних змін та впливу на суспільні процеси. Вона інтегрує етичні, економічні й соціальні аспекти у систему стратегічного управління підприємством.

Для суб'єктів економічних відносин, які дотримуються принципів соціально відповідального маркетингу, така модель діяльності сприяє формуванню позитивного публічного іміджу, покращенню управлінських процесів (зокрема підвищенню ефективності праці, зниженню операційних витрат, зростанню продажів і рівня лояльності клієнтів), підвищенню інвестиційної привабливості та зміцненню конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. Водночас для суспільства така концепція є дієвим механізмом вирішення актуальних соціальних проблем. Важливо, що соціально відповідальний підхід повинен бути послідовним і системним.

Залучення до соціальних ініціатив не може обмежуватись одноразовими акціями чи пожертвами. Соціальна відповідальність повинна розглядатися як довгострокова стратегія економічної діяльності, інтегрована в усі рівні прийняття управлінських рішень.

З метою сприяння розвитку соціально відповідального маркетингу в Україні доцільним є активне поширення позитивного досвіду реалізації таких підходів через засоби масової інформації, а також створення централізованої інформаційної бази даних про успішні соціальні ініціативи, що реалізуються за участю суб'єктів економічних відносин.

Список використаних джерел:

1 Філіп Котлер, Гарі Армстронг (2022). Основи маркетингу. К.: Науковий світ. 880 с.
2. Відповідальний маркетинг. Гайд для компаній. – К.: Видавничий дім «АДЕ Ф-Україна», 2012 – 40 с.
3. Patrick Byers – The Responsible Marketing Blog [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://responsiblemarketing.com/blog/about-patrick-byers/.

УДК 657.471:631.1:336.226.1

Дубініна М. В.,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і оподаткування,
МНАУ, м. Миколаїв, Україна
Чебан Ю. Ю.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
МНАУ, м. Миколаїв, Україна

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО КОНТРОЛЮ ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ПОДАТКОВОЇ ПРОЗОРОСТІ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Сучасні виклики аграрного виробництва в Україні, зокрема в умовах воєнного стану та регуляторної нестабільності, загострюють проблему ефективного фінансового контролю виплат працівникам. У структурі витрат підприємства заробітна плата є однією з найбільш вагомих статей, що безпосередньо впливає на податкові зобов'язання та фінансову стабільність господарства. Відтак, системний підхід до

контролю таких виплат слугує важливим інструментом податкової прозорості та економічної безпеки аграрного сектору [1].

Сільське господарство вирізняється високим ступенем сезонності, широким спектром форм зайнятості та відмінностями в умовах праці, що ускладнює уніфікацію підходів до оплати та обліку праці. За результатами досліджень, поширеною є практика часткової або повної неформалізації трудових відносин, що знижує обсяг легальних податкових надходжень і створює додаткові ризики для працівників щодо захисту їх соціальних прав [3].

Нарахування виплат працівникам в агросекторі потребує специфічного підходу з огляду на наявність відрядних, погодинних, змішаних форм оплати, а також залежність обсягу винагороди від біологічних, погодних та технологічних факторів. У таких умовах особливої ваги набуває контроль достовірності первинних документів, які фіксують трудові операції та результати праці [4].

Серед основних податкових ризиків, пов'язаних із виплатами працівникам, можна виділити порушення у сфері нарахування єдиного соціального внеску, податку на доходи фізичних осіб, невірну класифікацію трудових договорів, а також практики штучного дроблення платежів або залучення працівників через ФОП-контракти. Такі дії можуть призводити до накладення штрафних санкцій, блокування рахунків і втрати податкового статусу [2].

Податкові ризики у сфері виплат працівникам умовно поділяються на внутрішні та зовнішні. До перших належать прорахунки в обліковій політиці, помилки персоналу та навмисні зловживання, до других – зміни в законодавстві, контрольні дії податкових органів і загальні економічні коливання. Застосування системного підходу до оцінки цих ризиків сприяє формуванню цілісної політики управління фінансовими зобов'язаннями підприємства.

У межах аналізу діяльності агропідприємств Миколаївської області було встановлено, що підприємства, які впровадили інтегровані облікові системи, мають нижчий рівень податкових порушень і вищу дисципліну в сфері нарахувань. Водночас у регіоні, де цифровізація уповільнена через зовнішні фактори (наприклад, воєнні дії), фіксується підвищена частота порушень та нарахування штрафів у сфері ЄСВ та ПДФО.

Значну увагу в дослідженні приділено використанню моделі RAC (Risk Assessment and Control) для систематизації ризиків у сфері виплат. Запропоновано класифікувати ризики за рівнем ймовірності, впливу на підприємство та потенційними наслідками – від штрафів до втрати кваліфікованого персоналу. Так, затримка у виплатах оцінюється як

критичний ризик, що вимагає першочергової мінімізації шляхом страхових резервів і автоматизації обліку.

Серед інструментів мінімізації податкових ризиків – створення робочих груп із внутрішнього контролю, регулярні внутрішні аудити та адаптивне оновлення облікових систем відповідно до змін у податковому законодавстві.

У підприємстві, яке брало участь у дослідженні, зокрема ТОВ «Агросінтез ЮГ», розроблені рекомендації були апробовані в умовах виробничої діяльності. Так, у Миколаївській області доцільним було впровадження моделі RAC як засобу адаптації до воєнного стану.

Особливе значення має навчання облікового персоналу з урахуванням динаміки змін у податковій сфері. Недостатній рівень підготовки працівників облікових підрозділів був виявлений як один із факторів, що підвищує ймовірність податкових порушень. Рекомендовано регулярні підвищення кваліфікації та сертифікація бухгалтерів за напрямом податкового обліку.

Для посилення контролю доцільно також використовувати відкриті онлайн-інструменти, як-от «Калькулятор перевірок» від платформи 7eminar.ua, що дозволяє моніторити ймовірність податкових перевірок і завчасно готуватись до них. Особливо це актуально для підприємств, що мають високі обсяги виплат і великий штат сезонних працівників.

Аналіз фінансових звітів підтверджує, що своєчасність виплат, відповідність нарахувань нормативним вимогам та точність облікових даних напряму корелюють із загальним фінансовим станом підприємства. Дотримання термінів виплат, мінімізація помилок та ефективне управління фондом оплати праці позитивно впливають на показники рентабельності та податкової відповідальності.

Наявність чітко структурованої облікової політики та деталізованої системи субрахунків дозволяє забезпечити прозорість кожної операції, пов’язаної з виплатами. Зокрема, доцільно розділяти облік основної та додаткової заробітної плати, матеріальної допомоги, відряджень тощо, що спрощує аналіз ефективності витрат.

Згідно з аналізом результатів податкових перевірок, підприємства, які не дотримуються принципів системного контролю, зазнають в середньому на 35–50 % більше штрафних санкцій у порівнянні з тими, де контроль здійснюється на регулярній основі. Це свідчить про безпосередній вплив системного підходу до контролю на фінансову стабільність господарства.

Системний підхід до контролю виплат працівникам у сільському господарстві виступає не лише інструментом дотримання податкової дисципліни, а й умовою конкурентоспроможності агропідприємства.

Він забезпечує прозорість фінансових потоків, запобігає ризикам та створює базу для подальшого розвитку облікової інфраструктури на підприємстві.

Список використаних джерел

1. Шот А. П., Ващук О. О. Аналітичний огляд змін законодавства у сфері оплати праці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 5. С. 41–44.

2. Ткаченко О. С., Величко Р. Аудит розрахунків з оплати праці на вітчизняних підприємствах // Облік, аудит, оподаткування та звітність у системі забезпечення економічної стійкості підприємств: тези доповідей V Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Дніпро, 13–14 трав. 2021 р.). – Дніпро: ННІЕ, 2021. – С. 62–65.

3. Подмешальська Ю. В., Панченко А. М. Удосконалення організації обліку заробітної плати // Інвестиції: практика та досвід. – 2020. – № 1. – С. 58–63. – DOI: 10.32702/2306-6814.2020.1.58.

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам»: затв. Наказом Мінфіну України від 28.10.2003 № 601. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1025-03 (дата звернення: 10.05.2025).

УДК 658:339.13

Євчук Л. А.,
доктор економічних наук, професор,
т.в.о. завідувача кафедри економіки та підприємництва,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

КЛІЄНТСЬКИЙ ДОСВІД ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА

Розвиток бізнесу є однією із задач його економічної безпеки. Відсутність розвитку ставить під загрозу функціонування підприємства. Рано чи пізно конкуренти витісняють таку компанію з ринку. Сьогодні важливу роль у забезпеченні розвитку бізнесу грає клієнтський досвід.

Клієнтський досвід – це загальна сума емоцій і вражень, які споживачі отримують від взаємодії з компанією або брендом на всіх етапах їхньої взаємодії: до покупки, під час використання продукту чи послуги та після завершення покупки. Для багатьох підприємств

створення позитивного досвіду клієнтів є критично важливим, оскільки це сприяє формуванню тривалих відносин, підвищує впізнаваність бренду та сприяє зростанню прибутків [1].

Якщо компанія не задовольняє очікування клієнтів, це може призвести до її невдачі. Привернення нових покупців зазвичай обходиться у 5–25 разів дорожче, ніж утримання постійних. Тому ключовим фактором успіху є задоволений клієнт, який не лише повертається за покупками, але й рекомендує компанію своїм знайомим. У противагу цьому, негативний клієнтський досвід може стати причиною втрати клієнтів і фінансових втрат, що гальмує розвиток бізнесу. Водночас люди значно частіше діляться негативним досвідом, ніж позитивним, що може призвести до негативної репутації.

За даними досліджень, 91% споживачів регулярно або час від часу читають відгуки в інтернеті, а 84% довіряють цим відгукам так само, як і рекомендаціям друзів. Ці цифри демонструють, що навіть ретельно опрацьована стратегія – від дизайну логотипа до змісту вебсайту чи маркетингових повідомлень – може бути знівельована одним негативним досвідом клієнта, що суттєво впливає на репутацію бренду [2].

Головні фактори, що визначають клієнтський досвід – продукт та люди. Це означає, що на досвід спілкування клієнта з бізнесом однаково впливатимуть і якість продукту компанії, і спілкування з представниками компанії. Підсвідомо покупці не розділяють сервіс та фактичний продукт. Вони комплексно оцінюють, чи вдалося підприємству виконати необхідне завдання [3].

Позитивний клієнтський досвід, тобто задоволеність клієнтів нашим продуктом та сервісом грає величезну роль і надає підприємству декілька переваг.

1) Дозволяє формувати лояльність клієнтів. Що, у свою чергу, робить цих покупців нашими постійними клієнтами, а також нашими амбасадорами. Тобто тими, хто стане ведучим нашого «сарафанного радіо» і буде приводити до нас інших людей.

2) Продавати товари, аналогічні до конкурентів, за вищими цінами. Немає необхідності конкурувати на ринку за ціною. Можна навіть дозволити собі встановити вищі за конкурентів ціни та отримувати більший прибуток. Заради позитивних емоцій покупці будуть готові сплатити вищу ціну.

3) Якщо підприємство допустить якусь незначну помилку, клієнти її простять і будуть надалі купувати продукти підприємства.

Ключові фактори, які впливають на досвід клієнтів:

– якість продукту чи послуги;

- компетентність персоналу;
- зручність каналів комунікації;
- швидкість обслуговування;
- відповідність очікуванням клієнта;
- загальна атмосфера процесу покупки.

Список використаних джерел:

1. Янько А. Клієнтський досвід: як розробити виграшну стратегію? *Youscan*. 2023. 23 трав. URL: https://youscan.io/ua/blog/customer-experience-cx/ (дата звернення: 30.04.2025).
2. Клієнтський досвід: чим він важливий для бізнесу? *Info*. 2022. 22 лют. URL: https://info.nic.ua/uk/blog-uk/kliyentskyj-dosvid/ (дата звернення: 30.04.2025).
3. Яценко М. Як створити клієнтський досвід, що драйвить бізнес. *Medium*. 2019. 25 лист. URL: https://medium.com/aimbulance (дата звернення: 30.04.2025).

УДК 658.3:341.38(477)(045)

Крамаренко Є. П.,
здобувач вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Нетудихата К. Л.,
кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРІОРИТЕТИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У сучасній економіці, яка характеризується високим рівнем конкуренції, організації прагнуть знайти та розвинути унікальні конкурентні переваги. Одним з найбільш цінних активів в цій боротьбі виступає людський ресурс. Ефективність та успішність бізнесу значною мірою визначаються кваліфікацією, мотивацією та професіоналізмом співробітників. Багато дослідників заявленої теми зазначають, що формування та розвиток персоналу є домінантними напрямками в системі управління персоналом загалом [2]. Рішення завдань,

спрямованих на пошук шляхів підвищення ефективності системи управління персоналом, є дуже актуальним.

Сучасному бізнесу необхідно прикладати чимало зусиль для того, щоб бути успішним на ринку у зв'язку зі зростанням конкуренції та швидким розвитком конкурентів. Підприємство, яке хоче займати лідируючі позиції щодо якості пропонованих послуг і товарів, має насамперед потурбуватися щодо побудови грамотної кадрової політики.

Одним із основних факторів, крім професійно організованого процесу найму та підбору кадрів, їх оцінки та мотивації є створена в організації система розвитку та професійного зростання співробітників. Ця система допомагає працівникам генерувати нові ідеї для розвитку бізнесу, розробляти та впроваджувати нові технології та сучасні системи, а також готувати орієнтованих на успіх висококваліфікованих спеціалістів. Професійний розвиток персоналу підприємства є важливою умовою успішного розвитку будь-якого бізнесу. Нині це особливо актуально через безперервне зростання науково-технічного прогресу.

В останні двадцять років концепція управління персоналом зазнала значних трансформацій. Класичний підхід до планування кадрів, де акцент робився переважно на прогнозуванні кількості вакантних позицій та дослідженні потенційних джерел їх заповнення змістився у бік складнішої моделі, що робить акцент на людському капіталі [4]. В організаціях, що прийняли цю модель, планування персоналу стає синонімом комплексної розробки та реалізації стратегій освіти, розвитку компетенцій та кар'єрного просування співробітників. Такий підхід передбачає всебічне управління професійним шляхом кожного працівника, створюючи сприятливі умови як особистісного зростання, так поліпшення спільних бізнес-процесів.

Кадрове планування, орієнтоване на гармонізацію економічних та соціальних інтересів організації та співробітників, дозволяє досягти балансу між потребами обох сторін Таке планування стає провідником комплексної взаємодії всередині виробничого процесу.

Сучасні організаційні та технічні зміни у виробництві підкреслюють необхідність всебічного кадрового планування, яке є актуальним для компаній будь-якої форми власності та сфер діяльності. Воно виключає не лише завдання вербування та підготовки співробітників для успішної участі в конкурентній боротьбі, а й знижує соціальні напруження, пов'язані зі зміною або втратою робочих місць завдяки стратегічному вдумливому підходу до питань зайнятості та кар'єрного зростання.

Планування кадрової потреби впливає широкий спектр завдань:

забезпечення залучення та утримання необхідних працівників з необхідними навичками та досвідом; допомога в управлінні ризиками, пов'язаними з потенційним надлишком або нестачею робочої сили; створення кваліфікованого та адаптивного штату працівників, здатного швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища; зниження залежності від зовнішнього найму, особливо в умовах обмеженої пропозиції ключових навичок на ринку праці, застосовуючи стратегії щодо збереження та розвитку співробітників; удосконалення використання робочої сили, впроваджуючи більш гнучкі робочі схеми та практики [5].

Потреба компанії у співробітниках визначається низкою чинників, які умовно можна розділити на дві категорії: зовнішні та внутрішні. Зовнішні фактори включають: економічну політику держави (податкові пільги, інвестування у певні сектори та інші економічні інструменти, що сприяють чи стримують зростання компанії); ситуацію на ринку (купівельний попит, конкуренцію, тенденції ринку праці, які впливають доступність і вартість робочої сили); науково-технічний розвиток (інновації, нові технології та методи виробництва, які можуть привести до зникнення спеціальностей або, навпаки, створити потребу у нових кваліфікаціях). Внутрішні фактори охоплюють: корпоративну стратегію; структуру організації; інтенсивність НДДКР; плинність кадрів; режим роботи; рівень технічної оснащеності; система організації праці.

Таким чином, кадрове планування дозволяє досягти ефективності управління персоналом корпорації.

Для зростання продуктивності праці та мотивації персоналу організації можна використовувати такі методи як: покращення умов праці, гнучкий графік роботи, гідна заробітна плата та прибуток [6].

Досвід діяльності підприємств показує, що найбільш поширеним видом стимулювання праці та зростання продуктивності виступає матеріальне стимулювання. Слід зазначити, що нематеріальне стимулювання може виявлятися у різних сферах функціонування. До основних напрямів нематеріального стимулювання прийнято відносити соціальну, психологічну, організаційну та моральну мотивацію.

Якщо в корпорації використовують соціальну мотивацію, то, як правило, співробітники знаходять або примножують почуття власної значимості. Наприклад, надання можливостей навчання та позначення можливостей кар'єрного зростання є важливим для тих співробітників, які бажають досягти професійного розвитку, отримати нові знання.

Психологічна мотивація багато в чому залежить від керівництва компанії, оскільки топ-керівник підприємства має непорушний авторитет

в очах співробітників, він може надихнути своїх підлеглих. Крім цього, згідно з пірамідою потреб А. Маслоу [1], людина має гостру потребу в спілкуванні, а отже, завданням компанії є забезпечення комфортної обстановки, в якій всі співробітники можуть вільно спілкуватися та підтримувати друг друга. Як інструменти організаційної мотивації можуть виступати будь-які прояви турботи, які дозволяє собі компанія: сюди часто відноситься організація робочого місця співробітника шляхом придбання нової оргтехніки, надання харчування в їдальні або кафетерії, забезпечення відпустки або перерв, облаштування спеціалізованих кімнат для відпочинку персоналу та рекреаційних зон, відкриття власних спортивних залів або укладання контрактів з уже існуючими на пільгових для співробітників компанії умовах.

Організаційно-виробничі методи мотивації включають себе різні прийоми та засоби, спрямовані на підвищення ефективності процесів в організації та сприяють підвищенню мотивації співробітників.

У рамках моральної мотивації фігурує переважно повага: як між співробітниками, так і зі сторони керівництва компанії. Щоб реалізувати цей напрямок, керівникам компанії необхідно визнавати та заохочувати заслуги своїх працівників за допомогою публічної похвали, знаків відмінності, дошки пошани та інших методів. Отримання моральної мотивації від колег – важлива подія, тому важливо підтримувати зв'язок з іншими співробітниками, обмінюватися досвідом, надавати допомогу.

Оскільки значимість процесу професійної підготовки зростає і значно збільшуються потреби у висококваліфікованих фахівцях, то багато провідних організацій прийняли на себе реалізацію питання підвищення кваліфікації своїх співробітників. Професійне навчання стало одним із головних завдань для фахівців по управлінню персоналом, і бюджет, виділений для нього, стає найбільшою статтею витрат (після заробітної плати) у багатьох організаціях. Багато провідних корпорацій на сьогоднішній день переходять від традиційного розвитку і навчання персоналу до практик розвитку талантів співробітників, їх креативності [5].

Одним із основних методів розвитку персоналу, як і раніше, залишається навчання. Метою навчання персоналу є придбання великої кількості висококваліфікованих та компетентних працівників. Навчання персоналу організації може проводитись у різних формах та різними методами.

Внутрішньовиробниче навчання є найпростішою формою навчання, адже саме завдяки ньому новому співробітнику набагато легше освоїтися та адаптуватися на новому робочому місці. Однак, навчання поза організацією вважається більш ефективним.

Однозначно варто відзначити, що навчання відіграє важливу роль для досягнення цілей організації, поставлених завдань і впливає на фактори соціальної ефективності. Завдяки підвищенню професійних знань та комунікативних навичок гарантується збереження робочих місць, надаються великі можливості для кар'єрного просування, розширення своїх обов'язків і розміру власного доходу. Розвиток персоналу дозволяє роботодавцям підвищити ефективність продуктивності співробітників та, відповідно, компанії в цілому, інтегрувати персонал у виробничий процес та впроваджувати в ньому сучасні технології і інновації. При цьому персонал отримує можливість придбати нові знання, підтримувати професійні навички на найвищому рівні [4].

Таким чином, можна зробити висновок, що системне використання описаних пріоритетів в управлінні персоналом дозволить підвищити ефективність управління кадрами, знизити показники плинності, досягти високих показників виробничої діяльності. Система управління персоналом у сучасних умовах господарювання повинна відповідати існуючій стратегії компанії, бути спрямованою на здійснення головної мети діяльності організації.

Список використаних джерел:

1.Maslow, A. H. (1970). Motivation and Personality (2nd ed.). Harper & Row.

2.Muqedi, O. J. A., Noor, K. M., & Sabri, S. A. (2023). The conceptual framework of human resource management practices effects on employee performance: A study among Palestinian Municipalities Employees. *International Journal of Multidisciplinary Research in Science, Engineering, Technology & Management* (IJMRSETM), 7(2), 1–9.

3.Назарко, С., Канцур, І., & Познанська, І. (2022). Управління людським капіталом в умовах війни. *Економіка та суспільство,* (41). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-3268.

4.Нетудихата, К. (2025). Інструменти, технології та моделі цифрової трансформації бізнесу в контексті теорії бізнес-організацій. *Підприємництво та інновації*, (34), 141-145. https://doi.org/10.32782/2415-3583/34.22

5. Пустовіт, В., Нетудихата, К., & Бронніков, Л. (2023). Теоретико-методологічні засади мотивації персоналу в системі управління організацією. *Економіка та суспільство*, (58). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-90.

6. Шацька, З. Я. (2022). Актуальні підходи до управління персоналом підприємства в умовах воєнного стану. *Формування ринкових відносин в Україні*, (10), 100–105. URL: http://surl.li/hyzeg

УДК 336.2.4

Колеватова А. В.,
кандидат економічних наук, доцент (б.в.з.),
доцент (б.в.з.) кафедри обліку і аудиту,
Чорноморського національного університету імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ І МОЖЛИВОСТІ

Важливою передумовою економічного розвитку України є належне функціонування вітчизняної податкової системи. У період стрімкої цифровізації бізнес-процесів ефективні взаємовідносини між підприємницькими структурами та органами державного фінансового контролю неможливі без використання новітніх інформаційних технологій, інформаційно-телекомунікаційних систем та штучного інтелекту.

Цифрова економіка в останні десятиліття у всьому цивілізованому світі водночас пропонує, а часто навіть диктує, нові правила для ведення бізнесу, надаючи при цьому нові можливості суб'єктам господарювання у питаннях самооподаткування та здійснення податкового контролю з боку держави [1, с. 23].

Зокрема в податковому контролі сучасні тенденції, що відбуваються, демонструють цифровізацію процедур податкового контролю, масштабне використання електронного документообігу в режимі реального часу, переорієнтування податкового контролю на поточну форму реалізації. Зазначені тенденції сприятливі для всіх учасників податкового контролю, адже з одного боку відбувається скорочення трудових витрат на проведення дорогого наступного контролю у формі виїзних перевірок, з іншого боку, платники податків менше взаємодіють з контролюючими органами, що знижує адміністративні витрати бізнесу та зменшує соціально-психологічну напругу, що виникає при виїзних формах контролю.

Спектр можливостей податкових органів розширюється за рахунок розвитку ІТ-технологій, а також їхньої трансформації, підвищується рівень впливу податкових служб на діяльність платників податків. Цифрове середовище для податкової системи є новим і, як і всі нововведення, вимагає правильної адаптації.

Не дивлячись на те, що цифровізація у податковій системі спрощує та автоматизує багато процесів, з усіма позитивними аспектами вона несе й деякі проблеми.

Основними проблемами, з якими може зіткнутися податкова система є:

– порушення законодавства про податки та збори;

– ухилення від сплати податків;

– заниження податкової бази;

– порушення недоторканності приватного життя, оскільки використовуються «великі дані» і можливий їх витік;

– порушення податкової таємниці.

Однією з основних проблем розвитку податкового контролю є впровадження технологій так званих «великих даних» (Big Date). Завдяки даним технологіям перед податковими органами відкриється низка можливостей: вони матимуть доступ до інформації про платника податків, зможуть виявляти не законну діяльність платників податків та ухилення від сплати податків. Проте, водночас застосування «великих даних» тягне за собою серйозні ризики, як для платників податків, так і для податкових органів.

Поява повної інформації про платників податків порушує податкову таємницю. Розкриття інформації неминуче підвищує ризики злому серверних сховищ платників податків через несанкціонований доступ до корпоративних та банківських систем суб'єкта відкритих даних.

Отже, перед податковими органами стоїть важливе завдання не лише за короткий термін освоїти технологію великих даних, а й забезпечити надійний захист інформації, можливість доступу до неї лише посадових осіб. Тому на контролюючі органи лягає велика відповідальність щодо забезпечення надійної безпеки при застосуванні цієї технології.

«Великі дані» являють собою новий рівень розвитку технологій, який створює, з однієї сторони, нові можливості для бізнесу та суспільства загалом, а з іншої – якісно інші ризики для конституційних прав та свобод громадян. Проблема принципово нових, які раніше не існували податкових ризиків, пов'язаних з цифровізацією економіки, стала іншою важливою проблемою для держави. Дані ризики найчастіше виникають у сфері національного та міжнародного оподаткування. Така тенденція розвитку податкової системи призведе до скорочення кількості бюджетних доходів до скарбниці держави, що пояснюється мінімізацією податкових зобов'язань організації.

Ризики використання «великих даних» у податковій сфері можна звести до таких:

1) витік даних, тобто втрата контролю за їх використанням, що тягне за собою їх потрапляння до небажаних осіб та можливості здійснення шахрайських дій за їх допомогою;

2) обробка неточних або неповних даних, що завдає шкоди платникам податків;

3) порушення податкової таємниці, і навіть недоторканності приватного життя платників податків.

У зв'язку з цим виникає серйозна проблема державного регулювання застосування технології «великих даних». Державне регулювання використання технології великих даних, має створюватися з урахуванням європейського законодавства та корисних елементів з американської моделі, безумовно, з урахуванням українських реалій. При цьому не слід регулювати «великі дані» у відриві від законодавства щодо персональних даних.

В умовах дуже широкого тлумачення поняття «великих даних» воно неминуче перетинатиметься з поняттям «персональних даних», оскільки великі дані можуть опосередковано, тобто із залученням додаткової інформації, визначити фізичну особу та порушувати недоторканність особистого життя – конституційне право громадян. Новим викликом для податкової системи стала необхідність визначення основних елементів оподаткування електронного бізнесу. Нині у вітчизняному законодавстві не визначено понятійний апарат електронного бізнесу, інтернет-торгівлі, електронної комерції, хоча ці терміни завжди вживаються [2, с. 36].

Отже, ускладнено податковий контроль електронного бізнесу. Тому насамперед необхідне чітке визначення та законодавче закріплення понять, що розглядаються в Податковому кодексі України, а також глибоке опрацювання системи оподаткування цифрових продуктів. Зростанню податкових ризиків держави сприяють нові моделі ведення бізнесу, що ускладнюють ідентифікацію грошових потоків, що дозволяють оподатковувати їх у тій чи іншій юрисдикції. Нові грошові потоки виникають також у результаті використання багатосторонніх моделей ведення бізнесу та великих масивів даних, що тягне за собою втрату контролю за оподаткуванням.

Сьогодні інформаційні технології відкривають споживачам доступ до матеріальних благ та послуг із будь-якої точки світу, збільшуючи ризики податкового контролю. Відправною точкою у вирішенні цієї проблеми може стати визначення місця реалізації за місцезнаходженням безпосереднього покупця товару чи послуги, створення програмного забезпечення для ідентифікації електронних угод.

Податковий контроль зазнає прогресивних змін, пов'язаних з масштабною цифровізацією економіки та суспільства загалом. Сучасні технології дозволяють удосконалювати податкове адміністрування та

податкові правовідносини в рамках податкового контролю шляхом використання глобальної мережі Інтернет, спеціально розроблених веб-інтерфейсів, процедур податкового контролю в реальному часі, нових консультативних форм податкового контролю.

Дані нововведення дозволяють знижувати трудові витрати податкових органів, скорочувати адміністративне навантаження на підприємницьке середовище, запобігати низці податкових правопорушень, своєчасно виконувати податкові зобов'язання платниками податків у максимально комфортному форматі, формувати сприятливе бізнес-середовище та загалом підвищувати ефективність податкового контролю. Незважаючи на значні досягнення у застосуванні інформаційних технологій, існує низка серйозних проблем, вирішення яких потребує подальшої модернізації податкового контролю за умов цифровізації економіки [3, с. 47].

Отже, розглядаючи проблеми сучасної податкової системи та зокрема податкового контролю, можна зазначити, що ефективний контроль та облік справляння податків є ключовими завданнями для забезпечення стабільності фінансової системи країни. У цьому контексті важливим етапом удосконалення податкового адміністрування є побудова ефективної цифрової системи обліку та аудиту податкових платежів, що має на меті підвищення якості та швидкості опрацювання фінансової інформації [5, с. 58].

При цьому, важливо впровадити систему інтелектуального моніторингу ризиків невиконання податкових зобов'язань, яка забезпечує відстеження порушень фінансового законодавства, мінімізації ухилення від сплати податків та ефективну боротьбу з ними. Крім того, використання цифрових інструментів надасть змогу автоматизувати багато процесів, що зменшить кількість помилок та скоротить час, необхідний для опрацювання даних. Однак необхідно враховувати, що реалізація цього процесу вимагає значних зусиль та фінансових витрат на технічне, програмне, організаційне забезпечення, підготовку кваліфікованого персоналу, а також надійного захисту конфіденційної податкової інформації.

Список використаних джерел

1. Шаповалова О. В. Цифрова платформа електронного адміністрування податку на додану вартість. Право та інноваційне суспільство. № 2 (11). 2018. С. 23-30.

2. Бодров В. Г. Податкове регулювання в умовах формування цифрової економіки в Україні. Економічний вісник. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2018. Вип. 2 . С. 30-37.

3. Донченко Т. В., Олійник А. В. Етапи становлення податкової системи України в контексті розвитку цифрової економіки. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2019. № 1. С. 45–62.

4. Доценко Ю. П., Солдатенко О. В. Еволюція автоматизованої інформаційної системи податкової служби США: історичний аспект. Журнал «Правова інформатика». 2010. № 3 (27). С. 42–47.

5. Кулинич М. Б., Матвійчук І. О., Сафарова А. Т., Герасименко Т. О. Діджиталізація обліку, аналізу та оподаткування в системі управління підприємством. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки. 2021. № 64. С. 57–63.

УДК: 338

Кучеренко Д. В., Бойченко С. В.,
здобувачі вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Лункіна Т. І.,
доктор економічних наук, доцент, в.о.,
професор кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

КРИПТОВАЛЮТА – ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Цифрові технології з плином часу, все більше й більше впливають на наше життя. Разом із цим, розвивається й криптовалюта. Молоде покоління, користуючись новітніми технологіями, надає перевагу більш зручним методам розрахунку, таким як криптовалюта, у результаті чого готівка втрачає свою популярність і необхідність. Досліджуючи це питання, ми проаналізували, які наслідки таких дій на покоління зумерів.

Варто зазначити, що це питання розглядали такі науковці як: О. В. Майборода, В. М. Пащенко, І. О. Терещенко, А. О. Шостак та інші.

На основі проведеного дослідження з’ясовано, що відбувається активне використання криптовалюти серед молоді а саме:

1. Користування криптовалютою прискорює розвиток цифрових фінансових сервісів: DeFi (Децентралізовані фінанси), блокчейн-

банкінг, смарт-контракти. І зросла кількість онлайн-магазинів, які приймають криптовалюту.

2. Зростає кількість анонімних і децентралізованих транзакцій. Але результатом цього можливі збільшення ризиків шахрайства, втрати закритих ключів і відсутність правового захисту.

3. Держава втрачає контроль над часткою грошових потоків. Існує потреба в прийнятті режиму оподаткування обігу криптовалюти AML (Anti-money laundering) [1].

Ми є свідками зменшення важливості готівки, переходу до цифрової економіки, зростання попиту на безпечні транзакції та викликів для законодавців і банківської системи.

Молодь у наш час є генератором інновацій у фінансовому секторі, вони обирають робити речі швидко, легко та без усіляких перешкод чи втрати часу. Криптовалюта – це не просто сучасне поняття, але й серйозна альтернатива звичайній валюті. Звісно з розвитком суспільства та його впровадженням для кращого майбутнього, можна сказати, що все буде добре. Чи на справді це так? Використання криптовалюти знизить комісію при переказах грошей, можливість накопичувати й примножувати капітал завдяки стейкінгу, трейдингу, інвестиціям у токени, стимулюватиме розвиток цифрової економіки. Але тим самим, зникне контроль банків, що ускладнює податковий контроль, створює ризики для економічної безпеки, може сприяти незаконним операціям. Невід'ємним фактом є те, що вона стане частиною нового фінансового стилю життя, змінивши усю фінансову систему й результат вже буде залежати від пристосування людей до таких змін. Це можна підтвердити тим, що у 2024 році відома компанія Binance провела опитування серед українців, кількістю 22 000 осіб, щодо ставлення населення до створення, впровадження й використання криптовалют. Як результат вони отримали (рис. 1).

Рисунок 1. Результати опитування українців щодо криптовалюти у 2024 р.
Джерело: побудовано на основі матеріалів [1].

Опитування показало, що значна частина українців (65%) позитивно сприймає криптовалюти та вважає їх важливою складовою економічного майбутнього. Особливо це актуально серед молодого покоління, яке активно долучається до криптосфери. Отже, можна зробити висновок, що суспільство готове до впровадження інновацій у фінансову сферу й розвиватися разом з нею.

На нашу думку, для поширення та спонукання до переходу з готівки на криптовалюту, можна було б встановлювати стенди з невеликою інструкцією з використання та надавати можливість людям, які є фахівцями в IT сфері, навчати й полегшувати життя людей шляхом зменшення часу на виконання повсягденних справ.

Отже, Все більших оборотів набирає безготівковий вид розрахунків, який набуває все більше переваг. Основними з них є зручність використання, оскільки за короткий проміжок часу можна здійснити низку трансакційних операцій, швидкість, що дозволяє економити час та простота. Перспектива розвитку криптовалюти у світі з кожним днем набирає все більших оборотів та створює альтернативу фінансовій системі кожної країни. З такими темпами розвитку валюти, вона може стати всесвітньою валютою. Тому інвестування коштів в криптовалюту на сьогодні є найприбутковішим проєктом.

Список використаних джерел:

1. Мінфін. 65% українців вірять у криптовалютне майбутнє – опитування Binance. URL: https://surl.li/bxyplb. (дата звернення 01.04.2025)
2. BeInCrypto. Опитування Binance: 45% нових користувачів приєднались до крипторинку у 2024 році. URL: https://surl.li/rzeghl. (дата звернення 01.04.2025)
3. ForkLog UA. Токени ШІ – найперспективніші серед криптоінвесторів за версією Binance. URL: https://surl.li/gcfwxa.(дата звернення 01.04.2025)

УДК 334.021

Лі О. М.,
здобувач вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Нетудихата К. Л.,
кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ АГРОХОЛДИНГОМ

Агропромисловий сектор є однією з основних галузей економіки України, що займає ключову нішу у стратегічному забезпечені продовольчої безпеки країни, розвитку експортного потенціалу та забезпеченні стабільного потоку інвестицій у країну. Актуальність цієї теми визначається, у першу чергу тим, що одними з найбільш впливових суб'єктів агросектору є саме агрохолдинги. Агрохолдинги являють собою великі інтегровані структури, що об'єднують в собі виробничі, переробні та логістичні підрозділи. Гігантом українського агропромислового сектору є компанія ТОВ СП «Нібулон». Дослідження практичних аспектів управлінської діяльності підприємства дає змогу виявити сильні і слабкі сторони стратегічного підходу, а також сформувати напрями його вдосконалення, що є надзвичайно важливим, з огляду на те, що успішне функціонування агрохолдингів залежить від уміння керівництва ефективно формулювати та реалізовувати стратегії розвитку.

Стратегічне управління характеризується як процес діяльності, що

допомагає (у даному випадку підприємству) досягти довгострокових цілей з урахуванням впливу зовнішніх і внутрішніх факторів.

Стратегія – це налагоджена система управлінських рішень, що визначає перспективи розвитку організацій та аспектів їх діяльності для досягнення корпоративної мети. Основний напрямок розробки стратегії включає в себе створення довгострокових конкурентних переваг виробничої системи та забезпечення її високого рівня рентабельності. Виділяють три типи стратегій: базові, конкурентні та функціональні.

Базова стратегія ґрунтується на досягнені зростання виробничої системи. Функціональна стратегія є частиною корпоративної стратегії і розробляється під кожен структурний підрозділ. Конкурентоспроможна стратегія доповнює базову для виявлення поєднання різних стратегічних напрямів та формування заходів, що сприятимуть досягненню цілей у кожному із цих напрямів [1, с.40].

Основним завданням сучасного етапу розвитку агропромислових комплексів є: стабілізація та подальше нарощування обсягів виробництва, на основі чого забезпечуватиметься оптимізація споживання продуктів харчування, створення сприятливих організаційно-економічних умов товаровиробникам, а також значне покращення соціального розвитку сільських територій.

До особливостей сучасних агрохолдингових формувань відносять[6]:

1. Поглиблена спеціалізація діяльності складових організаційної структури, за якої материнська компанія спеціалізується на веденні фінансово-інвестиційної та торгово-маркетингової діяльності, дочірні підприємства або філії – на виробництві, переробці та зберіганні сільськогосподарської продукції .

2. Виробництво сільськогосподарської продукції на розосереджених по сільських територіях (районах, областях) та орендованих землях.

Стратегічне управління, як і будь-яке явище має свої переваги та недоліки. Переваги стратегії полягають у:

- стійкий розвиток діяльності компанії;
- скоординованому плані дій;
- загальному відображенні та демонстрації відмінних рис діяльності;
- усуненні невизначеностей;
- забезпеченні порядку.

Недоліки стратегії:

- неповний захист від потенційних загроз через зміни;
- надмірно навантажена скоординована стратегія;

− скорочення можливості розширення кругозору компанії;

− спрощена стратегія через поверхневий план дій ускладненою системою.

Сучасні умови глобалізації та загострення конкуренції особливо кардинально впливають на розвиток стратегічного управління та його реалізацію. Для агрохолдингів формування ефективної стратегії розвитку виступає ключовим чинником забезпечення стабільності, тому дуже важливо обрати правильний і оптимальний підхід до розробки стратегічного плану. Серед основних підходів до формування стратегії розвитку агрохолдингів відносять[3, с.176]:

− Ресурсно-орієнтований підхід, який базується на оптимальному використанні наявних земельних, технічних і фінансових ресурсів.

− Ринково-орієнтований підхід, що враховує динаміку попиту, поведінку споживачів і конкурентів.

− Інноваційний підхід, орієнтований на впровадження цифрових технологій, автоматизацію процесів і зниження витрат.

− Системно-інтегрований підхід базується на комплексному охопленні усіх етапів аграрного виробництва − від вирощування сільгосппродукції до її переробки, зберігання, логістики та збуту.

− Адаптивний підхід, який дозволяє швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища.

На практиці агрохолдинги, зазвичай, поєднують кілька підходів, формуючи комбіновану стратегію, що допомагає ефективно і швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища і забезпечує стабільний розвиток.

Розглядаючи промислового гіганта ТОВ СП «Нібулон», визначальним є його інтеграція аграрного виробництва з логістичною інфраструктурою. Компанія володіє мережею елеваторів, портових терміналів, річковим флотом та залізничною технікою, що дозволяє їй не лише виробляти, але й самостійно транспортувати та експортувати продукцію. Така вертикальна інтеграція дозволяє досягати високого рівня рентабельності, мінімізуючи витрати на логістику та посередників, що є значною перевагою у конкурентному середовищі. Станом на останні роки підприємство експлуатує понад 80 філій та елеваторних комплексів у 12 регіонах України, що забезпечує ефективне покриття аграрних регіонів країни[8]. Основні напрями діяльності компанії включають [9]:

- Виробництво сільськогосподарської продукції. Компанія обробляє понад 80 тисяч гектарів земель, використовуючи сучасну агротехніку та цифрові технології управління.

- Логістика та транспорт. Власний річковий флот забезпечує екологічне й економічно ефективне транспортування продукції.
- Експортна діяльність. Підприємство стабільно входить до трійки найбільших експортерів зернових та олійних культур з України.

Таким чином, можна стверджувати, що ТОВ СП «Нібулон» - це реальний приклад успішної та ефективної реалізації стратегії вертикальної інтеграції в аграрному секторі. Його економічна модель поєднує агровиробництво, логістику та експорт в єдину систему, що забезпечує стабільний розвиток, конкурентні переваги на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Однак, попри високу ефективність наявної бізнес-моделі, компанія має низку викликів з якими стикається, а саме: скорочення власного капіталу та залежність від зовнішнього фінансування; зниження чисельності персоналу на 30% за останні три роки; нестабільність фінансових показників, зокрема збитковість у 2022–2024 роках.

Узагальнюючи надані дані, можна зробити висновок, що фінансово-економічна ситуація ТОВ СП «Нібулон» вимагає стратегічного переосмислення як операційної, так і фінансової політики.

Для подолання наведених проблем варто звернути увагу на більш широке впровадження інноваційних технологій у виробництво, а саме запровадження «розумного землеробства», агродронів, GPS-моніторингу та цифрових платформ для управління логістикою. Крім цього, варто розширити ресурсну базу. Інвестиції в модернізацію інфраструктури, збільшення площі оброблюваних земель та диверсифікація напрямів діяльності є основними аспектами збільшення ресурсів підприємства. Адаптація до змін зовнішнього середовища, використання стратегічного прогнозування, сценарного планування та управління ризиками допоможе знизити вплив зовнішніх факторів і забезпечить стабільне зростання.

Впровадження запропонованих заходів допоможе ТОВ СП «Нібулон» досягти підвищення ефективності управлінських процесів, знизити витрати на виробництво та логістику, підвисити конкурентоспроможність, забезпечити фінансову стійкість та довгострокову стабільність розвитку підприємства.

Список використаних джерел:

1. Васильців Н. М. Цифровий маркетинг як складник перспективного напряму розвитку індустрії 4.0. Науковий погляд:

економіка та управління. 2019. № 2 (64). С. 35–40. URL: file:///C:/Users/User5/Downloads/vamsue_2019_2_6.pdf

2. Головчук Ю. О., Пчелянська Г. О. Особливості формування стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства на основі парадигми інноваційного розвитку. Економіка та держава. 2020. № 3. С. 66–70. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/3_2020/14.pdf

3. Гура О. Л., Бобівський В. А. Стратегія розвитку підприємств в Україні. Економіка та держава. 2020. № 5. С. 175–181. URL: http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4632&i=31

4. Довбня С. Б. Сутність стратегії підприємства та класифікація її видів. Економічний вісник. 2023. №2. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2023/2/EV20232_152-160.pdf

5. Мамчур В. Тенденції та перспективи розвитку аграрного підприємництва в Україні. Соціально-економічні проблеми і держава. 2021. Вип. 1 (24). С. 45–53. URL: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/35900/5/21mvapvu.pdf

6. Мескон М. Х., Альберт М. Хедоурі Ф. Менеджмент: Індивідуальний та організаційний. Ефективність Harper & Row,, 1985. 756 р. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/mesk/01.php

7. ТОВ СП «Нібулон» демонструє рекордні показники з експорту за період війни. URL: https://www.nibulon.com/nibulon-demonstruie-rekordni-pokaznykyz-eksportu-za-period-vijny/

8. ТОВ СП «Нібулон». Звіт. URL: https://www.nibulon.com/wp-content/uploads/2024/04/1.zvit-pro-upravlinnia-tov-sp-nibulon.pdf

9. ТОВ СП «Нібулон». Напрями діяльності. Офіційний сайт. URL: https://www.nibulon.com/napriamy-diialnosti/

10. ТОВ СП «Нібулон». Сталий розвиток. Офіційний сайт. URL: https://www.nibulon.com/stalyj-rozvytok/

УДК: 331.101.3

Лункіна Є. М., Пічуріна А. В.,
здобувачі вищої освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра
Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Лункіна Т. І.,
доктор економічних наук, доцент, в.о.
професор кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра
Могили, м. Миколаїв, Україна

МОТИВАЦІЯ ПРАЦІВНИКІВ РІЗНИХ ПОКОЛІНЬ

Питання ефективної мотивації персоналу у багатопоколінному робочому середовищі набуває все більшої актуальності в умовах швидкої трансформації економічного та соціального простору. Важливою передумовою побудови успішної стратегії управління людськими ресурсами є врахування особливостей ціннісних орієнтирів різних поколінь працівників, їхніх потреб, очікувань і моделей поведінки. Адже саме від мотивації залежить рівень залученості працівника, його продуктивність та лояльність до організації.

Сучасний ринок праці формують представники кількох поколінь, зокрема покоління X, Z і нового покоління Альфа, яке поступово входить у фазу соціалізації. Кожне з них має специфічні риси, що формувалися в контексті історичних, соціальних і технологічних змін. Представники покоління Z виросли в умовах інформаційного середовища, цифрових технологій, глобалізації та високого рівня освідомленості щодо питань добробуту, екології та психоемоційного стану. Саме тому їх мотивація нерозривно пов'язана з потребою у більш гнучких, персоналізованих умовах праці.

Згідно з дослідженням Fiverr, понад 70% представників покоління Z вважають гнучкий графік і можливість віддаленої роботи ключовими факторами при виборі місця працевлаштування [1]. Це підтверджується і звітом Deloitte, у якому зазначено, що молоді спеціалісти цінують компанії, які демонструють соціальну відповідальність, підтримують індивідуальні кар'єрні траєкторії, забезпечують менторство та ментальне здоров'я працівників. Вони шукають середовище, що відповідає їх цінностям, таким як соціальна відповідальність бізнесу, увага до ментального здоров'я, прозорість у комунікації, можливість

реалізації особистісного потенціалу та підтримка балансу між роботою та життям [4].

Водночас, працівники покоління X, які наразі перебувають на вершині професійної активності, демонструють інші мотиваційні установки. Їх професійне становлення відбувалося в умовах пострадянського переходу, кризи довіри до інституцій та економічної нестабільності. Саме тому для них домінантами є фінансова безпека, стабільність, прогнозованість кар'єрного зростання, матеріальної винагороди та впевненості у завтрашньому дні. Представники цього покоління віддають перевагу традиційним формам мотивації, у тому числі стабільному графіку, зрозумілій ієрархії та передбачуваній системі премій і бонусів [9].

Таким чином, спостерігається чітка диференціація мотиваційних пріоритетів між поколіннями. Якщо покоління Z шукає сенс у роботі, самореалізацію, гнучкість і підтримку добробуту, то покоління X надає перевагу матеріальним стимулам, структурованому середовищу та стабільності. Ці висновки є підґрунтям для формування диференційованих систем мотивації на підприємствах, де працюють представники кількох вікових груп одночасно.

Не менш важливим є розуміння особливостей майбутнього покоління Альфа – дітей, які народилися після 2010 року. Попри те, що вони ще не залучені до трудових відносин, вже зараз можна простежити тренди, які вплинуть на їхню майбутню професійну мотивацію. McCrindle Research визначає покоління Альфа як перше по-справжньому цифрове покоління: вони зростають з ґаджетами, хмарними технологіями, доступом до знань та мультимедійного контенту з раннього віку. Очікується, що гнучкість, персоналізація робочого процесу, швидкий зворотний зв'язок, високий ступінь автономії у прийнятті рішень, а також гейміфікація процесів та цифрова інтеграція в щоденні робочі задачі стануть для них базовими вимогами, а не додатковими перевагами [7].

Аналітика Forbes також прогнозує, що покоління Альфа шукатиме глибоку відповідність між особистими цінностями та місією організації, в якій працюватимуть [8; 9]. Їх мотивація формуватиметься не стільки під впливом зовнішніх стимулів, скільки через внутрішні очікування щодо реалізації креативного потенціалу, соціального впливу та високого ступеня автономії в ухваленні рішень. Важливим також стане розвиток soft skills, взаємодія через діджитал-середовище та відкритість до нових форм співпраці й навчання.

Сучасні HR-стратегії повинні враховувати ці тенденції й трансформуватися відповідно до вікової структури персоналу.

Мотивація більше не може бути уніфікованою – вона потребує персоналізації, що включає як фінансові, так і нематеріальні компоненти. Крім того, важливо створювати середовище, де кожен співробітник відчуватиме себе почутим, залученим і цінним, незалежно від того, до якого покоління він належить. Гнучкі графіки, можливість працювати в гібридному форматі, навчання протягом усього життя, менторство та ціннісно орієнтоване лідерство – ключові аспекти ефективного управління сучасним колективом.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що мотиваційні пріоритети суттєво змінюються залежно від покоління. У той час як одні покоління орієнтуються на матеріальні винагороди, інші очікують підтримки особистого розвитку, гнучкості та включення в ціннісні процеси. Це означає, що мотивація працівників у XXI столітті – це не просто система заохочень, а складна, багатовимірна концепція, яка має ґрунтуватися на розумінні глибинних потреб та соціального контексту кожного покоління.

Список використаних джерел:

1. Gen Z хоче більш гнучких умов праці – дослідження. JPost : веб-сайт. URL: https://www.jpost.com/business-and-innovation/article-734073 (дата звернення: 10.04.2025).
2. The Motivation of Generations: What Drives Generation X, Y, Z? ResearchGate : веб-сайт. URL: https://www.researchgate.net/publication/362233461_The_Motivation_of_Generations (дата звернення: 10.04.2025).
3. Why Gen Z is Willing to Trade Lower Pay for a Better Work-Life Balance. MarketWatch : веб-сайт. URL: https://www.marketwatch.com/story/why-gen-z-is-willing-to-trade-lower-pay-for-a-better-work-life-balance-33df8829 (дата звернення: 10.04.2025).
4. Generation Z Workplace Expectations Report. Deloitte : веб-сайт. URL: https://www2.deloitte.com/insights/us/en/focus/technology-and-the-future-of-work/generation-z-workplace-expectations.html (дата звернення: 10.04.2025).
5. Generational Differences in Workplace Motivation. Gallup : веб-сайт. URL: https://www.gallup.com/workplace/323140/generational-differences-workplace.aspx (дата звернення: 10.04.2025).
6. Покоління Z в Україні: особливості мотивації. Економічна правда : веб-сайт. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2023/09/12/703238/ (дата звернення: 10.04.2025).
7. Understanding Generation Alpha. McCrindle Research : веб-сайт. URL: https://mccrindle.com.au/insights/blog/generation-alpha/ (дата звернення: 10.04.2025).

8. Покоління Альфа: хто вони і що їх мотивує? : веб-сайт. URL: https://nv.ua/ukr/life/techno/pokolinnya-alfa-harakteristika-novogo-pokolinnya-50061029.html (дата звернення: 10.04.2025).
9. What Generation X Wants from Work. Forbes : веб-сайт. URL: https://www.forbes.com/sites/forbeshumanresourcescouncil/2021/04/08/what-generation-x-wants-from-work/ (дата звернення: 10.04.2025).
10. Motivation in the Multigenerational Workforce. Harvard Business Review : веб-сайт. URL: https://hbr.org/2020/09/motivation-in-the-multigenerational-workforce (дата звернення: 10.04.2025).

УДК: 658.8

Лункіна Т. І.,
доктор економічних наук, доцент,
в.о. професора кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ В УПРАВЛІННІ ЕФЕКТИВНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Фінансове планування, як стратегічний інструмент управління підприємством, дозволяє прогнозувати фінансові результати, оптимізувати ресурси та мінімізувати ризики. У нестабільних економічних умовах особливе значення має антикризове фінансове планування, яке спрямоване на збереження конкурентоспроможності підприємства та забезпечення його довгострокової стійкості. Однак, попри очевидну важливість фінансового планування, багато підприємств все ще не приділяють йому достатньо уваги, що робить дослідження цієї теми особливо актуальним для наукової та практичної діяльності.

Проблема фінансового планування на підприємствах, особливо в умовах економічної нестабільності, широко розглядається у сучасній науковій літературі. Так, Л. Д. Глущенко, О. Й. Лесько та М. В. Бальзан акцентують на теоретичних аспектах і сучасних тенденціях бізнес-планування, які прямо впливають на управління фінансовими ресурсами [1]. Вони підкреслюють важливість стратегічного підходу до планування фінансової діяльності підприємства, зокрема через інтеграцію різних інструментів для адаптації до змінного зовнішнього середовища. Однак дослідження мало уваги приділяє антикризовим

заходам та конкретним методам хеджування ризиків, що є важливим в умовах нестабільності.

О. І. Жук, А. В. Томашевська та І. І. Борушкевич розглядають фінансове планування в системі фінансового менеджменту як ключовий фактор забезпечення стійкості бізнесу [2]. Вони зосереджуються на механізмах планування та прогнозування фінансових показників, включаючи оцінку ризиків та їхнього впливу на діяльність підприємства. Проте, як зазначається у статті, питання оперативної корекції фінансових планів у реальному часі залишається недопрацьованим. Також недостатньо висвітлено інструменти гнучкого бюджетування, які дозволяють адаптуватися до швидких змін у зовнішньому середовищі.

Фінансове планування виступає важливим інструментом управління ефективністю підприємств, особливо в умовах економічної нестабільності, яка характеризується високою волатильністю ринків, коливаннями валютних курсів, інфляцією, зниженням купівельної спроможності та іншими ризиками [3]. У такому контексті фінансове планування допомагає підприємствам мінімізувати ризики, оптимізувати ресурси та забезпечити стабільність фінансових показників.

Фінансове планування є стратегічним процесом, який охоплює розробку фінансових планів і бюджетів, визначення джерел фінансування, а також прогнозування майбутніх доходів і витрат підприємства.

У цьому контексті фінансове планування виконує наступні функції:

1. Прогнозування фінансових результатів. Підприємства прогнозують доходи й витрати, визначають майбутні грошові потоки й таким чином оцінюють ефективність діяльності.
2. Оптимізація фінансових ресурсів. Планування дозволяє підприємству ефективно розподіляти фінансові ресурси між різними напрямками діяльності для досягнення максимального результату.
3. Оцінка фінансових ризиків. Аналіз потенційних ризиків, таких як валютні коливання, підвищення цін на сировину або зміни в податковій політиці, дає змогу скоригувати плани в реальному часі.
4. Контроль за виконанням фінансового плану. Постійний моніторинг результатів і їх порівняння з плановими показниками допомагають виявити відхилення на ранніх етапах і швидко їх виправити.

В умовах економічної нестабільності фінансове планування відіграє критично важливу роль у підтриманні ефективності діяльності підприємства. Через непередбачуваність зовнішнього середовища

підприємства стикаються з новими викликами, такими як нестабільні ціни на ресурси, збільшення витрат на кредити, скорочення попиту на продукцію та нестабільність постачальників.

Основні аспекти фінансового планування в умовах економічної нестабільності:

1. Планування грошових потоків. У нестабільних умовах особлива увага приділяється управлінню ліквідністю, щоб забезпечити підприємству можливість виконувати зобов'язання перед контрагентами та уникати кризових ситуацій. Складаються різні сценарії розвитку подій, що дає змогу швидко реагувати на зміни у зовнішньому середовищі.

2. Диверсифікація джерел фінансування. Підприємства розглядають альтернативні джерела фінансування, такі як залучення інвестицій або кредити з різних фінансових інститутів для зменшення ризиків, пов'язаних із залежністю від одного джерела.

3. Бюджетування й скорочення витрат. У періоди нестабільності підприємства часто здійснюють більш жорстке бюджетування, визначаючи пріоритетні витрати і скорочуючи непотрібні витрати. Це дозволяє зберегти фінансові ресурси та уникнути зайвих фінансових втрат.

Бюджетування є критично важливим процесом для управління ефективністю підприємства, особливо в умовах економічної нестабільності. Оцінка поточного фінансового стану дозволяє підприємству зрозуміти свої сильні та слабкі сторони, що є основою для подальшого планування. Визначення прогнозних обсягів доходів та витрат допомагає підприємству підготуватися до майбутніх викликів та можливостей, забезпечуючи фінансову стабільність.

Формування фінансових планів для різних відділів дозволяє кожному підрозділу підприємства мати чітке уявлення про свої фінансові ресурси та цілі, що сприяє більш ефективному використанню ресурсів. Контроль за виконанням бюджету та корекція в разі необхідності забезпечують оперативне реагування на відхилення від плану, що дозволяє уникнути фінансових проблем.

Одним із найважливіших аспектів є формування гнучкого бюджету, який дозволяє підприємству швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Це забезпечує стабільність роботи підприємства навіть в умовах економічної нестабільності, дозволяючи йому залишатися конкурентоспроможним та ефективним. Таким чином, комплексний підхід до бюджетування є ключем до успішного управління підприємством.

Антикризове фінансове планування набуває особливої важливості в умовах економічної нестабільності, оскільки дозволяє підприємствам адаптуватися до змін і зберегти конкурентоспроможність.

Критерії антикризового фінансового планування:

1. Формування резервних фондів. Створення резервів дає можливість підприємствам покрити непередбачені витрати або втрати, що виникають через різкі зміни на ринку.

2. Аналіз сценаріїв. Застосування аналізу сценаріїв дозволяє підприємству підготуватися до різних можливих варіантів розвитку подій на ринку, наприклад, зростання курсу валют або різкого зменшення попиту на продукцію.

3. Фінансові стратегії з мінімізації ризиків. Розробка стратегій з хеджування валютних і кредитних ризиків дозволяє підприємству убезпечити себе від негативних наслідків зовнішніх факторів.

4. Оцінка рентабельності проєктів. В умовах економічної нестабільності доцільно переглядати всі поточні та заплановані проєкти на предмет їх рентабельності та можливих ризиків. Це дозволяє зосередитися на найвигідніших проєктах і відмовитися від тих, що не приносять прибутку []5, 6].

Отже, фінансове планування є невіддільною частиною стратегічного управління підприємством, особливо в умовах економічної нестабільності. Аналіз показує, що підприємства, які застосовують ефективні інструменти фінансового планування, здатні краще пристосовуватися до змін зовнішнього середовища, зберігаючи стійкість і конкурентоспроможність. Основні функції фінансового планування, такі як прогнозування фінансових результатів, оптимізація ресурсів, оцінка ризиків та контроль виконання фінансових планів, є ключовими для підтримання ефективності діяльності підприємства в нестабільних умовах.

Антикризове фінансове планування, яке включає створення резервних фондів, аналіз сценаріїв та розробку фінансових стратегій з мінімізації ризиків, дозволяє підприємствам бути більш гнучкими та швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі. Важливим є також бюджетування, яке допомагає підприємствам контролювати витрати та забезпечує фінансову стабільність. Створення гнучких бюджетів дозволяє підприємствам адаптуватися до нових викликів, не втрачаючи ефективності.

Список використаних джерел:

1. Глущенко Л. Д., Лесько О. Й., Бальзан М. В. Теоретичні аспекти та сучасні тенденції бізнес-планування на підприємстві. *Modern Economics*. 2022. № 31(2022). С. 32-37.
2. Жук О. І., Томашевська А. В., Борушкевич І. І. Фінансове планування суб'єктів бізнесу в системі фінансового менеджменту. *The actual problems of regional economy development*, 2022. №2(18). С.103-112.
3. Сердюков К. Г., Діакіте Моро. Види та методи фінансового планування і прогнозування підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 30. С. 438-443.
5. Штангрет А. М., Копилюк О. І. Антикризове управління підприємством : навч. посіб. К. : Знання, 2007. 335 с.
6. Важинський Ф. А., Колодійчук А. В. Сутність антикризового фінансового управління підприємством. *Економіка промисловості*. 2009. № 5 (48) С. 127–134.

УДК 331.5

Лункіна Т. І.,
доктор економічних наук, доцент, в.о.
професор кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Персань К. С.,
здобувач вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ВИКЛИКИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

Аналізуючи проблематику, пов'язану з управлінням людськими ресурсами в банківській сфері, слід звернути увагу на гостру нестачу кваліфікованих кадрів в Україні. Згідно з офіційними даними, наведеними у Стратегії демографічного розвитку України до 2040 року, на початку 2022 року населення країни становило приблизно 42 мільйони осіб. Проте вже станом на липень 2024 року цей показник скоротився до 35,8 мільйона, з яких лише 31,1 мільйона мешкають у регіонах, що підконтрольні Україні. Прогнози свідчать, що до 2041 року

чисельність населення може зменшитись до 28,9 мільйона, що створює серйозні ризики для формування кадрового потенціалу, зокрема й у банківській галузі [2].

Аналізуючи результати опитування українських громадян, які виїхали за кордон, проведеного у 2024 році Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців спільно з Київським міжнародним інститутом соціології, було встановлено, що наразі лише половина респондентів висловлює намір колись повернутися до України, і ця частка поступово зменшується [1]. Хоча, все ж таки ймовірність повернення кваліфікованого персоналу (тобто персоналу, який також залучений у банківському секторі) є досить високою. Це пояснюється тим, що в Україні такі люди мали певний соціальний статус, якого не мають в теперішніх країнах перебування.

Важливо також відзначити, що вагомим викликом щодо мотивації банківських працівників є занизька заробітна плата. За даними Держстату, станом на ІІІ квартал 2024 р. середньомісячна заробітна плата працівників сфери «Фінансова та страхова діяльність» становила 41 592 грн, що еквівалентно приблизно 970 євро. Цей показник перевищує показники більшості інших галузей, лише «Авіаційний транспорт» та «Інформація та телекомунікації» перевершують його за рівнем середньої заробітної плати [3]. Разом з тим, за проведеним дослідженням порталу finance.ua середня зарплата «фінансистів» в Європі варіюється від 4,5 до 6,5 тис. євро (залежно від країни) [6]. Попри нижчий рівень податкового навантаження в Україні (приблизно 23% проти середніх 35% у країнах ЄС), сукупні витрати на оренду житла, продукти харчування, транспорт та інші повсякденні потреби не компенсують суттєвої різниці в доходах. Крім того, хоча проживання в європейських державах може коштувати дорожче, це, як правило, врівноважується розвиненими системами соціального захисту – такими як доступне медичне обслуговування, пенсійні накопичення та інші соціальні виплати. У результаті багато висококваліфікованих фахівців, які працюють за межами України, не розглядають вітчизняний банківський сектор як привабливий варіант для працевлаштування.

Банківський сектор також здається непривабливим для кандидатів початкового рівня. Як повідомляє портал вакансій work.ua [4], типова зарплата для новачків у сфері «Фінанси, банківська справа» становить близько 20 тис. грн. Хоча банківський сектор надає низку переваг, зокрема можливості для кар'єрного зростання, стабільний офіційний заробіток та комплексні соціальні виплати, реалії воєнних умов у країні часто спонукають молодих фахівців надавати пріоритет роботі, яка забезпечує вищу короткострокову дохідність, а не перспективам

довгострокового розвитку. Крім того, фінансові установи зазвичай встановлюють високі бар'єри для входу, вимагаючи спеціалізованої вищої освіти та відповідного досвіду роботи. Наприклад, спеціаліст з навичками програмування часто має більше шансів отримати посаду в галузях, що виходять за рамки банківської справи, де умови праці, як правило, більш адаптивні та фінансово привабливі. Крім того, окрім заробітної плати та кар'єрного шляху, існують інші, більш соціальні фактори, які впливають на рішення молодих спеціалістів, ключові з яких перелічені нижче, пояснюючи, чому банки не завжди вибирають як бажаного роботодавця [5].

Головні проблеми, що пов'язані із людськими ресурсами банківського сектору наведені на рис. 1.

Сучасні напрямки розвитку управління людським капіталом у банківському секторі зосереджені на інтенсивному впровадженні штучного інтелекту та широкій автоматизації HR-процесів. Динамічна діджиталізація охоплює майже всі етапи управління персоналом – від рекрутингу, через адаптацію до систем навчання та оцінки. Розширений аналіз даних та алгоритми штучного інтелекту все частіше використовуються для прийняття кращих кадрових рішень, оптимізації процесів найму та проведення поглибленого внутрішнього аналізу. Ці технології також дозволяють постійно контролювати ефективність роботи співробітників, формулювати індивідуальні цілі розвитку та розробляти системи мотивації, орієнтовані на результат.

У контексті автоматизації стандартних банківських процесів помітно зростає потреба в працівниках, які володіють розвиненими soft skills. Йдеться про спеціалістів з високим рівнем емоційного інтелекту, ефективними комунікативними здібностями, гнучкістю мислення та готовністю до постійного навчання. У відповідь на ці виклики HR-стратегії все більше зосереджуються на систематичному професійному розвитку персоналу та освоєнні нових навичок.

Зважаючи на нещодавній досвід впровадження карантину під час COVID-19, банківські працівники, як офісні працівники були вимушені освоїти «домашні офіси» і адаптуватися до роботи на фрилансі. Тому на разі, обов'язковим є готовність до гібридного графіку роботи (поєднання роботи у офісі та вдома).

Також варто відзначити, що існує підвищена увага до принципів рівності, різноманіття та інклюзії у формуванні команд, що підвищує репутацію банку як соціально відповідального роботодавця.

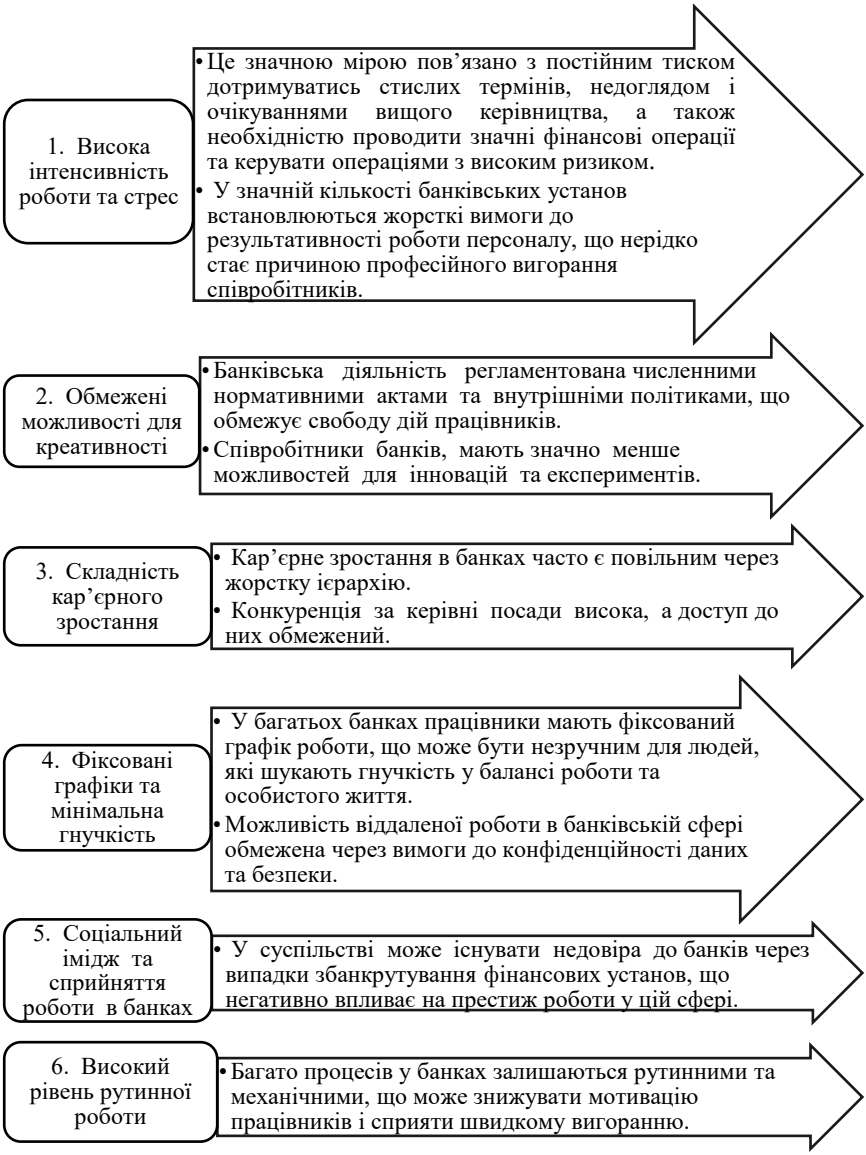

Рис. 1. Головні проблеми пов'язані із людськими ресурсами банківського сектору в Україні

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Отже, було представлено ключові аспекти, що впливають на ефективність управління персоналом. В результаті визначено основні виклики, проблеми та домінуючі тенденції подальшого розвитку людських ресурсів у банківському секторі. У подальшому аналізі варто звернутися до цих питань на прикладі конкретної фінансової установи.

Список використаних джерел:

1. Опитування, що проведене Київським міжнародним інститутом соціології. Київський міжнародний інститут соціології. URL : https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1408&page=1 (дата звернення : 05.05.2025).
2. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.09.2024 № 922-р. URL : https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-demohrafichnoho-rozvytku-ukrainy-na-period-do-2040-roku-922r-300924 (дата звернення : 05.05.2025).
3. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за квартал. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2022/gdn/snzp/snzp_ek/smzp_ek_24_ue.xlsx
4. Статистика зарплат в Україні. Сайт пошуку роботи в Україні Work.ua. URL: https://www.work.ua/stat/ (дата звернення : 05.05.2025).
5. Степанов О. О. Проблематика залучення людських ресурсів банківський сектор України в сучасних умовах. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2025. №1 (115). С. 77–85. URL: http://puet.poltava.ua/index.php/economics/article/view/328/311 (дата звернення : 05.05.2025).
6. Які в Європі середні зарплати (порівняння з Україною). Незалежний портал Finance.ua. URL: https://finance.ua/ua/goodtoknow/yaki-v-yevropi-seredni-zarplaty-porivniannia-z-ukrainoiu (дата звернення : 05.05.2025).

УДК 33.2963

Макєєва К. О.,
здобувач вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Дранус Л. С.,
кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ В СФЕРІ ТОРГІВЛІ З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

В умовах трансформації цифрового середовища економіки підприємства у сфері торгівлі змушені швидко адаптуватися до нових умов на ринку. Дана тема є надзвичайно актуальною, впровадження інформаційних технологій у бізнес-процеси стає головним чинником підвищення конкурентоспроможності. Метою цього дослідження є вивчення теоретичних основ підприємництва та сучасних підходів до управління, зокрема тих, котрі базуються на застосуванні інформаційних технологій. Особливу увагу приділено оцінці впливу штучного інтелекту на результати діяльності організацій та їхню загальну здатність до цифрового розвитку.

У рамках наукової роботи здійснено повноцінний аналіз нормативно-правових, економічних та функціональних аспектів, які визначають специфіку функціонування компаній у комерційному секторі. Основним нормативно-правовим актом, який регулює підприємницьку діяльність в Україні, є Закон України «Про підприємництво». У цьому законі визначено поняття підприємництва як самостійної, ініціативної, ризикованої діяльності, що здійснюється з метою отримання прибутку. Зазначено, що українське законодавство надає суб'єктам господарювання широкі можливості щодо вибору організаційно-правових форм, що дає змогу адаптувати бізнес до потреб ринку. Основну увагу зосереджено на аналізі та характеристиці ФОП, ТОВ, АТ – основних форм, які різняться рівнем відповідальності, податковим навантаженням, масштабом діяльності та ступенем управлінської автономії [1].

У межах дослідження здійснено класифікацію роздрібних і оптових підприємств за такими критеріями, як масштаби діяльності, спеціалізація, форми обслуговування та цільова аудиторія [2, с. 13–16].

На основі опрацьованих джерел встановлено структуру функціонування торговельних підприємств, зокрема охарактеризовано функціональні приміщення, логістичні процеси та комерційне середовище, які забезпечують ефективну реалізацію товарів [3, с. 14–15]. Окрім того, проаналізовано вплив зовнішніх і внутрішніх факторів, які формують функціонування організацій, зокрема макро- та мікрофакторів, які визначають стратегії до ринку.

Отримані результати підтверджують, що найбільш ефективними інструментами цифровізації є ERP- та CRM-системи, які забезпечують автоматизацію управління ресурсами та персоналізацію маркетингу, а також POS-термінали й IoT-рішення, які оптимізують транзакції та логістичні процеси. Впровадження зазначених технологій сприяє підвищенню ефективності функціонування торговельних підприємств. Зокрема, використання лише CRM-системи дозволяє досягти зростання обсягів продажів на 25 %, скорочення витрат на маркетинг із 15 % до 8 % від доходу, а також зменшення часу обробки клієнтських запитів із 3–5 днів до 1–2 днів [4].

Розглянуто зміни в управлінні торговельними підприємствами під впливом цифрових інструментів нового покоління. Найбільший акцент приділено застосуванню генеративного штучного інтелекту (GenAI), який дає змогу прогнозувати попит, персоналізувати маркетингові стратегії, а також автоматизувати аналітичні та логістичні процеси. Наприклад, компанія Walmart скоротила час доставки на 30 % завдяки пілотному впровадженню роботизованих транспортних засобів [5].

Розглянуто Мультимодальні моделі, а саме Claude, Gemini, GPT, LLaMA та Phi, які забезпечують обробку текстових, аудіо- та візуальних даних, які забезпечують персоналізацію сервісів, краще розуміння потреб клієнтів, а також ефективніше управління постачанням товарів [6]. Використання таких інструментів сприяє автоматизації клієнтської підтримки, оптимізації ринкового аналізу, генерації текстів й дизайну з метою покращення маркетингових стратегій, а також ухваленню виважених стратегічних рішень.

Проаналізовано кейси впровадження IT-інструментів у діяльність авторитетних технологічних компаній, таких як Microsoft, Google, OpenAI, Amazon та Anthropic, які займають основні позиції в конкурентній боротьбі за технологічне лідерство. Компанії активно застосовують мультимодальні платформи для підвищення бізнес-продуктивності та інвестують мільярди доларів у розвиток IT-інфраструктури. Наприклад, інвестиції Microsoft у штучний інтелект досягли близько 80 мільярдів доларів США до 2025 року, що сприяло впровадженню OpenAI в сервіси Azure та Office 365 [7], В результаті,

було досягнуто вдосконалення функціонування зазначених платформ та розширення їх функціональних можливостей.

Підсумовуючи сказане вище, можна зробити висновок про те, що успіх підприємств у сфері торгівлі значною мірою визначається правильним вибором організаційно-правової форми та впровадженням цифрових платформ, до числа яких входять ERP-системи та CRM-системи. Використання інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту та мультимодальних платформ, дозволяє суттєво покращити бізнес-процеси та підвищити конкурентоспроможність організації. Фінансування розвитку технологічних рішень є ключовим чинником адаптації бізнесу до змінних умов ринку та сприяють забезпеченню стабільного розвитку.

Список використаних джерел

1. Про підприємництво: Закон України від 26.02.1991 № 698-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12

2. Мазур Н. А., Семенець І. В., Лопащук І. А. Економіка торговельного підприємства: навч. посібник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 192 с.

3. Державний університет «Житомирська політехніка». Економічна характеристика оптової торгівлі: презентація. 2020. URL: https://goo.su/WpkWS

4. CRM-системи: навіщо вони потрібні для бізнесу і як вони допомагають? // Business Broker. Блог. URL: https://business-broker.com.ua/blog/crm-systemy-navishcho-vony-potribni-dlia-biznesu-i-iak-vony-dopomahaiut/

5. AI and Supply Chain Optimization: Leading to a 25% Reduction in Delivery Times // Codex Team Blog. URL: https://www.codex.team/blog/ai-and-supply-chain-optimization-leading-to-a-25-reduction-in-delivery-times

6. Mayer H., Yi L., Chui M., Roberts R. Superagency in the workplace: Empowering people to unlock AI's full potential : звіт. McKinsey & Company. 2025. URL: https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/superagency-in-the-workplace-empowering-people-to-unlock-ais-full-potential-at-work

7. Microsoft Expects to Spend $80 Billion on AI Data Centers in FY 2025 // CNBC. 2025. URL: https://www.cnbc.com/2025/01/03/microsoft-expects-to-spend-80-billion-on-ai-data-centers-in-fy-2025.html

УДК 658.5

Максимчук К. В.,
здобувач вищої освіти,
спеціальність 073 Менеджмент
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник**: **Дранус В. В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах сучасної економіки, що характеризується високою турбулентністю, динамічними змінами та загостренням конкурентної боротьби, питання ефективного управління операційною діяльністю набуває ключового значення для підприємств. Саме ефективна організація операційної діяльності є основою раціонального використання ресурсів, стабільного функціонування та зростання конкурентоспроможності суб'єктів господарювання.

Згідно з міжнародними стандартами фінансової звітності (МСФЗ), операційна діяльність охоплює основні види господарської активності підприємства, що не належать до інвестиційної чи фінансової сфер. Таким чином, операційна діяльність виступає ядром усієї господарської системи, поєднуючи використання ресурсів, управління процесами та досягнення фінансових результатів [1].

Операційна діяльність забезпечує реалізацію основної мети підприємства – виробництво товарів або надання послуг. Водночас її ефективність тісно пов'язана з іншими напрямами управління, зокрема фінансовим, інвестиційним, кадровим, маркетинговим, інноваційним та стратегічним [2]. Кожен із цих напрямів виконує роль каталізатора, який впливає на якість і результативність основних операційних процесів.

У цьому контексті поняття операційної діяльності та операційного менеджменту є нерозривно пов'язаними. Якщо перше охоплює практичну сторону – виробництво, логістику, постачання, збут і обслуговування, то друге – забезпечує управління цими процесами. Операційний менеджмент, за визначенням провідних українських науковців, є системою дій щодо планування, організації, мотивації та

контролю операційної системи підприємства. Він виконує роль методологічної основи, яка забезпечує ефективне функціонування виробничо-операційного середовища [3, 4].

На практиці операційний менеджмент охоплює управління фізичними, часовими та якісними аспектами виробничого процесу, включаючи:

– організацію постачання сировини й матеріалів;

– трансформацію ресурсів у готову продукцію або послуги;

– логістику та своєчасну доставку продукції споживачам [5].

Якісна реалізація функцій операційного менеджменту дозволяє досягти стабільності виробництва, скоротити витрати без втрати якості, адаптуватися до змін ринку, зменшити тривалість виробничого циклу та підвищити рівень задоволеності клієнтів [6].

Оцінювання ефективності операційної діяльності є невід'ємною частиною сучасної системи управління, що спрямована на прийняття обґрунтованих рішень з оптимізації ресурсів та досягнення стратегічних цілей [7]. Існує кілька підходів до такого оцінювання:

– процесний підхід, орієнтований на логіку та безперервність операцій;

– ресурсний підхід, що фокусується на економічній ефективності використання ресурсів;

– функціональний підхід, який дозволяє оцінити окремі підрозділи підприємства;

– інтегральний підхід, що забезпечує комплексну аналітичну оцінку всієї системи;

– нормативно-порівняльний підхід, який дозволяє здійснювати моніторинг шляхом порівняння фактичних результатів із запланованими [7, 8].

Кожен із підходів має власну логіку, методологію та сферу застосування. Їх поєднання дає змогу отримати повноцінне уявлення про стан операційної діяльності підприємства та виявити потенціал для її удосконалення.

Ефективність операційної діяльності – це комплексна характеристика, що відображає здатність підприємства досягати цілей у виробництві, логістиці, збуті та сервісі. Для її оцінювання використовують низку методів, які охоплюють фінансові, організаційні, ресурсні й технологічні аспекти [7]. Зокрема, фінансові коефіцієнти дають змогу оцінити рівень витрат, прибутковість і раціональність використання ресурсів [7]. Порівняльний аналіз допомагає виявити відхилення від еталонів і знайти напрями поліпшення [10]. Факторний аналіз встановлює вплив окремих змін на результати діяльності, тоді як

економіко-математичне моделювання дозволяє прогнозувати ефективність і оптимізувати процеси [10]. Аналіз витрат і вигод застосовується для оцінки доцільності нововведень, а аналітичне групування – для диференціації управлінських підходів залежно від рівня ефективності [11]. Усі ці методи слугують базою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень і підвищення загальної результативності операційної системи.

Доцільним інструментом стратегічного аналізу операційної діяльності є SWOT-аналіз. Цей метод дозволяє всебічно дослідити як внутрішні, так і зовнішні фактори, що впливають на функціонування операційної системи підприємства. У межах такого підходу можна виявити не лише ключові сильні та слабкі сторони виробничих процесів, а й окреслити потенційні можливості для розвитку, а також загрози, що можуть негативно позначитися на стабільності діяльності. SWOT-аналіз дає змогу не тільки оцінити поточний стан операційної системи, а й сформувати обґрунтовані напрями для її вдосконалення: посилити наявні переваги, мінімізувати вплив вразливих місць, реалізувати наявні можливості та завчасно підготуватися до можливих ризиків [9].

Отже, операційна діяльність є основою економічного функціонування підприємства, а її ефективне управління через інструменти операційного менеджменту – запорукою досягнення стратегічних цілей, адаптації до зовнішніх викликів та стійкого розвитку. Комплексне оцінювання ефективності операційної діяльності на основі різних методичних підходів дає змогу приймати виважені управлінські рішення та створює підґрунтя для зростання конкурентних переваг підприємства в умовах сучасної економіки.

Список використаних джерел

1. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ): офіційний переклад. Том 1. Київ: МІНФІН України, 2023. 912 с.
2. Бутко М. П., Чорна М. В. Менеджмент операційної діяльності підприємства : навч. посіб. Харків : Вид-во ХНЕУ, 2019. – 312 с.
3. Бланк І. О. *Управління підприємством: Навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 792 с.
4. Селезньова Н. В. Операційна діяльність як складова економічного механізму підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2022. Вип. 49. С. 113–118.
5. Гетьман О. О. Економіка підприємства: Навч. посіб. 2–ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2016. 488 с. 64

6. Економіка підприємства: Навчальний посібник / за заг. ред. П. В. Круша, В. І. Подвигіної, Б.М. Сердюка та ін. К.: Ельга–Н, КНТ, 2007. 156 с.
7. Операційна діяльність сучасних підприємств машинобудування : монографія / В. М. Гриньова, М. Ю. Явдак. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2016. 220 с.
8. Операційний менеджмент: Навчально-методичний комплекс дисципліни: навчальний посібник для студентів спеціальності 073 «Менеджмент» / КПІ ім. Ігоря Сікорського; уклад.: Т. А. Коцко. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. – 120 с.
9. Гетьман О. О. Економіка підприємства: Навч. посіб. 2–ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2016. 488 с. 64
10. Операційний менеджмент: практикум / О. М. Овдіюк, М. М. Тимошенко, А. М. Пивовар, П. В. Пивовар. – Житомир: ЖНАЕУ, 2015. – 156 с.
11. Парасій-Вергуненко І. Аналіз операційної діяльності підприємства: проблеми та перспективи подальших досліджень. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації.* 2016. Вип. 2. С. 107-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iacagc_2016_2_14. (дата звернення: 25.04.2025)

УДК 339

Матвєєва В. М.
здобувач вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Дранус Л. С.
кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ВПЛИВ СПОЖИВЧОЇ ПОВЕДІНКИ НА РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

В менеджменті та маркетингу під споживчою поведінкою розуміють певну послідовність дій, які відбуваються під впливом стимулів (зовнішніх або внутрішніх факторів) та призводять до прийняття або відмови від споживчого рішення.

В цьому контексті споживча поведінка охоплює усвідомлення власних потреб, мотивів, цінностей, інтересів, процес прийняття споживчого рішення, аналіз альтернатив, задоволення від покупки, повторні покупки, а також багаторазовий повтор цього циклу стосовно різних товарів і в різний час. О. Савченко та С. Хтей визначають споживчу поведінку як «організовану форму активності, спрямовану на задоволення актуальних потреб через пошук необхідних товарів та коштів, вибір оптимальної альтернативи та організацію процедури соціально-економічного обміну». При цьому під обміном розуміється «процес переходу продуктів, товарів з власності одних осіб у власність інших через компенсацію іншими «зустрічними» благами». Дослідження споживчої поведінки пов'язано з усіма аспектами купівельної поведінки – від мотивів, потреб, стимулів – до дій щодо покупки, споживання, оцінки та утилізації товарів. Вони також стосуються всіх осіб, які прямо чи опосередковано впливають на прийняття рішень про покупку і споживання, зокрема, компаній-носіїв бренду, маркетологів, інфлюенсерів, лідерів суспільної думки, громадських лідерів, ЗМІ тощо. З точки зору конвергентності різних галузей науки і практики, споживчу поведінку її можна визначити як усвідомлену або неусвідомлену поведінку економічного суб'єкта, спрямовану на задоволення власних раціональних або ірраціональних мотивів, потреб і бажань та детерміновану особистісними психоемоціональними чинниками та особливостями мислення, яку спрямовано на вибір найкращої з точки зору індивіда альтернативи та усвідомленої відмови від інших [1].

На основі наведеного визначення можна виокремити кілька складових споживчої поведінки:

– усвідомлений або неусвідомлений характер дій споживача, що включає розуміння мети поведінки, наявних альтернатив, принципів їх вибору та критеріїв оцінки, таких як оптимізація, максимізація тощо;

– ціль споживчої поведінки полягає у задоволенні потреб і бажань, що досягається як через раціональні, так і ірраціональні мотиви;

– поведінка споживача зумовлена його психоемоційними особливостями та способом мислення, адже в її основі лежить так званий «чорний ящик свідомості», який охоплює індивідуальні риси та механізми прийняття рішень. Усі спонукальні фактори, проходячи через «чорний ящик» свідомості покупця, знаходять відображення у його відповідній реакції. Тому одним з основних завдань дослідження споживчої поведінки полягає саме у розумінні дії цього «чорного ящика».

Значення електронної комерції для розвитку економіки України, особливо в умовах гібридної війни, невпинно зростає та потребує всебічного дослідження.

В концепції «цифрової економіки» прийнято виділяти три основні складові елементи: підтримуюча інфраструктура (апаратне та програмне забезпечення, телекомунікації, мережі та ін.); електронний бізнес; електронна комерція [2].

Конкурентоспроможність сучасного бізнесу досягається завдяки активному запровадженню цифрових інновацій, зокрема у формах організації бізнесу, партнерства, формування тісної взаємодії з клієнтами. Електронна комерція (від англ. *e-commerce*) є комерційною взаємодією суб'єктів бізнесу. Відповідно до Закону України «Про електронну комерцію», це «відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійсненні дистанційно з використанням інформаційнокомунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру» [3].

Електронна комерція стала важливою частиною сучасної економіки завдяки змінам у споживчій поведінці. Сучасні споживачі надають перевагу онлайн-покупкам через їх зручність, швидкість та доступність. Інтернет-торгівля дозволяє отримати доступ до широкого асортименту товарів і послуг без обмежень часу та місця, що значно спрощує процес покупок.

Зміни в поведінці споживачів, такі як частіша використання мобільних пристроїв і впровадження новітніх технологій, сприяють розвитку онлайн-торгівлі. Покупці шукають персоналізовані пропозиції та зручні платформи, що відповідають їх індивідуальним потребам. Бренди відповідають на ці зміни, впроваджуючи інноваційні рішення, які дозволяють зробити процес покупки більш ефективним і приємним. Персоналізація, онлайн-рекомендації, мобільні платіжні системи та безпека даних стають важливими аспектами успіху електронної комерції.

Зокрема, через пандемію COVID-19 спостерігається значне збільшення попиту на онлайн-послуги. Споживачі стали більше використовувати електронну комерцію для щоденних покупок, а бізнеси змушені були адаптувати свої стратегії, переходячи на цифрові платформи.

Отже, споживча поведінка безпосередньо впливає на розвиток електронної комерції, і бізнеси, які здатні адаптуватися до змінюваних уподобань та потреб споживачів, здобувають конкурентні переваги на

ринку. Вони повинні постійно відстежувати тренди та інновації, впроваджувати нові технології та вдосконалювати свої платформи, щоб забезпечити зручний та безпечний процес покупки. Бізнеси, які інвестують у аналіз споживчих даних та персоналізацію своїх пропозицій, можуть побудувати лояльну клієнтську базу та досягти стійкого зростання навіть у складних економічних умовах.

Список використаних джерел:

1. Вартанова О. В. Споживча поведінка: ревіталізація концепції і стрижневі моделі [Електронний ресурс] / О. В. Вартанова, Т. Р. Цалко // Економіка та суспільство. – 2023. – Вип. 50. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2393

2. Шведа Н. М., Краузе О. І. Електронна комерція: сучасний стан та стратегії розвитку. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: Економічні науки. 2024. Випуск 2 (82). URL: https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-2-9639

3. . Pro elektronnu komertsii: Zakon Ukrainy, potochna redaktsiia vid 01.01.2024 r. [About ecommerce: Law of Ukraine]. (2015). Vidomosti Verkhovnoi Rady. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67519#Text [in Ukrainian].

УДК 332.14:331.101.262

Мельник Л. Ю.
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри обліку і оподаткування,
Уманський національний університет, м. Умань, Україна
Ніколенко Г. Б.
аспірант,
Уманський національний університет, м. Умань, Україна

ЗНАЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО ЕКОНОМІЧНОГО РАЙОНУ

Територіальні громади в Україні стикаються з серйозними викликами у контексті розвитку людського капіталу, що підкреслює актуальність досліджуваної проблематики. Демографічна криза та старіння населення створюють замкнене коло проблем: підвищення освітнього рівня молоді в сільській місцевості часто призводить до її

відтоку, оскільки місцеві ринки праці мають обмежені потреби у висококваліфікованих та освічених працівниках. Ця міграція молоді призводить до формування старішого населення, яке потребує більше медичної допомоги та соціальної підтримки, що створює додаткове навантаження на місцеві бюджети при одночасному зменшенні економічно активного населення. Обмежений доступ до якісної освіти та охорони здоров'я у багатьох громадах через віддаленість від центрів надання послуг та недостатнє фінансування погіршує можливості для розвитку людського потенціалу, що у свою чергу знижує привабливість цих територій для проживання та інвестування. Відсутність якісних освітніх послуг та обмежені можливості для професійного розвитку поглиблюють наявні диспропорції у розвитку різних територій України, які значною мірою зумовлені саме різницею в якості людського капіталу.

Більше того, в умовах воєнного стану та майбутньої післявоєнної відбудови значення людського капіталу як найбільш мобільного і потенційно відновлюваного ресурсу суттєво зростає. Ефективна мобілізація та розвиток людського капіталу стає критичним фактором стійкості громад у кризових умовах, що підкреслює стратегічну важливість досліджуваної проблематики.

Таким чином, актуальність проблематики, пов'язаної з визначенням ролі людського капіталу у стратегії розвитку територіальних громад, обумовлюється необхідністю подолання комплексу взаємопов'язаних викликів, з якими стикаються українські громади в контексті воєнно-політичних, соціально-економічних і демографічних змін, економічних трансформацій, цифровізації, підвищення якості публічних послуг та забезпечення сталого розвитку територій. Стратегічний підхід до формування та використання людського капіталу стає визначальним фактором життєздатності громад та їх спроможності адаптуватися до сучасних викликів в умовах розширення повноважень місцевого самоврядування.

З метою ефективного реагування на мінливі ринкові умови, аналізу зовнішніх можливостей та загроз, ідентифікації ключових проблем та визначення пріоритетних напрямів розвитку регіонів в Україні розробляють основний довгостроковий стратегічний документ – стратегію розвитку певної області на період до 2027 року, який враховує наявні в області ресурси та найсприятливіші умови для перспективного розвитку регіону [6, с. 2].

Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2027 року включно [6, с. 71-72] визначає, що «пріоритетним напрямом майбутнього розвитку регіону в соціальному вимірі буде розвиток

людського капіталу та підвищення якості життя мешканців області» і «саме тому система цілей і завдань у цій сфері охоплює діяльність у різних сферах соціально-економічного життя мешканців області, серед яких: забезпечення доступності та якості послуг охорони здоров'я, якісної освіти, соціальних послуг, популяризація здорового способу життя, розбудова комунальної інфраструктури та забезпечення екологічної безпеки».

Стратегія розвитку Одеської області на період 2021-2027 років [7] найважливішою стратегічною ціллю визначає забезпечення нового соціально-гуманітарного розквіту шляхом забезпечення сучасної якісної освіти, міцного здоров'я, сприяння розвитку фізичної культури і спорту, гарантії соціального захисту населення. Реалізація стратегії спрямована на перетворення Одеської області на регіон з передовими соціальними стандартами, конкурентоспроможною освітою, ефективною системою охорони здоров'я та всебічними можливостями для розвитку особистості. Особливий акцент робиться на підтримці молоді, створенні умов для активного довголіття та забезпеченні соціальної інклюзивності різних верств населення.

Стратегія розвитку Херсонської області на період 2021-2027 років стратегічною метою передбачає «збереження та розвиток унікального людського капіталу і природних ресурсів Херсонщини як конкурентоздатної території Східної Європи, де люди щасливо живуть, успішно працюють та зручно подорожують» [8]. Відповідно до цього, стратегічна ціль «Демографічний та просторовий розвиток» передбачає стабілізацію демографічних процесів через створення в області умов для забезпечення доступності та якості послуг охорони здоров'я, якісної, перспективної освіти молоді, соціальних послуг, популяризації здорового способу життя, розвитку регіонального ринку праці, розбудови комунальної інфраструктури та зміцнення громадянської безпеки. Збереження та розвиток людського капіталу, підвищення якості життя населення Херсонської області визначено важливою складовою місцевої політики.

Аналіз стратегічних документів Миколаївської, Одеської та Херсонської областей виявляє спільну концептуальну основу регіонального розвитку, центральною ланкою якої є людський капітал. Незважаючи на локальні особливості кожного регіону, стратегії мають соціально орієнтований характер, що передбачає комплексний підхід до розвитку людського потенціалу. При цьому ключові пріоритети регіональних стратегій включають: забезпечення якісної освіти та всебічний розвиток особистості; модернізацію системи охорони здоров'я; підтримку молоді та соціально вразливих верств населення;

розвиток культурної інфраструктури; створення сприятливих умов для професійної самореалізації; забезпечення соціальної інклюзивності. Спільною рисою стратегій є орієнтація на підвищення якості життя населення, розширення можливостей для особистісного зростання та професійного розвитку.

Проте з точки зору забезпечення конкурентоспроможності територіальних громад такий підхід є дещо обмежений, оскільки зосереджується переважно на соціальній складовій розвитку людського капіталу. На наш, погляд, він має ураховувати економічний, соціальний, інфраструктурний, інституційний, екологічний, інноваційний та специфічний регіональний аспекти [4, с. 6]. Для цього можна взяти за основу комплексний підхід Концепції капіталів громади (Community Capitals Framework, CCF), вперше розробленою американськими економістами Корнелією та Яном Флорою [9] як альтернативний підхід до стратегічного планування та вимірювання стану розвитку громад. Вона розглядає розвиток територіальних громад через взаємопов'язані форми семи основних капіталів територіальних громад, серед яких людський капітал виступає каталізатором сталого соціально-економічного розвитку.

Завдяки взаємозв'язку людського капіталу з іншими капіталами можна досягти значного підвищення конкурентоспроможності територіальних громад за рахунок забезпечення:

– Економічного зростання та конкурентних переваг, адже добре освічена та кваліфікована робоча сила є продуктивнішою, інноваційною та адаптивною, що робить територію конкурентоспроможнішою у світовій економіці та приваблює інвестиції.

– Покращення якості життя: вищий рівень освіти, кращі показники здоров'я та ширші можливості сприяють підвищенню рівня життя та загального добробуту мешканців території.

– Соціальної згуртованості та зменшення нерівності: інвестиції у розвиток людського капіталу для всіх верств населення можуть допомогти зменшити соціальну нерівність та сприяти створенню інклюзивного та згуртованого суспільства.

– Інноваційної активності та технологічного прогресу: кваліфіковане та обізнане населення краще підготовлене для стимулювання інновацій, впровадження нових технологій та створення нових рішень для місцевих і глобальних викликів.

– Стійкості та адаптивності: територія з потужною базою людського капіталу є стійкішою до економічних потрясінь і здатною краще адаптуватися до мінливих воєнно-політичних, соціально-економічних та інших обставин.

Таким чином, розвиток людського капіталу має стати головним аспектом у стратегіях розвитку регіонів та територіальних громад відповідно і вимагає довгострокових інвестиції в людей, які проживають на території, визнаючи, що їхні навички, знання та здоров'я є найціннішими активами для її сталого прогресу та процвітання. Запровадження комплексного підходу до формування та розвитку людського капіталу може забезпечити синергетичний ефект трансформації всіх форм капіталу, створюючи передумови для сталого, інклюзивного та конкурентоспроможного розвитку громад. Це потребує системної, послідовної та виваженої політики, спрямованої на розкриття потенціалу кожного мешканця та громади в цілому, врахування локальних особливостей та глобальних викликів сучасного світу.

На основі проведеного дослідження встановлено, що людський капітал є визначальним фактором конкурентоспроможності та сталого розвитку територіальних громад України. Аналіз стратегій розвитку областей Причорноморського економічного району виявив спільну соціально орієнтовану концептуальну основу, де центральною ланкою виступає людський капітал. Разом з тим, існуючі стратегічні підходи потребують розширення шляхом впровадження комплексної Концепції капіталів громади, яка дозволяє розглядати людський капітал у взаємозв'язку з природним, культурним, соціальним, політичним, фінансовим та інфраструктурним капіталами.

Для підвищення конкурентоспроможності територіальних громад необхідно застосовувати стратегічні підходи, спрямовані на: створення інклюзивної підприємницької екосистеми, інвестування в освіту та розвиток навичок, розбудову соціальної інфраструктури, стимулювання підприємницької соціальної інфраструктури, розвиток цифрових технологій, посилення місцевого самоврядування та формування екологічної свідомості. Запропонований комплексний підхід дозволить забезпечити синергетичний ефект взаємодії всіх форм капіталу громади, створюючи передумови для інклюзивного та конкурентоспроможного розвитку територій, особливо в умовах воєнного стану та майбутньої післявоєнної відбудови України. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці інноваційних механізмів удосконалення державного управління розвитком людського капіталу територіальних громад на основі зазначеного інтегрованого підходу.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку Миколаївської області на період до 2027 року включно: Рішення Миколаївської обласної ради від 23 грудня 2020 року № 2. URL: https://www.mk-oblrada.gov.ua/UserFiles/decree/1613571502602d25ae7f0ce.pdf (дата звернення: 14.04.2025)
2. Стратегія розвитку Одеської області на період до 2021-2027 років: Рішення Одеської обласної ради від 3 березня 2020 року № 1228-VII. URL: https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/1228-VII1.pdf (дата звернення: 14.04.2025)
3. Стратегія розвитку Херсонської області на період 2021-2027 років: Рішення XXXII сесії обласної ради VII скликання від 20.12.2019 № 1511. URL: https://khoda.gov.ua/strateg%D1%96ja-rozvitku-2021-2027 (дата звернення: 14.04.2025)
4. Flora, C.B. and Flora J.L. (2013), Rural Communities: Legacy and Change, 4th Edition. Boulder, CO: Westview Press.

УДК 657 : 631.11]:044.77

Моргун К. В.,
аспірант 2-го року навчання
спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
Чорноморського національного університету імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОБЛІКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах глобалізаційних процесів швидкими необхідним є внесення змін в ведення бізнесу та бізнес-процеси. Інформаційні технології використовують для обробки будь-якої інформації за певними алгоритмами у дуже короткий час. З розвитком інформаційних технологій з'явилась нова назва хмарні технології. Хмарні технології – це середовище, де зберігається, обробляється дані користувача, де він має вільний доступ в будь-який час і з будь-якого місця. В Україні цей термін почали використовувати з 2006 року.

15 березня 2022 року підписано закон України «Про хмарні послуги»[3], на підставі якого відбувається розвиток платформ інформаційно-комунікаційних технологій, які базуються на хмарних обчисленнях та реалізації принципу переваги хмарного середовища.

Хмарні технології стали невід'ємною частиною життя суспільства вони відіграють пріоритетні значення для обробки великої кількості інформації в усіх сферах, зокрема, і в економіці. Впровадження хмарних технологій в облік підприємств аграрного сектору покращить обліковий процес, скоротить витрати діяльності та організацію ведення бухгалтерського обліку.

Складовими елементами організації обліку є:

– методична – вибір конкретних елементів методу бухгалтерського обліку;
– технічна – відповідає за введення бухгалтерського обліку, спосіб обробки даних, звітність, організацію документів;
– організаційна (адміністративна) – відповідає за введення бухгалтерського обліку, організацію роботу бухгалтерської служби та апарату, норми праці, мотивація працівників[2].

Реформування відбувається в технічній і організаційні складових:

– введення бухгалтерського обліку з використання спеціалізованих додатків;
– звітність можна отримати в реальному часі та встановленому форматі;
– збільшується можливість аналітичного обліку на підприємствах;
– автоматизація введення та обробки облікової інформації;
– електронне збереження даних та можливість їх форматування;
– можливість з будь-якого місця проводити облікову діяльність;
– реформування в нормах праці які потрібні в облікових роботах;
– зменшення чисельності працівників бухгалтерського відділу.

Тим самим використання хмарних технологій на підприємствах впливає на введення бухгалтерського обліку та організації, керівник сам обирає який варіант йому вигідніше. Більшість вчених стверджують, що впровадження хмарних технологій приводить до нової форми ведення бухгалтерського обліку. Основними характеристиками є:

1) без документальна форма обліку;
2) обробка великої кількості інформації за короткий період часу;
3) облікова інформація може зберігатися поза межами підприємства;
4) одночасне використання інформації багатьма користувачами з будь-якої точки планети в реальному часі [1].

Для використання хмарних технологій науковці ставлять такі завдання:

– автоматизація різних процесів для інформаційних ресурсів;
– забезпечення гарантованої якості надання ефективних послуг;

– можливість реалізації стандартів для переходу на новий рівень використання інформаційних технологій;
– інтеграція хмарних середовищ сучасним вимогам та законодавству держави.

Керівникам підприємств доводиться приймати різні рішення в умовах невизначеності та постійно тримати все під контролем. Нове програмне забезпечення для бухгалтерів змінює методику роботи, допомагає ефективніше отримувати результати та прагнути до прибуткового зростання. Фінансова звітність, яка сформована в хмарних середовищах може автоматично надсилатися користувачу або оперативно її застосовувати для прийняття необхідних рішень. Використання хмарних технологій в господарській діяльності підприємств значно скорочує витрати та налагоджує організацію діяльності. Існує чотири моделі обробки даних:

– *приватна хмара* (Privat Cloud) може застосовуватися однією організацією і охоплює певну кількість користувачів. Особи які працюють з цими програмами визначенні та чітко обмежені в завданнях.
– *публічна хмара* (Public Cloud) одночасно може використовуватися різними компаніями, які розташовані на віддаленій території. Користувачі такої хмари можуть її лише використовувати, а не управляти. Підприємства які займається продажами або перепродажами використовують саме такі хмари.
– *громадська хмара* (Community Cloud) така хмара може застосовуватися конкретними працівниками які мають спільну мету. Така хмара може використовуватися як однією організацією так і декількома, вона знаходиться в самій компанії так і поза її межами.
– *гібридна хмара* (Hybrid Cloud) складається з декількох хмарних структур які є унікальними і разом поєднані відповідними технологіями. Такі хмарні середовища можуть використовуватися організаціями на сезонний період роботи. Дуже часто коли велика кількість інформації внутрішня система не встигає справлятися з задачами які стоять перед нею тому частину інформації може переноситися на публічну хмару [4].

При використанні хмарних технологій на підприємствах виокремлюють ряд проблем: 1) велика кількість користувачів має доступ до інформації, яка може мати конфіденційні дані; 2) виникає необхідність в захисті даних у хмарі; 3) використання цих даних залежить від доступу до Інтернету. Сама технологія повинна перебувати on-line, дані можуть кешуватися поки відсутнє стабільне з'єднання. 4) завантаження великого об'єму інформації саме на

маршрутах обміну даними, або при втраті даними складно відновити інформаційні ресурси.

У країні використовують такі сервіси які надають послуги використання хмарних середовищ:

IaaS (Infrastructure as a Service) – надає користувачу інфраструктуру як послугу за своїми об'єктами та характеристиками. Користувач може створювати маршрутизацію та налаштовувати зміни які потрібні в даний момент.

PaaS (Platform as a Service) – платформа для розробки, тестування та підтримки веб-додатків як послуг. Іншими словами це база сама може формувати програми за певними призначеннями.

SaaS (Software as a Service) програмне забезпечення як послуга для клієнта з найменшою кількістю настройки. Користувач може самостійно ними управляти, змінювати дані для своїх потреб [5].

Основною перевагою для використання новітніх середовищ є безкоштовне користування ліцензованою програмою та обслуговуванням, оновлення їх. Керівнику це вигідно, щоб зменшити витрати на обслуговування даного сервісу. Модель SaaS орієнтована на користувача і є надійним інструментом для організації обліку та ефективного ведення бізнесу. Користувач не несе витрати за право володіння необхідною програмою, а лише оплачує за її використання [6].

Для ведення обліку сільськогосподарські підприємства пропонують хмарні пропозиції: «BAS.АГРО.Бухгалтерія», «MASTER:БУХГАЛТЕРІЯ», «Арт-Звіт Pro», «Dilovod» та інші. Дані програми розроблені для введення первинних документів, журнал господарських операцій, формувати звіти.

Використання хмарних технологій для введення бухгалтерського обліку дозволяє правильно і ефективно організувати якісний облік для зменшення витрат на підприємствах. В України IT-Enterprise є найбільшим лідером серед хмарних сервісів що дозволяє вести бухгалтерські операції та складати різні звіти.

Найбільш прогресивним підходом для різних завдання обліку в агробізнесі є використання хмарних технологій. Для підприємств є актуальною проблемою зменшення витрат та використання хмарних сервісів з будь-якого пристрою в реальному часі. Таким чином, використання таких технологій прискорює збір та обробку інформації, структурує її.

Список використаних джерел

1. Волот О. І., Застосування хмарних технологій в обліку та управління підприємствами реальногл сектору економіки.

Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні наук. 2019. №2. С. 190-198

2. Городиський М. П., Поліщук І. Р., Якимцева Ю. В. Методика розробки та використання засобів хмарних технологій в обліку. Економіка, управління та адміністрування. 2021 №2 URL: https://www.researchgate.net/publication/354043092_Metodika_rozrobki_ta_vikoristanna_zasobiv_hmarnih_tehnologij_v_obliku DOI: https://doi.org/10.26642/jen-2021-2(96)-37-46

3. Закон України Про хмарні послуги від 15 березня 2022 року № 2075-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2075-20#Text (дата звернення: 14.05.2025)

4. Михайловина С. О., Матрас О. М., Поліщук О. М. «Хмарні» технології як важливий аспект розвитку системи бухгалтерського обліку і оподаткування. *Ефективна економіка*. 2021. №8 URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9153 (дата звернення: 14.05.2025). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.8.86

5. Морозов С. І. Обґрунтування використання хмарних сервісів в агробізнесі. *Ефективна економіка*, 2014. №5 С. 62-65

6. Параниця Н. В., Буличов О. С., Ахмак О. М. Переваги і ризики застосування хмарних технологій в сфері бухгалтерського обліку. *Економіка та держава*. 2021, №4 С. 128-131

УДК 331.108

Нгуєн В. Х.,
здобувач вищої освіти,
спеціальність 073 Менеджмент
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Дранус В. В.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

АНАЛІЗ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КАДРОВОЮ ПОЛІТИКОЮ АТ «УКРПОШТА»

Система управління персоналом в АТ «Укрпошта» [1] орієнтована на забезпечення ефективного використання людських ресурсів для

досягнення стратегічних цілей організації. Вона включає розробку кадрової політики, добір персоналу, мотивацію, навчання та розвиток працівників. АТ «Укрпошта» є великою державною компанією, що має складну організаційну структуру і чисельний персонал, що потребує ефективного управління. Для цього компанія створила систему управління персоналом, орієнтовану на забезпечення високої ефективності праці співробітників. Система управління персоналом включає такі компоненти, як добір, адаптація, мотивація, навчання та розвиток персоналу, а також створення сприятливих умов для стабільної та результативної роботи.

Кадрова політика АТ «Укрпошта» спрямована на створення сприятливих умов для роботи працівників, зокрема через підтримку корпоративної культури, системи мотивації та заохочень. Вона визначає підходи до найму, розвитку та утримання висококваліфікованого персоналу для забезпечення стабільного функціонування підприємства.

Процес добору персоналу в АТ «Укрпошта». АТ «Укрпошта» використовує різні канали для набору працівників, зокрема через оголошення на спеціалізованих платформах та рекрутингові агентства. Однак процес добору не є ідеальним, і існують проблеми з залученням кваліфікованих кандидатів на деякі специфічні посади. Одним із ключових елементів управління персоналом є добір кандидатів, який на АТ «Укрпошта» здійснюється через централізовану службу з рекрутингу. Система набору включає: оголошення вакансій через сайти пошуку роботи, внутрішній портал компанії та співпрацю з рекрутинговими агентствами. Психометричні тести для оцінки когнітивних здібностей кандидатів, що забезпечує точніший підбір співробітників. Співбесіди з майбутніми керівниками та HR-менеджерами для оцінки не тільки професійних якостей, але й соціальних навичок кандидатів [2]. Проте є й певні проблеми, такі як: Низька кількість кандидатів на специфічні технічні посади (наприклад, логістика, IT-сфера). Неадекватний рівень кваліфікації нових співробітників, що знижує ефективність їхньої роботи на початкових етапах.

Процес адаптації в АТ «Укрпошта» включає інтеграцію нових працівників в корпоративну культуру та знайомство з внутрішніми правилами роботи. Але є проблеми, пов’язані з недостатньо індивідуалізованим підходом до адаптації, що впливає на швидкість адаптації і ефективність працівників на старті. Адаптація нових працівників в АТ «Укрпошта» є важливим процесом, що забезпечує швидке включення нових співробітників в робочі процеси [3]. Проте є ряд проблем: Недостатньо персоналізовані програми адаптації. Багато

нових працівників не отримують достатньої інформації про специфіку роботи на своїх посадах. Проблеми у взаємодії нових працівників з командою: іноді новачки відчувають складнощі в інтеграції через відсутність організованих корпоративних заходів для згуртування колективу. Система адаптації на підприємстві може бути вдосконалена за допомогою: Введення менторської системи, де досвідчені працівники допомагають новачкам швидше інтегруватися в колектив. Індивідуальні плани адаптації, що допомагають кожному працівнику освоїти специфіку його роботи.

Мотиваційна система в АТ «Укрпошта» включає матеріальні та нематеріальні методи стимулювання, такі як премії, бонуси, додаткові вихідні, а також програми для кар'єрного росту. Однак існують труднощі з рівномірним застосуванням цих методів в різних підрозділах, що може знижувати загальний рівень мотивації в компанії. У АТ «Укрпошта» існує система мотивації, яка включає як матеріальні, так і нематеріальні стимули. Однак проблема полягає у: Нерівномірному застосуванні мотиваційних програм в різних відділах. Це може призводити до демотивації працівників, які не отримують достатніх заохочень за свою роботу. Недостатній гнучкості в системі преміювання, що обмежує можливості для співробітників вибирати найбільш прийнятні для них умови мотивації. З метою удосконалення мотиваційної політики слід: Впровадити персоналізовані мотиваційні стратегії для кожного підрозділу, враховуючи специфіку роботи. Розробити гнучку систему бонусів та премій, що дозволяє працівникам отримувати винагороду за досягнення особистих і командних цілей.

В АТ «Укрпошта» активно інвестують у навчання та розвиток персоналу через внутрішні тренінги, онлайн-курси та стажування. Однак є проблема обмеженого доступу до програм розвитку для середнього рівня менеджерів, що знижує ефективність управлінської діяльності. В АТ «Укрпошта» існують програми навчання і розвитку персоналу, однак вони мають деякі недоліки: Обмежене навчання для середнього рівня менеджерів. Менеджери середнього рівня часто не мають доступу до ефективних програм розвитку лідерських якостей. Навчання застарілих навичок, що не завжди відповідає сучасним вимогам компанії, зокрема в галузях, пов'язаних з новими технологіями та цифровізацією. Щоб покращити навчання та розвиток, компанії слід: Адаптувати програми навчання до конкретних потреб компанії. Підвищити доступність програм для менеджерів середнього рівня через курси розвитку управлінських навичок.

Оцінка ефективності кадрової політики в АТ «Укрпошта» проводиться через аналіз ключових показників, таких як рівень

плинності кадрів, рівень задоволеності працівників та їх продуктивність. Встановлені показники дозволяють коригувати політику в залежності від поточних потреб підприємства. Для оцінки ефективності кадрової політики в АТ «Укрпошта» використовуються різні методи, включаючи: Аналіз фінансових та продуктивних показників. Показники, такі як рентабельність, продуктивність праці, рівень задоволеності працівників, дають змогу оцінити, наскільки успішно працює кадрова політика. Опитування працівників для оцінки їхнього задоволення умовами праці та ефективністю існуючих програм мотивації і навчання.

Основні проблеми в системі управління персоналом АТ «Укрпошта» пов'язані з недостатньою гнучкістю кадрової політики, низькою ефективністю адаптаційного процесу, високою плинністю кадрів у деяких підрозділах. Для удосконалення кадрової політики потрібно вдосконалити системи мотивації, адаптації та навчання персоналу, а також підвищити залученість працівників до процесів розвитку компанії. Система управління персоналом в АТ «Укрпошта» потребує вдосконалення в кількох напрямках: Удосконалення процесу добору персоналу, зокрема для специфічних посад, таких як IT-спеціалісти та логісти. Покращення адаптаційних програм для нових працівників, щоб скоротити час на інтеграцію в робочий процес. Модернізація мотиваційної системи, що дозволить збільшити лояльність працівників до компанії та знизити рівень плинності кадрів. Розширення програм навчання та розвитку для забезпечення постійного підвищення кваліфікації працівників.

Аналіз системи управління персоналом та кадрової політики АТ «Укрпошта» виявив деякі проблеми, що можуть впливати на ефективність роботи підприємства, включаючи недоліки в доборі персоналу, адаптації нових працівників, мотивації, навчанні та розвитку. Удосконалення цих процесів через адаптацію до сучасних вимог і новітніх підходів дозволить значно підвищити ефективність управління персоналом і загальну продуктивність компанії.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт АТ «Укрпошта». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukrposhta.ua/

2. Sullivan, J. (2004). The 8 elements of a successful recruiting strategy. *HR Magazine*, *49*(10), 49.

3. Данюк В. М., Петюх В. М. Управління персоналом: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2004. – 400 с.

УДК 65.012.23

Нетудихата К. Л.,
кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Сметана А. В.,
здобувач вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ІТ-КОМПАНІЇ НА ПРИКЛАДІ «EPAM SYSTEMS»

У сучасному цифровому середовищі стратегічне управління розвитком ІТ-компаній набуває особливої ваги, оскільки саме стратегія визначає шляхи адаптації, інноваційного оновлення та конкурентної переваги на глобальному ринку. Стратегічне управління стало вирішальним інструментом забезпечення довгострокової стабільності та конкурентоспроможності ІТ-бізнесу [3]. Особливої актуальності набуває аналіз практик таких компаній, як EPAM Systems, що демонструють стабільне зростання на міжнародному ринку.

Стратегічне управління розвитком ІТ-компаній є предметом активного дослідження серед науковців та практиків. Враховуючи стрімкий розвиток технологій та глобальний характер галузі, у наукових працях аналізуються різні підходи до формування стратегій, їх ефективність та вплив на довгострокову конкурентоспроможність компаній [4].

У контексті ІТ-компаній стратегічне управління характеризується високою динамічністю, інноваційністю та необхідністю постійної адаптації до змін ринку, технологій і споживчих уподобань. За допомогою рис. 1 розглянемо особливості стратегічного управління в ІТ-сфері.

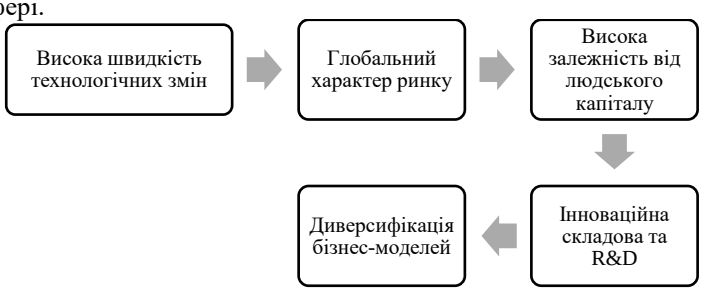

Рис. 1. Специфічні характеристики стратегічного управління в ІТ-компаніях [2]

EPAM Systems – одна з провідних міжнародних IT-компаній, яка спеціалізується на наданні послуг із розробки програмного забезпечення, консалтингу та інжинірингу, яка має широке зону покриття по всьому світу [1].

Стратегічне управління розвитком EPAM Systems направлене на довгострокове зростання компанії, посилення її глобальних позицій на ринку IT-послуг та забезпечення стійкої конкурентоспроможності (рис. 2). Його головна мета – створення цінності для клієнтів, акціонерів і працівників за рахунок інновацій, технологічної експертизи та адаптивної бізнес-моделі.

Рис. 2. Стратегічне управління розвитком EPAM Systems [5]

Для ефективного реалізації довгострокових цілей компанія EPAM Systems застосовує комплексний підхід до стратегічного управління. Основні компоненти цієї стратегії представлені на схемі нижче (рис. 3). Вони відображають ключові орієнтири розвитку – як у внутрішньому середовищі, так і в контексті зовнішнього позиціонування компанії на глобальному IT-ринку.

Рис. 3. Ключові елементи стратегічного управління

Ці стратегічні орієнтири доповнюються постійною увагою до розвитку людського капіталу. Такий підхід забезпечує не лише високий рівень сервісу, а й збереження й розвиток ключових талантів.

Особливу увагу в дослідженні приділено SWOT-аналізу компанії EPAM Systems, який дозволив чітко визначити її сильні сторони (висока експертиза, міжнародна присутність, клієнтська база з великих корпорацій), слабкі сторони (залежність від зовнішніх ринків, складність масштабування культурно різнорідної команди), можливості (розширення ринку цифрових послуг, попит на консалтинг у сфері IT, розвиток штучного інтелекту) та загрози (геополітична нестабільність, загострення конкуренції, ризики регуляторних обмежень у різних країнах). Цей аналіз став основою для формування обґрунтованих стратегічних рішень. На основі виявлених слабких сторін можна виділити наступні ключові управлінські виклики (рис. 4).

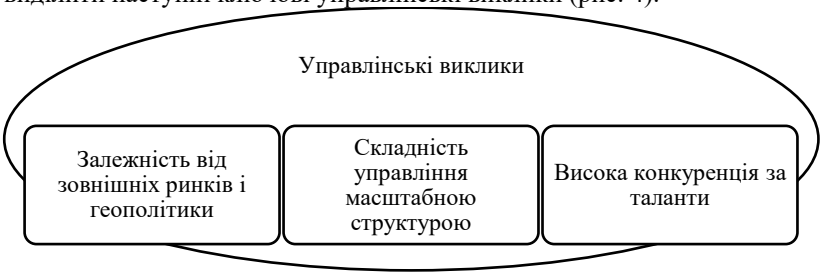

Рис. 4. Управлінські виклики EPAM Systems [7]

Для ефективного стратегічного управління розвитку компанія має приділяти особливу увагу адаптивності стратегічних цілей, зокрема, через використання гнучких методологій планування, розвиток внутрішньої комунікації, цифровізацію процесів управління (ERP та CRM) та посилення інвестицій у людський потенціал. Застосування підходів Agile та Lean у стратегічному управлінні дозволяє оперативно реагувати на виклики та коригувати дії відповідно до динаміки зовнішнього середовища [6].

Запропоновані напрями удосконалення передбачають покращення стратегічного аналізу, активнішу участь команд у формуванні стратегічних ініціатив, цифрову трансформацію внутрішніх управлінських функцій, розвиток корпоративної культури, що сприяє інноваціям і взаємодії. Також важливим є створення умов для глибшої інтеграції підрозділів у стратегічні процеси, що дозволить підвищити ефективність реалізації поставлених цілей.

Усі ці підходи не лише сприяють оперативному реагуванню на зовнішні та внутрішні виклики, але й формують основу для довгострокової стійкості та конкурентоспроможності компанії. У результаті, EPAM Systems зможе не лише зберегти свої лідерські

позиції, а й зміцнити їх, підвищивши стратегічну гнучкість, ефективність управління та здатність до інноваційного розвитку.

Таким чином, стратегічне управління розвитком IT-компанії, зокрема на прикладі EPAM Systems, демонструє взаємозв'язку між управлінськими, технологічними та людськими факторами, а також необхідність постійного перегляду стратегічних орієнтирів у відповідь на зовнішні та внутрішні зміни.

Запропоновані рекомендації можуть стати основою для підвищення ефективності управління не лише в EPAM Systems, а й у інших IT-компаніях, які прагнуть до динамічного зростання в умовах глобального цифрового середовища.

Список використаних джерел:

1. EPAM Systems. URL: https://www.epam.com/about (дата звернення: 01.05.2025)
2. Варакін Д. О. Формування і управління бізнес-процесами в IT-компаніях: стратегічний підхід та метрики ефективності. 2023. С. 31.
3. Гаразда М. З. Стратегічне управління розвитком підприємства. 2024.
4. Демченко Д. М., Пєтухова О. М.. Управління стратегічним розвитком підприємства. Ефективна економіка. 2017. №1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5388 (дата звернення: 05.05.2025)
5. Демченко О. І. Управління розвитком IT підприємства в сучасних умовах. 2022. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89357 (дата звернення: 05.05.2025)
6. Рак А. В., Давидов Д. С. Стратегічні підходи до управління IT компаніями в умовах глобальної економічної нестабільності. URL: https://ela.kpi.ua/bitstreams/a0ab185e-1f10-446c-bcdb-803e4a7ce4cf/download#page=24 (дата звернення: 09.05.2025)
7. Токмакова І. В., Шатохін Д. А., Мельник С. В. Стратегічне управління розвитком підприємств в умовах цифровізації економіки //Вісник економіки транспорту і промисловості. 2018. №. 64.

УДК 334:658.005.336:658.14:659.3:659.4

Нетудихата К. Л.
кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Шамраєв О.Ю.,
здобувач вищої освіти економічного факультету
спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

УПРАВЛІННЯ РЕПУТАЦІЄЮ ПІДПРИЄМСТВА (НА ПРИКЛАДІ ТОВ «РОЗЕТКА.УА»)

У сучасному світі інновацій та інтернет ресурсів, можна знайти будь-яку інформацію про підприємство та його існування. Необхідно правильно проводити політику бренду, щоб покращувалася довіра серед споживачів. Це формується через прозорість інформації, соціальної відповідальності бізнесу та ведення ділової репутації. Це може підтверджуватися дослідженнями багатьох науковців, аналізом підприємств, які зосереджувалися на управління репутацією підприємства. Потрібно сказати, що репутація є ключовим фактором, який впливає на фінансові показники компанії, знижує ризики виникнення кризових ситуацій і сприяє довготривалому партнерству. Однак забезпечення ефективного управління репутацією вимагає системного підходу, що враховує сучасні виклики, такі як зростання кількості репутаційних ризиків у цифровому просторі, а також потребу в адаптації до нових соціальних та екологічних стандартів [1].

Якщо правильно підібрані заходи до управління репутації, то можна виділити такі ключові переваги такого управління:

- Розширені бізнес-можливості.
- Зменшення витрат на маркетинг.
- Збільшення продажів та доходів.
- Відмінності на фоні конкурентів.
- Залучення працівників вищої кваліфікації.
- Збільшення вартості компанії [2].

Аналізуючи ці переваги, потрібно сказати, що репутація підприємства – це не просто складова, яка має незначний вплив, а інструмент, який може впливати на будь-яку гілку підприємства в позитивну так і в негативну сторону. Правильно підібрані управлінські

рішення скорочують витрати на інші заходи. Таким чином відбувається пропорційний розподіл фінансової частини капіталу.

На сьогодні формування репутації веде за собою і онлайн репутацію. Тому що більшість споживачів шукає інформацію через інтернет про підприємство. Дослідження показують, що 87% споживачів шукають відгуки про компанію в Інтернеті. А також, що 92% клієнтів з більшою ймовірністю втрачають довіру та проігнорують ваш бізнес, коли знайдуть негативні відгуки [3]. Багаторівневе управління онлайн репутацією надає сильним сторонам переваги, тим самим захищаючи ваше підприємство від онланй-негативу, а також від кризових ситуацій в соціальних медіа. Таким чином онлайн-репутація також перетворюється на стратегічний актив, який може підсилювати бренд, але вже в інтернеті. В умовах цифрової економіки не лише масштабні підприємства, але й малий бізнес має приділяти увагу цифровим технологіям та їх впливу на онлайн-репутацію. Як показує практика, позитивні відгуки про компанію збільшують довіру при виборі споживача.

Журнал Форбс публікує статтю, що станом на початок 2025 року реєстрація нових фопів припала на такі сектори, як роздрібна торгівля 24,1 % (від усіх реєстрацій), IT (15,7%), інші послуги (10,9%), транспорт і логістика (6,5%), оптова торгівля (5,3%) [4]. Виходячи з даних, потрібно сказати, що управління репутацією необхідна незалежно від сфери діяльності. Якщо підприємство прагне досягти успіху та займати провідне місце на ринку конкурентів, то необхідно впроваджувати репутаційний менеджмент.

Так як провідне місце займає роздрібна торгівля, то розглянемо управління репутації на такому підприємстві, як Розетка.УА. Дане підприємство є одним із лідерів маркетплейсу та офлайн магазинів в Україні. Воно характеризується широким асортиментом товару, якістю обслуговування, масштабами логістика та рівнем довіри серед своїх споживачів. Розетка.УА виступає прикладом для менших бізнес ідей та масштабів, саме присутністю в медіапросторі, ефективний кризовий менеджмент (в умовах пандемій, військового часу), прозорою політикою спілкування та іншими характерними ознаками нематеріального активу. В роботі було проаналізовано та використано як закордонні стратегії, так і вітчизняні. Розетка.УА демонструє характерні переваги, які спостерігаються серед конкурентів. SWOT-аналіз допомагає продемонструвати характерні сторони підприємства, а також моменти, на які потрібно звернути увагу, щоб не призвести до кризової ситуації.

Дослідження полягає в тому, щоб покращити систему управління репутацією підприємства, а також сприяння внутрішньої системи найму. Щоб позитивні відгуки поширювали не тільки споживачі, а й працівники. Тим самим працює сарафанне радіо, яке вимагає мінімальних інвестицій в рекламу, але значна частина йде на ефективну розробку діяльності підприємства. Для Розетка.УА було запропоновано стратегічні заходи, які краще комбінувати для підвищення ділової репутації. Система ефективного моніторингу репутації, КСВ, ведення прозорої комунікації, задля побудови стабільного іміджу.

Виходячи з аналізу, потрібно сказати, що репутація підприємства є необхідною складовою в сучасному світі. Вона є нематеріальним активом, але може впливати на фінансові показники підприємства. Тому Розетка.УА, має впроваджувати ефективне управління репутацією, щоб зберігати провідне місце на ринку конкурентів.

Список використаних джерел:

1. Живко З. Б. Ділова репутація як чинник забезпечення економічної стійкості підприємства. Наукові перспективи № 12(54) 2024 URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/18284/18333

2. TJ Kiely. Business Reputation Management: How to Create and Maintain a Good Reputation. Meltwater. 2025 URL: https://www.meltwater.com/en/blog/how-a-business-can-create-and-maintain-a-good-reputation

3. Benefits of Reputation Management. Net reputation. Expert reputation management. URL: https://www.netreputation.com/benefits-of-reputation-management/

4. Пикало О. В Україні у січні закрилося втричі більше ФОПів, ніж відкрилося – YouControl.Market. Журнал Forbes. 17 лютого 2025 року URL: https://forbes.ua/news/kilkist-zakritikh-fopiv-v-ukraini-u-sichni-dosyagla-rekordnikh-59-400-doslidzhennya-youcontrolmarket-17022025-27223

УДК: 658.5

Позюченко А. С., Далечук Я. В.
здобувачі вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Лункіна Т. І.,
доктор економічних наук, доцент, в.о.
професор кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Ефективне впровадження інформаційних технологій у систему управління підприємством є ключовим чинником підвищення продуктивності, конкурентоспроможності та гнучкості в ухваленні управлінських рішень у сучасних умовах цифровізації.

Сучасне підприємство – це складний механізм, де переплітаються економічні та соціальні зв'язки. Керувати таким механізмом по-старому вже неможливо, потрібні нові підходи. Інформаційні технології стали незамінним помічником для покращення управління компаніями. Вони вже не просто модний тренд, а необхідність, яка проникла в усі сфери нашого життя та економіки. За останні десять років бізнес суттєво змінився завдяки технологіям. Тепер компанії використовують комп'ютерні системи для проєктування продукції, ведення фінансів, розрахунку податків та прийняття управлінських рішень. Тому важливо розуміти, як правильно застосовувати сучасні інформаційні системи, які переваги вони дають і які виклики створюють. Ця тема залишається важливою для всіх, хто хоче розвивати свій бізнес у цифрову епоху. Крім того, інформаційні технології дозволяють малим підприємствам конкурувати з великими корпораціями, відкривають доступ до міжнародних ринків та допомагають швидше реагувати на зміни попиту споживачів. Завдяки цифровим інструментам компанії можуть краще розуміти своїх клієнтів і пропонувати їм персоналізовані послуги.

Інформаційні технології (ІТ) охоплюють різні сфері діяльності, де за допомогою автоматизованої техніки створюють, змінюють та керують інформацією. Для цього потрібні спеціальні ресурси, які впорядковують інформаційні потоки. У сучасному цифровому світі ІТ включають усі процеси роботи з даними, а галузь інформатики встановлює стандарти, яким повинні відповідати технології. На сьогодні впровадження ІТ у

процес оперативного управління підприємством слід вважати процесом, що реалізується на основі встановленого регламенту виконання операційної діяльності щодо інформаційних потоків. Застосування ІТ в управлінні спрямоване на досягнення ефективного результату у прийнятті управлінських рішень, що у свою чергу дасть високі економічні показники розвитку підприємства[1].

Отже, сучасний світ відзначається активними процесами глобалізації та цифрової трансформації. Люди щодня мають справу з великими обсягами інформації. У зв'язку з цим постійно виникають нові технології, які дають змогу ефективно обробляти та зберігати дані. Інформаційні технології охоплюють багато сфер, у яких застосовуються сучасні технічні засоби – комп'ютери та інша автоматизована техніка – для розвитку й управління основними видами діяльності, що пов'язані з інформаційними процесами [2].

На сьогодні впровадження інформаційних технологій у щоденне керування бізнесом відбувається за чітко визначеними правилами роботи з даними. Коли компанія використовує ІТ для управління, головна мета – покращити якість рішень керівництва. Якісні управлінські рішення, прийняті з допомогою ІТ, ведуть до кращих фінансових результатів та зростання бізнесу в цілому. Крім того, сучасні інформаційні системи дозволяють значно пришвидшити процеси обробки даних, зменшуючи час від отримання інформації до реакції на неї. Це створює конкурентну перевагу, особливо у галузях, де швидкість реагування критично важлива. У довгостроковій перспективі впровадження інформаційних технологій формує гнучке, стійке середовище, яке підтримує масштабування бізнесу, полегшує інтеграцію нових підрозділів і сприяє адаптації до нових викликів глобалізованої економіки.

Список використаних джерел:

1. Бондар А. О., Циганенко О. В. Використання інформаційних технологій у процесі оперативного управління підприємством : кваліфікаційна бакалаврська робота спец. 073 менеджмент ВСП Класичний фаховий коледж Сумського державного університету. Конотоп, 2024. 46 с. URL : https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/96735/1/Bondar_bac_rob.pdf;jsessionid=1011E0BCCF2AF37FFD7808BD23D42C42 (дата звернення 12.04.2025)

2. Безус А. М., Безус П. І., Шевчун М. Б. Особливості впровадження інформаційних технологій в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2022. № 4. URL : https://doi.org/10.32702/2307-2105-2022.4.76 (дата звернення 12.04.2025)

УДК 330.341.1:332

Прядко І. В.
викладач кафедри економік та підприємництва
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ІНДИКАТОРИ ОЦІНКИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ

Організаційно-економічний механізм управління інноваційною діяльністю промислового сектору в регіоні являє собою систему, що об'єднує всі її складові та забезпечує контроль у процесі реалізації. Важливу роль у цьому відіграє моніторинг розвитку інноваційної діяльності, який не лише контролює виконання завдань, а й координує дії регіональних органів влади, дозволяючи виявляти проблеми та підвищувати ефективність функціонування механізму.

Для забезпечення можливості порівняння результатів реалізації інноваційної політики між регіонами країни, необхідно впровадити єдину систему показників для моніторингу. Проте на сьогодні такої системи показників поки що немає.

Для кількісної оцінки розвитку інноваційної діяльності в регіонах пропонується застосування зведеного індексу, який включає три групи індикаторів. Запропонована система вагових коефіцієнтів обґрунтована таким чином: інновації розглядаються як інструмент отримання суспільством позитивних ефектів від впровадження нових рішень у різних сферах, що приносить прибуток підприємцям і задовольняє потреби споживачів. Найбільша вага (40%) надається блоку «Результати інноваційної діяльності», тоді як блоки «Потенціал регіону у створенні інновацій» та «Інноваційна діяльність фірми» мають по 30% кожен.

Під час розрахунку зведеного індексу розвитку інновацій на регіональному рівні використовується метод лінійного масштабування, що дозволяє нормалізувати вихідні дані в діапазоні [0;1], зберігаючи їхні пропорції. Цей метод дозволяє аналізувати дані за звітний рік та два попередні роки, забезпечуючи виявлення динаміки змін.

Рівень розвитку інноваційної діяльності в регіоні класифікується на чотири групи:

- [0 – 0,25] – низький рівень;
- [0,25 – 0,5] – помірний рівень;
- [0,5 – 0,75] – середній рівень;
- [0,75 – 1] – високий рівень.

Ця класифікація також застосовується до окремих блоків індексу, що дозволяє визначити ефективність управління інноваційною діяльністю через аналіз співвідношення ресурсів та досягнутих результатів.

Таким чином, запропонована методика моніторингу не лише сприяє оцінці зусиль регіональної влади у впровадженні інноваційної політики, а й дозволяє порівнювати ефективність окремих блоків зведеного індексу між різними регіонами, що дозволяє підвищувати ефективність функціонування організаційно-економічного механізму розвитку інноваційної діяльності в регіонах країни.

Список використаних джерел

1. Поручник А. Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів [Електронний ресурс] / А. Поручник, І. Брикова. – Режим доступу: http://www.kneu.kiev.ua/journal/ukr/article/2006_2_Poruch_Bryk_ukr.pdf.

2. Porter M. U.S. Competitiveness 2001: Strength, Vulnerabilities and Long-Term Priorities / M. Porter, Opstal D.: Council of Competitiveness, 2001. – 86 p. – Режим доступу: http://www.isc.hbs.edu/Competitiveness2001.pdf.

3. Федулова Л. Організаційні механізми формування результативної регіональної інноваційної системи [Електронний ресурс]. Л. Федулова. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/SpPrior_13/22.pdf.

УДК: 339.54

Руденко Н. О.,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

НАСЛІДКИ ПОЛІТИКИ ПРОТЕКЦІОНІЗМУ З БОКУ США

У сучасному світі глобалізованих економічних зв’язків будь-яке рішення або намір таке рішення впровадити з боку представників ключових економік є приводом для швидких змін настроїв економічних агентів. Наслідки таких рішень можуть проявлятися як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективах. Панічні настрої можуть викликати значні швидкі зміни, здебільшого на фондових

ринках, однак, протягом незначного часу ринкові тренди будуть тяжіти до відновлення, хоча можливо і на нижчих рівнях.

Так, з початку квітня 2025 року адміністрація США оголосила про введення нових взаємних мит на імпортні товари. Нові ставки торкнулися практично всіх країн – торгових партнерів США за певними винятками. Методика розрахунку нових ставок базувалася виключно на статистиці торгівельного балансу США з іншими країнами.

Підхід передбачає, що позитивне сальдо торгового балансу країни з США ділиться на її загальний експорт, а потім отримане число зменшується вдвічі. Для тих країн, обсяги торгівлі з якими приблизно однакові або присутній позитивний баланс на користь США, введені мінімальні ставки в 10%.

Таким чином, чим більший дефіцит торгівельного балансу США з певною країною, тим більшою є для неї нова ставка мита. Саме в цих країнах покупці-резиденти США замовляли набагато більше товарів, аніж купувалось у відповідь товарів з США, імпорт суттєво переважав експорт товарів.

Умовні покупці-імпортери здебільшого керувалися оптимізацією по співвідношенню якості та витрат. Тут ми кажемо лише про торгівельний баланс, тобто, купівлю-продаж продукції матеріального виробництва. Значна кількість мультинаціональних корпорацій достатньо давно перевела свої виробничі потужності до країн з більш дешевими (і доступними) ресурсами.

Довгостроковою метою введення мит офіційно вважається зменшення дефіциту торгівельного балансу та перенесення виробництв необхідних товарів на територію США.

Найбільш чутливим фактором для значних промислових виробництв є вартість і доступність у великих обсягах робочої сили необхідної кваліфікації. Так, середня заробітна плата за даними Європейської економічної комісії ООН 2024 року в США (6455 дол. США на місяць) та Китаї (1122 дол. США на місяць) відрізняється в 6 разів. Тобто, потенційна релокація виробничих потужностей з Китаю до США призведе до зростання окремих складових виробничої собівартості продукції (особливо в частині витрат на оплату праці, але не тільки) в кілька разів. Також, фахівці відмічають відсутність необхідного обсягу трудових ресурсів, відповідної якості та локалізованих поряд із потенційно переміщеним виробництвом в США, на відміну від Китаю та інших країн азійсько-тихоокеанського регіону, де зараз вже налаштовані подібні виробництва.

Потенційне здороження торкнеться практично всіх складових собівартості та витрат, однак, окремим вагомим фактором є наявність специфічної сировини та матеріалів, яка може бути доступна лише в

окремих країнах і не можлива для експорту навіть у вигляді напівфабрикатів.

Тож, розміщення виробництв поза межами США було результатом раціональних рішень економічних агентів щодо оптимізації витрат без втрати якості продукції, наявністю певних обмежень в доступі до сировини, а також певним чином і наслідком глобалізації і розширення ринків збуту.

Наслідки «торгових війн» можна оцінювати у форматі часових проміжків (довгостроковій та короткостроковій перспективах), а також за наслідками для учасників (імпортерів, експортерів, постачальників пов'язаних із зовнішньоекономічною діяльністю послуг, кінцевих споживачів, податкових надходжень до бюджетів країн-учасників тощо).

В короткостроковій перспективі можливі просідання торгових відносин між країнами з найвищими митними бар'єрами, зниження товарообороту. Найвищі мита були впроваджені саме з китайською стороною.

За умови продовження торгівлі із підвищеними митами кінцеві споживачі сплачують їх в ціні імпортного продукту, імпортери та експортери продовжують свою діяльність, а бюджет США отримує додаткові митні надходження. Тут залучені у торгівлю суб'єкти практично нічого не втрачають, перерозподіл коштів йде між кінцевим споживачем в США та бюджетом США.

За умови зупинки торгівлі через підвищені мита:

– експортер має шукати інші ринки збуту, фінансовий цикл подовжується, витрати на зберігання готової продукції збільшуються, можливі проблеми із платежами, при зниженні виручки страждають в результаті і податкові надходження від податку на прибуток;

– імпортер в свою чергу шукає товари-замінники (за можливості заміни неунікальних товарів) із потенційними проблемами із якістю, надійністю контрагентів та попитом на такий замінник, також можливі збільшення фінансового циклу, затримки платежів на користь контрагентів імпортера та зниження податкових платежів до бюджету;

– кінцевий споживач не купує потрібний йому товар, або купує за вищою ціною наявні залишки, або обирає товар-замінник;

– податкові надходження до бюджетів обох країн зменшуються як через зменшення обсягів податку на прибуток, так і за рахунок недоотримання митних платежів (якщо мита були не нульові).

У довгостроковій перспективі виробників мотивують переносити виробництва на територію США і через неможливість залучення дешевої робочої сили – максимально автоматизувати та роботизувати виробництво. Інвестиції у таку модернізацію будуть досить суттєвими і знову ж таки підвищать собівартість, а відтак і продажну ціну для

кінцевого споживача. Іноземні експортери будуть продовжувати свою переорієнтацію на ринках збуту.

Постачальники логістичних, страхових та інших послуг в короткостроковій перспективі суттєво зменшують обсяги діяльності, в довгостроковій перспективі також змінюють ринок збуту та торгівельних партнерів, можливе тимчасове падіння в окремих секторах економіки. Бюджет США не отримує збільшені митні платежі через скорочення обсягів товарообороту, однак суттєві інвестиції в нові технології та нові виробничі потужності можуть позитивно вплинути на майбутнє економічне зростання.

В результаті, найбільш імовірно від впроваджених високих митних тарифів постраждають кінцеві споживачі (або з боку збільшення витрат, або заміни товарів), імпортери будуть піддаватися суттєвому впливу, який змусить їх міняти модель діяльності (що може бути як позитивним, так і негативним наслідком), іноземні експортери за умови активного ринку переорієнтовуються на інших контрагентів. Якщо обсяги торгівлі вдається глобально перерозподілити між іншими суб'єктами, то вплив на економіки країн може бути не значним, однак, якщо цього не відбувається, то можуть постраждати окремі галузі країни-експортера. У цілому, від торгових війн не виграє жодна зі сторін.

УДК: 504.05:330.3

Ткаченко О. В., Садовська В. Р.
здобувачі вищої освіти
спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Лункіна Т. І.
доктор економічних наук, доцент,
в.о. професора кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ЯК ЗАБРУДНЕННЯ ДОВКІЛЛЯ ВПЛИВАЄ НА СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

Сільське господарство – суттєва галузь економіки багатьох країн. У сучасних умовах, коли рівень техногенного навантаження на природу постійно зростає, забруднення довкілля стає серйозною загрозою для продуктивності аграрного виробництва. Взаємозв'язок між довкіллям

та сільським господарством активно вивчається українськими та закордонними науковцями. Академік НАН України В. М. Шевчук [1], акцентував на необхідності інтеграції екологічної політики в аграрний сектор держави. Доктор економічних наук О. В. Малік [2], дослідив і показав, як забруднення ґрунтів впливає на зниження економічної ефективності агропідприємств. Серед міжнародних науковців варто виділити роботи Нормана Мейєрса [3], який наголошував про тісний зв'язок між збідненням екосистем і продовольчою кризою. До того ж, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO) регулярно публікує звіти, які підтверджують зростання екологічної кризи в сільському господарстві внаслідок антропогенного тиску [4].

Забруднення навколишнього середовища впливає на сільське господарство з різних шляхів діяльності. Перш за все, це стосується родючості ґрунтів. Перевищуючи звичайну норму у використанні мінеральних добрив і пестицидів призводить до їх накопичення в ґрунті, що погіршує його структуру і родючість. У результаті відбувається деградація земель, а саме ерозія, засолення, зниження вмісту гумусу. Коли ґрунти знаходяться у такому стані значно ускладнюється вирощування сільськогосподарських рослин, зменшується врожайність і збільшується потреба у витратах на відновлення родючості ґрунтів [6].

Хімікати та промислові відходи забруднюють водойми, що дуже негативно впливає на системи зрошення. Якщо рослини зрошувати такою водою, вони поглинатимуть з неї токсини, що буде зменшувати її якість, або зовсім призведе до її непридатності для споживання. Це завдає збитків місцевим фермерам та експорту сільськогосподарських культур загалом.

Забруднення атмосфери також має великий вплив. Викиди шкідливих речовин осідають на рослинах, погіршуючи їх стан. Також зміна клімату, яка викликана парниковими газами, спричиняє екстремальні погодні умови – посухи, повені, зниження рівня ґрунтових вод. Це створює нестабільність в аграрному секторі.

Слід розглянути, як у довгостроковій перспективі забруднення довкілля знижує можливості сільського господарства як основи продовольчої безпеки. Також це впливає на соціальну сферу, оскільки селяни втрачають джерела доходів, посилюється урбанізація та зростає безробіття. Економічно країна може втратити прибутки від аграрного експорту та інвесторську привабливість галузі.

Стратегія екологізації повинна враховувати раціональне використання водних ресурсів, контроль за якістю зрошення та моніторинг стану ґрунтів. Екологізація також передбачає підтримку методів органічного землеробства, збереження біорізноманіття,

відновлення деградованих земель і підвищення обізнаності аграріїв про екологічні ризики. Такі заходи сприяють формуванню сталих агроекосистем, здатних забезпечити економічну ефективність та довготривалу екологічну безпеку.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що забруднення навколишнього середовища становить велику небезпеку для збалансованого розвитку сільського господарства. Розв'язання цієї проблеми вимагає впровадження екологічних засад в аграрну політику, підтримки екологічного землеробства, систематичного спостереження за станом ґрунтів та інших природних ресурсів, а також підвищення знань сільгоспвиробників щодо екологічних ризиків. Такий комплексний підхід гарантуватиме ефективність та екологічну безпеку аграрного сектору в майбутньому.

Однією з ключових передумов для подолання негативного впливу екологічних чинників на аграрну сферу є міжгалузева співпраця. Важливою залишається взаємодія між науково-дослідними установами, органами державної влади та агровиробниками. Зокрема, впровадження новітніх технологій, таких як точне землеробство, моніторинг за допомогою супутників та дронів, дозволяє своєчасно виявляти ділянки деградованих ґрунтів і оперативно вживати заходів для їх відновлення.

Ще одним важливим напрямом є освітня діяльність. Підвищення рівня екологічної культури серед фермерів та сільських громад сприяє кращому розумінню наслідків забруднення довкілля. Проведення навчальних семінарів, інформаційних кампаній та доступ до консультаційної підтримки дозволяють ширше впроваджувати екологічно безпечні методи господарювання.

Крім того, необхідно враховувати глобальний контекст. Україна як учасник міжнародних угод у сфері охорони довкілля має зобов'язання щодо зменшення викидів парникових газів, збереження біорізноманіття та боротьби з деградацією земель. Участь у програмах ЄС, зокрема у проєктах «Зелений курс» (European Green Deal), відкриває нові можливості для фінансування екологічних ініціатив у сільському господарстві.

Підсумовуючи, варто зазначити, що лише завдяки інтегрованому підходу, що поєднує економічні, екологічні та соціальні аспекти, можна досягти гармонійного розвитку аграрного сектору. У цьому контексті велике значення має формування сталого мислення у майбутніх фахівців – зокрема студентів економічних спеціальностей, які мають розуміти важливість екологічного чинника в управлінні аграрною економікою.

Список використаних джерел:

1. Шевчук В. М. Розробка стратегії екологізації сільськогосподарського виробництва на основі дослідження закономірностей та механізмів побудови сталих еколого-економічних систем // *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2012. № 4. С. 160–165.
2. Малік О. В. Теоретичні та методичні підходи до оцінки процесу концентрації виробництва сільськогосподарських підприємств // *Економіка АПК*. 2013. № 6. С. 123–127.
3. Meyers N. Environmental refugees: a growing phenomenon of the 21st century // *Philosophical Transactions of the Royal Society B :* Biological Sciences. 2002. Vol. 357. P. 609–613.
4. The State of the World's Land and Water Resources for Food and Agriculture – Systems at breaking point. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations: 2021 : офіційний сайт. URL: https://www.fao.org/land-water/solaw2021/en (Last accessed : 14.04.2025)
5. Зіновчук Н. В., Лисиченко Г. В. Екологічна безпека аграрного виробництва як чинник сталого розвитку сільських територій // *Економіка та суспільство*. 2020. № 21. С. 103–107.
6. Тарасова В. В. Екоємність і екологічний ризик в аграрному секторі АПК Житомирщини // Вісник ЖДТУ. *Економічні науки*. 2017. № 1(51). С. 150–155.

УДК 657.1:655

Ужва А. М.,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і аудиту,
Чорноморського національного університету імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ЗАКОНОДАВЧО-НОРМАТИВНА БАЗА ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ

Для управління процесом виробництва матеріальних благ потрібно знати, скільки матеріальних благ є в наявності, скільки їх було вироблено, скільки спожито, скільки потрібно робочого часу на їх виробництво, тобто виникає потреба в контролі за мірою праці та мірою споживання. Такі дані одержують систематичним спостереженням, вимірюванням та реєстрацією виробничих і фінансових операцій,

надаючи їм кількісну та якісну характеристику, тобто шляхом бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський облік набуває дедалі більшого значення, функції його розширюються, а методи удосконалюються. Бухгалтерський облік як засіб контролю і усвідомленого узагальнення цього процесу стає тим необхіднішим, чим більше процес виробництва відбувається на підприємстві. Облік як засіб контролю та узагальнення процесу виробництва і розподілу матеріальних благ стає важливим важелем активної діяльності підприємства [1].

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про товарно-матеріальні цінності і розкриття її у фінансовій звітності визначає Положення (стандарт)бухгалтерського обліку 9 «Запаси».

Відповідно до П(С)БО 9 «Запаси», запаси – це активи, які:

– утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності;

– перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва;

– утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством [3].

В бухгалтерії запаси визнаються активом, якщо існує ймовірність того, що підприємство отримує в майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням, та їх вартість може бути достовірно визначена. Для забезпечення вірогідності даних складського обліку працівники бухгалтерії систематично контролюють його ведення. На них покладено обов'язок у встановлені дні перевіряти безпосередньо на складі у присутності завідуючого складом своєчасність і правильність оформлення первинних документів по складських операціях, а також своєчасність та правильність записів у картках складського обліку, виконуваних матеріально відповідальними особами складу. Одночасно перевіряючий працівник бухгалтерії приймає від завідуючого складом первинні документи. Здавання документів здійснюється за Реєстром приймання-здавання документів типової форми № М-13, який оформляється матеріально відповідальною особою.

На підприємстві запаси мають різне призначення залежно від функції, яку вони виконують у процесі виробництва, а також особливостей підприємства. Так, якщо для одного підприємства машини та обладнання є основними засобами, то для підприємства, що

їх виготовляє, вони є готовою продукцією, а для підприємств, що здійснює їх перепродаж – товаром.

Одиницею бухгалтерського обліку запасів є їх найменування або однорідна група. Придбані або вироблені запаси зараховуються на баланс підприємства за первинною вартістю. Оцінка запасів є важливою передумовою організації обліку цієї ділянки, адже вона впливає на точність фінансових результатів підприємства.

Первинною вартістю запасів, що придбані за плату, є собівартість запасів, яка складається з таких фактичних витрат:

– сум, що сплачуються згідно з договором постачальнику (продавцю), за вирахуванням непрямих податків;
– сум ввізного мита;
– сум непрямих податків у зв'язку з придбанням запасів, які не відшкодовуються підприємству;
– транспортно-заготівельні витрати;
– інші витрати, які безпосередньо пов'язані з придбанням запасів і доведенням їх до стану, в якому вони придатні для використання у запланованих цілях.

Первинною вартістю запасів, що внесені до статутного капіталу, визнається погоджена засновниками (учасниками) підприємства їх справедлива вартість під час реєстрації підприємства і відображена в його установчих документах [3].

Первинною вартістю запасів, що виготовляються власними силами підприємства, визнається їхня виробнича собівартість.

Первинною вартістю запасів, одержаних підприємством безоплатно, визнається їх справедлива вартість.

Первинна вартість одиниці запасів, придбаних у результаті обміну на подібні запаси, дорівнює балансовій вартості переданих запасів. Первинною вартістю запасів, що придбані в обмін на неподібні запаси, визнається справедлива вартість отриманих запасів.

Не всі витрати підприємства, пов'язані з надходженням запасів включаються у первинну вартість.

Так, не включається до первинної вартості запасів, а належать до витрат того періоду, в якому вони були здійснені:

– понаднормативні витрати і недостачі запасів;
– відсотки за користування кредитами;
– витрати на збут;
– витрати на інформаційні та посередницькі послуги, які відповідно пов'язані зі збором інформації про постачальників запасів і з пошуком та придбанням запасів;

– адміністративні та інші витрати, які відображені в складі витрат по дебету рахунків класу 9 «Витрати діяльності».

Положення П(С)БО 9 «Запаси» не поширюються на:

– незавершені роботи за будівельними контрактами, включаючи контракти з надання послуг, що безпосередньо пов'язані з ними;

– фінансові активи;

– молодняк тварин і тварин на відгодівлі, продукцію сільського і лісового господарства, корисні копалини, якщо вони оцінюються за чистою вартістю реалізації відповідно до інших положень (стандартів) бухгалтерського обліку [3].

В бухгалтерії відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», матеріальні ресурси групують за такими ознаками:

– призначені для реалізації в умовах звичайної діяльності (готова продукція, товари);

– знаходяться в процесі виробництва з метою виробництва готової продукції (незавершене виробництво, напівфабрикати);

– призначені для споживання при виробництві продукції, виконанні робіт, наданні послуг, а також управління підприємством (виробничі запаси, МШП).

Безперебійна забезпеченість підприємства матеріальними ресурсами необхідного асортименту та якості, їх раціональне використання є важливим фактором виконання завдань з виробництва продукції, зниження собівартості, підвищення рентабельності, ефективності виробництва. В бухгалтерії бухгалтерський облік виробничих запасів ведеться з застосуванням стандартів обліку. Широко використовуються норми П(С)БО 9 «Запаси», а це сприяє правильному здійсненню організації обліку та складанні звітності, що дозволяє володіти своєчасною, точною інформацією щодо стану та руху виробничих запасів на підприємстві.

Список використаних джерел:

1. Краєвський В. М., Колісник О. П., Гуріна Н. В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 388 с.

2. Косяк А. П., Зубенко А. В. Бухгалтерський облік ІІ : навч. посіб. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 326 с.

3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси». Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246 URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99.

УДК 657.1

Ужва А.М.
доктор економічних наук, професор
професор кафедри обліку і аудиту
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Полоз Д.В.
аспірант PhD кафедри обліку і аудиту
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

РОЛЬ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

У сучасній економічній ситуації результативність функціонування підприємства значною мірою залежить від якісного забезпечення інформацією управлінських процесів. Бухгалтерський облік виступає основним джерелом об'єктивної фінансової інформації, яка дає змогу оцінити стан активів, зобов'язань, витрат і доходів суб'єкта господарювання. На додаток до своєї традиційної ролі, бухгалтерський облік виконує аналітичну, контрольну й прогностичну функції. Це забезпечує не лише спостереження за діяльністю підприємства, а й виявлення резервів ефективності та можливість оперативного реагування на зміни у зовнішньому середовищі.

Сучасна модель управління підприємством базується на принципах прозорості, гнучкості й адаптації, що передбачає необхідність еволюції облікових систем. Широке застосування цифрових технологій у сфері обліку сприяє автоматизації рутинних процедур, розширенню аналітичного потенціалу та прискоренню прийняття рішень. Особливе значення має інтеграція фінансового та управлінського обліку, що дає змогу отримати комплексну оцінку фінансової ситуації та перспектив розвитку підприємства. Такий підхід не лише підтримує поточний контроль, але й формує основу для довгострокового планування відповідно до стратегічних орієнтирів.

Облік, як система, створена для інформаційного обслуговування інших управлінських підсистем, повинен розвиватися з урахуванням їхніх потреб. Як зазначав проф. А.Ч. Літтлтон, еволюція бухгалтерського обліку спрямована на підвищення його сервісної здатності для менеджменту та інвесторів. Різноманітні управлінські системи, що використовують бухгалтерську інформацію, необхідно розглядати як чинники зовнішнього впливу, які мають сприяти

адаптації облікової системи. Як підкреслює проф. Е. Хоупвуд, облік не є ізольованим явищем – його розвиток визначається взаємодією з соціальними, політичними й економічними змінами, що формують основу для трансформації облікових підходів.

Історично бухгалтерський облік пройшов шлях від технічного інструменту до окремої функціональної науки, здатної вирішувати складні управлінські завдання. Від часу праці Луки Пачолі подвійний запис став базовим принципом для облікової підтримки управління на підприємствах. Наукове осмислення бухгалтерського обліку як компонента управлінської системи почалося лише на початку XX століття. Це зумовлено одночасним розвитком глобальної економіки, управлінських підходів і вдосконаленням облікових методів (рахунків, регістрів, звітності). Впровадження нових управлінських технологій наприкінці XIX століття супроводжувалось відставанням облікових систем, що призводило до втрати релевантності інформації для прийняття рішень.

Еволюція бухгалтерії в управлінському контексті тісно пов'язана з економічними та соціальними трансформаціями. Значну роль у розвитку методології відігравав практичний досвід працівників з інших сфер, хоча темпи змін були повільними. Особливе значення мало ускладнення управлінських процесів у підприємствах торгівлі, виробництва та дистрибуції.

Вітчизняні науковці підтримують концепцію розвитку обліку як інструменту управлінського забезпечення. Водночас у пострадянських країнах цей процес затримався через обмеження, пов'язані з ідеологічним тиском на управлінські науки у 1950-х роках, що також негативно вплинуло на розвиток обліку.

Першими, хто звернув увагу на роль обліку в управлінні, були фахівці, що займались механізацією та автоматизацією облікових процесів. У 1990-х роках почало формуватися стале розуміння ролі обліку як невід'ємної складової інформаційного забезпечення управлінських рішень. Облікова система визнається функціонально залежною від управлінської, що вимагає її постійного оновлення відповідно до змін у вимогах керівництва.

Як адаптивна система, бухгалтерський облік складається з елементів, які відрізняються за здатністю до пристосування. Деякі з них легко модифікуються, інші – змінити складно або неможливо. Рівень адаптації залежить від наявності альтернатив і методологічних рішень.

Попри важливість облікової інформації, фінансова звітність часто не відповідає потребам управління через свою ретроспективність, агрегованість та обмежену релевантність. Це актуалізує розвиток

управлінського обліку, який, не будучи нормативно регламентованим, дозволяє створювати гнучкі інструменти для аналізу й прогнозування.

Розвиток обліку повинен бути тісно пов'язаний із динамікою змін у системі управління. Це включає нові вимоги до якості інформації, технологічні новації, організаційні зміни та поява нових інструментів прийняття рішень. Одним із прикладів таких змін є впровадження стратегічного управління як складової загальної облікової системи управління, що потребує адекватного реагування з боку бухгалтерії. Завдання обліку полягає в адаптації до цих змін з метою збереження актуальності інформації для користувачів.

Облікова система підприємства, як ключовий елемент інформаційної інфраструктури, що забезпечує прийняття управлінських рішень, перебуває у постійному процесі вдосконалення. Це зумовлено еволюцією систем управління в контексті зростаючої складності організаційних структур, розширенням спектра управлінських інструментів (моделей, методик, технологій), розвитком міжкорпоративних зв'язків і підвищенням динамізму конкурентного середовища в умовах глобалізованої економіки.

Одним із провідних факторів, що формують вектор трансформації облікових систем на сучасному етапі, є потреба в побудові ефективної інформаційної підтримки для стратегічного управління підприємствами. Реалізація цього завдання передбачає, насамперед, ідентифікацію та аналіз причин невідповідності облікової інформації запитам стратегічних суб'єктів управління. Виявлення таких невідповідностей дає змогу розробити цілісний комплекс заходів, спрямованих на їх усунення, що, своєю чергою, підвищить роль бухгалтерського обліку в управлінському процесі та сприятиме подальшому науковому прогресу.

Історично бухгалтерський облік розглядався як система, призначена для збору, обробки та трансформації даних про господарську діяльність підприємства в достовірну та корисну для прийняття рішень інформацію. Проте тривалий час наукова спільнота недостатньо аналізувала вплив особливостей національних моделей обліку й глобальних тенденцій на його розвиток. Ця ситуація суттєво змінилася з приходом епохи глобалізації, що супроводжувалася зняттям торговельних бар'єрів і розширенням доступу до міжнародного капіталу.

На сучасному етапі трансформації економіки особливої уваги набувають вимоги до облікової інформації з боку як внутрішніх, так і зовнішніх її користувачів. Для перших – це потреба у стратегічному плануванні та прогнозуванні розвитку підприємства, для других –

прийняття рішень щодо інвестиційної діяльності чи кредитування. Саме стратегічно орієнтований підхід забезпечує формування обґрунтованої стратегії розвитку підприємства, заснованої на глибокому аналізі сучасних тенденцій, ризиків, позитивних змін і потенційно деструктивних чинників.

Зазначені обставини обумовлюють необхідність розробки практичних рішень, спрямованих на подолання функціональних проблем існуючих облікових систем. Це, у свою чергу, передбачає адаптацію наявного методичного арсеналу та створення нових облікових інструментів, що відповідають потребам стратегічного управління. Реалізація таких підходів сприятиме зміцненню теоретико-методологічної бази бухгалтерського обліку та забезпечить підвищення ефективності управління інформаційними потоками й процесами прийняття рішень на підприємствах.

Підсумовуючи, варто зазначити, що роль бухгалтерського обліку в управлінні підприємством є комплексною та багатогранною. Облік не лише відображає минулі події, але й активно формує інформаційне підґрунтя для майбутніх управлінських рішень, забезпечуючи стабільність, ефективність і розвиток суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. No 996- XIV. URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=996-14

2. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку Мінфін України; Наказ, Положення від 20.10.1999 No 246. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text

4. Littleton A.C. Old and New in Management and Accounting. The Accounting Review. 1954. Vol. 29, No. 2 (Apr.). P. 196-200.

5. Hopwood A. Accounting and Organization Change. Accounting, Auditing and Accountability Journal. 1990. Vol. 3, No. 1. P. 7-17.

6. Євдокимов В.В. Адаптивна модель інтегрованої системи бухгалтерського обліку [Текст]: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2010. 516 с.

7. .https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/dissertation/28623/disertaciyagrin.pdf

УДК.336.71:351.82

Фарапонов Г. А.
старший викладач кафедри фінансів і кредиту
Чорноморського національного університету імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ЄС НА РИНКУ НЕБАНКІВСЬКИХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

У контексті сучасних трансформацій фінансових ринків небанківський фінансовий сектор (НБФС) Європейського Союзу відіграє дедалі важливішу роль у забезпеченні стійкості та динамізму економічної системи. Зростання обсягів активів і зобов'язань небанківських фінансових установ (НБФУ), поглиблення їхніх зв'язків із банківськими структурами та ринком капіталу, а також активна участь у перерозподілі фінансових ресурсів обумовлюють потребу у цілеспрямованій фінансовій політиці ЄС у цьому сегменті. Важливу роль у цьому контексті відіграє макропруденційна політика, формування якої стало відповіддю на виклики останнього десятиріччя – починаючи з фінансової нестабільності під час пандемії COVID-19 і завершуючи локальними ринковими кризами.

Фінансова політика ЄС на ринку небанківських фінансових послуг охоплює широкий спектр питань – від гармонізації регуляторного середовища, впровадження директив та регламентів, до стимулювання довгострокових інвестицій, розвитку ринку капіталу та захисту споживачів.

Розширення НБФС характеризується сталою тенденцією до збільшення активів і зобов'язань його учасників, а також поглибленням інтеграційних зв'язків з банківським сектором і фінансовою системою в цілому. У 2023 році чотири держави – Німеччина, Франція, Нідерланди та Італія – зосереджували 66,4% фінансових активів та 60,3% зобов'язань небанківських фінансових установ серед країн Європейського Союзу [1].

Структура активів небанківських фінансових установ ЄС у 2023 році демонструє домінування кількох ключових фінансових інструментів. Зокрема, 17,93% активів припадало на валюту та депозити, 12,46% – на кредити, 15,79% – на іншу дебіторську та кредиторську заборгованість. Найбільшу частку, а саме 50,68%, становили акції та паї інвестиційних фондів. У країнах із найбільшими обсягами активів небанківського сектору структура активів має виразну інвестиційну орієнтацію. Зокрема, частка акцій та паїв інвестиційних

фондів становила 63,2% у Німеччині, 66,69% в Ірландії, 50,62% у Бельгії, 50,48% у Нідерландах, 46,97% в Італії та 42,54% в Іспанії. Ці дані свідчать про високий рівень розвитку інвестиційного ринку в ЄС, а також про тісний взаємозв'язок небанківського фінансового сектору з банківською системою та ринком капіталу.

Структура зобов'язань небанківських фінансових установ у ЄС також характеризується домінуванням окремих фінансових інструментів. У 2023 році найбільшу частку займали акції та паї інвестиційних фондів – у середньому 61,03%, а також кредити – 25,82%. Інша кредиторська заборгованість становила 7,2%, при цьому в її структурі провідну роль відігравали боргові цінні папери (4,4%). Частка валюти та депозитів у зобов'язаннях залишалась незначною – лише 0,16%.

Небанківські фінансові установи та їх окремі сегменти відіграють важливу роль у процесах акумуляції, розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів у державах ЄС. У 2023 році частка активів НБФУ у загальній структурі активів фінансового сектору ЄС становила 41%, що свідчить про їхній суттєвий внесок у функціонування фінансової системи, хоча ця частка істотно варіюється між країнами. До складу сектора входять компанії з управління активами, інвестиційні фонди, небанківські інвестиційні фірми, сімейні офіси, фінансові компанії з фінансування ланцюгів постачання, пенсійні фонди, страхові компанії та інші подібні установи. Ключовим сегментом цього сектору є ринок капіталу, який демонструє стійке зростання впродовж останніх років. У цьому контексті НБФУ відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової диверсифікації та зниженні залежності від традиційного банківського фінансування.

Згідно зі звітом Європейської ради з системних ризиків за 2024 рік, до основних структурних і циклічних загроз для НБФУ належать: переоцінка активів на тлі підвищення процентних ставок, що веде до фінансових втрат і відтоку інвесторів; ризик ліквідності; кредитний ризик, зумовлений зростанням обсягів кредитування; надмірне використання фінансового левериджу. Для зниження впливу цих ризиків застосовуються інструменти мікропруденційного регулювання [2].

У рамках реалізації інвестиційної політики ЄС, спрямованої на формування єдиного безбар'єрного ринку для фондів спільного інвестування, було створено нормативно-правову базу за напрямами відповідних фінансових інструментів. До основних категорій належать: підприємства для спільного інвестування у переказні цінні папери (UCITS), доступні роздрібним інвесторам; альтернативні інвестиційні

фонди, орієнтовані на професійних учасників ринку; європейські фонди венчурного капіталу, що спеціалізуються на фінансуванні стартапів; соціальні інвестиційні фонди; довгострокові інвестиційні фонди, які підтримують проєкти у сфері інфраструктури та нерухомості; а також фонди грошового ринку, що інвестують у короткострокові державні й банківські боргові зобов'язання [3]. Крім того, на території ЄС активно функціонує ринок недержавного пенсійного забезпечення, у межах якого пенсійні фонди виступають важливими фінансовими посередниками. У вересні 2022 року Європейська Комісія оновила Директиву «Solvency II» (2016) з метою стимулювання інвестиційної активності страхових і перестрахових компаній. Основні новації включають: удосконалення капітальних вимог, зменшення чутливості до ринкових коливань, посилення пропорційності регулювання, підвищення якості страхових послуг і координації нагляду .

У структурі активів НБФУ в ЄС домінують акції, інвестиційні паї, кредити, депозити, а також дебіторська заборгованість, при цьому спостерігається значна диференціація між державами-членами. Зобов'язання сектору також здебільшого формуються за рахунок інвестиційних паїв і кредитів, тоді як роль валюти та депозитів є маргінальною.

Серед НБФУ найпоширенішими та найважливішими за обсягами активів є інвестиційні фонди, страхові компанії та пенсійні фонди. Відтак, фінансова політика ЄС спрямована на вдосконалення законодавчого поля, яке забезпечує захист прав споживачів фінансових послуг, зміцнення вимог до капіталізації та платоспроможності установ, а також сприяє реалізації стратегічних інвестиційних пріоритетів ЄС відповідно до його економічної та інтеграційної політики.

Список використаних джерел:

1. Non-financial corporations - statistics on financial assets and liabilities. Eurostat, 2025. URL:https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Non-inancial_corporations_-_statistics_on_financial_assets_and_liabilities#Assets_and_liabilities

2. EU Non-bank Financial Intermediation Risk Monitor 2024. European Systemic Risk Board, 2024.URL:https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/reports/nbfi_monitor/esrb.nbfi202406~2e211b2f80.en.pdf

3. Pension Funds per country and type of scheme. European Central Bank, 2025. URL: https://www.ecb.europa.eu/stats/pdf/money/pf/ecb.pfd_overview_tables.en.pdf

УДК 338:331

Шибалко М. Д.,
здобувач вищої освіти спеціальності
076 «Підприємництво та торгівля»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Євчук Л.А.,
доктор економічних наук, професор,
т.в.о. завідувача кафедри економіки та підприємництва,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

СКОРОЧЕННЯ ПОПИТУ НАСЕЛЕННЯ НА ТОВАРИ І ПОСЛУГИ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

У сучасних умовах економічної нестабільності одним з найбільш уразливих сегментів ринку є товари тривалого користування (побутова техніка, меблі, електроніка). Їхнє продажі скорочуються через сукупність економічних, соціальних і технологічних факторів. Ця тенденція потребує комплексного аналізу, оскільки впливає не лише на бізнес, а й на зайнятість населення та економічний розвиток в цілому.

Ключові причини скорочення попиту:

Економічні фактори:

1. Інфляція та зростання цін на сировину призводять до подорожчання товарів.
2. Нестабільність валютного курсу робить імпортні товари менш доступними.
3. Скорочення реальних доходів населення змушує споживачів відкладати великі покупки.

Соціально-психологічні фактори:

1. Невизначеність майбутньої економічної ситуації підсилює обережність споживачів.
2. Зміна пріоритетів: частина населення переорієнтовується на вживані товари або оренду.

Технологічні зміни:

1. Прискорений цикл оновлення продуктів робить застарілі моделі менш привабливими.
2. Розвиток спільного використання товарів зменшує потребу у власності.

Інноваційні підходи до стимулювання попиту:

Фінансові механізми:

1. Впровадження довгострокових розстрочок зі зниженими відсотками .

2. Державні субсидії для соціально вразливих груп на покупку життєво необхідних товарів.

Технологічна адаптація бізнесу:

1. Використання AI-асистентів для аналізу потреб клієнтів та персоналізації пропозицій.

2. Розвиток віртуальних та доповнених реальностей (VR/AR) для «примірки» товарів онлайн.

Маркетингові стратегії:

1. Акцент на довговічності та екологічності товарів (наприклад, довічні гарантії, можливість апгрейду).

2. Створення програм лояльності з кешбеком або бонусами за відкладені покупки.

Скорочення попиту на товари тривалого користування – це багатофакторна проблема, яка вимагає як макроекономічних рішень (стабілізація валютного курсу, контроль інфляції), так і мікрорівневих ініціатив бізнесу. Найбільш перспективними є:

1. Комбінація державної підтримки (податкові пільги для виробників) та цифровізації (онлайн-кредитування).

2. Перехід від продажу товарів до послуг (наприклад, підписка на техніку з регулярним оновленням).

3. Спільні проєкти бізнесу та держави для навчання споживачів (наприклад, про енергозбереження).

УДК: 339.9:33:330:614.4

Яценко В. О., Таджеддінова С. С.
здобувачі вищої освіти спеціальності 073 «Менеджмент»,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Лункіна Т. І.
доктор економічних наук, доцент, в.о. професора кафедри менеджменту,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
м. Миколаїв, Україна

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія COVID-19 завдала серйозних наслідків економіці, які світ досі відчуває на собі. Звичайно ситуація зараз краща, ніж була на початку виникнення хвороби, але світова економіка все ще відновлюється від завданих вірусом потрясінь. Завдяки масовій

вакцинації рівень хворих зменшився, що мало позитивні наслідки, проте створення нових та ефективних вакцин залишається головним завданням. Пандемія продемонструвала важливість бути готовим до схожих викликів у майбутньому та необхідність чергових вкладень у медичні та цифрові технології.

Тему пандемії досліджувало чимало науковців, зокрема, це C. Sevgili, Laudani, P. Parodi A., A. Chiumento [1], A. Katole [3]. Хоч пандемія COVID-19 вже не становить масштабної світової загрози, однак вірус повністю не зник і мутує, що робить тему актуальною.

Минуло п'ять років з моменту початку спалаху хвороби, проте її вплив досі відчувається. Пандемія COVID – 19 та заходи, які були спрямовані на її запобігання призвели до підвищення державного боргу країн світу, завдали шкоди по ринках праці та вплинули на споживчу поведінку. Після того, як країни запозичили кошти для захисту добробуту та засобів для існування, світовий державний борг зріс на 12 в. п. з 2020 р., причому стрімкіше зростання спостерігається на ринках, що розвиваються [1]. Суверенні кредитні рейтинги, які показують здатність країни гасити свої борги, знизилися, так як економіка була закрита, а уряди взяли на себе величезні додаткові борги, щоб заповнити діри, що залишилися в державних фінансах [1]. Дані Fitch Ratings показують, що середній глобальний суверенний кредитний рейтинг залишається на чверть пункту нижчим, ніж на початку пандемії, що відображає фінансові виклики, які посилилися через хворобу та суворіші фінансові умови. Для менш заможних країн з ринками, що формуються, середній показник залишається приблизно на півступеня нижчим. Нижчі кредитні рейтинги зазвичай означають вищу вартість запозичень на міжнародних ринках капіталу [1]. Окрім того, хвороба призвела до підвищення рівня інфляції. У 2022 р. в більшості країнах світу інфляція досягла найвищого рівня через вплив витрат після локдауну, урядових стимулюючих пакетів та нестачі робочої сили й сировини.

Пандемія COVID-19 вплинула майже на всі сфери життя та змінила ринок праці. Відповідно до даних Світового банку, вірус призвів до безробіття мільйонів людей, при цьому найбільше це відчули на собі бідні домогосподарства й жінки. Водночас, значний вплив хвороби відчули й різні сектори економіки. Найбільше хто постраждав – це авіаційний сектор, який зафіксував збитки галузі в розмірі 175 млрд дол. США у 2020 р., згідно з даними Міжнародної асоціації авіакомпаній IATA [1]. Також, можна додати, що чималих потрясінь зазнав і туристичний сектор. Обмеження на міжнародному, регіональному та місцевому рівнях швидко вплинули на національну економіку, зокрема

на туризм. Унаслідок обмежень було скасовано конференції, спортивні заходи, фестивалі, концерти та інші зустрічі. А туризм – це один із способів, через який велика кількість грошей перетікає від однієї країни в іншу. Це є важливим джерелом доходу для багатьох європейських країнах [3].

Тепер слід розглянути й інший бік хвороби. Пандемія мала значний вплив на розвиток медицини та цифровізації. Залучення більшої кількості інвестицій у розробку вакцин допомогло захистити здоров'я людей і підвищити продуктивність праці. Кампанії з вакцинації врешті-решт призвели до зняття обмежень на подорожі, що дозволило людям повернутися на літаки. У 2025 р. IATA очікує, що чистий прибуток галузі складатиме 36,6 млдр дол. США, а кількість пасажирів досягне рекордних 5,2 мільярда [1]. Також варто зазначити, що завдяки масовій вакцинації хворих стало менше, внаслідок чого почали зменшувати обмеження, кількість зайнятих відновилася, але з помітним відхиленням у деякі сфери, наприклад, такі як логістика, у зв'язку із збільшенням сектору роздрібної торгівлі з доставкою. Поряд з тим, інвестиції у цифрові технології сприяли розвитку IT, дистанційної роботи, вдосконаленню електронних послуг, що дало змогу продовжити роботу під час карантину.

Перебуваючи вдома і маючи більше готівки на руках, люди також почали більше інвестувати: у грудні 2020 року на роздрібних інвесторів припало приблизно 27% від загального обсягу торгівлі акціями в США [1]. Одна з платформ, що стала популярною у період значного розвитку роздрібної торгівлі у 2021 році, – це Robinhood, яка стала платформою вибору для людей, що вкладають гроші в акції мемів [1].

У період локдаунів нові споживчі тенденції також розвинулися, у зв'язку з тим , що споживачі, які залишалися вдома, здебільшого мусили робити покупки онлайн. Це призвело до зростання онлайн-покупок з 2020 року, яке з того часу стабілізувалося. Аналітики стверджують, що в Європі збільшення онлайн-продажів супроводжується зростанням торгової площі, так як роздрібні торговці інвестують у фізичні магазини, щоб стимулювати як онлайн, так і офлайн-продажі [1].

Також слід розглянути, як розвивалася електронна комерція у період епідемії. Оскільки більша кількість людей залишалися вдома, як за власним бажанням, так і через урядові карантинні обмеження, то, звичайно, спостерігалося зменшення обсягів покупок у звичайних магазинах. Водночас, електронна комерція зросла на 34% протягом 2020 року, а в 2021 році перевищила рівні, які не очікувалися до 2025 року, і, за прогнозами, досягла 843 мільярдів доларів у США у 2021 році [5]. Попри постійні відмінності між країнами, криза, спричинена

ковідом, посилила динамізм у сфері електронної комерції в різних країнах та розширила її сферу, а також за рахунок появи нових фірм, сегментів клієнтів (наприклад, літніх людей) та продуктів (наприклад, продуктів харчування) [5]. Хвороба призвела до зміни поведінки та діяльності покупців, що безпосередньо мало вплив на індустрію електронної комерції, тож процвітання електронної комерції під час пандемічного локдауну значно зросло [5].

Варто також згадати про соціальні мережі, які відіграли значну роль у просуванні та збереженні бізнесу під час хвороби. У той час розвиток соціальних мереж забезпечував комунікацію та взаємодію з клієнтами. Завдяки їм компанії та організації мали багато переваг, в наслідок яким вони витримали нелегкий період. Звичайно, цих переваг дуже багато, проте ми розглянемо деякі з них, а саме – це швидке спілкування з клієнтами та вирішення їхніх проблем; збільшення аудиторії, через використання реклами; розуміння потреб споживачів та отримання зворотного зв'язку; запровадження рекламних акцій та пропозицій; створення креативного контенту, що дозволяло популяризувати продукцію та інше. Пандемія показала, як для бізнесу соціальні мережі важливі, бо вони мають чималі переваги, що в свою чергу поліпшують комунікацію, залученість клієнтів та видимість товару. Використання маркетингового та стратегічного підходу до соцмереж, компанії та організації подолали проблеми, які принесла хвороба та досягли успіху.

Узагальнюючи вищезазначене слід визначити, що пандемія COVID-19 призвела до нових викликів, які постали перед світовою економікою, наслідки яких ми досі відчуваємо , попри практичне відновлення. Економічна криза, підвищення інфляції, безробіття, державний борг, зниження суверенних кредитних рейтингів та інші проблеми, які з'явилися у країн, призвело до пошуку нових методів виходу з критичного положення. Проте незважаючи на всі труднощі, які були завданні COVID-19, варто зазначити, що у цей період стрімко почала розвиватися електронна комерція та соціальні мережі, зростали онлайн-продажі, люди починали більше інвестувати, розвивалися та вдосконалювалися медицина та цифрові науки.

Отже, детально дослідивши дану тему, можна, сказати, що пандемія принесла, як негативні, так і позитивні наслідки, які мали значний вплив на економіку, цифрові технології та медицину.

Список використаних джерел

1. Sevgili C., Laudani P., Parodi A., Chiumento A. COVID-19 shut us down five years ago. Here's how its economic impact continues. Reuters official website. 2025. URL : https://www.reuters.com/business/healthcare-

pharmaceuticals/five-years-economic-impact-covid-19-lingers-2025-03-08/ (Last accessed: 13.04.2025).

2. Economic and societal impacts of vaccines. Association of the British Pharmaceutical Industry (ABPI) official website. 2024. URL : https://www.abpi.org.uk/value-and-access/vaccines/economic-and-societal-impacts-of vaccines/#:~:text=The%20economic%20impact%20of%20vaccination%20is%20broad&text=Increasing%20investments%20in%20vaccination%20can,society%20and%20active%20for%20longer.&text=Vaccination%20helps%20to%20prevent%20productivity%20loss%20through%20illness%20and%20absence%20from%20work (Last accessed: 13.04.2025).

3. Katole A. Impact of COVID-19 pandemic on global economy. National Library of Medicine. 2023.URL:https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10771216/#:~:text=It%20has%20affected%20all%20sectors,to%20poverty%20in%20many%20countries(Last accessed: 13.04.2025).

4. Post-pandemic world economy still feeling COVID-19's sting. United Nations. UN News Global perspective Human stories official website. 2023. URL : https://news.un.org/en/story/2023/05/1136727 (Last accessed: 13.04.2025).

5. Economic impact of the COVID-19 pandemic. Wikipedia. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Economic_impact_of_the_COVID-19_pandemic (Last accessed: 07.05.2025).

6. Переваги соціальних мереж для бізнесу під час пандемії. ZOE Talent Solutions. 2024. URL : https://zoetalentsolutions.com/benefits-of-social-media-for-businesses-in-pandemic/# (Last accessed: 07.05.2025).

УДК 330.322:658.114

Борзов Сергій,
аспірант кафедри економіки підприємства,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв
Великий Ю. В.,
доктор економічних наук, професор кафедри облік і аудиту,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв

ПІДХОДИ ДО ОБҐРУНТУВАННЯ СУТНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Найважливішим пріоритетом соціально-економічного розвитку України на сучасному історичному етапі її розбудови як незалежної демократичної держави є підвищення рівня її інвестиційної

привабливості у світі, активізація темпів інвестиційної діяльності на ключових напрямах, зростання обсягів залучення зовнішніх інвестиційних ресурсів та пошук стабільних внутрішніх джерел інвестицій.

Інвестиції є визначальною детермінантою інноваційного, соціально-економічного, інфраструктурного, екологічного, інформаційного розвитку сучасного суспільства, є ключовим чинником і важелем економічного зростання в країні, тому дослідження процесів та специфіки інвестування в реальні, фінансові, інноваційні, інтелектуальні та інші об'єкти, методологічні засади управління інвестиційною діяльністю, зокрема, в торговельній сфері, залишаються актуальними і дискусійними серед науковців і практиків.

Євроінтеграційні та інноваційні процеси, структурні зрушення на мікро- та макрорівнях, що відбуваються в соціально-економічному розвитку України, вимагають дослідження та систематизації теоретичних та методологічних підходів до визначення сутності понять «інвестиції», «інвестиційна діяльність»,

«інвестиційний процес», уточнення основних характеристик інвестицій як економічної категорії, обґрунтування взаємозв'язку економічних властивостей та функцій інвестицій, виявлення специфіки здійснення інвестиційної діяльності підприємствами торгівлі тощо.

Критичний аналіз наукових джерел та інформаційних ресурсів дає підстави зробити висновок, що трактування економічної сутності інвестицій та інвестиційної діяльності свідчить про різноманітність наукових підходів до розкриття змістовних характеристик даних категорій, дискусійність та незавершеність досліджень з даного наукового напрямку.

Основні наукові підходи до трактування економічної сутності інвестицій, включають в себе широке коло поглядів дослідників та свідчать про варіативний характер дефініції «інвестицій» у наукових джерелах: «майнові та інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти економічної діяльності», «система економічних відносин перетворення інвестиційних ресурсів в дохідні реальні, фінансові та людські активи», «довгострокове вкладення капіталу з метою максимізації прибутку», «видатки на створення, розширення, оновлення основного та оборотного капіталу» тощо. Загальновідомо, що термін «інвестиція» походить від латинського «invest», що означає «вкладати» з метою отримання доходу в майбутньому.

В Закон України «Про інвестиційну діяльність», який було прийнято 18.09.1991 р. протягом наступних років (поточна редакція від 20.10.2019 р.) законодавцями було внесено значну кількість змін та

доповнень, пов’язаних з трактуванням інвестицій, інвестиційної діяльності, об’єктами та суб’єктами інвестиційної діяльності, їх правами та обов’язками, відносинами, джерелами фінансування, цілями та формами державного регулювання, надано більш широку класифікацію інвестицій та об’єктів інвестиційних вкладень тощо.

Сучасна економіко-правова інтерпретація «інвестицій» в Законі України має на увазі під ними «всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (доход) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. Такими цінностями можуть бути: кошти, цільові банківські вклади, паї, акції та інші цінні папери (крім векселів); рухоме та нерухоме майно (будинки, споруди, устаткування та інші матеріальні цінності); майнові права інтелектуальної власності; сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та досвіду, необхідних для організації виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»); права користування землею, водою, ресурсами, будинками, спорудами, обладнанням, а також інші майнові права» [1].

Однак, в даній дефініції на наш погляд, не зовсім чітко розкривається фінансовий механізм акумуляції інвестиційних ресурсів з диверсифікованих власних та позикових джерел, не простежується процес їхньої трансформації в інвестиційний капітал, що потім спрямовується в інвестиційні об’єкти (активи) у вигляді витрат (вкладень) з метою отримання інвестиційної віддачі (ефекту) у різних формах відповідно до стратегічної мети інвестора.

В Енциклопедії сучасної України простежується соціально-економічний підхід до визначення інвестицій як економічної категорії, що відображає систему економічних відносин, спрямованих на перетворення інвестиційних ресурсів суб’єктів господарювання у нові доходні активи (фінансові, реальні та людські) [6, с. 177].

Великий юридичний словник трактує інвестиції як грошові кошти, цільові банківські вклади, паї, акції, інші цінні папери, технології, машини, устаткування, ліцензії, в тому числі й на товарні знаки, кредити, будь-яке інше майно чи майнові права, інтелектуальні цінності, що вкладаються в об'єкти підприємництва чи інших видів діяльності з метою отримання прибутку (доходу) та досягнення позитивного соціального ефекту [2].

Зарубіжні економісти, зокрема, У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бейли розглядають інвестиції та процес інвестування з позиції вкладення капіталу з метою його очікуваного майбутнього приросту: «розлучення

з грішми сьогодні з тим, щоб отримати їх більшу суму в майбутньому» [2]. Дж. М. Розенберг характеризує інвестиції як «використання коштів для отримання ще більших коштів, для отримання доходу або для досягнення приросту капіталу, або для того й іншого» [7]. Л.Дж. Гитман, М.Д. Джонк відзначають, що «інвестиція – це спосіб розміщення капіталу, який має забезпечити збереження або зростання суми капіталу» [4, с.176].

Вітчизняні дослідники розвивають теорію капіталізації інвестицій та додають в якості основних цілей інвестування отримання економічних, соціальних, екологічних та інших диверсифікованих ефектів, а також запланованих фінансових результатів від здійснення реальних та фінансових вкладень капіталу.

Так, на думку І.О. Бланка «інвестиції – це вкладення капіталу з метою отримання наступного його збільшення, види майнових та інтелектуальних цінностей, вкладених в об'єкти економічної діяльності з метою отримання прибутку або соціального ефекту» [1]. В. С. Бондар вважає, що «вкладення капіталу та інтелектуальних цінностей в об'єкти підприємницької діяльності здійснюються з метою забезпечення максимальної результативності в майбутньому, відтворення на розширеній основі або забезпечення виконання інших соціально-економічних цілей» [2].

Ю. М. Правик визначає інвестиції як «вкладення різних ресурсів з метою отримання економічного ефекту або іншого запланованого результату (соціального, економічного, політичного та ін.)» [6, с. 174]. Т.В. Дорошенко розглядає інвестиції як всі види грошових, майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в реальні та фінансові активи з метою отримання прибутку (доходу), які потрібно відрізняти від інших напрямів вкладень власних та залучених коштів [7].

Низка авторів підкреслюють довгостроковий, стратегічний характер капіталовкладень та спрямованість інвестицій на соціально-економічний розвиток і підвищення суспільного добробуту в країні. Так, В.І. Любімов відзначає, що «вигідне для інвестора довгострокове вкладання фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів здійснюється з метою одержання економічного прибутку та підвищення суспільного добробуту в країні [7]. А.А. Пересада акцентує увагу на «довгострокових вкладеннях капіталу в різні галузі та сфери економіки, інфраструктуру, соціальні програми, охорону довкілля з метою розвитку виробництва, соціальної сфери, підприємництва, отримання прибутку» [5, с. 137]. С.В. Мочерний визначає інвестиції як

«довготермінові вкладення капіталу в різні сфери та галузі народного господарства всередині країни та за її межами з метою

зростання та привласнення прибутку [6, с. 175]. А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Г.О. Партин характеризують інвестиції як «грошові, майнові, інтелектуальні цінності, що їх вкладають в об'єкти підприємницької та інші види діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту; капітальні вкладення в розвиток виробництва чи невиробничу сферу економіки» [8].

Деякі автори пропонують розрізняти фінансовий та економічний підходи до визначення інвестицій. Так, В.Я. Шевчук, П.С. Рогожин вважають, що за «фінансовим визначенням, інвестиції – це всі види активів (коштів), що вкладаються в господарчу діяльність із метою отримання доходу; за економічним визначенням, інвестиції – це видатки на створення, розширення, реконструкцію та технічне переозброєння основного капіталу, а також на пов'язані з цим зміни оборотного капіталу, оскільки зміни у товарно- матеріальних запасах здебільшого залежать від руху видатків на основний капітал» [2].

Цікавою є точка зору Н.О. Татаренко, А.М. Поручника, які відносять до інвестицій «всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності для отримання прибутку або досягнення певних соціальних ефектів. У першому випадку інвестиції розглядаються як засіб збільшення капіталу, у другому – як засіб надання соціальних послуг, які у кінцевому рахунку сприятимуть соціально- економічному розвитку суспільства [8]. Л.І. Катан, К.С. Хорішко розглядають інвестиції як «грошові (еквіваленти) кошти (капітал), які потенційний інвестор (власник фінансових засобів) планує вкласти в реальний проект, з метою покращення розвитку будь-якої сфери діяльності даного проекту, отримання прибутку (доходу) або задля досягнення соціального ефекту» [1].

Заслуговують на увагу визначення інвестицій з позиції очікувань учасників інвестиційної діяльності у зовнішньому та внутрішньому середовищах. На думку О.М. Ястремської та Н.Л. Яблонської-Агу, «інвестиції – це майнові, фінансові, інтелектуальні цінності, використання яких спрямоване на функціонування і розвиток суб'єктів господарювання, що супроводжується досягненням очікуваного ефекту за певний період часу у внутрішньому середовищі та/або зовнішньому оточенні, що відповідає об'єктивним умовам й суб'єктивним очікуванням учасників інвестиційної діяльності [3, с. 287].

Таким чином, аналіз інформаційних джерел показав, що переважна більшість науковців-економістів розуміють під «інвестиціями» саме: «вкладення капіталу», «розміщення капіталу», «вкладення фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів», «видатки на

створення, розширення, оновлення основного та зміну оборотного капіталу», але бачать при цьому різний цільовий напрямок, кінцеву мету інвестування: «використання коштів для отримання ще більших коштів», «отримання доходу, прибутку», «соціального, екологічного та інших ефектів», «забезпечення максимальної результативності», «привласнення прибутку», «зростання капіталізації та ринкової вартості підприємства», «збільшення в майбутньому добробуту інвесторів в результаті тимчасової відмови від споживання наявних ресурсів» та інші стратегічні й тактичні цілі [11].

Список використаних джерел:

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України № 1560-12; редакція від 18 грудня 2017 року. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1560-12.
2. Удалих О. Управління інвестиційною діяльністю промислового підприємства: навч. посіб. Київ: Центр навчаль- ної літератури, 2006. URL: http://readbookz.net/pbooks/book-28/ua.
3. Єпіфанова І. Підвищення якості інвестиційної діяльності машинобудівних підприємств Вінниччини. Економіч- ний простір. 2009. № 23/2. С. 287–288.
4. Новикова І. Вартісно-орієнтоване управління інвестиційною діяльністю підприємства: дис. …канд. екон. наук: спец. 08.00.04; Сумський державний університет. Суми, 2013. 219 с.
5. Бушовська Л. Управління інвестиційною діяльністю машинобудівних підприємств: дис. … канд. екон. наук: спец. 08.00.04; Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2016. 213 с.
6. Поліщук Н., Мусієнко О. Системний підхід як основа управління інвестиційною діяльністю сільськогосподарських підприємств. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. № 3 (69). С. 175–182.
7. Черваньов Д. Менеджмент інвестиційної діяльності: навч. посіб. Київ: Знання-Прес, 2003. 622 с. (КНУ ім. Т. Шев- ченка 170 років).
8. Пічугіна Т., Забродська Л. Інвестиційна діяльність підприємства: сутність та зміст управління. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2013. Вип. 2 (1). С. 146–154. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ esprstp_2013_2%281%29_23.
9. Куцик П., Грега Г. Організаційно-економічний механізм управління ефективністю торговельного підприємства. Торгівля, комерція, підприємництво: збірник наукових праць / ред. кол.: В. Апопій, П. Куцик, В. Шевчук та ін. Вип. 17. Львів: Львівська комерційна академія, 2014. С. 96–102.
10. Белей О., Белей С. Система процесного управління комерційною

діяльністю торговельних підприємств. Моло- дий вчений. 2015. № 2.
11. Гриньова В., Коюда В., Лепейко Т., Коюда О. Інвестування: підручник. Київ: Знання, 2008. 458 с. URL: https://textbook.com.ua/investuvannya/1473447206/s-3?page=3.
12. Шкіренко В. Вплив особливостей інвестиційної діяльності на її контроль. Technology audit and production reserves. 2015. № 1/6 (21). С. 61–66.
13. Замятіна Н. Теоретико-методичні засади управління інвестиційною діяльністю підприємства. Фінансовий простір. 2013. № 3. С. 138–142. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2013_3_20.

UDC 658.8

Somriakov B. O.,
a student of the Faculty of Computer Sciences
at Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine
K. Chernenok,
PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department Finance and Credit
at Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

CUSTOMER LIFETIME VALUE (LTV): KEY METRICS AND CALCULATION METHODS

The simplest form of LTV calculates the total revenue expected from a customer by multiplying the average amount they spend per purchase by the number of purchases they typically make [1]. This model is commonly used in non-subscription businesses where purchases happen occasionally and are not tied to a regular billing cycle [2]. It assumes all customers behave similarly and makes no adjustment for cost or retention (1).

$$\text{LTV} = \text{Average Purchase Value} \times \text{Number of Purchases} \quad (1)$$

For example, if a typical customer spends $30 each time and buys 5 times, their LTV would be $150.

A more complete version for non-subscription businesses typically includes the average customer lifespan, because purchases happen over time (2).

$$\text{LTV} = \text{Average Purchase Value} \times \text{Purchase Frequency} \times \text{Customer Lifespan} \quad (2)$$

If a customer spends $25 per purchase, buys 4 times a year, and stays for 5 years, their LTV is $25 × 4 × 5 = $500.

For subscription-based businesses, it's more accurate to use the average revenue per user (ARPU) and how long a customer typically stays subscribed. This approach captures the recurring nature of revenue and smooths out differences across customers. It is ideal when revenue is measured on a regular (e.g., monthly) basis (3).

$$\text{LTV} = \text{ARPU} \times \text{Customer Lifetime} \quad (3)$$

So, if a user pays $20/month and stays for 10 months, the LTV is $200.

To refine the previous model, we include the gross margin to ensure the LTV reflects profit, not just revenue [3]. Gross margin accounts for the cost of delivering the product or service. This is crucial for understanding the true financial value of a customer, especially in businesses with variable costs (4).

$$\text{LTV} = (\text{ARPU} \times \text{Customer Lifetime}) \times \text{Gross Margin} \quad (4)$$

If ARPU is $50/month, the customer stays for 6 months, and the gross margin is 60%, then LTV = (50 * 6) * 0.6 = 300 * 0.6 = $180.

When customer retention is measured through churn rate (the % of customers lost per period), we can invert it to estimate customer lifetime. This lets us simplify the formula and plug churn directly into the equation. It's widely used in SaaS and digital services where churn is more trackable than average lifetime (5).

$$\text{LTV} = \frac{\text{ARPU} \times \text{Gross Margin}}{\text{Churn Rate}} \quad (5)$$

For instance, if ARPU = $40/month, gross margin = 75%, and churn rate = 5% per month (0.05), then LTV = (40 * 0.75)/0.05 = 30/0.05 = $600.

Using formulas to calculate LTV gives a quick, average estimate based on assumptions that all customers behave similarly, which is useful for broad insights but lacks precision. Machine learning, on the other hand, can predict LTV at the individual level by learning patterns from customer behavior such as purchase history, frequency, and demographics. To train such a model, you first calculate historical LTVs (e.g., total revenue over a past period) as the target variable, then use features from earlier customer behavior to predict future value — enabling more accurate, personalized insights that adapt to real-world complexity.

Results of Linear Regression (6) Model for LTV Prediction is demonstrated in figure 1. Blue Dots: Represent the Actual LTV values from

the test dataset. Green "X" Markers: Represent the Predicted LTV values generated by the Linear Regression model.

$$Predicted_Y = \beta_0 + \beta_1 \times X_1 + \beta_2 \times X_2 + \ldots + \beta_n \times X_n \qquad (6)$$

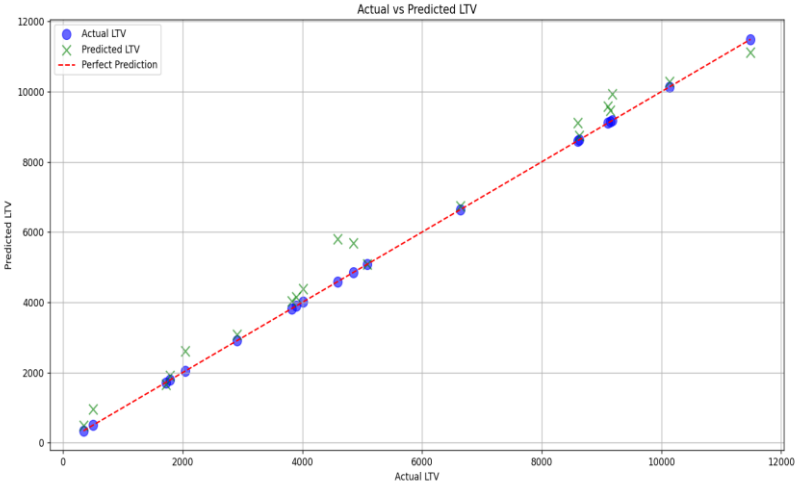

Fig 1. – Results of Linear Regression Model for LTV Prediction

Customer Lifetime Value (LTV) is a critical metric for understanding the long-term value of each customer. It directly informs marketing decisions—for example, if acquiring a customer costs $100 but their projected LTV is $1,000, that's a clear sign of a worthwhile investment. LTV also supports customer segmentation by identifying high-value individuals who may deserve premium services or targeted offers. Businesses use it to predict profitability, helping them plan for sustainable growth and smarter budgeting. Additionally, a strong LTV encourages companies to focus on retention, as keeping valuable customers is often more cost-effective than acquiring new ones.

Several key factors influence LTV predictions. These include demographic features like the customer's age, as well as behavioral data such as the number of purchases and total amount spent. Temporal patterns, like how frequently and recently someone has made a transaction, also play a role. Other important elements include customer satisfaction, loyalty, and the churn rate—how likely they are to stop doing business with the company. Together, these variables form the basis for machine learning models that estimate how much revenue a customer will generate over time.

As mentioned earlier, LTV also supports customer segmentation, allowing businesses to group customers based on their expected value over time.

For example, a subscription-based streaming service might calculate LTV scores for each customer and segment them into three groups:

1. **High-LTV customers**, who spend consistently, maintain long-term subscriptions, and often upgrade to premium plans. The service offers them exclusive content, early access to new releases, and personalized recommendations to maintain their loyalty.
2. **Mid-LTV customers**, who subscribe intermittently or may cancel after a few months. The company targets them with special offers, promotions, or discounts to increase engagement and retention.
3. **Low-LTV customers**, who typically only use free trials or cancel after short periods. The service focuses on minimizing marketing costs by automating communication and offering basic offers to encourage conversion or upgrades.

By segmenting customers this way, businesses can invest more strategically, increasing customer satisfaction and maximizing overall profitability. The following Python code demonstrates how to segment customers based on their Lifetime Value (LTV).

```
import pandas as pd
def segment_customer(row):
    ltv_bins = [0, 4000, 7000, float('inf')]
    ltv_labels = ['Low LTV', 'Medium LTV', 'High LTV']

    return pd.cut([row['LTV']], bins=ltv_bins, labels=ltv_labels,
right=False)[0]
```

Fig.2 – illustrates the distribution of customers across different LTV segments, clearly displaying the segmented values.

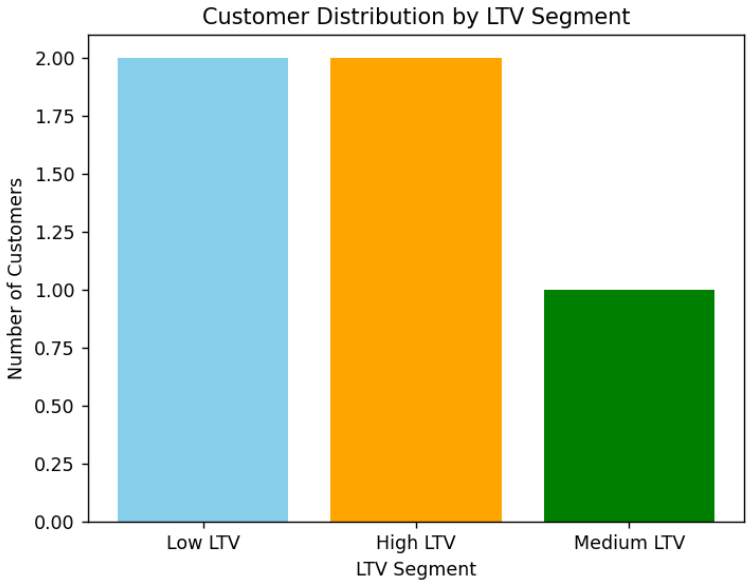

Fig 3. – Segmented LTVs of Customers

LTV (Customer Lifetime Value) is a critical metric for businesses as it helps assess the long-term value a customer brings. By understanding LTV, companies can make informed decisions about customer acquisition, retention, and marketing strategies. There are different methods of calculating LTV, each offering unique insights based on varying assumptions and data. Accurate LTV calculations are essential for optimizing customer relationships and maximizing profitability.

REFERENCES

1. Kumar, V., & Shah, D. (2004). Building and sustaining profitable customer loyalty for the 21st century. Journal of Retailing, 80(4), 317-330.

2. Gupta, S., & Zeithaml, V. A. (2006). Customer metrics and their impact on financial performance. Marketing Science, 25(5), 4-17.

3. Fader, P. S., & Hardie, B. G. S. (2009). Customer base analysis in a discrete-time noncontractual setting. Marketing Science, 28(2), 145-163.

УДК 005.35:005.57:005.21

Шеремета А. В.
викладач кафедри менеджменту
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

У ході дослідження було встановлено, що корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) дедалі активніше розглядається не як факультативна активність, а як стратегічна управлінська система. За сучасних умов нестабільності, ескалації глобальних ризиків, зміни запитів споживачів і жорсткої конкуренції, саме КСВ формує основи довіри до бізнесу, забезпечує стійкість його функціонування та сприяє розширенню нематеріального капіталу.

На основі аналізу наукової літератури та корпоративних практик було розроблено авторську інтерпретацію КСВ як комплексної управлінської концепції. Вона інтегрує соціальні, екологічні та економічні аспекти в стратегію компанії, передбачає активну взаємодію зі всіма категоріями стейкхолдерів та ґрунтується на принципах прозорості, підзвітності й етичного ведення бізнесу. Ця концепція не лише орієнтована на короткостроковий прибуток, а й забезпечує створення довгострокової соціальної цінності.

Особливу увагу в дослідженні було зосереджено на впливі КСВ на ключові параметри ефективності управління підприємством. Проведено аналіз показників, таких як рівень залученості персоналу, зниження плинності кадрів, зростання індексу довіри до бренду, динаміка інвестиційної привабливості, частка екологічно орієнтованих проектів у портфелі компаній. Встановлено, що на підприємствах із впровадженими КСВ-практиками спостерігається зростання організаційної адаптивності, зменшення операційних ризиків та підвищення стійкості.

Досвід міжнародних компаній, таких як Unilever, Patagonia, IKEA та Danone, свідчить про високу ефективність стратегічної КСВ. У цих компаніях соціальна відповідальність є не зовнішнім PR-інструментом, а центральним елементом корпоративної філософії. У результаті спостерігається не лише зростання клієнтської лояльності, а й покращення фінансових результатів, а також зміцнення стосунків із

місцевими громадами. Ці приклади підтверджують важливість повної інтеграції принципів КСВ у стратегічне управління.

Вивчаючи український контекст, можна звернути увагу на низку бар'єрів, що гальмують повноцінне впровадження КСВ у стратегічне управління. Серед них – обмежений рівень правової регламентації, низька обізнаність керівників малого та середнього бізнесу про переваги КСВ, а також відсутність стандартів звітності. Однак є й позитивні тенденції: зростає кількість підприємств, які добровільно впроваджують нефінансову звітність, беруть участь у програмах ООН та ЄС, формують внутрішні етичні кодекси та прозорі механізми оцінювання соціального впливу.

На основі проведеного дослідження було запропоновано низку практичних кроків для підприємств, які прагнуть реалізовувати принципи КСВ ефективно та системно. По-перше, це розробка чіткої політики соціальної відповідальності з включенням її в місію та бачення компанії. По-друге, впровадження системи моніторингу та оцінювання КСВ-діяльності на основі як кількісних, так і якісних показників. По-третє, регулярна нефінансова звітність відповідно до стандартів GRI або SASB, яка сприятиме прозорості та зміцненню репутації.

У результаті аналізу статистичних звітів українських підприємств, які практикують КСВ, було помічено позитивну динаміку в таких аспектах, як покращення умов праці, зростання рівня гендерної рівності в управлінських структурах, зменшення впливу на довкілля завдяки модернізації виробництва. Зокрема, у сфері енергетики спостерігається активна реалізація проєктів із використання відновлюваних джерел енергії, а в банківському секторі – фінансування програм із фінансової інклюзії та підтримки вразливих верств населення.

Під час дослідження було також встановлено, що КСВ справляє мультиплікативний ефект на бізнес-процеси: вона позитивно впливає не лише на зовнішній імідж компанії, а й на внутрішню ефективність – покращує комунікацію між відділами, сприяє впровадженню етичних стандартів, формує нову організаційну ідентичність. Більше того, за умов нестабільного макроекономічного середовища, саме соціальна довіра, яку створює КСВ, дозволяє компаніям зберігати стійкість і адаптивність.

У підсумку можна стверджувати, що корпоративна соціальна відповідальність в умовах сучасної економіки є не лише етичним стандартом, а повноцінним інструментом стратегічного управління, що забезпечує синергію між бізнес-цілями та суспільними інтересами. Важливо, що КСВ не є універсальною моделлю – її ефективність залежить від галузевих особливостей, культурного середовища,

масштабів компанії та наявності довгострокового бачення. Тому наступним етапом мого дослідження стане розробка галузевих шаблонів інтеграції КСВ у систему управління підприємствами різного типу.

Додатково було проаналізовано досвід інтеграції КСВ у стратегічне планування на прикладі окремих українських компаній. Наприклад, компанія «Нова Пошта» реалізує комплексну соціальну політику, спрямовану на екологічну безпеку, енергоефективність та розвиток людського капіталу. Компанія «Київстар» щорічно публікує нефінансові звіти, де окремо відображено програми цифрової інклюзії, освіти та гендерної рівності. Аналіз цих кейсів дозволяє зробити висновок, що стратегічно вмотивована КСВ має реальний вплив на довгострокову ефективність управління.

Одним із ключових викликів для українського бізнесу залишається недостатня нормативно-правова база щодо КСВ. Незважаючи на наявність окремих законодавчих ініціатив і рекомендацій, таких як Національна стратегія сталого розвитку України або окремі методичні вказівки Мінекономіки, відсутній єдиний нормативний документ, який би регулював КСВ на всіх рівнях. Це створює певну фрагментарність у підходах і призводить до того, що лише великі компанії із західним капіталом або досвідом впроваджують КСВ як невід'ємну складову менеджменту.

На мою думку, КСВ в Україні має потенціал стати каталізатором трансформаційних змін у моделі корпоративного управління. За умов впровадження обов'язкової нефінансової звітності, розвитку механізмів державно-приватного партнерства та підвищення вимог інвесторів до прозорості, КСВ перетвориться з інструменту репутаційного позиціонування на елемент стратегічної ідентичності компанії. Це означає, що корпоративна відповідальність повинна бути не просто підрозділом або напрямом, а вбудованою в кожен бізнес-процес.

У ході дослідження також було виявлено важливу тенденцію до розвитку міжсекторального партнерства в рамках КСВ. Взаємодія бізнесу з громадським сектором, університетами та міжнародними організаціями створює синергетичний ефект, що посилює довіру до компаній та забезпечує комплексний підхід до розв'язання соціальних проблем. Такий підхід дозволяє не лише залучати додаткові ресурси, але й формувати нові інституційні практики. На мою думку, саме мультисекторальна співпраця стане основою майбутнього етапу еволюції корпоративної соціальної відповідальності в Україні.

Висновки. Результати дослідження підтверджують, що КСВ є не лише соціально значущою, а й економічно вигідною стратегією для

сучасних підприємств. У майбутньому планується зосередитися на розробці галузевих рекомендацій для малого та середнього бізнесу, які дозволять адаптувати принципи КСВ відповідно до специфіки локального ринку, ресурсного потенціалу та очікувань стейкхолдерів. Крім того, важливим напрямом подальших наукових пошуків стане побудова універсальних індикаторів оцінювання ефективності КСВ, що дозволить стандартизувати підходи до її реалізації в Україні та за її межами.

УДК: 339.72.053

Фертікова Т. М.,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри економіки та підприємництва
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПЛАТІЖНИЙ БАЛАНС ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ ЗІ СВІТОМ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Повномасштабна агресія росії проти України суттєво змінила характер і масштаби зовнішньоекономічної діяльності нашої країни. Війна вплинула на обсяги виробництва товарів і послуг і, відповідно, на потреби в імпорті та можливості експорту, погіршила можливості транспортування товарів за кордон, сприяла еміграції значної частини населення та погіршенню інвестиційного клімату.

Метою даного дослідження є виявлення впливу війни на ключові показники платіжного балансу України, оцінка значення та динаміки джерел валютних надходжень та напрямків валютних виплат за 2021 – 2024 роки.

В довоєнний період часу вивченню стану платіжного балансу було присвячено чимало публікацій. В період війни можна відмітити роботи Грубляк О., яка проаналізувала вплив перших місяців повномасштабної агресії на стан платіжного балансу України [1], Безрукової Н. та Свічкарь В., які досліджували взаємозв'язок між платіжним балансом та міжнародною трудовою міграцією [2]. На жаль, війна триває, тож актуальним є виявлення тенденцій зміни ключових статей платіжного балансу за період 2021 – 2024 рр. та оцінка адаптації різних напрямків

зовнішньоекономічної діяльності України до ускладнених умов військового часу.

Баланс товарів і послуг має найбільший вплив на стан рахунку поточних операцій та стан платіжного балансу України загалом (див. табл. 1).

Таблиця 1

Рахунок поточних операцій: стан та динаміка в 2021 – 2024 рр.

Роки **Статті рахунку поточних операцій**	**2021**	**2022**	**2022/23 (у %)**	**2023**	**2023/22 (у %)**	**2024**	**2024/23 (у %)**	**2024/21 (у %)**
Експорт товарів	63113	40899	64,8	34678	84,8	38888	112,1	61,6
Імпорт товарів	69755	55551	79,6	63813	114,9	69291	108,6	99,3
Експорт послуг	18391	16618	90,4	16602	99,9	17226	103,8	93,7
Імпорт послуг	14420	27703	192,1	25346	91,5	22734	89,7	157,7
Оплата праці								
надходження	13,591	12,842	94,5	11,126	86,6	7,769	69,8	57,2
виплати	23	16	69,6	18	112,5	18	100,0	78,3
Доходи від інвестицій								
надходження	405	307	75,8	971	316,3	1,134	116,8	280,0
виплати	19,806	4,648	23,5	7,228	155,5	8,834	122.2	44,6
Вторинні доходи								
надходження	6827	28284	414,3	24362	86,1	22807	93,6	334,1
виплати	2205	3056	138,6	1117	36,6	975	87,3	44,2

Джерело: сформовано автором на основі: [3]

Експорт товарів критично зменшився в 2022 році, продовжив скорочуватися у 2023 і дещо відновився у 2024, але його обсяг в 2024 р. становив всього 61,6% в порівнянні з довоєнним роком. Аналогічна динаміка спостерігається і щодо експорту послуг, хоча його падіння на

початку війни було не настільки суттєвим, і обсяг в 2024 р. склав майже 94% в порівнянні з 2021 р.. Імпорт товарів відновився набагато швидше, зниження обсягу імпорту в 2022 р. було компенсовано зростанням в двох наступних роках, і в результаті в 2024 р. обсяг імпорту практично дорівнював його значенню в 2021 р.. Імпорт послуг, на відміну від інших статей торгового балансу, зріс в перший рік війни, і, не дивлячись на деяке зниження в подальшому, його обсяг в 2024 р. становив 157,7% в порівнянні з 2022 р.. В результаті за час повномасштабного вторгнення зросло від'ємне значення балансу товарів (з -6,6 млрд дол. до - 30,4 млрд дол.), а значення балансу послуг, яке в 2021 р. було додатнім і становило майже 4 млрд дол., під час війни стало від'ємним і станом на 2024 р. становило -5,6 млрд дол..

Валютні надходження від оплати праці зменшувалися щороку з початку війни і в 2024 р. їх обсяг становив всього 57% в порівнянні з 2021 р.. Виплати, пов'язані з оплатою праці, традиційно є меншими в порівнянні з надходженнями, але їх скорочення за досліджуваний період було не настільки значним, як надходжень, тож їх величина станом на 2024 р. склала 78,3% від величини довоєнного року.

Доходи від інвестицій та вторинні доходи є статтями рахунку поточних операцій, надходження за якими в середньому зросли за роки війни і станом на 2024 р. в порівнянні з 2021 склали 280% та 334,1% відповідно. Надходження у вигляді вторинних доходів (переважно за рахунок надходжень у секторі загального державного управління) безпрецедентно виросли в 2022 р. (на 314,3%) та зменшувалися протягом 2023 та 2024 років. Виплати доходів від інвестицій мають таку ж динаміку, як і надходження (падіння в 2022 р. і наступне зростання), але станом на 2024 р. їх величина скоротилася на 55,4% в порівнянні з 2021р.. Виплати вторинних доходів мають динаміку, аналогічну до зміни надходжень за вторинними доходами, а їх величина в 2024 р. знизилась на 55,8% в порівнянні з довоєнною.

В підсумку значення балансу оплати праці залишалось додатнім протягом років війни, але щороку зменшувалося, баланс доходів від інвестицій має від'ємне значення, яке скоротилось в 2022 р. в порівнянні з попереднім, але зростало в 2023-24 рр., а величина балансу вторинних доходів є додатною, хоча після більш ніж п'ятикратного зростання в 2022 р. поступово скорочується (див. рис. 1).

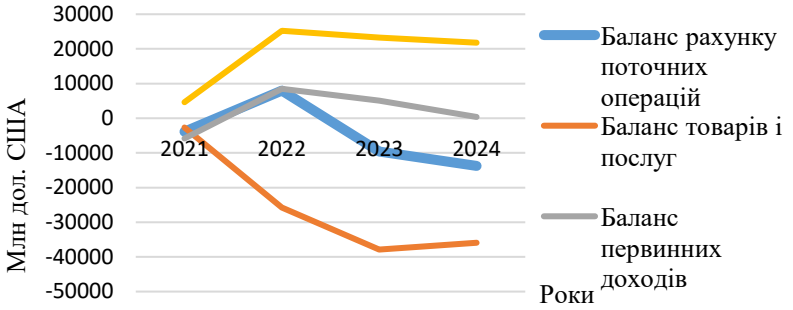

Рис. 1. Баланс рахунку поточних операцій та його складових

Значення сальдо фінансового рахунку є нестабільним протягом війни [3]. Переважно воно залежить від сальдо інших інвестицій, яке було додатнім в 2022 р. та від'ємним в 2023 та 2024 рр.. Сальдо прямих інвестицій є від'ємним протягом останніх чотирьох років, хоча найбільше його значення спостерігалося в 2022 р.. Сальдо портфельних інвестицій у довоєнний рік мало від'ємне значення, а протягом останніх трьох років було додатнім і щороку зростало. Загалом за час війни валютні надходження за операціями, що відображаються у фінансовому рахунку, перевищили валютні виплати лише в 2022 р. завдяки зростанню надходжень за всіма видами інвестицій, тоді як в 2023 р. стан фінансового рахунку був найгіршим за останні чотири роки (див. рис. 2.).

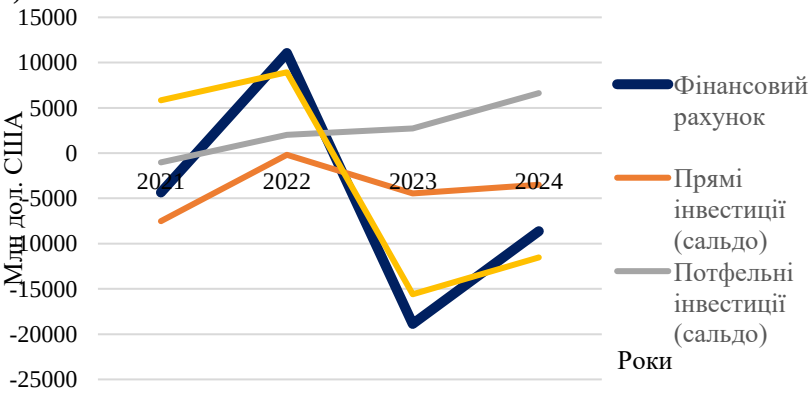

Рис. 2. Сальдо фінансового рахунку та ключових його складових

За результатами дослідження можна зробити такі висновки:

- за рахунком поточних операцій та фінансовим рахунком валютні виплати протягом років війни є більшими за валютні надходження, що створює загрозу подальшого знецінення національної валюти;
- стан торгового балансу погіршився внаслідок більш швидкого зростання імпорту в 2023-24 рр. в порівнянні з експортом;
- значення сальдо балансу первинних та вторинних доходів різко зросли в 2022 р. в порівнянні в 2021, але протягом двох останніх років зменшуються, хоча і залишаються додатніми;
- за фінансовим рахунком перевищення валютних надходжень над виплатами за період війни мало місце лише в 2022 р, тоді як в 2023-24 рр. надходження за прямими інвестиціями, іншими інвестиціями суттєво скоротилися в порівнянні з виплатами;
- внаслідок ускладнення умов здійснення міжнародної торгівлі, співпраці з іноземними інвесторами зросло значення міжнародної допомоги та позик, які створюють вагому частину надходжень валюти, і зменшення надходжень за даними статтями протягом досліджуваного періоду призвело до погіршення стану платіжного балансу;
- в 2024 р. Україні вдалося збільшити експорт та додатне сальдо за портфельними інвестиціями, що свідчить про наявність можливостей адаптації української економіки до складних умов війни.

Список використаних джерел:

1. Грубляк О. М. Основні вектори змін платіжного балансу України. *Economic synergy*. 2023. Iss. 1. С. 186-196. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econsyn_2023_1_16

2. Безрукова Н. В. Міжнародна трудова міграція та платіжний баланс: оцінка впливу в контексті взаємовідносин Україна-ЄС. *Ефективна економіка*. 2024. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_10_36

3. Офіційний сайт НБУ (2025). Статистика зовнішнього сектору України. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external

СЕКЦІЯ
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

УДК 004.8:327

Кухар В. Р.,
студентка 1 курсу,
спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»,
Науковий керівник: Калуга В. Ф.,
д-р філос. наук, проф.,
Національний університет біоресурсів і природокористування,
м. Київ, Україна

НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ФАКТОРИ ЗМІН У МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

У XXI столітті світ переживає очевидні суттєві трансформації, зумовлені, окрім іншого, стрімким розвитком нових технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ). Ці зміни не лише впливають на внутрішні процеси в межах країн, але й суттєво трансформують структуру та динаміку міжнародних відносин. Нейронна мережа стає ключовим фактором у визначенні глобального балансу сил, чинить суттєвий вплив на дипломатичні практики, безпекові стратегії та економічні взаємодії між країнами. З огляду на це, аналіз впливу новітніх технологій і ШІ на міжнародні відносини є надзвичайно актуальним для розуміння сучасного світу та прогнозування його майбутнього розвитку.

Нейронна мережа стає стратегічним ресурсом, що визначає конкурентоспроможність держав на міжнародній арені. Країни, які є лідерами у розробці та впровадженні штучного інтелекту, здобувають переваги у військовій, економічній та політичній сферах. Наприклад, Китай активно інвестує в розвиток ШІ, прагнучи до самодостатності в цій галузі та зменшення залежності від західних технологій. Президент Сі Цзіньпін підкреслив важливість інновацій та самостійного розвитку нейромереж для забезпечення національної безпеки та економічного зростання [1].

Машинний інтелект революціонізує теперішні війни, змінюючи характер бойових дій та стратегічного планування. В Україні він активно використовується для управління безпілотними літальними

апаратами, збору розвідувальних даних та координації військових операцій. Це дозволяє підвищити ефективність та точність дій на полі бою. Однак зростає занепокоєння щодо можливості передачі контролю над ядерною зброєю ШІ, що може призвести до непередбачуваних наслідків. Представники США закликають до міжнародних домовленостей, які б гарантували виключно людський контроль над ядерним арсеналом [2].

Нейромережа трансформує дипломатичні процеси, дозволяючи аналізувати великі обсяги даних для прийняття обґрунтованих рішень. Вона використовується для прогнозування політичних тенденцій, виявлення потенційних конфліктів та оптимізації переговорних стратегій. Однак виникають питання щодо етичності його використання, зокрема щодо прозорості алгоритмів та можливості маніпуляцій. Це вимагає розробки міжнародних стандартів та нормативних актів для забезпечення відповідального використання в дипломатії.

Використання штучного розуму в міжнародних відносинах піднімає низку етичних та правових питань. Серед них – відповідальність за дії автономних систем, захист прав людини, забезпечення кібербезпеки та недопущення дискримінації. Необхідно створити міжнародні механізми регулювання, які б враховували швидкий розвиток технологій та забезпечували баланс між інноваціями та етичними нормами.

Відкриваються нові можливості для співпраці між державами у сферах науки, економіки та безпеки. Однак існує ризик посилення глобальної нерівності, якщо доступ до передових технологій буде обмежений для країн, що розвиваються. Світова спільнота повинна працювати над створенням інклюзивних платформ для обміну знаннями та технологіями, щоб забезпечити справедливий розподіл вигод від використання ШІ.

Розвиток нових технологій та штучного інтелекту кардинально змінює ландшафт міжнародних відносин. Вони стають не лише інструментами досягнення національних інтересів, але й чинниками, що визначають нові правила гри на глобальній арені. З одного боку, нейромережа відкриває безпрецедентні можливості для розвитку, підвищення ефективності управління та нарощування рівня безпеки. З іншого – створює нові виклики, пов’язані з етикою, правовими відносинами та глобальним управлінням. У цьому контексті міжнародна громада постало перед викликом щодо розробки нових механізмів співпраці, регуляції та контролю за розвитком і використанням ШІ. Очевидно, лише завдяки спільним зусиллям можливо домогтися помітного стійкого результату щодо забезпечення

ефективного та конструктивного використання набутків технологічного прогресу у поступі людства, упереджуючи ймовірні численні конфлікти та загрози, породжувані можливостями несумлінного використання, наприклад, ШІ.

Список використаних джерел

1. China's Xi calls for self sufficiency in AI development amid U.S. rivalry https://www.reuters.com/world/china/chinas-xi-calls-self-sufficiency-ai-development-amid-us-rivalry-2025-04-26/

2. 'OPPENHEIMER MOMENT' AI could spark World War 3 if China & Russia hand control of their nukes to machines, warns top US official https://www.thesun.ie/news/12880755/ai-world-war-china-russia-control-nukes/

СЕКЦІЯ
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Підсекція: Актуальні питання внутрішньої медицини, реабілітології та фармації

УДК 616.7-08

Бурнашева Д.,
студентка 6 курсу,
спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія»,
ЧНУ імені Петра Могили, Миколаїв, Україна
Ворохта Ю.,
канд. мед. наук, доцент кафедри терапевтичних дисциплін,
ЧНУ імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

ЛІКУВАННЯ ТА РЕАБІЛІТАЦІЯ ХВОРИХ ПІСЛЯ ТРАВМ АХІЛОВОГО СУХОЖИЛЛЯ

Ахіллове сухожилля, або tendo Achillis, є найбільшим і найміцнішим сухожиллям в організмі людини. Серед основних анатомічних характеристик виділяють довжину 5–6 см, ширину 5–6 мм, а також здатність витримувати навантаження до 400 кг [1]. Ушкодження цієї структури часто супроводжуються функціональними порушеннями. Серед них – зниження амплітуди рухів у гомілковостопному суглобі, втрата сили м'язів, біль, набряки, а також порушення чутливості шкіри в ділянці операції [2]

Розриви сухожилля вимагають невідкладної медичної допомоги. При підтвердженні діагнозу необхідна іммобілізація та консультація ортопеда-травматолога для вирішення питання про оперативне лікування [3]. Після завершення лікування слід приділяти увагу відновленню: фізичні вправи, покращення координації, повернення пропріоцепції та підтримання тонусу м'язів гомілки є обов'язковими складовими реабілітаційної програми [4].

Зростання кількості травм ахіллового сухожилля в умовах активного розвитку спорту, збільшення рухової активності серед населення та підвищення тривалості життя актуалізує необхідність удосконалення методів відновного лікування. Це дослідження спрямоване на наукове обґрунтування та створення ефективної комплексної програми фізичної реабілітації для пацієнтів, які перенесли реконструктивні втручання на

ахілловому сухожиллі, з урахуванням новітніх підходів і технологій у сфері реабілітації.

Здійснювалося первинне обстеження пацієнтів із застосуванням сучасних клінічних, інструментальних і стандартизованих методів оцінки функціонального стану. До клінічного компоненту входили огляд, пальпація ураженої ділянки та функціональні проби, які дозволяли визначити ступінь збереження рухової активності та м'язової сили. З інструментальних методів використовувалося ультразвукове дослідження (УЗД), що дало змогу візуалізувати структуру сухожиль, виявити запальні або дегенеративні зміни. Для кількісної оцінки ефективності реабілітації залучалися шкала ВАШ (Visual Analog Scale for Health), яка фіксує рівень больового синдрому та функціональних обмежень, та опитувальник SF-36 (Short Form 36), що комплексно відображає фізичне та психоемоційне самопочуття пацієнтів.

У дослідженні взяли участь 60 пацієнтів, які перенесли реконструктивні операції на ахіловому сухожиллі. Усі учасники були детально ознайомлені з метою, завданнями та методами дослідження, а також надали письмову інформовану згоду відповідно до вимог Гельсінської декларації.

Збір клінічних даних здійснювався за сприяння доктора Олександра Івановича Колінчука – фахівця з травматології та ортопедії, знаного своїм досвідом і високим рівнем професійної компетентності у сфері лікування ушкоджень ахіллового сухожилля.

Середній вік пацієнтів становив $38{,}4 \pm 6{,}2$ років, що відповідає активному працездатному віку. За статевим розподілом у вибірці переважали чоловіки – 37 осіб (61,7%), жінок було 23 (38,3%), що загалом відображає типовий гендерний профіль травм ахілового сухожилля.

У більшості пацієнтів як основної, так і контрольної груп було виконано первинний шов ахіллового сухожилля – у 23 осіб (76,7%) та 22 осіб (73,3%) відповідно, тоді як пластику сухожилля застосовано у 7 (23,3%) та 8 (26,7%) випадках. Статистичний аналіз не виявив достовірних відмінностей між групами за видом оперативного втручання ($\chi^2 = 0{,}089$; $p = 0{,}766$). Середній термін післяопераційного періоду на момент первинного обстеження становив $12{,}4 \pm 1{,}8$ днів в основній групі та $12{,}2 \pm 1{,}6$ днів у контрольній ($t = 0{,}454$; $p = 0{,}652$), що також не вказує на суттєву різницю між групами.

Проведене комплексне обстеження у ранньому післяопераційному періоді виявило виражені функціональні порушення у пацієнтів. Сила м'язів гомілки була знижена до $3{,}2 \pm 0{,}4$ бали за шестибальною шкалою, що становить лише 53% від фізіологічної норми. Обсяг рухів у гомілковостопному суглобі був суттєво обмеженим: амплітуда згинання досягала $15{,}4 \pm 3{,}2°$, а розгинання — лише $8{,}2 \pm 2{,}4°$, що свідчить

про зменшення рухливості на 65% порівняно зі здоровою ногою. Больовий синдром залишався значним — у середньому 7,2±1,4 бали за шкалою ВАШ, що істотно обмежувало активність пацієнтів у повсякденному житті.

Крім того, дослідження виявило порушення постурального контролю: площа статокінезіограми зростала у 2,5–3 рази відносно стандартних показників, що вказує на нестабільність рівноваги як у статичному, так і в динамічному режимі. Результати електроміографії свідчили про зниження амплітуди біоелектричної активності м'язів гомілки на 40–45% порівняно з інтактною кінцівкою, що підтверджує наявність серйозних порушень нервово-м'язової взаємодії.

Список використаних джерел

1. Erickson, B. J., Mascarenhas, R., Saltzman, B. M., Walton, D., Lee, S., & Cole, B. J. (2015). Is operative treatment of Achilles tendon ruptures superior to nonoperative treatment? A systematic review of overlapping meta-analyses. *Orthopaedic Journal of Sports Medicine*, 3(4), 1-7.

2. Мовчан В. П. Проблема травматизму в спорті та його профілактика. Молодий вчений. № 4.2. 2018. С. 207–210.

3. Brown B., Davis C. SurgicalrepairofacuteAchillestendonruptures: a comparativestudy. // TheAmericanJournalofSportsMedicine. – 2019. – Vol. 47, No. 1. – P. 123-130.

4. Герцик А, Тиравська О. Пацієнт як підсистема фізичної реабілітації при порушеннях діяльності опорно-рухового апарату. Спортивна наука України. 2016; 3: 32-41.

УДК 007.2 - 056,2 (043)

Калініченко М. С.,
студент Навчально-наукового медичного інституту,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОПТИМІЗАЦІЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ МОЛОДІ ЗІ СКОЛІОЗАМИ І ПЛОСКОСТОПІСТЮ

Вступ. Сучасне суспільство стикається з численними проблемами здоров'я, серед яких особливе місце займають захворювання опорно-рухової системи (ОРА). Серед численних патологій опорно-рухового апарату, які часто формуються поступово, є ті, що стають джерелом значного дискомфорту й навіть можуть призводити до інвалідизації. На сьогоднішній день експерти відзначають значне зростання хронічних

захворювань серед дітей, підлітків і молоді, серед яких одне з провідних місць займають патології опорно-рухового апарату.

Проблема профілактики та корекції порушень постави та деформацій стопи залишається невирішеною і має високу актуальність. Сучасні підходи до реабілітації пацієнтів із функціональними й статичними порушеннями опорно-рухового апарату вже давно виходять за межі вузькопрофільної спеціалізації.

Одним із ключових аспектів лікування та реабілітації є оптимізація методів фізичної терапії, що дозволяють коригувати порушення постави та функціонування опорно-рухового апарату. Успішна реабілітація сколіозу та плоскостопості передбачає комплексний підхід, який включає фізичні вправи, використання ортопедичних засобів, а також корекцію поведінкових і фізичних звичок пацієнтів.

Мета роботи – розроблення програми фізичної реабілітації для молоді з сколіозом та плоскостопістю та аналіз оптимізованих методів реабілітації, що дозволяють зменшити прояви цих порушень та сприяють їх ефективній профілактиці.

Матеріали та методи. Дослідження охоплювало молодь віком 15-25 років у кількості 20 осіб, які мали діагностовані сколіотичні порушення та плоскостопість, і проходили реабілітацію в умовах спеціалізованих центрів фізичної терапії.

Для досягнення поставленої мети було використано наступні методи дослідження:

- аналіз та узагальнення наукової літератури – вивчення актуальних публікацій щодо методів лікування та профілактики сколіозу і плоскостопості;
- анкетування та опитування – проведення опитування серед молоді, яка проходить реабілітацію, щодо їхнього самопочуття, болю, комфорту під час занять (Анкета SF 36 – оцінка якості життя); для оцінки больових відчуттів застосовувалась візуально-аналогова шкала (ВАШ);
- клініко-інструментальні методи – оцінка функціонального стану м’язової системи, гнучкості хребта та стоп, аналіз постави за допомогою спеціальних тестів (тест Шобера, оцінка постави за вимірюванням ромба Машкова, метод Штрітера, використання плантографії для аналізу стану стопи).
- метод експерименту – проведення контрольного дослідження до і після застосування реабілітаційної програми для оцінки її ефективності;
- методи математичної статистики.

Результати та обговорення. Дослідження охоплювало молодь віком 15-25 років у кількості 20 осіб, які мали діагностовані сколіотичні порушення та плоскостопість, і проходили реабілітацію в умовах спеціалізованих центрів фізичної терапії. Учасники були поділені на контрольну та експериментальну групи для об'єктивного аналізу ефективності запропонованих методик. Група була розподілена на контрольну та основну випадковим способом.

Групи формувалися за принципом випадкового вибору, спостерігалися одночасно. У КГ для корекції порушень опорно-рухового апарату проводили: ранкову гімнастику (10-12 хв.), лікувальну фізкультуру (3 рази на тиждень по 15 хв.), самомасаж стоп (кожен день). В ОГ використовували програму комплексної реабілітації, яка, крім вищезазначеного, включала: виконання індивідуально підібраних вправ на тренажері Бубновського, заняття на спеціальному тренажері «Кипарис» для сухого витяжіння хребта, застосування лікувального масажу для спини та стоп, кінезіотейпування спини та стопи, спеціальні вправи при плоскостопості.

Для отримання об'єктивних даних під час педагогічного експерименту застосовувався метод порівняльного аналізу, що передбачав зіставлення результатів основної (ОГ) та контрольної групи (КГ).

На першому етапі дослідження здійснювалося опрацювання науково-методичної літератури та теоретичних матеріалів, що дозволило сформулювати мету та завдання роботи, а також визначити оптимальні методи дослідження.

Другий етап передбачав проведення опитування, які мають сколіоз та плоскостопість, з метою виявлення їхніх скарг.

На третьому етапі, спираючись на застосовані методи дослідження та отримані результати, оцінювався фізичний стан осіб та їхня здатність виконувати фізичне навантаження. У результаті було розроблено та протестовано програму фізичної терапії для молоді зі сколіозами і плоскостопістю, після чого здійснено оцінку її ефективності.

Четвертий етап передбачав узагальнення та обробку отриманих даних, на основі яких були сформульовані остаточні висновки.

Виходячи з цього, при розробці індивідуальної програми тренувань враховували інтереси пацієнта, його зацікавленість у виконанні тих чи інших видів фітнес-програм, а також можливості відвідування спортивно-оздоровчого комплексу (частота, час занять). Також були враховані такі індивідуальні особливості пацієнтів, як стать, вік, рівень фізичної активності.

За результатами дослідження можна судити про взаємозв'язок плоскостопості і наявності при ньому будь-якого порушення опорно-рухового апарату у досліджуваних.

Було застосовано методи обстеження для діагностики плоскостопості, та метод Шобера, спрямований на виявлення інших порушень опорно-рухового апарату. Проведення цих методик було необхідним для перевірки гіпотези про те, що у осіб із плоскостопістю часто спостерігаються супутні деформації опорно-рухової системи.

Висновки. Отже, результати фізичної терапії осіб основної групи зі сколіозом та плоскостопістю дозволили досягти кращих результатів, застосовуючи впроваджену експериментальну комплексну програму, ніж групи осіб контрольної групи (додаток В). Запропонована програма є ефективнішою за стандартну і відповідає встановленим критеріям ефективності: позитивна динаміка клінічних проявів захворювання; максимально можливе відновлення фізичної та соціальної активності хворих. Результати обстеження продемонстрували ефективність розробленої програми реабілітації та її переваги відносно стандартної методики. Рухова активність в зоні хребта була збільшена, якість життя пацієнтів значно покращилася.

Список використаних джерел

1. Герцик А. М. Створення програм фізичної реабілітації/терапії при порушеннях діяльності опорно-рухового апарату. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. Харків : ХДАФК, 2016. № 6(56). 37–45 с.

2. Жарова І. О. Фізична реабілітація хворих на статичну форму плоскостопості та остеохондроз хребта : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.03 «Фізична реабілітація». К., 2005. 19 с.

3. Купрєєнко М. В., Непша О. В. Загальні принципи складання програми фізичної терапії осіб зі сколіозом. *Фізична культура, спорт та здоров'я: стан і перспективи в умовах сучасного українського державотворення в контексті 25-річчя Незалежності України: матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції (Харків,8–9 грудня 2016 р.)* Харків: ХДАФК, 2016. 486 с.

4. Мартинова І. М. Лікувальна фізична культура як метод фізичної реабілітації при сколіозі II ступеня. *Проблеми фізичного здоров'я фахівців XXI століття : матеріали III Всеукр. наук. практ. конф.* Кіровоград, 2009. 140–142 с.

УДК 616.8:[616.831-005.1:616.717](043.2)

Питушкан К.,
студентка 6 курсу,
спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія»,
ЧНУ імені Петра Могили, Миколаїв, Україна
Ворохта Ю.,
д-р мед. наук, доцент кафедри терапевтичних дисциплін,
ЧНУ імені Петра Могили, Миколаїв, Україна

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПРИ ПОСТІНСУЛЬТНОМУ БОЛЬОВОМУ СИНДРОМІ У ВЕРХНІЙ КІНЦІВЦІ

Актуальність теми. Інсульт є однією з провідних причин інвалідності у дорослого населення в усьому світі. За даними ВООЗ, щороку інсульт вражає понад 15 мільйонів людей, з яких близько третини залишаються з вираженими руховими, чутливими та когнітивними порушеннями. Одним із найбільш поширених і складних у реабілітації ускладнень є постінсультний больовий синдром у верхній кінцівці.

Біль, особливо в області плеча, не лише погіршує якість життя пацієнта, а й суттєво гальмує процес функціонального відновлення. Через біль ускладнюється участь пацієнта у фізичній терапії, знижується мотивація, погіршується сон і загальний психоемоційний стан. Таким чином, оптимізація фізичної реабілітації таких пацієнтів є актуальним клінічним і соціальним завданням.

Мета дослідження.

Визначити ефективність різних методів фізичної терапії у пацієнтів із постінсультним больовим синдромом верхньої кінцівки з урахуванням характеру болю, супутньої спастичності, моторних порушень і загального функціонального стану.

Об’єкт дослідження — система фізичної реабілітації пацієнтів після інсульту з больовим синдромом у верхній кінцівці.

Предмет дослідження — клінічна ефективність комплексного підходу до фізичної терапії таких пацієнтів, що включає кінезотерапевтичні, апаратні та ерготерапевтичні методики.

У дослідженні використано наступні методи:

– Аналіз науково-методичної літератури щодо патогенезу та класифікації постінсультного болю.

– Методи гоніометрії; оцінки м’язової сили; оцінки спастичності; оцінка рівня побутової активності за індексом Бартел;

– Клінічне обстеження пацієнтів з використанням шкал ВАШ (візуально-аналогова шкала болю), SPADI (індекс болю та інвалідизації плеча), NPS (нейропатичний больовий опитувальник).

– Порівняння динаміки стану пацієнтів контрольної та основної групи до і після реабілітаційного курсу (3 міс.).

Наукова новизна.

У ході дослідження проаналізовано характер болю у пацієнтів залежно від типу інсульту (ішемічний, геморагічний), локалізації ураження, ступеня спастичності та періоду від початку захворювання.

Розроблено та апробовано комплексний підхід до реабілітації, що включає не лише знеболювальні та розслаблюючі фізичні методи, а й нейропластичні компоненти — активацію збережених функціональних резервів мозку через моделювання рухів у безпечних умовах.

Доведено, що застосування роботизованої механотерапії та ерготерапії в поєднанні з класичними методами дає достовірно кращі результати щодо зменшення болю, покращення об'єму рухів та рівня самостійності.

Практичне значення. Запропонована система фізичної реабілітації може бути впроваджена в діяльність закладів охорони здоров'я, що займаються реабілітацією пацієнтів після інсульту. Вона дозволяє індивідуалізувати підхід до кожного пацієнта, враховуючи специфіку больового синдрому та супутніх порушень.

Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі при підготовці фахівців зі спеціальностей «Фізична терапія» та «Медична реабілітація», а також у клінічній практиці для підвищення ефективності лікувально-реабілітаційних програм.

Основні результати дослідження.

Постінсультний біль є багатофакторним явищем, що впливає на функціональне відновлення пацієнтів. Розуміння механізмів розвитку болю, зокрема ролі спастичності, а також вивчення особливостей прояву болю в верхній кінцівці дозволяє вдосконалити методи лікування та реабілітації. Врахування всіх цих факторів є необхідним для розробки індивідуалізованих стратегій лікування, що сприятимуть покращенню якості життя пацієнтів після інсульту.

Фізичні вправи та активність є важливими засобами профілактики інсульту та ефективної ранньої реабілітації. Завдяки розвитку медицини, тривалість життя зростає, і кількість людей старше 60 років подвоїться. Програма фізичної терапії повинна бути індивідуально адаптована відповідно до порушених функцій, фізичного стану пацієнта та включати як загальнорозвиваючі, так і спеціальні вправи з урахуванням типу навантаження, дозування та вихідних позицій.

Практичне дослідження проводилося протягом 2024-2025 рр. на базі КНП «МОК ГВВ» МОР.

У дослідженні взяли участь 40 пацієнтів віком 56-65 років (по 20 пацієнтів у кожній групі). Обидві групи отримували загальноприйняте реабілітаційне лікування.

Традиційна програма фізичної терапії включала: дихальні вправи, лікувальну ходьбу, вправи на розвиток дрібної моторики, комплекс фізіотерапевтичних вправ.

Авторська програма фізичної реабілітації передбачала використання традиційної програми з включенням вправ на розтяжку, вправи на збільшення м'язової сили та вправи для відновлення функції верхньої кінцівки.

В результаті проведення дослідження встановлені достовірно статистичні відмінності в основній групі у порівнянні з контрольною групою.

Показник гоніометрії на відведення в плечовому суглобі покращився в основній та контрольній групах відповідно на 19,7% і 13,9%, розгинання в променево-зап'ястковому суглобі – на 27,9% і 15,6%. Обсяг рухів у суглобах кінцівок змінився, відповідно, в основній та контрольній групах: дельтоподібний м'яз – 25% і 15,6%, триголовий м'яз плеча – 21,9% і 12,0%, розгиначі кисті – 22,6% і 9,7%.

Рівень спастичності м'язів змінився у пацієнтів основної і контрольної групи наступним чином: двоголовий м'яз плеча – 42,9% і 27,3%, згинач кісті – 42,9% і 27,3%.

Індекс Бартела змінився в основній групі на 34,9%, в контрольній групі – 25,7%.

Проведений аналіз динаміки больового синдрому показав на достовірні відмінності між основної та контрольною групами. За шкалою VAS оцінка больовий синдром покращився в основній и контрольній групах наступним чином: оцінка болю – 32,7% і 8,3%, оцінка функції – 35,7% і 14,7%, оцінка активності – 36,0% і 12,1%.

У пацієнтів контрольної групи, які проходили стандартну програму реабілітації, було зафіксовано незначне зменшення показників за шкалою SPADI: біль – 11,4%, функція – 5,0%, загальний бал – 3,8%. У пацієнтів основної групи, які отримували комплексну програму реабілітації, спостерігалося виражене зниження індексу SPADI: біль – 32,9%, функція – 23,0%, загальний бал – 21,5%.

У пацієнтів спостерігалося зниження балів за шкалою нейропатичного болю NPS, в основній групі – 28,9%, в контрольній групі – 6,2%.

Результати дослідження демонструють, що у пацієнтів основної групи відзначено статистично достовірне покращення за всіма трьома шкалами (ВАШ, SPADI, NPS), що свідчить про ефективність комплексної реабілітаційної програми на зниження постінсультного болю.

У контрольній групі позитивна динаміка була незначною та не мала статистичної значущості, що вказує на недостатню ефективність лише базових заходів без індивідуального підходу.

Отримані дані підтверджують доцільність застосування даної методики комплексної реабілітації пацієнтів після інсульту.

Результати цього дослідження свідчать про те, що додавання вправ на розтяжку і зміцнення м'язів до фізіотерапії та включення вправ, орієнтованих на конкретне завдання може допомогти людям, які пережили ішемічний інсульт, швидше відновитися від неврологічних порушень, підвищити функціональні можливості ураженої кінцівки, зменшити спастичність і збільшити амплітуду рухів завдяки зміцненню м'язів, зменшити больовий синдром, а також поліпшити якість їхнього життя.

Список використаних джерел

1. Бісмак О. В. Роль та місце ерготерапії в комплексній реабілітації осіб з невропатіями верхньої кінцівки. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2019. 11 (119). 19. 22–26.

2. Віничук С.М. Судинні захворювання нервової системи. Київ 2009. 250 с.

3. Воронін Д. М. Фізична реабілітація при захворюваннях нервової системи: навч. посібник / за ред. Д. М. Воронін, Є. О. Павлюк. Хмельницький. 2011. 143 с.

4. Мурза В. П. Фізична реабілітація: навчал. посіб. Київ: Орлан, 2004. 559 с.

5. Мухін В. М. Фізична реабілітація. Київ: Олімпійська література, 2009. 487 с.

6. Окамото Г. Основи фізичної фізичної терапії / перекл. з англ. Львів: Галицька видавнича спілка, 2002. 294 с.

7. Петров С.Г., Мерзлікіна О.В. Комплексне застосування засобів фізичної фізичної терапії у хворих з наслідками мозкового ішемічного інсульту. Молода спортивна наука України: Зб.наук.пр. з галузі фізичної культури та спорту.Луцьк, 2006. Вип.Ю. С. 385-389.

8. Потокій В.С. Метод відновлення рухової функцій у осіб із спастичністю м'язів після інсульту. Педагогіка, психологія та медико–біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2014. №3. С.53–56.

УДК 616.7/.8-053.6:615.825](043.2)

Скороход Є. Є.,
студент 6 курсу,
спеціальності «Терапія та реабілітація»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Храмцов Д. М.,
канд. мед. наук, доцент кафедри терапевтичних дисциплін,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ КІНЕЗІОТЕРАПІЇ ПРИ СПАСТИЧНІЙ ДИПЛЕГІЇ ТА ІНШИХ ФОРМАХ ДЦП

Дитячий церебральний параліч (ДЦП) – це розлад нервової системи, який впливає на рухову функцію дітей, зокрема через спастичність, що обмежує здатність до довільних рухів. Спастичність є основною ознакою порушень моторики при ДЦП, викликаючи надмірну м'язову активність і деформації суглобів, таких як контрактури, особливо в нижніх кінцівках. Спастична диплегія характеризується вираженою спастичністю м'язів ніг, що обмежує рухливість та порушує ходу, створюючи ефект «ножиць». У порівнянні з іншими формами ДЦП, моторика верхніх кінцівок зазвичай збережена або порушена незначно [1].

Серед головних ускладнень ДЦП – це формування контрактур, які обмежують рухливість суглобів і ускладнюють реабілітацію. Порушення в структурі м'язових тканин, зокрема через збільшення колагенових волокон, сприяє зниженню еластичності м'язів і жорсткості тканин, що ускладнює відновлення [2]. Одним із ефективних методів лікування є кінезіотерапія, яка сприяє зменшенню спастичності та покращенню моторного контролю. Однак, через різноманітність клінічних проявів ДЦП, необхідно застосовувати диференційований підхід до вибору методів реабілітації [3].

Метою дослідження є оцінка ефективності вдосконаленої методики кінезіотерапії при спастичній диплегії та інших формах дитячого церебрального паралічу.

Для досягнення цієї мети було поставлено такі завдання:

1. проаналізувати наукові та статистичні джерела щодо особливостей ДЦП, зокрема спастичної диплегії, і сучасних методів реабілітації;

2. модифікувати існуючу кінезіотерапевтичну програму шляхом додавання елементів Войта-терапії, ортопедичної корекції, ерготерапії, масажу та бобат-терапії;

3. розробити багатокомпонентну систему оцінювання ефективності реабілітації з використанням шкали GMFCS, тесту на 6-хвилинну ходьбу (6MWT), шкали м'язового тонусу за Ашвортом, шкали Бартеля та гоніометрії;

4. провести практичну перевірку ефективності запропонованої методики на базі Центру фізичної реабілітації «Крок за кроком».

Дослідження включає дві групи пацієнтів із діагнозом дитячий церебральний параліч (ДЦП) зі спастичною диплегією: контрольну та експериментальну. Кожна група складається з 20 пацієнтів, що мають різні ступені важкості проявів захворювання.

1. **Контрольна група**: У контрольній групі пацієнти мають показники на шкалі GMFCS, переважно в межах **III-IV** (13 пацієнтів мають GMFCS III, 7 — IV). Показники 6MWT варіюються від 113 до 123 м, що свідчить про помірні порушення функції ходьби. Шкала Ашворта для більшості пацієнтів становить від 3.4 до 3.8, що вказує на наявність спастичності в м'язах нижніх кінцівок, з помірною виразністю спастичності в більшості випадків. Рівень самообслуговування, оцінений за шкалою Бартеля, коливається від 37 до 42, що свідчить про здатність пацієнтів виконувати базові повсякденні дії з деякими труднощами.

2. **Експериментальна група**: В експериментальній групі пацієнти також мають в основному **III-IV** на шкалі GMFCS (12 пацієнтів GMFCS III та 8 пацієнтів GMFCS IV). Показники 6MWT для цієї групи варіюються в межах 113-123 м, що показує аналогічні порушення ходьби порівняно з контрольною групою. Шкала Ашворта також варіюється в межах від 3.4 до 3.8, що вказує на подібний рівень спастичності. Шкала Бартеля для експериментальної групи вказує на рівень самообслуговування в межах 38-42, що вказує на можливість виконання основних функцій самообслуговування.

Для підвищення ефективності реабілітації пацієнтів зі спастичною диплегією існуючу програму кінезіотерапії розширюємо та

структуруємо так, щоб у кожному сеансі були чітко виражені елементи Войтатерапії, ортопедичної корекції, ерготерапії, масажу та Бобаттерапії.

Таблиця 1

Структура програми терапії

Фаза	Тижні	Основні акценти
I	1–4	Войтастимуляція + базова кінезіотерапія; м'яка ортопедична корекція; мінімум ерготерапії
II	5–8	Збільшення обсягу активних вправ; інтеграція Бобаттерапії; поглиблена ерготерапія (складні маніпуляції)
III	9–12	Максимальне залучення всіх компонентів; інтенсивні тренажери; відпрацювання ходьби з ортезами; автономія дитини

Програма розрахована на 12 тижнів, 3 сеанси на тиждень, тривалість одного заняття — 60 хвилин.

Таблиця 2

Структура сеансу (60 хв)

Етап	Тривалість	Зміст
Початкова підготовка	5 хв	Легка розминка (пасивні/активні рухи, дихальні вправи), оцінка стану (Ашворт, самопочуття)
Войтастимуляція	10 хв	Ключові точкові стимуляції (рефлекторне повзання, перевертання) для нормалізації тонусу та активації рухових патернів
Основна кінезіотерапія	15 хв	Активні/пасивні вправи з гумками, м'ячем; тренажери (Gross, MOTOmed); розвиток гнучкості та силової витривалості

Етап	Тривалість	Зміст
Ортопедична корекція	5 хв	Підбір устілок, шин, навчання правильному положенню стопи та ходьбі з ортезами
Ерготерапія	10 хв	Маніпуляції дрібними предметами, побутові симуляції(вмивання, застібання гудзиків) з ігровими елементами
Масаж	8 хв	Розігрівальні погладжування, розтирання, вібрації груп м'язів із підвищеним тонусом (литки, привідні стегна)
Бобаттерапія	7 хв	Корекція рухових патернів у лежачому/сидячому положенні: перехідні пози, вирівнювання таза, активізація кора
Заключна релаксація	5 хв	Легка розтяжка, дихальні вправи, підбиття підсумків сеансу

Контрольна група (стандартна кінезіотерапія) показала помірне покращення: середнє збільшення дистанції в 6MWT на 60–70 м, незначне зниження тонусу (Ашворт) та підвищення балів Бартеля на 5–10 одиниць. Рівень GMFCS залишився в межах III–IV.

Експериментальна група (комплексний підхід) продемонструвала виразний прогрес: середнє збільшення 6MWT на 120–130 м, зниження шкали Ашворта на 0,5–1,0 бала, підвищення шкали Бартеля на 15–20 одиниць. Більшість пацієнтів покращили свій рівень GMFCS (IV → III, III → II).

Експериментальна група значно перевершила контрольну за всіма критеріями: витривалість, м'язовий тонус, функціональну незалежність та загальний рівень рухових можливостей. Це свідчить про високу ефективність інтегрованої методики порівняно зі стандартним підходом.

Список використаних джерел

1. Sanger TD, Delgado MR, Gaebler-Spira D, Hallett M, Mink JW. (2003) Classificationand definition of disorders causing hypertonia in childhood. Pediatrics. 2003;111(1):e89-e97. doi: 10.1542/peds.111.1.e89

2. Morrell DS, Pearson JM, Sauser DD. (2002) Progressive bone and joint abnormalitiesof the spine and lower extremities in cerebral palsy. Radiographics. 2002;22(2):257-268. doi: 10.1148/radiographics.22.2.g02mr19257.

3. Mathewson MA, Lieber RL. Pathophysiology of muscle contractures in cerebral palsy. Phys Med Rehabil Clin N Am. 2015;26(1):57-67. doi: 10.1016/j.pmr.2014.09.005.

УДК 615.8:616.7-089

Федорик А. Л.,
Студентка 681 групи,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ У ПАЦІЄНТІВ З МІННО-ВИБУХОВОЮ ТРАВМОЮ КІНЦІВОК

Мінно-вибухові травми (МВТ) є найпоширенішим видом травм в сучасній війні, а особливо з початку повномасштабного вторгнення росії, що понесло за собою найбільший в світі рівень замінованості та масоване використання артилерії, а також скидів вибухівки з дронів.

З впровадженням мультидисциплінарних реабілітаційних команд (МРК) [1] в 2020 році та значним розширенням їх можливостей в рамках проєкту «Реабілітація травм війни в Україні», що прискорив запровадження Міжнародної класифікації функціонування (МКФ) [2] з 2022 року розпочався новий етап розвитку комплексного підходу до реабілітації після лікування мінно-вибухових травм.

Близько 58% МВТ після реабілітації не потребують подальшого вторинного лікування, проте 42% все ще вимагають хірургічного втручання [3]. Дане дослідження присвячено саме реабілітації після такого вторинного хірургічного втручання.

Метою даного дослідження є вивчення ефективності реабілітації після вторинного хірургічного втручання для наслідків МВТ.

Завдання дослідження.

Для реалізації мети поставлено такі **завдання**:

1. Проаналізувати історію та основні наукові підходи в лікуванні та реабілітації МВТ.

2. Розробити методику дослідження з урахуванням неможливості змін в визначених МВТ процедурах та необхідності обмежити доступ до статистичної інформації про військових.

3. Проаналізувати 135 медичних карток відділення пластичної та реконструктивної хірургії Миколаївської міської лікарні №4 та відібрати з них ті, що відповідають вимогам методики. Розділити їх на контрольну (2022-23 роки) та експериментальну (2024-25 роки) відповідно до змін в процедурах реабілітації, тривалості та їх фінансуванні.

4. Проаналізувати дані форм індивідуальних планів реабілітації при направленні відібраних пацієнтів на реабілітацію та порівняти динаміку початкових та кінцевих показників за розробленою методикою.

Здійснено аналіз 135 медичних карток пацієнтів, які проходили лікування у відділенні пластичної та реконструктивної хірургії КНП «Міська лікарня №4» м. Миколаєва. З них було відібрано 54 пацієнти, які відповідали вимогам дослідження: наявність вторинного хірургічного втручання у зв'язку з МВТ та проходження подальшої реабілітації. Пацієнтів було розподілено на дві групи:

Контрольну групу (24 особи), які проходили реабілітацію у 2022–2023 роках за старим підходом – здебільшого короткострокові програми тривалістю до 14 днів.

Експериментальну групу (30 осіб), які лікувались у 2024–2025 роках з урахуванням нових стандартів фінансування, подовжених термінів реабілітації та індивідуалізованих планів за МКФ.

Усі учасники народжені в період з 1973 по 2001 рік. У зв'язку з необхідністю обмеження відкритої статистичної звітності, проводилось часткове цензурування даних – за методом пропорційного виключення для збереження репрезентативності груп.

Контрольна група. У групі проаналізовано 24 чоловіки віком від 21 до 47 років, які проходили лікування та реабілітацію після бойових травм, переважно вибухового та вогнепального характеру. Основними скаргами були обмеження рухів у суглобах, деформації кінцівок, біль, парестезії та порушення функцій кисті або стопи. Більшість пацієнтів мали наслідки багатоосколкових поранень верхніх кінцівок (особливо кисті), із залученням сухожилків, нервів, кісток і суглобів.

У результаті, перша група продемонструвала загальне покращення в більшості показників, таких як шкала Берга, оцінка сну за шкалою Шпігеля, шкала стресу, MMSE, HADS та шкала Бартел. Показники, як правило, зростали, що свідчить про поліпшення балансу, якості сну,

зниження рівня стресу та покращення функціональної незалежності. Наприклад, у пацієнта БВС шкала Берга покращилась з 42 до 48 балів, а шкала стресу знизилась з 6 до 3. Показники тривоги та депресії також знизились у більшості випадків.

Експериментальна група. У досліджуваній експериментальній групі було проаналізовано 30 пацієнтів віком від 21 до 56 років, які проходили хірургічне лікування та реабілітацію після бойових травм, переважно мінно-вибухового характеру. Основні скарги стосувалися втрати або порушення активних рухів у пальцях і кистях, деформацій, больового синдрому,

У другій групі спостерігаються ще більш значні покращення. Всі пацієнти цієї групи показали високі результати за шкалою MMSE (30 балів), що свідчить про відсутність змін у когнітивних функціях. Шкала Берга у більшості пацієнтів покращилась, зокрема, у пацієнта БРО з 45 до 55 балів. Оцінка сну також значно покращилась у більшості пацієнтів, а рівень стресу знизився. Крім того, рівень тривоги та депресії в цій групі також значно зменшився, що є ознакою поліпшення психоемоційного стану пацієнтів. Зокрема, у пацієнта БВВ рівень тривоги та депресії знизився з 10/9 до 6/4, а шкала Бартел підвищилась з 55 до 90 балів.

Зниження чутливості та контрактур. Переважна більшість ушкоджень були локалізовані у верхніх кінцівках, особливо в ділянках кисті та передпліччя, з частим залученням сухожилків, кісткової тканини та периферичних нервів.

У пацієнтів обох груп спостерігалося покращення рівня балансу, якості сну, зниження болю, рівня стресу, а також позитивна динаміка когнітивних функцій та зниження проявів тривоги й депресії. Проте друга група, де реабілітаційний курс продовжувався за стандартами МКФ (4–6 тижнів) та супроводжувався покращенням фінансування і методик роботи мультидисциплінарних команд, демонструвала набагато більш виразне відновлення. Наприклад, середній приріст за шкалою Берга становив до 9 балів, порівняно з близько 6 балами у першій групі. Значно покращився і показник якості сну, де пацієнти другої групи отримали більші прирости, що свідчить про зниження психоемоційного навантаження. Також рівень болю (за ВАШ) та стресу знизився більш виражено, що дозволило пацієнтам досягти максимальної або близької до максимальної оцінки когнітивних функцій (MMSE) та незалежності (за шкалою Бартел).

Список використаних джерел

1. Міністерство охорони здоров'я України. (2019). Нові посади і мультидисциплінарна команда: МОЗ України продовжує впроваджувати підхід доказової реабілітації. Міністерство охорони здоров'я України. https://moz.gov.ua/uk/novi-posadi-i-multidisciplinarna-komanda-moz-ukraini-prodovzhue-vprovadzhuvati-pidhid-dokazovoi-reabilitacii#!

2. World Health Organization. (2001). International classification of functioning, disability and health: ICF. World Health Organization. https://www.who.int/standards/classifications/international-classification-of-functioning-disability-and-health

3. Denysiuk, M.V & Dubrov, Sergii & Cherniaiev, S. & Sereda, S. & Zaikin, YU.M. (2022). Structure of traumatic injuries and experience in the treatment of the wounded patients, as a result of hostilities in the first days of russia's attack on ukraine. pain, anaesthesia & intensive care. 7-12. 10.25284/2519-2078.1(98).2022.256092.

УДК 378.016:615.15-057.875](043.2)

Лебідь С. Г.,
доцент кафедри фармації, фармакології, медичної, біоорганічної та біологічної хімії
ЧНУ імені Петра Могили

ФОРМУВАННЯ ХІМІЧНОЇ ЛОГІКИ СТВОРЕННЯ БУФЕРНИХ СИСТЕМ У МАЙБУТНІХ ФАРМАЦЕВТІВ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД У КУРСІ «ПРОМИСЛОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЛІКІВ»

У підготовці сучасного фахівця фармацевтичного профілю важливу роль відіграє не лише засвоєння хімічних знань, а й вміння застосовувати їх у практичних умовах виробництва лікарських засобів. Одним із ключових напрямів такої інтеграції є формування у здобувачів освіти хімічної логіки — здатності аналізувати властивості речовин і процесів з урахуванням їхньої ролі у технологічному циклі створення препаратів.

Зокрема, під час вивчення курсу «Промислові технології ліків» особливу увагу приділяємо кислотно-основним взаємодіям і принципам побудови буферних систем, що є основою стабільності багатьох водних

лікарських форм. Саме на цьому етапі хімія перетворюється на прикладну науку, яка допомагає майбутньому технологу приймати виважені рішення.

У промисловому виробництві лікарських засобів хімічні властивості середовища, в якому знаходиться діюча речовина, відіграють ключову роль у збереженні її активності, стабільності та біодоступності. Одним із найважливіших інструментів впливу на ці параметри є створення буферних систем, що забезпечують сталі значення pH у готовій лікарській формі.

Багато активних фармацевтичних інгредієнтів (АФІ) нестабільні в кислих або лужних умовах. Залежно від хімічної структури речовини, гідроліз, окиснення або перегрупування можуть бути значно прискорені при відхиленні pH від оптимального діапазону. Саме тому при розробці водних розчинів, ін'єкційних форм, очних крапель або сиропів технолог має враховувати кислотно-основні властивості як самої діючої речовини, так і всіх допоміжних компонентів.

Буферні системи — це комбінації слабкої кислоти та її солі або слабкої основи з відповідною сіллю, які здатні протистояти зміні pH при додаванні невеликих кількостей кислот або лугів. Наприклад, ацетатний буфер (оцтова кислота/ацетат натрію) або фосфатний буфер (NaH_2PO_4/Na_2HPO_4) часто використовуються у розчинах для ін'єкцій, де важливо уникнути подразнення тканин та зберегти стабільність АФІ.

Хімічна логіка створення буферної системи базується на кислотно-основній рівновазі та значенні константи дисоціації (pKa) речовин, що входять до її складу. Для ефективної роботи буфера значення pH має бути наближене до pKa ±1 одиниці. Наприклад, для забезпечення pH ~7,4 (фізіологічне середовище) доцільно використовувати фосфатну систему, де pKa другого ступеня іонізації ортофосфатної кислоти дорівнює приблизно 7,2.

Окрім стабілізації pH, буфери також можуть впливати на швидкість розчинення діючих речовин, сумісність з іншими компонентами, та фармакокінетику препарату. У технології ін'єкційних форм буферна ємність має бути достатньою для збереження стабільності, але не надмірною, щоб не порушити фізіологічні параметри в місці введення.

У процесі навчання студенти працюють із кейсами, лабораторними моделями, розрахунковими задачами, що дозволяє не лише запам'ятати окремі властивості буферів, а й зрозуміти логіку їх застосування. Наприклад, один із кейсів пропонує студентам обрати оптимальну буферну систему для ін'єкційного препарату на основі умов зберігання і чутливості діючої речовини до pH. Інший кейс передбачає моделювання ситуації з нестабільністю сиропу в умовах коливання

температури, що спонукає студентів аналізувати як складові буферу, так і допоміжні речовини. Також використовуються завдання, де студентам потрібно розрахувати буферну ємність, підібрати компоненти для стабілізації препарату з кислотною дією або оцінити сумісність буферу з тарою і методом введення. Вивчення теми завершується створенням умовно моделі лікарської форми, в якій студент має обґрунтувати вибір буферної системи, скласти рівняння кислотно-основної рівноваги та оцінити буферну ємність системи.

Таким чином, інтеграція хімічних знань у курс «Промислові технології ліків» дозволяє ефективно формувати професійне мислення, що базується на науковій логіці та практичному розумінні процесів, що лежать в основі виробництва стабільних, безпечних і ефективних лікарських форм.

УДК 615.07:543.544.7.08](043.2)

Ірина Пашак,
студентка групи 326
Навчально-наукового медичного інституту,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Олена Ларичева,
канд. біол. наук, доц., доцент кафедри фармації, фармакології,
медичної, біоорганічної та біологічної хімії,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Лариса Чеботар,
канд. біол. наук, доц., доцент кафедри медичної біології та фізики,
мікробіології, гістології, фізіології та патофізіології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ДОСЯГНЕННЯ СПЕКТРОСКОПІЇ КОМБІНАЦІЙНОГО РОЗСІЮВАННЯ У ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ АНАЛІЗІ

Раманівська спектроскопія не виправдала своїх початкових очікувань на момент відкриття методу через інструментальну недосконаліть, високу вартість приладу та лазера, а також неможливість відкинути або усунути флуоресценцію. Однак, завдяки вдосконаленню приладів, використанню ближнього інфрачервоного лазера з FT-Raman (метод, який поєднує техніку раманівського розсіювання з Фур'є-перетворенням), впровадженню волоконної оптики і доступності хемометрії для допомоги в аналізі даних, кількість

застосувань зросла в різних фармацевтичних галузях, таких як [1]:

1. Кількісний аналіз фармацевтичних лікарських форм.

2. Ідентифікація поліморфів.

3. Моніторинг процесів у фармацевтичній промисловості в реальному часі.

4. Виявлення фальсифікованої та контрафактної фармацевтичної продукції.

5. Раманівська хімічна візуалізація твердих лікарських форм.

Дві основні переваги використання раманівської спектроскопії порівняно з іншими спектроскопічними методами – це простота відбору проб і висока інформативність. Відомо, що інтенсивність раманівського розсіювання пропорційна концентрації аналізованої речовини, і саме тому раманівську спектроскопію можна використовувати для кількісного аналізу. Кількісний підхід можна обґрунтувати двома категоріями: уні- (або бі-) варіантним та багатоваріантним аналізом. Уні- чи біваріантний аналіз включає використання одного або двох параметрів, таких як площа піку, висота піку або співвідношення висот двох піків. Такий підхід не підходить для аналізу раманівських спектрів сумішей із низькою роздільною здатністю піків. Щоб подолати цю проблему, успішно застосовують багатоваріантний аналіз, зокрема методи класичних найменших квадратів (CLS), множинної лінійної регресії (MLR) та часткових найменших квадратів (PLS) [2].

Багатоваріантний аналіз має кілька переваг. Навіть дуже незначні, але значущі спектральні зміни можуть забезпечити якісний кількісний аналіз, і декілька компонентів у зразку можна аналізувати одночасно. Основним недоліком багатоваріантного аналізу є його складність і ймовірність неправильного тлумачення даних [2].

Уніваріантний метод широко використовувався для вивчення поліморфізму діючої речовини (API) та для кількісного аналізу окремого препарату у фармацевтичних формах. Багатоваріантні методи забезпечують точні та достовірні результати для аналізу багатокомпонентних лікарських форм, дослідження кінетики стабільності лікарських засобів і для моніторингу виробничих процесів [2].

З часу першого повідомлення про кількісне дослідження на початку 1990-х років, до теперішнього часу багато сполук було вивчено кількісно за допомогою FT-раманівської спектроскопії для аналізу хімічної та фізичної форм. Спочатку кількісно аналізували прості порошкові системи, проте згодом це розширилось до складних фармацевтичних форм, включаючи таблетки, капсули, мікросфери, ін'єкції та суспензії. У таблиці 1 наведено перелік фармацевтичних

препаратів, які були кількісно досліджені методом раманівської спектроскопії [1].

Таблиця 1

Перелік лікарських засобів, що аналізуються за допомогою раманівської спектроскопії

Сфера застосування	Перелік лікарських засобів
Кількісний аналіз твердих лікарських форм	Фамотидин
	Ранітидину гідрохлорид
	Аторвастатин кальцію
	Рисперидон
	Сульфатіазол та сульфаніламіди
	Диклофенак натрію
	Парацетамол
Кількісний аналіз рідких лікарських форм	Аміодарону гідрохлорид
	Дифенгідраміну гідрохлорид
	Медроксипрогестерону ацетат
Ідентифікація поліморфів	Хлорпропамід
	Сальметеролу ксинафоат
	Ноломірол
	Рисперидон
	Оланзапін
	Гідроксипрокаїну гідрохлорид

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Кількісне визначення ацикловіру і ципрофлоксацину у твердих фармацевтичних формах методом FT-раманівської спектроскопії з використанням уніваріантної калібровки було задокументовано. Отримані результати добре узгоджуються з методами, описаними в Фармакопеї США (USP 24) та Національному Формулярі (NF 19). Кількісне визначення ацикловіру здійснювалось через його ПВХ-блістерну упаковку. Використовували смуги, спостережувані при 1690, 1630, 1574, 1482, 1181, 578 та 508 $см^{-1}$. Калібрувальні криві були лінійними з коефіцієнтами кореляції 0,997-0,9993 для інтенсивності смуг і 0,996-0,9991 для площі смуг [1, 2].

Для ципрофлоксацину використовували смуги при 1708, 1624, 1548, 1493, 1273, 1253, 1238, 1024, 805, 787, 752, 718, 665 та 638 $см^{-1}$, а отримані калібрувальні криві були лінійними в концентраційному діапазоні 3–100% мас./мас. з коефіцієнтами кореляції: 0,99-0,996 для інтенсивності смуг і 0,991-0,9993 для площі смуг [1, 2].

Загалом кількісний раманівський аналіз твердих порошкових сумішей залежить від відтворюваності таких факторів, як розмір

частинок, щільність пакування зразка та однорідність суміші. Метод кількісного визначення за допомогою раманівської спектроскопії в ізотропних рідких формуляціях очікується менш складним, і концентрацію діючої речовини (API) можна визначити легко [3].

Хоча раманівська спектроскопія вже знайшла широке застосування у фармацевтичній промисловості в різних важливих напрямах, саме аналіз поліморфів став тим застосуванням, яке зробило її стандартним інструментом у лабораторному арсеналі [3].

Поліморфи – це просто різні кристалічні форми однієї й тієї ж молекулярної сполуки, які мають різне просторове розміщення і/або конформацію молекул у кристалічній ґратці. Застосування раманівського розсіювання для характеристики поліморфів у фармацевтиці було розглянуто багатьма авторами. Більшість із них зосереджуються на перевагах цього методу, зокрема на ділянці спектра «відбитків пальців» (1000-1800 $см^{-1}$) і ділянці валентних коливань X-H зв'язків (2800-4000 $см^{-1}$). Також раманівське розсіювання низькочастотного діапазону (менше 200 $см^{-1}$) може прямо вказувати на поведінку поліморфів активних фармацевтичних інгредієнтів [3].

Дві поліморфні та одна псевдополіморфна кристалічні форми місцевого анестетика гідроксипрокаїну гідрохлориду були описані у деяких дослідженнях. Результати показали незначні (викликані конформаційним поліморфізмом), але відтворювані відмінності в раманівських спектрах гідроксипрокаїну гідрохлориду. Найбільш помітні відмінності спостерігалися в ділянці валентних коливань С–Н зв'язків алкільного ланцюга (3000-2900 $см^{-1}$), що, ймовірно, пов'язано з різним розміщенням метиленових груп (асиметричні коливання CH). Менші відмінності були в ділянках коливань кристалічної ґратки (200-50 $см^{-1}$), молекулярних коливань (1500-1000 $см^{-1}$) та в області 1700-1600 $см^{-1}$ [3].

У 2001 році запровадження концепції технології аналітичного контролю процесів (PAT) та забезпечення якості через проєктування викликало нову хвилю зацікавленості у фармацевтичній промисловості. Наразі увага зосереджена на застосуванні інструментів та методів PAT у виробництві лікарських засобів з метою контролю процесу їх виготовлення [3].

Розуміння процесу є головною метою ініціативи PAT. Раманівська спектроскопія має потенціал надати цінну інформацію для розуміння, оптимізації та моніторингу процесів, особливо під час розробки препаратів і масштабування виробництва. Її використовують для кількісного визначення змін *in situ* під час таких процесів, як вологе гранулювання та кристалізація у партіях. За допомогою раманівського

аналізу можна оцінювати кількісні та якісні тенденції та оперативно вносити корективи у процес під час його виконання [3].

Викликає серйозне занепокоєння той факт, що у світі значно зросла кількість фальсифікованих лікарських засобів, які можуть завдати шкоди здоров'ю через постачання невідповідних речовин або препаратів, що не містять активної фармацевтичної речовини (API) [4]. А раманівська спектроскопія є тим методом, що дає змогу дозволяє якісно ідентифікувати як API, так і допоміжні речовини, що використовуються у виробництві препарату, тому її часто використовують для аналізу підозрілих фальсифікованих препаратів. З цією метою раманівські спектри справжнього покриття таблетки та її ядра можуть бути використані як «спектральний відбиток» для виявлення підробки [4].

Методи вібраційної спектроскопії, такі як ближня інфрачервона (NIR) абсорбція або відбиття і Раманівська спектроскопія, у поєднанні з візуалізацією, є особливо корисними для аналізу лікарських форм. Швидкість, недеструктивність і неінвазивність хімічної візуалізації визначають її потенціал як інструменту PAT (технології аналітичного контролю процесів) у фармацевтичній промисловості для ідентифікації критичних параметрів контролю, що впливають на якість готової продукції [5].

Цей метод можна застосовувати для [3, 5]:

- вивчення фізичних форм сильнодіючих діючих речовин у лікарських формах, таких як креми та мазі;
- дослідження розподілу активних і допоміжних речовин у гранулах;
- аналізу аморфних твердих дисперсій на предмет фазового розшарування.

Було проведено декілька досліджень раманівської хімічної візуалізації препаратів з низьким вмістом API, у яких раман-карти були отримані з розплющених поверхонь шести таблеток. Однокомпонентні зображення, отримані за інтенсивністю на кожному пікселі при окремих довжинах хвиль, було важко інтерпретувати, тому для надійного виявлення сигналу API застосовували метод головних компонент (PCA) [5, 6].

Також повідомлялось про використання раманівської хімічної візуалізації для оцінки розміру частинок окремих інгредієнтів у формуляціях назального спрею. На етапі валідації вони оцінювали розміри полімерних мікросфер. Результати показали хорошу відповідність номінальним значенням і відсутність статистично значущих відмінностей між середніми розмірами частинок. У зразках чистої мікронізованої діючої речовини аналіз розміру частинок за зображеннями дав добру відповідність методу розсіювання лазерного світла (LLS). Крім того, метод дозволяв відрізняти активні зразки від

плацебо. Проте зазначено, що для повноцінного впровадження раманівської візуалізації у визначення розміру частинок потрібна ретельна валідація через велику варіативність результатів при повторних вимірюваннях [7].

Висновки. Раманівська спектроскопія – потужний метод, що широко використовується у фармацевтичному аналізі завдяки простоті підготовки зразків, придатності для водних систем, чутливості до поліморфізму, а також швидкому, недеструктивному й неінвазивному характеру досліджень. У поєднанні з хемометричними методами вона забезпечує надійний кількісний аналіз цільових молекул. Раманівська візуалізація дозволяє ефективно контролювати процеси та якість продукції на різних етапах виробництва лікарських засобів.

Список використаних джерел

1. Wang, W.-t., Zhang, H., Yuan, Y., Guo, Y., & He, S.-x. (2018). Research progress of raman spectroscopy in drug analysis. *AAPS PharmSciTech*, *19*(7), 2921–2928. https://doi.org/10.1208/s12249-018-1135-8
2. Silge, A., Weber, K., Cialla-May, D., Müller-Bötticher, L., Fischer, D., & Popp, J. (2022). Trends in pharmaceutical analysis and quality control by modern Raman spectroscopic techniques. *TrAC Trends in Analytical Chemistry*, 116623. https://doi.org/10.1016/j.trac.2022.116623
3. Smith, E., & Dent, G. (2019). *Modern Raman Spectroscopy: A Practical Approach*. Wiley & Sons, Incorporated, John.
4. Rebiere, H., Martin, M., Ghyselinck, C., Bonnet, P.-A., & Brenier, C. (2018). Raman chemical imaging for spectroscopic screening and direct quantification of falsified drugs. *Journal of Pharmaceutical and Biomedical Analysis*, *148*, 316–323. https://doi.org/10.1016/j.jpba.2017.10.005
5. Deidda, R., Sacre, P.-Y., Clavaud, M., Coïc, L., Avohou, H., Hubert, P., & Ziemons, E. (2019). Vibrational spectroscopy in analysis of pharmaceuticals: Critical review of innovative portable and handheld NIR and Raman spectrophotometers. *TrAC Trends in Analytical Chemistry*, *114*, 251–259. https://doi.org/10.1016/j.trac.2019.02.035
6. Kurouski, D., Dazzi, A., Zenobi, R., & Centrone, A. (2020). Infrared and Raman chemical imaging and spectroscopy at the nanoscale. *Chemical Society Reviews*, *49*(11), 3315–3347. https://doi.org/10.1039/c8cs00916c
7. Farias, G., Shur, J., Price, R., Bielski, E., & Newman, B. (2021). A systematic approach in the development of the morphologically-directed raman spectroscopy methodology for characterizing nasal suspension drug products. *The AAPS Journal*, *23*(4). https://doi.org/10.1208/s12248-021-00605-w

Підсекція: Соціальний та корекційно-педагогічний супровід та консультування

УДК 376.3:316.6:373.3/.5

Чупандіна Г. В.,
аспірантка,
спеціальність 231 Соціальна робота
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ідеї інклюзивної освіти, що орієнтовані на рівні можливості для всіх дітей, незалежно від стану здоров'я, ставлять перед вчительством і фахівцями соціально-педагогічної сфери нові завдання. Одним із ключових викликів є формування та розвиток соціальності дітей з інвалідністю.

Питання формування та розвитку соціальності дітей з інвалідністю є важливим міждисциплінарним напрямом сучасних наукових досліджень, що поєднує позиції педагогіки, психології, спеціальної освіти та соціальної педагогіки.

Узагальнюючий огляд наукових праць щодо феномену соціальності [1; 2; 3; 4 та ін.] дає змогу констатувати, що соціальність – це комплексна інтегрована якість особистості, що формується в процесі соціалізації та виховання, і проявляється в здатності до ефективної взаємодії з іншими, дотримання соціальних норм, орієнтації на спільні цінності та відповідальної поведінки в соціумі. Вона обумовлюється соціальним досвідом, життєвими установками та рівнем розвитку суб'єктності індивіда, а також тісно пов'язана з успішністю включення особистості в систему суспільних відносин.

Тобто, соціальність як характеристика особистості є ключовим чинником успішної соціалізації та інтеграції дитини в соціум.

У сучасних умовах поширення інклюзивної освіти проблема формування та розвитку соціальності дітей з інвалідністю набуває особливої значущості, оскільки вона безпосередньо пов'язана не лише з необхідністю інтеграції таких дітей у загальноосвітнє середовище, але й з активною соціалізацією, розвитком міжособистісних комунікацій, подоланням бар'єрів в освіті та суспільстві, що уможливлює створення

рівних умов для розвитку їхніх соціальних навичок. Це, в свою чергу, вимагає адаптації навчальних програм, розробки нових методик та стратегій підтримки, які враховують індивідуальні особливості дітей з інвалідністю та забезпечують їх ефективну взаємодію з однолітками та вчительством.

Отже, формування та розвиток соціальності дітей з інвалідністю в умовах інклюзивної освіти є важливим і складним процесом, який потребує комплексного підходу, що враховує як індивідуальні особливості дітей, так і загальні умови навчального середовища. Реалізація цього процесу можливе за умови забезпечення відповідних соціально-педагогічних умов, розвитку емпатії серед учасників освітнього процесу та ефективного взаємодії між вчительством, батьками та самими дітьми. З огляду на зазначене, подальшим напрямом дослідження має стати розробка цілісних умов соціально-педагогічної підтримки, орієнтованих на формування та розвиток соціальності дітей з інвалідністю в умовах інклюзивного освітнього простору.

Список використаних джерел

1. Нечитайло Ю. С. Розвиток ґендерної соціальності особистості в онтогенезі та її формування в освітньому процесі закладу фахової передвищої освіти. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. Київ. 2019. Вип. 72 (т. 2). С. 62–70.

2. Рассказова О. І., Григоренко В. Л. Гендерна соціальність особистості: структурний аналіз // Гендерна політика міст: історія і сучасність : матеріали наук.-практ. конф., 6–7 жовт. 2015 р. Харків: НУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. С. 229-230.

3. Рассказова О. Розвиток соціальності дітей дошкільного та шкільного віку в освітньому середовищі: поєднання інклюзивного й анімаційного підходів // Соціальна робота та соціальна освіта. 2019. Вип. 3. С. 104–124.

4. Тарасенко Н.В., Рассказова О.І., Волкова К.С. Гендерний аспект розвитку соціальності майбутніх фахівців соціонімічної сфери як суб'єктів розбудови безпечного і здорового освітнього середовища. *Соціальна робота та соціальна освіта*: *зб. наук.праць*. Умань, 2021.№ 1 (6). С. 241–251.

УДК 316.514.5:355.08]:15.955-056.153(043)

Томорко В. В.,
здобувачка вищої освіти першого ступеня (бакалавр)
спеціальності 231 «Соціальна робота»;
Онипченко О. І.,
доктор пед. наук, професор, професор кафедри соціальної роботи
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, м. Харків, Україна

САНОГЕННЕ МИСЛЕННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ СМИСЛОЖИТТЄВИХ ЦІННОСТЕЙ СІМЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У сучасних умовах повномасштабної війни в Україні гостро постає питання збереження психологічної стійкості та ментального здоров'я як військовослужбовців, так і членів їхніх родин. Постійна присутність стресових факторів, ризик для життя, втрата побратимів, розлука з близькими – усе це формує підвищену емоційну напругу та загрозу розвитку деструктивних психологічних станів. У цьому контексті важливим стає формування саногенного мислення – як здатності особистості протидіяти негативним впливам, підтримувати внутрішню гармонію та шукати життєвий сенс навіть у складних умовах.

У цьому контексті особливої значущості набуває розвиток саногенного мислення – як внутрішнього ресурсу, що сприяє конструктивному осмисленню подій, адаптації до кризових обставин та збереженню життєвої цілісності. Наукові дослідження підтверджують ефективність саногенного підходу для подолання ПТСР, формування стресостійкості та посттравматичного зростання у військовослужбовців [1]. Проте залишається недостатньо вивченим вплив саногенного мислення на смисложиттєві цінності не лише військових, а й членів їхніх сімей, які перебувають у стані співтравматизації та також потребують психологічної підтримки. Формування смисложиттєвих орієнтирів на основі саногенного підходу дозволить військовослужбовцям і їхнім родинам краще адаптуватися до соціальних викликів, зменшити рівень тривожності та зберегти мотивацію до повноцінного життя.

Впливу саногенного мислення на військовослужбовців присвятили свої наукові роботи наступні дослідники: А. Городниченко, А. Ходак, В. Рибалка, Н. Матейко, Н. Ярош, О. Барбалат, С. Вишневський, Т. Титаренко. Останні дослідження в темі – аспекти роботи з сім'ями

військовослужбовців такі дослідники: А. Григорян, Г. Котломанітова, І. Дружиніна, К. Зубченко, Л. Рябошапко, О. Галустян, О. Заіченко, О. Кучер, О. Шпортун та інші.

Метою досліджень є виявити та обґрунтувати соціально-психологічні особливості впливу саногенного мислення на формування смисложиттєвих цінностей членів сімей військовослужбовців, порівняти з впливом на військовослужбовців, а також розробити психопрофілактичні підходи для підтримки їхнього психічного здоров'я та особистісної стійкості в умовах воєнного та поствоєнного середовища.

Саногенне мислення – це тип мислення, спрямований на збереження психічного здоров'я особистості, її адаптацію до екстремальних життєвих ситуацій та подолання деструктивного емоційного впливу [1]. У контексті воєнного стану в Україні саногенне мислення виступає ключовим внутрішнім ресурсом для протидії травматичним подіям, збереження цілісного «Я» та формування стресостійкості. Його розвиток є важливим не лише для самих військовослужбовців, а й для членів їхніх родин, які також зазнають тривалого емоційного навантаження, переживаючи стан невизначеності, тривоги та втрати.

Науковці Н. Матейко, А. Городниченко, С. Вишневський зазначають, що саногенне мислення знижує ймовірність розвитку ПТСР, сприяє активізації внутрішніх механізмів подолання стресу, а також формує здатність індивіда до конструктивного осмислення травматичних подій [1, 3]. Воно включає в себе такі складові, як рефлексивність, позитивне переосмислення, емоційна регуляція, відповідальне прийняття рішень та здатність до вибудови життєвих перспектив попри травматичний досвід.

Смисложиттєві цінності є ядром особистісного світу людини, що визначає її життєву мотивацію, пріоритети, стратегії поведінки [4]. У військових умовах, коли руйнуються звичні соціальні структури, саме саногенне мислення дозволяє трансформувати пережите в досвід зростання, переоцінки життєвих орієнтирів і побудови нових сенсів. У сім'ях військовослужбовців, де наявне постійне емоційне напруження, важливо не просто зберегти функціональність, а й підтримати сенсове наповнення життя: віру в майбутнє, роль батьківства, значення родинного єднання, надію на перемогу та справедливість.

Саногенне мислення для військовослужбовців і членів їхніх сімей виконує схожу функцію – збереження психічного здоров'я в умовах кризи, однак реалізується по-різному. У військових це мислення формується в умовах прямого впливу бойового стресу, небезпеки для життя, втрати побратимів. Вони зіштовхуються з гострою

травматизацією, що нерідко призводить до розвитку посттравматичного стресового розладу. У цьому випадку саногенне мислення сприяє переосмисленню подій, активізації вольових ресурсів, збереженню функціональної бойової готовності та формуванню нових життєвих сенсів через місію, обов'язок і захист.

Натомість члени сімей військовослужбовців перебувають у стані постійної емоційної напруги, очікуючи новин, переживаючи страх за життя близької людини, відчуваючи соціальну невизначеність та нерідко — самотність. У таких умовах формується так звана співтравматизація, коли близькі особи переживають психологічні наслідки війни не менш глибоко, ніж самі військові. Саногенне мислення в родинах спрямоване на збереження внутрішньої стабільності, підтримку дітей, утвердження родинних цінностей та здатності до життєвого функціонування попри стрес і втрати. Воно дозволяє трансформувати тривожність і біль у досвід зміцнення, віри та цілісності.

Важливо, що в обох випадках саногенне мислення формує смисложиттєві орієнтири: для військових – через подолання страждання і переоцінку життєвих цінностей у межах воєнного досвіду; для їхніх родин – через збереження зв'язку, підтримку спільного сенсу й надії. Проте обидві групи потребують різних форм психопрофілактики. Для військовослужбовців доцільно використовувати методики саморегуляції, емоційного розвантаження, тренінги посттравматичного зростання. А для членів родин – психоедукацію, групову терапію, роботу з емоційним вигоранням, розвиток смислових ресурсів і підтримку соціальної згуртованості.

Отже, розробка диференційованих психопрофілактичних підходів, які враховують особливості саногенного мислення в обох групах, є ключовою умовою збереження психічного здоров'я та особистісної стійкості у воєнному й поствоєнному середовищі. Такий підхід дозволить ефективно підтримати не лише військовослужбовців, а й їхні родини, забезпечуючи психологічну цілісність суспільства в умовах затяжного соціального стресу.

Список використаних джерел

1. Городниченко А. Д., Вишневський С. В. Саногенне мислення як засіб збереження психічного здоров'я курсантів ЗВО із специфічними умовами навчання в умовах воєнного стану [Електронний ресурс]. 2023. URL: https://elar.naiau.kiev.ua/bitstreams/download (дата звернення 05.04.2025).

2. Котломанітова Г. О., Заіченко О. Проблематика соціальної роботи з сім'ями військовослужбовців у сучасних умовах [Електронний ресурс]. URL: http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/26342/1/.pdf (дата звернення 03.04.2025).

3. Матейко Н. Зміст реабілітації в контексті психологічної допомоги учасникам АТО // *Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. Zarządzanie.* Вип. 90. С. 90. URL: https://www.researchgate.net/profile/Oleksandra-Barbalat/publication/pdf (дата звернення 03.04.2025).

4. Матеюк О. А., Черниш О. А. Смисложиттєві цінності особистості: їх інтегральна сутність та зміст // *Пошук життєвого сенсу та ціннос.* – Львів: Інститут управління, психології та безпеки ЛДУВС, 2021. С. 211. URL: http://ebooks.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi69/pdf (дата звернення 01.04.2025).

СЕКЦІЯ
ОСВІТА

УДК 37.091.214.18:004

Виговський В. А.,
студент спеціальності
«Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології»,
Науковий керівник: Калуга В. Ф.,
д-р філос. наук, професор кафедри
міжнародних відносин і суспільних наук,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Сучасні реалії стрімкої інформатизації суспільства обумовлюють процеси цифровізації освітньої галузі. Вона здійснюється за такими напрямами: доступ до цифрових технологій педагогічних та науково-педагогічних працівників, здобувачів освіти; створення електронних освітніх ресурсів і цифрових платформ із підтримкою інтерактивного та мультимедійного контенту для загального доступу закладів освіти та здобувачів освіти; розроблення та впровадження інноваційних комп'ютерних, мультимедійних та комп'ютерно орієнтованих засобів навчання й обладнання для створення цифрового навчального середовища; організація широкосмугового доступу до Інтернету у навчальних класах та аудиторіях закладів освіти всіх рівнів; розвиток дистанційної форми освіти з використанням когнітивних та мультимедійних технологій; підвищення рівня цифрових компетентностей та цифрової грамотності суб'єктів освітнього процесу [5].

Саме цифрова компетентність нині є одним з ключових індикаторів успішної діяльності особистості в будь-якій галузі і визнана ЄС однією з восьми ключових компетенцій для повноцінного життя та діяльності.

Кабінет Міністрів України 2021 р. схвалив Концепцію розвитку цифрових компетентностей, в якій розкрив сутність ключового поняття: цифровою компетентністю є динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, що визначає

здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність із використанням таких технологій. Концепцією визначено низку завдань: формування та розвиток цифрових навичок та цифрових компетентностей в суспільстві, що сприятимуть розвитку цифрової економіки та суспільства, а також розвитку електронної демократії і людського капіталу; забезпечення правового регулювання з питань формування державної політики у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових компетентностей громадян; розроблення комплексних змін до законодавства, що забезпечить визначення цифрової освіти, цифрових навичок та цифрових компетентностей у сферах суспільного життя; визначення системи та опису складових цифрової компетентності (рамки цифрової компетентності), а також вимог до рівня володіння цифровими навичками та цифровими компетентностями різних категорій працівників, зокрема в професійних стандартах; забезпечення координації дій на рівні органів виконавчої влади з питань розвитку цифрових навичок та цифрових компетентностей; створення індикаторів для моніторингу стану розвитку цифрових навичок та цифрових компетентностей; підвищення рівня обізнаності громадян щодо небезпек в Інтернеті [2].

Опис рамки цифрової компетентності для громадян України містить таке визначення поняття «цифрова компетентність»: впевнене, критичне та відповідальне використання і взаємодія з цифровими технологіями для навчання, працевлаштування, роботи, дозвілля та участі в суспільному житті. Вона включає інформаційну грамотність, медіаграмотність, комунікацію та співпрацю, створення цифрового контенту, безпеку, розв'язання різнопланових проблем і навчання впродовж життя [3].

Аналіз наукових досліджень дозволив виокремити такі трактування поняття «цифрова компетентність»:

– набір знань, умінь, ставлень, що необхідні для використання інформаційно-комунікаційних технологій та цифрових медіа з метою виконання завдань; вирішення проблем; спілкування; управління інформацією; співробітництво; створення і поширення змісту; побудови знання ефективно, результативно, відповідно, критично, творчо, самостійно, гнучко, етично, рефлексивно для роботи, відпочинку, спільної діяльності, навчання, спілкування, задоволення споживчих потреб та забезпечення можливостей для реалізації прав (А. Феррарі);

– наявність в особистості здатностей застосовувати цифрові технології в освіті та повсякденному житті; раціонально

використовувати комп'ютерні засоби під час вирішення завдань, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням і передаванням; будувати інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою засобів цифрових технологій; давати оцінку процесу й досягнутим результатам технологічної діяльності (С. Литвинова);

– здатність особистості використовувати на практиці інформаційно-комунікаційні технології для задоволення власних індивідуальних потреб і розв'язування суспільно-значущих, зокрема професійних, задач у певній предметній галузі (О. Спірін);

– специфічна інтегративна якість особистості, яка складається зі знань про інформаційні та цифрові технології, етичні та правові принципи їх застосування та необхідність критичного, відповідального, впевненого, використання та взаємодії з ними у процесі навчання, професійної діяльності та участі у суспільному житті (В. Тюріна, І. Данченко);

Науковці стверджують, що цифрова компетентність є наскрізною, адже дозволяє здобувати інші компетентності, а її розвиток є невід'ємною характеристикою сучасного конкурентоспроможного фахівця [4].

У дослідженні Л.В. Кононенко визначено методи вдосконалення процесу розвитку цифрових компетентностей у здобувачів вищої освіти, а саме: створення цифрового освітнього простору; використання в освітньому процесі цифрових інформаційних технологій, які в подальшому також забезпечуватимуть формування ціннісного ставлення здобувачів освіти до обраної ними професії; використання різноманітних способів представлення цифрових освітніх ресурсів для виявлення здобувачами освіти власних знань та розуміння поставленого завдання [1].

До основних засобів розвитку цифрової компетентності у здобувачів освіти відносяться засоби інформатизації та цифровізації освітнього процесу, зокрема локальні та глобальні мережі, навчально-методичні матеріали, цифрове освітнє середовище тощо [6].

Отже, успішний розвиток економіки та суспільства безпосередньо залежить від рівня розвитку цифрової компетентності особистості, тому перед закладами освіти стоїть завдання готувати фахівців, які вільно орієнтуються у сучасному інформаційному просторі, здатні безпечно застосовувати наявні інформаційні ресурси, цифрові технології у професійній діяльності та повсякденному житті.

Список використаних джерел

1. Кононенко Л. В. Формування цифрової компетентності як основа трансформації вищої освіти в умовах глобалізаційних процесів. *Вісник науки та освіти*. 2022. № 1 (1). С. 169−180.
2. Концепція розвитку цифрових компетентностей. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#n13
3. Опис рамки цифрової компетентності для громадян України. https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf
4. Прийдак Т. Б., Яловега Л. В., Лега О. В., Мисник Т. Г., Зоря С. П. Розвиток цифрової компетентності як умова забезпечення конкурентоспроможності майбутніх економістів. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Том 73. №5. С. 28–47.
2. Спірін О. М. Цифровізація освіти, освітнього процесу. *Енциклопедія освіти* / Нац. акад. пед. наук України: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 1099–1100.
3. Філіппова Л. В., Коробейнікова Т. І., Михалюк А. М. Розвиток цифрових компетентностей здобувачів вищої освіти в Україні в сучасних реаліях. *Академічні візії*. 2023. Вип.17. https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/44262/1/Mykhaliuk_A_AV_17.pdf

УДК 371 :37.04:51:53

Гоцур С. Ю.,
студентка 5 курсу 503 групи
спеціальності 014.04 Середня освіта (Математика)
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Недбаєвська Л. С.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри фізики та математики
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В УМОВАХ УКРИТТЯ

Сучасні реалії освітнього процесу в Україні характеризуються проведенням занять в умовах воєнного стану, що зумовлює необхідність адаптації навчання до кризових обставин. Перебування в укриттях стало невід'ємною частиною навчального процесу,

перетворюючи їх з місць безпеки в тимчасові освітні простори. Ця ситуація суттєво впливає на пізнавальну діяльність здобувачів освіти. Як зазначається в дослідженнях, освітній процес в умовах воєнного стану зіштовхується з численними проблемами, що потребують вирішення. Вплив стресових факторів, обмеженості ресурсів, специфіки навчального середовища в укриттях на когнітивну активність та мотивацію учнів і студентів потребує наукового аналізу. Важливість психологічної підтримки в таких умовах підкреслюється в методичних рекомендаціях. Вивчення цих особливостей є критично важливим для розробки ефективних стратегій навчання, спрямованих на підтримку академічних досягнень та психологічного благополуччя здобувачів освіти в умовах кризи.

Метою даного дослідження є виявлення та всебічний аналіз психологічних особливостей пізнавальної діяльності здобувачів освіти різних вікових груп в умовах укриття. Досягнення цієї мети передбачає розробку практичних рекомендацій для педагогічних працівників, спрямованих на оптимізацію організації освітнього процесу в таких специфічних обставинах, з урахуванням рекомендацій МОН щодо організації освітнього процесу під час повітряних тривог .

Об’єктом дослідження є пізнавальна діяльність здобувачів освіти в умовах кризових ситуацій.

Предметом дослідження є особливості впливу умов укриття на когнітивні процеси, мотивацію та ефективність навчання здобувачів освіти.

Для досягнення поставленої мети було визначено наступні завдання:

Теоретичний аналіз: Здійснити ґрунтовний аналіз теоретичних підходів до організації навчання в екстремальних та кризових ситуаціях, з метою виявлення найбільш релевантних концепцій та принципів, а також проаналізувати проблеми освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Когнітивні процеси: Дослідити особливості функціонування когнітивних процесів (уваги, пам'яті, мислення) у здобувачів освіти під час перебування в укриттях, з урахуванням впливу стресових факторів та зміни навчального середовища, а також визначити фактори, що впливають на навчальний процес в умовах вимушеного перебування в укриттях.

Мотиваційно-емоційна сфера: Вивчити динаміку мотиваційної сфери та емоційного стану учнів в умовах навчання в укритті, з метою визначення чинників, що сприяють або перешкоджають навчальній діяльності, використовуючи методи психологічної підтримки .

Психологічні труднощі та адаптація: Визначити основні психологічні труднощі, з якими стикаються здобувачі освіти в умовах обмеженого та незвичного навчального простору, а також дослідити адаптаційні механізми, які вони використовують для подолання цих труднощів, враховуючи рекомендації щодо психологічної підтримки.

Методичні рекомендації: Розробити практично-орієнтовані методичні рекомендації для педагогів, спрямовані на оптимізацію навчального процесу, підтримку пізнавальної активності та психоемоційного благополуччя здобувачів освіти в умовах укриття, з урахуванням рекомендацій МОН та досвіду організації освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Реалізація даного дослідження дозволить отримати емпіричні дані про специфічні психологічні особливості пізнавальної діяльності здобувачів освіти в умовах укриття. Отримані результати стануть науковою основою для розробки практично-орієнтованих рекомендацій, адресованих педагогам, психологам та іншим фахівцям, залученим до організації освітнього процесу в кризових умовах, з урахуванням офіційних рекомендацій та досвіду, набутого в умовах воєнного стану. Впровадження цих рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності навчання, збереженню пізнавальної активності, підтримці психологічного благополуччя здобувачів освіти та мінімізації негативних наслідків впливу стресових ситуацій на їхній розвиток.

Список використаних джерел

1. Рекомендації МОН щодо організації освітнього процесу під час повітряних тривог. – URL: https://mon.gov.ua/news/bezpechne-osvitne-seredovishche-yak-diyati-vchitelyam-pid-chas-zanyat-pri-ogoloshenni-signalu-povitryana-trivoga

2. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні.-URL: http://ir.librarynmu.com/bitstream/123456789/3825/1/%D0%9C%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%BA%D0%BE%D0%B2%201.pdf

3. Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни. – URL: https://oplatforma.com.ua/article/17726-psikhologichna-pidtrimka-uchniv-batkiv-ta-pedagogiv-pid-chas-viyni

УДК 373.091.313-044.247

Дмитришин М. С.,
магістрант, студент 503м групи,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Недбаєвська Л. С.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри фізики та математики,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

STEM-ЗАНЯТТЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НУШ

У контексті трансформацій сучасної української школи особливої актуальності набуває потреба в інноваційних підходах до організації навчального процесу. Реформа загальної середньої освіти, що реалізується через концепцію Нової української школи (НУШ), визначає ключовими орієнтирами формування компетентностей, практико-орієнтованість та міжпредметну інтеграцію [1, с. 221]. Ці вимоги стають ще більш значущими в умовах дистанційного навчання, де важливо забезпечити активну взаємодію, залучення учнів до продуктивної діяльності та індивідуалізацію навчального шляху.

У цьому контексті одним із перспективних напрямів є впровадження STEM-підходу (Science, Technology, Engineering, Mathematics), який базується на інтеграції природничих наук, технологій, інженерії та математики в рамках єдиного навчального процесу, що орієнтується на розв'язання практичних задач, створення проєктів та формування дослідницьких навичок [2, с. 29].

Тема нашого дослідження – STEM-заняття як інноваційна форма освітньої діяльності в дистанційному форматі.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності STEM-занять з інформатики, реалізованих у дистанційній або змішаній формі навчання, як засобу формування ключових компетентностей учнів.

Об'єкт дослідження – освітній процес у закладах загальної середньої освіти в умовах дистанційного навчання.

Предмет дослідження – методика організації STEM-занять з інформатики для учнів базової школи у дистанційному форматі.

Відповідно до мети сформульовано завдання дослідження:

– проаналізувати педагогічні та технологічні засади STEM-освіти в умовах НУШ;

– виявити переваги та виклики реалізації STEM-занять дистанційно;
– розробити та апробувати фрагмент дистанційного STEM-курсу з інформатики;
– оцінити ефективність такого підходу на основі педагогічного експерименту.

Методи дослідження охоплюють:
– теоретичні (аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення, моделювання);
– емпіричні (спостереження, анкетування учнів, педагогічний експеримент);
– статистичні (кількісний і якісний аналіз результатів).

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що впровадження STEM-занять з інформатики сприяє більш ефективному формуванню ключових компетентностей учнів базової школи (зокрема цифрової, інформаційної, комунікативної та критичного мислення) порівняно з традиційними формами подачі матеріалу, за умови дотримання принципів міжпредметної інтеграції, практико-орієнтованості та активного залучення учнів до проєктної діяльності.

Реалізація STEM-уроків здійснювалася на основі авторського курсу, що складався з 8 занять і був впроваджений у базовій школі. Тематика охоплювала елементи алгоритмізації, роботу з даними, моделювання, дослідницькі завдання та створення цифрових продуктів, а саме такі теми, як: основи алгоритмів, робототехніка та автоматизація, цифрова грамотність, STEM-проєкти та проєктування цифрових рішень. Заняття проводилися з використанням Google Classroom, Canva, Lego SPIKE, Tinker CAD, що дозволяло учням взаємодіяти, створювати та захищати власні STEM-проєкти як у фізичному, так і у цифровому середовищі.

Відгуки учнів та педагогічного спостереження за навчальним процесом свідчать про позитивний вплив STEM-уроків на мотивацію, когнітивну активність, розвиток навичок самостійного планування й аналізу. Учні високо оцінили можливість практично застосовувати знання з інформатики в реальних або змодельованих ситуаціях. Окремо відзначаємо розвиток навичок цифрової комунікації та колаборації, що є важливими для XXI століття [3, с. 105].

Таким чином, STEM-заняття, інтегровані у навчання, можуть стати ефективним інструментом реалізації компетентнісного підходу та сприяти підвищенню якості освіти. Їхня структура дозволяє забезпечити індивідуальну освітню траєкторію, залучення учнів до активної творчої діяльності, формування дослідницьких умінь і критичного мислення.

STEM-заняття в умовах дистанційного навчання можуть успішно реалізовувати освітню модель НУШ за умови педагогічно обґрунтованого підходу до змісту, організації та оцінювання результатів. Авторський STEM-курс з інформатики, що був апробований у форматі дистанційної освіти, підтвердив свою ефективність у формуванні цифрових, інформаційних та загальнопредметних компетентностей. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку методик оцінювання ефективності STEM-навчання у змішаному форматі, а також на створення адаптивних курсів, доступних для різних типів освітніх закладів.

Список використаних джерел

1. STEM-освіта в Україні. – К.: ІІТЗО, 2020. – С. 221-229. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735515 (дата звернення 11.04.2025).

2. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. – К.: МОН України, 2016. – С. 5. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення 21.04.2025).

3. Гончарова Н. О. Понятійно-категоріальний апарат з проблеми дослідження аспектів STEM-освіти // Наукові записки Малої академії наук України. Сер. : Педагогічні науки. – 2017. – Вип.

УДК 37.091.21

Васильєва Л. Я.,
канд. фіз.-мат. наук, вчитель-методист,
вчитель математики загальноосвітньої санаторної школи-інтернату І-ІІІ ступенів №4 м. Миколаєва, Україна
Максимова С. І.,
вчитель математики ЗЗСО №18 м. Миколаєва,
магістрантка,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ МОДЕЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ З МАТЕМАТИКИ ДЛЯ 7 КЛАСІВ НУШ

Головна мета реформи НУШ – створити школу до якої приємно ходити учням. [1] Для забезпечення цієї мети в середній школі, в 2020 році було затверджено Державний стандарт базової середньої освіти третього покоління. [2] Він передбачає принципово нові підходи до навчання, відмінні від попередньої парадигми. На основі цього

стандарту були розроблені Модельні навчальні програми (МНП) – документи, які визначають орієнтовну послідовність досягнення очікуваних результатів навчання, зміст предмета або інтегрованого курсу та види навчальної діяльності учнів. Вони розробляються для всього рівня базової середньої освіти (5-9 класів); або для кожного циклу окремо: адаптаційного (для 5-6 класів) та базового предметного навчання (для 7-9 класів). [3]

Модельні навчальні програми є конкретною реалізацією державного стандарту на рівні навчального предмета. В математичній освітній галузі було затверджено 4 програми з алгебри, 6 – з геометрії, та 2 – з математики (інтегрований курс).

Для здійснення правильного вибору МНП вчителям математики необхідно мати об'єктивну впорядковану інформацію про особливості цих програм та їх методичної підтримки. Таку інформацію вчителі можуть отримати під час проходження курсів підвищення кваліфікації, але вона не завжди є повною та впорядкованою.

Тому об’єктом свого дослідження ми обрали модельні навчальні програми з математики для 7 класу НУШ, а предметом відповідно – особливості цих програм. Метою даного дослідження є аналіз МНП з математики для 7-го класу, визначення їх особливостей та розробка методичних рекомендацій для вчителів математики і студентів відповідної спеціалізації.

Перше завдання, яке було поставлено для реалізації наведеної мети – охарактеризувати нормативно-правову базу в математичній освітній галузі, яка включає в себе Державний стандарт базової середньої освіти, зокрема додатки 7 та 8, типову освітню програму для 5-9 класів ЗЗСО, накази та листи МОН.

Друге завдання – проаналізувати особливості модельних навчальних програм з алгебри, геометрії та інтегрованого курсу математики для 7 класу, а також методичну підтримку до них, включаючи підручники.

Для з’ясування стану впровадження МНП з математики планується проведення анкетування вчителів математики, які обирали МНП для 7-9 класів. Основні запитання даної анкети: «За якими критеріями ви здійснювали вибір МНП?»; «За підручниками якого автора ви працювали до впровадження МНП?». Порівнюючи відповіді на ці два питання можна зробити висновок про вплив звички працювати за підручником одного і того самого автора, на вибір програми. [4]

Також ми розробили анкету для учнів 7 класу, з метою з’ясування відповідей на наступні запитання:

– Як часто вони використовують підручники на уроках та при виконанні домашнього завдання?

– Чи подобаються учням візуальна складова підручника?

– Чи зрозуміло для них поданий навчальний матеріал в підручнику?

– Що учні хотіли б змінити в підручнику? [5]

Отримані результати анкетування доповнять аналіз підручників і покажуть, які підручники є найкращими для сучасних учнів.

Третє завдання, що підсумовує результати дослідження – розробити методичні рекомендації з вибору та впровадження МНП (для 7-9 класів) та підручників (для 7 класів) для вчителів математики і студентів відповідної спеціалізації.

Список використаних джерел:

1. Концепція НУШ: веб-сайт. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf (дата звернення: 24.04.2025)
2. Державний стандарт базової середньої освіти URL: http://school19.zp.ua/wp-content/uploads/2020/10/derzhstandart-converted.pdf (дата звернення: 24.04.2025)
3. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. №31. С.5 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text (дата звернення: 24.04.2025);
4. Анкета для вчителів. URL: https://forms.gle/pZfQJEkhkG9CvtyL8 (дата звернення: 24.04.2025)
5. Анкета для учнів 7-го класу. URL: https://forms.gle/CH6tPrQ3tC1wEoFz8 (дата звернення: 24.04.2025)

УДК 373.5:51:37.022

Манькусь І. В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри фізики та математики
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Понурко Є. С.,
вчитель математики та фізики Миколаївської гімназії №25,
студентка 503 групи,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МАТЕМАТИКИ З ІНШИМИ STEM-ДИСЦИПЛІНАМИ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ

У сучасному світі, що характеризується стрімким науково-технічним прогресом та зростаючою потребою у фахівцях з міждисциплінарними знаннями та навичками (Habib University, 2023; iD

Tech, 2025), особливої актуальності набуває інтеграція освітніх галузей, зокрема в рамках STEM-підходу. Глобальні тенденції розвитку освіти свідчать про визнання STEM-освіти як ключового інструменту підготовки конкурентоздатних випускників, здатних до інноваційної діяльності та розв'язання складних проблем сучасності (JetLearn, 2024; Kid Spark Education, 2024).

В Україні на державному рівні також приділяється значна увага розвитку STEM-напряму. Впровадження Концепції «Нова українська школа» передбачає формування в учнів ключових компетентностей, серед яких важливе місце займають науково-технічна, інноваційна та інформаційно-комунікаційна компетентності, що безпосередньо пов'язано з інтегрованим підходом до навчання, характерним для STEM-освіти.

Серед STEM-дисциплін математика займає особливе місце як фундаментальна наука, що є інструментом пізнання та моделювання явищ і процесів у природничих науках, технологіях та інженерії. Однак, традиційне викладання математики в закладах загальної середньої освіти часто не розкриває повною мірою її міжпредметні зв'язки та практичне застосування, що може призводити до зниження мотивації учнів та недостатнього розуміння цілісної картини світу.

У контексті інтегрованого навчання STEM, розвиток міжпредметних зв’язків математики з іншими STEM-дисциплінами набуває особливого значення. Такий підхід сприяє формуванню в учнів системного мислення, здатності застосовувати математичні знання для розв'язання проблем з інших предметних областей, а також підвищує їхню зацікавленість у вивченні природничо-математичних дисциплін.

Незважаючи на зростаючий інтерес до STEM-освіти та визнання важливості міжпредметної інтеграції, питання розробки та наукового обґрунтування ефективних організаційно-педагогічних умов, що сприяють розвитку міжпредметних зв’язків математики з іншими STEM-дисциплінами в учнів 7-9 класів засобами інтегрованого навчання, залишається недостатньо дослідженим. Існує потреба у визначенні оптимальних моделей інтеграції, форм і методів навчання, а також умов для професійного розвитку педагогів, здатних ефективно реалізувати такий підхід.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю подолання розриву між теоретичними знаннями з математики та їхнім практичним застосуванням у контексті інших STEM-дисциплін, потребою у формуванні в учнів цілісного наукового світогляду та розвитку ключових компетентностей, що відповідають вимогам сучасного суспільства та державної освітньої політики.

З огляду на вищезазначене, метою нашого дослідження є виявлення, теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка організаційно-педагогічних умов ефективного впровадження інтегрованого курсу "STEM" у закладах загальної середньої освіти для сприяння ефективному розвитку міжпредметних зв'язків математики з іншими STEM-дисциплінами в учнів 7-9 класів засобами інтегрованого навчання.

Для досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких завдань:

1) Проаналізувати науково-теоретичні засади інтеграції STEM-освіти та розвитку міжпредметних зв'язків у навчанні математики.

2) Виявити та охарактеризувати існуючий досвід впровадження інтегрованих STEM-курсів та розвитку міжпредметних зв'язків математики в закладах загальної середньої освіти.

3) Теоретично обґрунтувати комплекс організаційно-педагогічних умов, що сприяють ефективному розвитку міжпредметних зв'язків математики з іншими STEM-дисциплінами в учнів 7-9 класів засобами інтегрованого навчання.

4) Розробити та експериментально перевірити ефективність моделі впровадження інтегрованого навчання, спрямованої на розвиток міжпредметних зв'язків математики з іншими STEM-дисциплінами в учнів 7-9 класів.

5) Проаналізувати та узагальнити результати експериментального дослідження та розробити методичні рекомендації щодо впровадження виявлених організаційно-педагогічних умов у практику роботи закладів загальної середньої освіти.

Об'єктом дослідження є процес впровадження інтегрованого курсу "STEM" у закладах загальної середньої освіти.

Предметом дослідження є організаційно-педагогічні умови розвитку міжпредметних зв'язків математики з іншими STEM-дисциплінами в учнів 7-9 класів засобами інтегрованого навчання.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів та розроблених методичних рекомендацій для удосконалення навчально-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти, підвищення якості математичної та природничо-наукової освіти учнів, а також для підготовки педагогічних кадрів до роботи в умовах STEM-орієнтованого навчання.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898)

2. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст. 380).
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 960-р.
4. Habib University: "How Important is Interdisciplinary Education in Today's World?" - https://habib.edu.pk/blog/how-important-is-interdisciplinary-education-in-today-s-world/
5. iD Tech: "STEM Education Stats | 2025 | Facts on Jobs & Careers, Shortage & Minorities" - https://www.idtech.com/blog/stem-education-statistics
6. JetLearn: "STEM Education: Inspire Innovation through Key Trends in 2025" - https://www.jetlearn.com/blog/latest-trends-in-stem-education
7. Kid Spark Education: "10 STEM Education Trends to Watch in 2024" - https://kidsparkeducation.org/blog/10-stem-education-trends-to-watch-in-2024

УДК 37.091.21

Новак В. А.,
студент 5 курсу,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Манькусь І. В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри фізики та математики,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

РОЗВИТОК МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ЗАСАДАХ STEM-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

Об’єкт дослідження полягає в комплексному процесі формування математичної компетентності здобувачів освіти через впровадження STEM-орієнтованого підходу. Цей процес не обмежується лише опануванням академічних знань з математики, а охоплює розвиток аналітичного мислення, уміння моделювати ситуації, вирішувати практичні задачі та ефективно інтегрувати міждисциплінарні знання. За допомогою сучасних педагогічних технологій та активних методів навчання досягається не тільки краща засвоюваність матеріалу, а й формування мотивації та впевненості здобувачів освіти у власних силах.

Актуальність даної теми зумовлена необхідністю реалізації у закладах освіти концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти), впровадження у освітній процес STEM-орієнтованого підходу, підготовки педагогічних працівників закладів освіти до його використання, необхідністю модернізації освітніх програм та підвищення конкурентоспроможності випускників на ринку праці. Інтеграція STEM-орієнтованих методів навчання у шкільну програму сприятиме формуванню сучасних фахівців, здатних активно застосовувати наукові знання та технологічні інновації у своїй професійній діяльності.

Вивчення питань розвитку математичної компетентності за допомогою STEM-освіти дозволить глибше зрозуміти механізми формування ключових компетенцій учнів та визначити ефективні стратегії їх підвищення.

Предметом дослідження є вивчення механізмів впливу інтегрованого STEM-підходу на формування математичних компетенцій через застосування інноваційних педагогічних технологій та методик активного залучення здобувачів освіти.

Метою дослідження є розробка, апробація та обґрунтування ефективної моделі формування математичної компетентності здобувачів освіти, яка базується на інтеграції STEM-орієнтованого підходу. Для досягнення цієї мети дослідження спрямоване на:

- **Виявлення та аналіз чинників,** що впливають на розвиток математичної компетентності, із зазначенням ролі міждисциплінарної взаємодії між математикою, технологіями, інженерією та природничими науками.
- **Оцінку ефективності сучасних педагогічних технологій та методик** активного навчання, які сприяють глибшому засвоєнню математичних знань та розвитку аналітичного, критичного і креативного мислення здобувачів освіти.
- **Розробку критеріїв оцінювання** математичної компетентності, що дозволять об’єктивно визначити рівень формування як теоретичних знань, так і практичних умінь у контексті застосування STEM-орієнтованого підходу.
- **Формулювання практичних рекомендацій** для оптимізації навчального процесу з математики шляхом впровадження інтегрованих навчальних проектів та інноваційних методик, які сприятимуть підвищенню мотивації та залученості здобувачів до навчання.

Через комплексний підхід дослідження прагне створити умови, за яких здобувачі освіти не лише засвоюють математичні знання, але й

розвивають здатність застосовувати їх у реальних міждисциплінарних задачах, що є ключовим для успішного функціонування в сучасному освітньому середовищі.

Список використаних джерел

1. Білик Ж. І., Постова К. Г. Методика та організація навчально-дослідницької діяльності учнів з біології з огляду на STEM-підхід в освіті / Ж. І. Білик, К. Г. Постова // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2017. – № 6. – С. 22–25,
2. Демківський А. В. Основи методології наукових досліджень: [навч. Посіб.] / А. В. Демківський, П. І. Безус. – Київ : Акад. муніцип. упр., 2012. – 276 с.
3. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2010. – 434 с.
4. Манькусь І.В., Недбаєвська Л.С., Дінжос Р.В. Підготовка вчителя: сучасний вимір, 2020 – 292с.
5. Меерович М. И. Технология творческого мышления / М. И. Меерович, Л. И. Шрагина. – М. : Альпина Паблишер, 2008. – 495 с.
6. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2019/2020 навчальному році : лист ІМЗО № 22.1/10-2876 від 22 серп. 2019 р.
7. Михайлов В.Ю. Виртуальная лаборатория как средство обеспечения коллективной научно-методической работы / В. Ю. Михайлов, В. М. Гостев, В. В. Кугуракова, В. А. Чугунов.
8. Поліхун Н. І. Дистанційна підтримка дослідницької діяльності учнів : метод.реком. / Н. І. Поліхун.
9. Поліхун Н. І., Сліпухіна І. А., Чернецький І. С. Педагогічна технологія STEM як засіб реформування освітньої системи України / Н. І. Поліхун, І. А. Сліпухіна, І. С. Чернецький // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2017. Савенков А. И. Психология детской одаренности / А. И. Савенков. – М. : Генезис, 2010. – 440 с.
10. Сліпухіна І. А., Чернецький І. С., Мєняйлов С. М. та ін. Сучасний фізичний експеримент у дидактиці STEM орієнтованого навчання / І. А. Сліпухіна, І. С. Чернецький, С. М. Мєняйлов, Ж. О. Рудницька, Матеїк Г. Д. // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – 2016. – Вип. 22. – С. 325–328.
11. Стратегія 2030: Україна – Learning Nation / Ukrainian Institute for the Institute for the Future. .

12. Стрижак О. Є., Сліпухіна І. А., Поліхун Н. І. STEM-освіта: основні дефініції /О. Є. Стрижак, І. А. Сліпухіна, Н. І. Поліхун, І. С. Чернецький // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2017. – Т. 62. – № 6. – С. 16–33.

13. Іванюк Т. STEM як освітній ресурс XXI століття. STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес. Тернопіль, 2017. С. 14–18.

14. Кириленко С., Кіян О. Проблема підготовки вчителя у системі STEM-освіти: розвиток та формування його професійної компетентності. STEM-освіта: стан впровадження та перспективи розвитку : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 9–10 листопада 2017 р., м. Київ. Київ : ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2017. 160 с.

15. Концепція «Нова українська школа». Інформаційний збірник МОН України. 2016.

УДК 373.091.33:005.336.2]:51](043.2)

Стасюк К. М.,
вчитель математики
МЛ «Академія дитячої творчості» м. Миколаїв,
магістрантка
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник:
Дінжос Р. В.,
д-р техн. наук, професор кафедри фізики та математики,
проректор із наукової роботи,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У РАМКАХ СТУДІЇ «АКАДЕМІЯ ТВОРЧИХ МАТЕМАТИКІВ»

Сучасний освітній простір стрімко змінюється відповідно до вимог суспільства, економіки та культури. На сьогодні недостатньо лише накопичення теоретичних знань — актуальним є розвиток ключових компетентностей, які забезпечують готовність учнів до реального життя та професійної діяльності. Однією з таких є соціальна компетентність

— здатність ефективно взаємодіяти, працювати в команді, брати на себе відповідальність, комунікувати в різних соціальних контекстах.

Традиційно вчителі-практики вважають, що соціальні компетенції найкраще розвиваються на гуманітарних дисциплінах. Однак, практика доводить, що й математика, за умови правильно організованого навчального процесу, може стати потужним інструментом розвитку соціальної активності, ініціативності, креативності та критичного мислення.[1]

Проблема інтеграції соціального навчання в математичну освіту є надзвичайно актуальною, адже сьогодні педагог має не лише передати знання, а й сформувати в учня комплекс навичок, необхідних для успішного життя в інформаційному суспільстві. Це вимагає пошуку інноваційних методів викладання, які дозволять об'єднати аналітичне мислення з комунікаційними й творчими здібностями.[2]

Дана тема мало досліджена, але концепція "Нової української школи" виділяє соціальну та громадську компетентність як одну з десяти ключових, яка здатна забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя. [3] Науковці мало досліджують цю тему та не надають для вчителів-практиків конкретних методів та прийомів для покращення соціальної компетентності в школі, а особливо на математичних дисциплінах.

Математика сприяє формуванню таких важливих для життя умінь: чітке формулювання думок, обґрунтування рішень, пошук оптимальних шляхів досягнення цілей. Якщо ж доповнити традиційне навчання інтерактивними формами роботи — проєктами, груповими завданнями, творчими конкурсами — математичні дисципліни стають потужним середовищем для розвитку соціальних навичок.

Після проведення попереднього анкетування було виявлено зниження соціальних компетентностей в учнів старших класів, а саме робота в команді та культурна складові. Було розпочато дослідження щодо підвищення даної компетентності.

Об'єктом дослідження виступає процес формування соціальної компетентності здобувачів освіти в закладах загальної середньої освіти. Предметом дослідження є методи та прийоми використання математичних дисциплін для розвитку соціальних компетенцій, зокрема в умовах діяльності студії «Академія творчих математиків».

Метою дослідження є розроблення методичних підходів і створення педагогічних умов, які сприяють формуванню соціальної компетентності засобами математичних дисциплін та активного залучення учнів до навчально-творчої діяльності. Основні завдання:

1. Аналіз теоретичних основ поняття «соціальна компетентність».

2. Визначення потенціалу математичних дисциплін у розвитку соціальних навичок.

3. Розроблення моделі студії «Академія творчих математиків».

4. Розроблення методичних кейсів із підготовки та проведення учнівських доповідей.

5. Дослідження ефективності використання трансдисциплінарного підходу в реальних умовах педагогічної практики.

Дослідження базується на використанні комплексу методів: теоретичний аналіз наукової літератури, педагогічне спостереження, анкетування учасників студії, аналіз учнівських творчих робіт, експериментальне впровадження методики та обробка результатів із використанням статистичних методів.

З метою ефективної інтеграції соціального компонента в математичну освіту пропонується створення на базі старших класів школи студії — «Академія творчих математиків». «Академія творчих математиків» — це ініціатива, спрямована на те, щоб учні самостійно готували цікаві інтерактивні позакласні заходи та доповіді з тем математики для молодших школярів. Такий підхід не лише розвиває глибше розуміння предмета, а й стимулює розвиток соціальних компетентностей через:

- підготовку навчального матеріалу доступною мовою;
- розвиток навичок публічних виступів;
- командну роботу та взаємодію;
- креативне мислення в підготовці та подачі матеріалу.

Особливо важливою складовою є те, що молодші школярі після прослуховування доповіді мають творчо відреагувати на почуту інформацію. Вони створюють малюнки, вироби декоративно-прикладного мистецтва, використовують елементи штучного інтелекту для візуалізації теми. Таким чином, і в доповідачів, і в слухачів одночасно розвиваються ключові навички: комунікація, креативність, критичне мислення та співпраця.

Очікується, що впровадження творчого підходу через «Академію творчих математиків» сприятиме активному розвитку соціальної компетентності в здобувачів освіти, покращить рівень комунікації, критичного мислення, творчого самовираження учнів, а також сприятиме більш глибокому розумінню математичних понять. Крім того, учні здобудуть досвід організації навчального заходів, що стане корисним для їх подальшої освітньої траєкторії.

Таким чином, інтеграція творчих практик у процес викладання математики не лише підвищить інтерес до предмета, а й сприятиме вихованню соціально активних, креативних і відповідальних громадян.

Список використаних джерел

1. Корнієнко, А.В. (2010) Методи формування соціальної компетентності підлітків у гуртках художньо-естетичного напряму у позашкільних навчальних закладах Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 1 (14). стор. 174-182.

2. Баранець Ю. М. Соціальна компетентність особистості: сутність поняття та компоненти / Ю. М. Баранець ; наук. кер. О. В. Сватенков // Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення: збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції (13 травня 2021 р., м. Ніжин) / за ред. О. В. Лісовця, С. О. Борисюк. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. – С. 9–11.

3. Міністерство освіти і науки України. Концепція «Нова українська школа»: ключові засади реформування середньої школи / МОН України. – Київ, 2016. – 40 с.

СЕКЦІЯ
ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.942+159.925]-057.875](043.2)

Демченко Г. Л.,
викладач кафедри психології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Власенко П. А.,
здобувач освіти IV курсу 465 групи
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності С4 «Психологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Питання психічного здоров'я завжди залишалося актуальним, проте сучасна ситуація в суспільстві особливо акцентує увагу на потребі більш глибокого дослідження впливу воєнного стану на психічний стан студентів. Молодь у перехідний період від залежності до самостійного життя зіштовхується з численними змінами та викликами, що часто провокують підвищений рівень стресу та труднощами пов'язаними із емоційною сферою.

Особливо важливо враховувати, що сучасні умови, обтяжені військовими подіями, впливають на життя суспільства (в тому числі на емоційну та психічну стабільність особистості). Воно висуває все більші вимоги до гнучкості, стійкості до стресу та соціальної адаптації особистості, що стає особливо актуальним у період здобуття освіти у закладах вищої освіти. У цьому контексті емоційний інтелект (EI) набуває особливого значення як специфічна форма інтелектуальної активності, яка сприяє ефективній взаємодії, саморегуляції та прийняттю зважених рішень в умовах високого навчального та соціального навантаження. Оскільки студенти все частіше зіштовхуються з високим рівнем стресу та тривожності, що впливає на їх навчання, спілкування з іншими та загальний психологічний стан.

Емоційний інтелект — це здатність розуміти, усвідомлювати та керувати власними емоціями, мотивацією, думками й поведінкою. Він включає вміння регулювати свій емоційний стан, а також впливати на емоції інших людей, враховуючи їхні потреби, співчувати та допомагати розкривати їхні сильні сторони. Розвиваючи емоційний інтелект, студенти стають уважнішими до власних почуттів, прагнень і

потреб. Це також дає можливість краще сприймати оточуючих, розуміти їхні мотиви, потреби та дії.

Аналіз здібностей, пов'язаних із переробкою емоційної інформації, дав змогу П. Саловею і Дж. Мейєру виділити чотири компоненти емоційного інтелекту, які були названі «гілками» ЕІ. Ці компоненти вибудовуються в ієрархію, рівні якої поступово розвиваються в онтогенезі:

1) сприйняття/оцінка/вираження емоції;

2) використання емоцій для підсилення мислення та діяльності;

3) розуміння/аналіз емоцій;

4) свідоме управління емоціями.

Перший компонент характеризується тим, що сприйняття емоцій відноситься до здатності людей ідентифікувати емоції в собі та інших за допомогою міміки, тону голосу та мови тіла. Ті, хто вміє сприймати емоції і адекватно їх оцінювати, також здатні відповідно виражати емоції та повідомляти емоційні потреби.

Другий компонент емоційного інтелекту (ЕІ) передбачає використання емоцій для стимулювання пізнавальної діяльності та адаптації до різних життєвих ситуацій. Наприклад, викид адреналіну, пов'язаний із збудженим нервової системи, здатен збільшити енергію та фізичну силу, допомагаючи ефективніше змагатися. Однак ті ж емоції можуть стати бар'єром, коли студентам потрібно зосередитися на навчанні (наприклад, сидіти за письмовим столом та вирішувати складні навчальні задачі чи писати есе).

Розуміння та аналіз емоцій як наступний важливий компонент емоційного інтелекту також передбачає здатність диференціювати емоційні стани, а також визначати їхні конкретні причини й траєкторії перебігу. Успішне розмежування негативних емоцій є ключовим навиком, пов'язаним із розумінням емоцій, що може сприяти більш ефективному їх управлінню.

Четвертий компонент – свідоме управління емоціями є важливим інструментом особистісного зростання та покращення міжособистісних стосунків. Управління емоціями передбачає здатність зберігати відкритість до широкого спектру емоцій, визнавати їхню цінність у конкретних ситуаціях і застосовувати найбільш ефективні коротко- й довгострокові стратегії для їх регулювання.

Отже, особливості розуміння емоційного інтелекту студентів є важливим аспектом, який слід враховувати під час воєнного часу. Емоційні стани та впливи, які в цей період присутні, можуть значно впливати на ефективність навчального процесу, подальше успішне працевлаштування, міжособистісну взаємодію та загальний особистісний розвиток.

Список використаних джерел

1 Дерев'янко С. П. Феноменологія емоційного інтелекту: навч.-метод. посіб. Чернігів: Поліграф, 2016. 312 с.

3. Зарицька В. В. Необхідність розвитку емоційного інтелекту особистості в процесі її підготовки до професійної діяльності. *Вісник Одеського національного університету.* Серія «Психологія». 2010. Т. 15. Вип. 16. С. 13–24.

4. Зарицька В. В. Самоконтроль емоцій як детермінанта стресостійкості. *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія.* 2015. Вип. 50. С. 101-113

5. Гаврилькевич В. Фірстова О. Емоційні стани особистості: теоретичне дослідження феномену. *Scientific Journal «Psychology Travelogs»*. №2. 2023. С. 41-47.

6. Гаврілець І. Г. Психофізіологія людини в екстремальних ситуація: навч. посіб. Київ : ЗАТ «Віпол», 2016. 188 с

7. Грузинська І. Проблема емоційного реагування на стресові ситуації в умовах воєнного стану. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка.* Психологія: зб. наук. пр. Київ. №2. С. 97-107.

УДК 159.98:616.89-008-057.36](043.2)

Демченко Г. Л.,
викладач кафедри психології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Калінчук П. О.,
здобувач освіти IV курсу 465 групи
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності С4 «Психологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЯК ОДИН ІЗ МЕТОДІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ ІЗ ПТСР

В умовах повномасштабної війни в Україні все більше військовослужбовців потребують кваліфікованої психологічної допомоги. Одним із найскладніших психічних станів, з яким стикаються військові після участі у бойових діях, є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Актуальність цієї проблеми обумовлюється високим ризиком хронізації симптомів, що негативно впливають як на особистісне функціонування, так і на адаптацію у цивільному житті.

Психологічна підтримка в процесі реабілітації відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки дозволяє знизити рівень тривожності, допомагає впоратися з травматичними спогадами та сприяє поступовому поверненню до повноцінного життя. Ефективними методами такої підтримки є когнітивно-поведінкова терапія, методи тілесно-орієнтованої терапії, арт-терапія, групова терапія та майндфулнес-практики.

Також важливою є роль психоосвіти як етапу первинного втручання. Ознайомлення військових із природою їхніх переживань та симптомів ПТСР сприяє зменшенню відчуття ізольованості та сорому, що часто супроводжують цей стан. Наявність підтримуючого середовища, в тому числі у форматі терапевтичної групи, створює умови для безпечного діалогу, емоційного вивільнення та формування нових моделей поведінки.

Дослідження в цій галузі, зокрема роботи таких науковців, як О. Рудюк, В. Савченко та І. Козлов, вказують на те, що використання когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), арт-терапії, а також методів релаксації і медитації може значно знижувати симптоми ПТСР та покращувати психологічний стан військових. Інтеграція таких методів в реабілітаційний процес допомагає військовим адаптуватися до мирного життя, знижуючи рівень тривожності, депресії та емоційного виснаження.

Зарубіжний досвід також свідчить про високу ефективність програм психологічної реабілітації для військових. Зокрема, у США та Великій Британії використовуються багатогранні підходи, що включають індивідуальну терапію, групові тренінги, а також підтримку сімей військових. Ці програми довели свою ефективність у зниженні рівня ПТСР та поліпшенні якості життя ветеранів війни.

Коротку характеристику основних методів психологічної підтримки відображено в таблиці 1.

Таблиця 1

«Основні методи психологічної підтримки та їх ефекти»

Метод	*Очікуваний ефект*
Когнітивно-поведінкова терапія	Зменшення симптомів тривожності, депресії та ПТСР
Арт-терапія	Вивільнення емоцій, зниження напруги
Тілесно-орієнтована терапія	Відновлення контакту з тілом, стабілізація емоцій
Майндфулнес	Підвищення усвідомленості, зменшення реактивності
Групова терапія	Підтримка, нормалізація переживань, взаємодопомога

У зв’язку з цим, одним із важливих аспектів психологічної допомоги є спеціалізація підходів, залежно від індивідуальних особливостей військових та специфіки пережитих травм. Адаптовані програми реабілітації, що враховують різні фактори, такі як вікові, культурні та соціальні особливості, можуть значно підвищити ефективність реабілітації.

Крім індивідуальних терапевтичних методів, важливою частиною реабілітації є робота з групами військових, що пережили травматичний досвід. Групова підтримка надає можливість поділитися переживаннями з тими, хто перебуває в схожих обставинах, що знижує відчуття ізоляції та допомагає створити відчуття спільноти.

Психологічні ресурси для подолання ПТСР також включають навички самодопомоги, які військові можуть застосовувати в повсякденному житті. Це методи саморегуляції, дихальні вправи, ведення журналу для вираження емоцій і виявлення позитивних моментів у повсякденному житті. Самодопомога дозволяє зміцнити емоційну стабільність і активно сприяти процесу відновлення психічного здоров’я.

Одним із головних завдань є також підвищення психологічної грамотності серед військових. Важливо не лише лікувати симптоми ПТСР, але й навчати військових технік самопідтримки, щоб вони могли самостійно справлятися з емоційними та психологічними труднощами у майбутньому.

Програми психологічної реабілітації мають бути комплексними, охоплюючи не лише індивідуальні консультації, але й групову терапію, підтримку сімей, а також соціальну адаптацію через участь у громадських ініціативах. Важливим є також розвиток навичок ведення нового життя після повернення з бойових дій, що включає в себе адаптацію до цивільної професії, відновлення міжособистісних стосунків та розвиток нових життєвих цілей.

Психолог, який працює з військовими, має важливу роль у реабілітаційному процесі. Його завдання полягає в тому, щоб створити безпечне середовище для вираження емоцій, навчити методам саморегуляції і знизити рівень стресу. Психологічні техніки, що використовуються в реабілітації, включають техніки усвідомленості, когнітивно-поведінкові методи, а також практики, спрямовані на покращення емоційного благополуччя.

Однією з важливих задач психолога є також робота з родинами військових, щоб допомогти їм зрозуміти специфіку посттравматичного стресового розладу та навчити їх підтримувати близьку людину в процесі її реабілітації.

Таким чином, психологічна підтримка є важливим елементом реабілітації військових з ПТСР, оскільки вона допомагає не лише зменшити наслідки психічних травм, а й відновити життєву мотивацію та інтегрувати військових у соціум. Важливо розробляти індивідуалізовані підходи та програмні моделі, що будуть ефективними для кожного конкретного випадку, враховуючи персональні особливості особи та тип пережитого стресу.

Отже, можна зробити наступні висновки:

1. Психологічна підтримка є важливою складовою комплексної реабілітації військових з ПТСР.

2. Найефективнішими є методи, які враховують індивідуальні особливості, пережиті травми та контекст бойового досвіду.

3. Необхідним є створення умов для довготривалої підтримки військовослужбовців як у лікувальних закладах, так і в громаді.

4. Важливо продовжувати дослідження у цьому напрямку та розвивати національну систему психосоціальної підтримки.

Список використаних джерел

1. American Psychiatric Association, DSM-5 Task Force. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders: DSM-5™ (5th ed.). American Psychiatric Publishing, Inc.. https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596

2. Military Service Member and Veteran Reintegration: A Conceptual Analysis, Unified Definition, and Key Domains. Frontiers in Psychology, v.8. Retrieved from https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5348503/

3. Veterans' Strategy Action Plan: 2022 to 2024. Office for Veterans' Affairs. – 2022. Retrieved from www.gov.uk/official-documents.

4. Рекомендації учасників слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів на тему: «Інструменти суспільної підтримки ветеранів - учасників бойових дій у післявоєнний період» https://komspip.rada.gov.ua/uploads/documents/31763.pdf

5. Брук Р. Архетипічний підхід до терапії посттравматичного розладу у військових (комбатантів). Психологія і суспільство, 2022, №2. С. -135-148. DOI: https://doi.org/10.35774/ pis2022.02.135

УДК 316.624-053.6(043.2)

Демченко Г. Л.,
викладач кафедри психології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Коваленко Г. В.,
здобувач освіти IV курсу 465 групи
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності С4 «Психологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Проблема делінквентної поведінки підлітків є надзвичайно актуальною в умовах сучасного суспільства. Зростання кількості порушень соціальних норм і правопорушень серед молоді свідчить про потребу глибокого вивчення причин такого явища. Послаблення ролі родини, вплив агресивного контенту в масовій культурі та соціальних мережах значно підвищують ризик формування асоціальної поведінки в підлітковому віці.

Делінквентна поведінка, що походить від латинського слова *delictum* – правопорушення, є різновидом девіантної поведінки, при якій свідомо порушуються правові норми. Вона включає такі прояви як крадіжки, хуліганство, вандалізм, агресивна поведінка, порушення громадського порядку, зловживання психоактивними речовинами. Основними її характеристиками є порушення правових норм, суспільна небезпечність та можливість настання юридичної відповідальності.

Формування такої поведінки обумовлюється рядом психологічних чинників. Одним із ключових є агресивність, яка може проявлятися у фізичній, вербальній чи непрямій формі та часто виникає як реакція на внутрішню напругу або соціальну дезадаптацію. Імпульсивність також має велике значення – підлітки, які схильні до необдуманих дій, частіше вступають у конфлікти і порушують соціальні правила. Важливим фактором є підвищена тривожність, яка знижує здатність контролювати власну поведінку та сприяє виникненню захисних реакцій, зокрема агресії. Фрустрація, що виникає при нездатності досягти поставленої мети, може провокувати асоціальні дії як спосіб зняття внутрішнього напруження. Самооцінка, як занижена, так і завищена, також може призводити до девіантної поведінки, оскільки занижена самооцінка змушує шукати підтримку в девіантних групах, а завищена – сприяє зухвалій зневазі до норм. Ще один чинник – низька соціальна

адаптивність, яка змушує підлітка шукати інші способи самоствердження, зокрема через асоціальну поведінку.

Найбільший вплив на особистість мають сімейні відносини (наприклад, емоційна відстороненість батьків, насильство, постійні конфлікти або ж антисоціальні моделі поведінки дорослих). У шкільному середовищі також можуть виникати явища, які негативно впливають на підлітків (наприклад, прояви булінгу, несправедливого поводження, низького соціального статусу серед однолітків тощо) і можуть провокувати озлобленість та протестну поведінку. Соціальні групи та компанії, до яких прагне приєднатися підліток, також можуть демонструвати негативні зразки поведінки, особливо коли в них поширені агресія, ігнорування норм та законів. Інтернет і соціальні мережі ще більше посилюють цей вплив, створюючи підвищену вразливість до маніпуляцій і пропагуючи делінквентну поведінку.

Для профілактики та корекції делінквентної поведінки необхідний комплексний підхід. Сюди входить надання психологічної допомоги через індивідуальні консультації, заняття з розвитку емоційної стабільності, тренінги з управління емоціями та формування навичок саморегуляції. Важливими є освітні програми з формування критичного мислення, профілактики булінгу, виховання етичних цінностей. Не менш значущою є робота з родиною – батьківські тренінги, консультації з виховання, підтримка здорового клімату в сім'ї. Крім того, варто залучати підлітків до позитивної соціальної активності, спрямованої на розвиток їхніх інтересів та самореалізацію у конструктивний спосіб.

Таким чином, делінквентна поведінка підлітків є результатом складної взаємодії психологічних і соціальних факторів. Серед найважливіших психологічних чинників – агресивність, імпульсивність, тривожність, фрустрація, проблеми з самооцінкою та соціальною адаптацією. Соціальні обставини – родина, школа, однолітки та медіапростір – також значно впливають на формування асоціальної поведінки. Для подолання цієї проблеми необхідна системна робота, яка передбачає раннє виявлення ризиків, психологічну підтримку, роботу з родинами та створення безпечного, підтримуючого середовища для підлітків.

Список використаних джерел

1. Винославська О. В., Бреусенко-Кузнєцов О. А., Зливков В. Л. та ін. *Психологія : навч. посіб.* – Київ : ІНКОС, 2015. – 97 с.

2. Дуткевич Т. В. *Дитяча психологія : навч. посіб.* – Київ : Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.

3. Євтух М. Б., Лузік Е. В., Ладогубець Н. В., Ільїна Т. В. *Педагогічна психологія : підручник.* – Київ : Кондор-Видавництво, 2015. – 420 с.

4. Луценко Ю. А. (упоряд.) *З досвіду корекційної роботи практичного психолога і соціального педагога з дітьми з девіантною та деліквентною поведінкою.* – К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015. Режим доступу: https://core.ac.uk/download/pdf/32310815.pdf

5. Максимова Н. Ю. *Психологія девіантної поведінки: навч. посібник.* – К. : Либідь, 2011. – 520 с.

6. Мойсеєва О. Є. *Психологія агресії в дитячому та підлітковому віці.* – К. : Видавництво ТОВ «3 Медіа», 2010. – 212 с.

7. Пушкар В. А. *Психологія адиктивної поведінки: методичні рекомендації до курсу «Психологія адиктивної поведінки» для студентів IV курсу.* – Чернігів: ЧНПУ ім. Т. Г. Шевченка, 2010.

УДК 159.922.7:616.89](043.2)

Демченко Г. Л.,
викладач кафедри психології
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Сидорук Д. В.,
здобувач освіти IV курсу 465 групи
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності С4 «Психологія»
ЧНУ ім. Петра Могили, м.Миколаїв, Україна

ТРАВМАТИЧНИЙ ДОСВІД У ДИТИНСТВІ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ДОРОСЛЕ ЖИТТЯ

На сьогодні в межах психологічної науки дедалі більше уваги приділяється впливу ранніх психотравм на формування особистості. Травматичний досвід у дитинстві розглядається як комплексне явище, що включає фізичне, емоційне, сексуальне насильство, а також нехтування потребами дитини чи тривале перебування у психотравмуючих умовах. Цей досвід має довготривалий вплив на психіку, поведінку та соціальну адаптацію людини у дорослому житті.

Дитинство – це фундаментальний період розвитку особистості, під час якого формуються базові переконання про себе, інших людей і світ загалом. Саме в дитячі роки закладається здатність до прив'язаності,

емоційної регуляції, довіри, а також базове почуття безпеки. Проте, коли дитина стикається з травматичним досвідом: насильством, втратою, нехтуванням, ігноруванням, нестабільністю, тривалою відсутністю підтримки, життям в атмосфері страху та приниження – ці події можуть залишити глибокий слід у психіці, який може проявлятись вже в дорослому віці. Оскільки у дітей ще не сформовані механізми самозахисту, тому кожна надмірна ситуація викликає сильний стрес, який не завжди знаходить вихід. Коли така подія повторюється або триває довго, вона може змінити спосіб, у який дитина сприймає себе та інших.

У дорослому віці наслідки дитячої травми можуть проявлятися у вигляді тривожних розладів, депресії, панічних атак, труднощів у міжособистісному спілкуванні. Людина може несвідомо повторювати деструктивні моделі поведінки або потрапляти в аб'юзивні стосунки. Часто це пов'язано з формуванням так званих «небезпечних» стилів прив'язаності – уникаючого, тривожного або дезорганізованого. Люди з таким досвідом або бояться близькості, або чіпляються за партнера, або зовсім не довіряють нікому, навіть собі. Втім, важливо наголосити: не кожен, хто пережив травму в дитинстві, автоматично матиме важкі наслідки в дорослому житті. Велику роль відіграють фактори захисту – наявність хоча б одного дорослого, який підтримує дитину, здатність говорити про переживання, психологічна допомога, доступ до ресурсів, безпечне середовище. Травма – це не вирок, а скоріше запит на зцілення. Зараз існує багато ефективних методів роботи з дитячими психотравмами: когнітивно-поведінкова терапія, EMDR (десенсибілізація та репроцесуалізація з допомогою руху очей), тілесно-орієнтовані методики, арт-терапія.

У сучасній психології та нейронауці дедалі більше уваги приділяється впливу дитячих психотравм на психічне та фізичне здоров'я дорослих. Нещодавні дослідження підтверджують, що навіть емоційне насильство, таке як крики чи приниження з боку батьків, може змінити структуру мозку дитини та вплинути на її здатність до емоційної регуляції та формування стосунків у майбутньому. Зокрема, професор Імон Джозеф МакКрорі з Університетського коледжу Лондона зазначає, що вербальне насильство змінює нейронні схеми, відповідальні за обробку загроз і винагород, що робить світ для дитини більш небезпечним і ускладнює побудову довірливих стосунків.

Масштабне дослідження, опубліковане «The Guardian» в 2025 році, яке охопило понад 546 тисяч учасників, підтвердило, що дитяче жорстоке поводження суттєво підвищує ризик розвитку депресії, тривожних розладів та інших психічних захворювань у дорослому віці.

Ці наслідки зберігаються навіть після врахування генетичних та соціальних факторів. Крім того, дослідження Університету Кембриджа 2024 року, показало, що наслідки дитячого жорстокого поводження можуть проявлятися у вигляді погіршення фізичного здоров'я та підвищеного ризику травматичних переживань у дорослому житті. Інше дослідження, проведене UCLA Health, виявило, що дитяча травма може мати специфічні наслідки для біологічного здоров'я та ризику розвитку 20 основних захворювань у подальшому житті.

Ці висновки підкреслюють важливість раннього втручання та підтримки для дітей, які зазнали травматичного досвіду. Психотерапевтичні підходи, такі як когнітивно-поведінкова терапія, EMDR та тілесно-орієнтована терапія, довели свою ефективність у роботі з наслідками дитячих травм.

В умовах сьогодення, особливо в контексті воєнних подій в Україні, тема дитячих травм є надзвичайно актуальною. Багато дітей переживають втрати, вимушене переселення, емоційну нестабільність. Це створює додатковий запит на створення системи психологічної підтримки в освітніх закладах, соціальних службах та родинному середовищі.

Таким чином, травматичний досвід у дитинстві є потужним фактором, що впливає на особистісний розвиток та психічне здоров'я впродовж усього життя. Усвідомлення цього феномена дозволяє фахівцям своєчасно виявляти наслідки та працювати з ними, сприяючи зціленню й гармонійному розвитку особистості.

Список використаних джерел:

1. Being shouted at by parents can alter child's brain, experts tell UK MPs. The Guardian. 2025. URL: https://www.theguardian.com/society/2025/apr/28/being-shouted-at-by-parents-can-alter-childs-brain-experts-tell-uk-mps
2. Impact of childhood maltreatment on adult mental health trajectories. ScienceDirect. 2025. URL: . https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0889159125000625
3. McCrory, E.J., Puetz, V.B., Maguire, E.A., Mechelli, A., Palmer, A., Gerin, M.I., Kelly, P.A., Koutoufa, I. and Viding, E., 2017. Autobiographical memory: a candidate latent vulnerability mechanism for psychiatric disorder following childhood maltreatment. The British Journal of Psychiatry, 212(4) 216-222.
4. Study helps explain why childhood maltreatment continues to impact on mental and physical health into adulthood. ScienceDaily. 2024. URL: https://www.sciencedaily.com/releases/2024/04/240411130350.htm

5. В. Горбунова. Травми дитинства: як вони позначаються на дорослому житті. Нова українська школа. Режим доступу: https://nus.org.ua/2023/10/02/travmy-dytynstva-yak-vony-poznachayutsya-na-doroslomu-zhytti

УДК 159.922.8:159.98

Гамандій С. В.,
здобувачка спеціальності 053 «Психологія»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Дрозд О. В.,
канд. пед. наук, доц. без вч. звання кафедри психології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВИКОРИСТАННЯ КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВИХ МЕТОДІВ У РОБОТІ З НИЗЬКОЮ САМООЦІНКОЮ ПІДЛІТКІВ

Формування самооцінки є одним із центральних завдань у процесі становлення особистості підлітка. У цьому віковому періоді відбувається активний пошук ідентичності, зростає чутливість до соціального середовища, зокрема оцінок і очікувань з боку однолітків, батьків і вчителів. Самооцінка виконує регуляторну функцію: вона визначає, як підліток сприймає себе, які цілі ставить перед собою, як реагує на труднощі та невдачі. Низька самооцінка у цьому віці може призвести до тривалих психологічних проблем, зокрема тривожності, депресивних проявів, соціальної ізоляції, а також до зниження академічної мотивації та схильності до деструктивної поведінки.

Когнітивно-поведінкова терапія (КПТ) є одним із найефективніших напрямів психологічної допомоги підліткам з низькою самооцінкою. Вона поєднує в собі елементи когнітивної терапії, що спрямована на виявлення і корекцію дисфункціональних переконань, та поведінкової терапії, що працює з зовнішніми формами реагування. Основна ідея КПТ полягає в тому, що думки, емоції й поведінка взаємопов'язані. Тобто, змінюючи негативні переконання про себе, підліток може поступово змінити емоційний фон і поведінкові реакції.

Одним із ключових напрямів КПТ при роботі з підлітками з низькою самооцінкою є ідентифікація і перебудова автоматичних негативних думок. Наприклад, думки на кшталт «Я нічого не вартий», «Я завжди помиляюся» часто виникають автоматично в ситуаціях невдач. Терапевт допомагає підліткові усвідомити ці установки та замінити їх

на більш реалістичні, адаптивніші переконання: «Я маю право помилятися», «Кожен має сильні та слабкі сторони». Доведено, що когнітивна реструктуризація значно знижує рівень самокритичності й сприяє більш здоровому сприйняттю себе [3, с. 104].

Практика показує, що систематична робота над автоматичними негативними думками може суттєво знизити рівень самокритичності та сприяти більш здоровому сприйняттю себе. Це зменшує рівень тривоги, депресії і підвищує самооцінку у підлітків. Крім цього, КПТ акцентує увагу не лише на зміні думок, а й на формуванні навичок конструктивного мислення, розвитку позитивної саморефлексії, постановки реалістичних цілей і укріплення впевненості через успіхи у різних сферах життя [1, с. 49].

Другим важливим компонентом є поведінковий експеримент, тобто побудова ситуацій, у яких підліток може випробувати нові моделі поведінки й отримати позитивний досвід. Наприклад, участь у шкільному проєкті або виступ на публіці за підтримки терапевта допомагає побороти страх критики та зміцнити впевненість. Поведінкові інтервенції мають на меті поступове розширення зони комфорту через позитивне підкріплення. Це формує нові шаблони сприйняття себе як компетентного та гідного поваги суб'єкта [2, с. 23].

Ефективною є також техніка ведення щоденника досягнень, у якому підліток фіксує навіть найменші успіхи, позитивні оцінки або доброзичливі коментарі. Це дозволяє змінити когнітивну схильність до зосередження на негативному й сприяє поступовому закріпленню позитивного образу «Я».

Не менш важливою складовою КПТ є психоедукація, яка допомагає підліткові зрозуміти механізми виникнення негативних думок та їх вплив на самооцінку. Такий підхід дозволяє не лише зняти симптоми, а й сформувати навички саморефлексії та саморегуляції, які будуть корисними протягом усього життя.

Емпіричні дослідження підтверджують ефективність КПТ у роботі з низькою самооцінкою в підлітковому віці. Зокрема, згідно з метааналізом, проведеним В. Оверчук, після 8–12 тижнів КПТ-терапії спостерігалося статистично значуще зростання самооцінки в середньому на 25–30% порівняно з контрольними групами. Інші дослідження (Cunningham, 2015) вказують на зниження рівня тривожності, депресії та соціальної тривоги після КПТ-програм для школярів [4, с. 214].

Завдяки цим методам, підлітки отримують інструменти для подолання негативних автоматичних думок, що дає можливість змінити своє ставлення до себе і світу у цілому. Це сприяє формуванню більш

позитивного іміджу себе, підвищенню психологічного комфорту та розвитку особистісних ресурсів, що дуже важливо у період підліткового віку – періоду активних психологічних перетворень і пошуку своєї ідентичності.

З власної точки зору, слід підкреслити, що ефективність КПТ значною мірою залежить від контексту підтримки з боку родини та школи. Якщо терапевтичні зміни не підкріплюються у повсякденному середовищі, результат може бути менш сталим. Саме тому робота з підлітками повинна включати елементи сімейного консультування, а також взаємодію з педагогами, які можуть підтримувати здорову самооцінку учнів через позитивне підкріплення в навчальній діяльності.

Від підтримки з боку родини залежить багато, адже саме батьки та інші члени сім'ї мають створити таку атмосферу, що сприяє розвитку здорової самооцінки. Позитивне підкріплення – це один із головних інструментів. Регулярне акцентування уваги на досягненнях, зусиллях і сильних сторонах підлітка сприяє формуванню впевненості у власних силах.

Школа і педагогічний колектив також відіграють дуже важливу роль у формуванні ставлення до себе підлітка. Вчителі можуть створювати позитивне і підтримуюче середовище, застосовуючи методи позитивного підкріплення у навчальній діяльності. Важливо, щоб оцінювання винагороджувало зусилля та прагнення, а не лише кінцеві результати.

Комплексний підхід до роботи з підлітками – це запорука досягнення сталих результатів. Для цього необхідно синхронізувати зусилля психолога, сім'ї та педагогів, які мають однакові цілі – сформувати у молодої людини позитивне ставлення до себе і світу, підвищити її внутрішню ресурсність та впевненість.

У підсумку, слід підкреслити, що підтримка у домашньому і шкільному середовищі є не менш важливою, ніж сама терапія. Це – ключова умова, яка зменшує ризик рецидиву і сприяє довгостроковому формуванню здорового ставлення до себе. Тому, при роботі з підлітками, у яких є проблеми з самооцінкою, треба враховувати не лише внутрішні психологічні процеси, а й інтенсифікувати роботу з їхніми близькими та педагогами.

Таким чином, когнітивно-поведінкові методи виявляються дієвими у комплексній роботі з підлітками з низькою самооцінкою. Вони поєднують раціональний підхід до мислення з практичними інструментами поведінкової зміни, що дозволяє досягти не лише короткострокового полегшення, а й тривалих змін у сприйнятті себе. За умови належної підтримки з боку дорослих та фахової реалізації

програм КПТ може стати ключовим інструментом у запобіганні психологічних порушень, формуванні особистісної зрілості та адаптації підлітків у соціумі.

Список використаних джерел

1. Архангельська М. Когнітивно-поведінкова терапія як система психотерапевтичних втручань першого вибору в лікуванні тривожних розладів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»,* 2024. № 2. С. 49–54.

2. Бурлака І. Роль психологічного тренінгу для підвищення самооцінки. *Соціально-освітні домінанти професійної підготовки сучасного компетентного фахівця : матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Біла Церква, 16 травня 2024 р*. Біла Церква, 2024. С. 23–28.

3. Дерев'янко С. Сучасна проблематика когнітивно-поведінкової терапії. *Наукові записки національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія».* 2021. № 13. С. 104–109.

4. Оверчук В. Особливості використання КПТ у лікуванні пацієнтів із психічними розладами. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку : матеріали XXXVII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Ольборг*, 7 жовтня 2023 р. 2023. С. 214–218.

УДК 159.952 (043.5)

Усік П. В.,
здобувачка спеціальності 053 «Психологія»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Науковий керівник: Дрозд О. В.,
канд. пед. н., доц. без вч. звання кафедри психології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СУЧАСНІ ІГРОВІ ТЕХНІКИ ЯК ЗАСІБ ПОКРАЩЕННЯ УВАГИ В УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тема покращення уваги дітей молодшого шкільного віку має велику актуальність сьогодні, особливо у контексті сучасних викликів у навчанні. У сучасному світі діти молодшого шкільного віку зростають в умовах постійного впливу цифрових технологій, які значно змінюють їхні когнітивні процеси, зокрема увагу. Популярність платформ із

короткими відео, таких як «TikTok», «YouTube Shorts» та «Instagram Reels», формує у дітей звичку до швидкого отримання задоволення через короткочасний дофаміновий стимул.

Це призводить до зниження здатності до тривалої концентрації, труднощів із запам'ятовуванням інформації та зменшення мотивації до традиційних методів навчання.

Сучасні діти все більше піддаються впливу технологій, що призводить до зниження рівня самостійного мислення та складнощів у розвитку довільної уваги. Це особливо критично для учнів молодшого шкільного віку, оскільки саме в цей період формується базова здатність до навчальної діяльності.

Ще одним важливим аспектом є зростання кількості дітей з особливими освітніми потребами (ООП), зокрема тих, хто має труднощі з концентрацією уваги, гіперактивність або розлади аутичного спектру. Традиційні методи навчання часто виявляються неефективними для таких дітей, що вимагає пошуку нових підходів.

У цьому контексті інтеграція ігрових технік у навчальний процес стає надзвичайно актуальною. Гра як природний спосіб пізнання для дітей допомагає їм утримувати увагу, сприяє розвитку когнітивних навичок, підвищує мотивацію та робить навчання більш ефективним. Використання гейміфікації, інтерактивних технологій та інших ігрових методик може допомогти адаптувати освітній процес, створюючи комфортні умови для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

Такими проблемами концентрації уваги та впровадження ігрових технік займалися зарубіжні та вітчизняні вчені: Йоган Гейзинга заклала основи ігрової теорії та розкрила значення гри в культурі та навчанні; Жан Піаже досліджував когнітивний розвиток дітей, підкреслюючи роль гри у формуванні інтелектуальних навичок; Даніель Гоулман аналізує механізми уваги та її важливість у розвитку дитини; Глорія Марк досліджує вплив цифрових технологій на увагу та когнітивні процеси людини.

Таким чином, дослідження інтеграції ігрових технік у навчальний процес є важливим для розв'язання актуальних проблем уваги у дітей молодшого шкільного віку та вдосконалення освітнього середовища.

Одним із ключових механізмів впливу ігрових технік на увагу є їхня здатність викликати інтерес і мотивацію до виконання завдань. Коли дитина включається в гру, її увага стає більш зосередженою та стійкою, оскільки вона має чітку мету, правила і прагне досягти певного результату. Граючи, школярі природно вчаться концентруватися,

утримувати увагу протягом певного часу та реагувати на зміни в умовах діяльності.

Також ігрові методики допомагають розвивати здатність до переключення уваги. Багато ігор передбачають зміну завдань, ролей або умов гри, що вимагає швидкого реагування та адаптації. Це сприяє тренуванню гнучкості уваги, необхідної для навчальної діяльності, особливо при переході від одного виду завдань до іншого.

Ще один важливий аспект впливу ігрових технік – розвиток довільної уваги. Оскільки діти молодшого шкільного віку ще не мають достатньо сформованих навичок зосередженості на нецікавій для них діяльності, гра допомагає поступово привчати їх до довільного контролю за своєю увагою. Завдяки цікавим завданням, діти несвідомо вчаться утримувати увагу на певному об'єкті або процесі, що згодом переноситься і на навчальні завдання.

Окрім того, ігрові техніки сприяють розвитку обсягу уваги, тобто здатності утримувати в полі зору кілька об'єктів одночасно. Багато сучасних ігор включають елементи, які потребують слідкування за різними аспектами діяльності, що сприяє покращенню навичок розподілу уваги. Це важливо для виконання навчальних завдань, які вимагають одночасного аналізу тексту, слухання пояснень учителя та запису інформації.

Ігрова діяльність також допомагає тренувати стійкість уваги, адже у процесі гри діти тривалий час залишаються зосередженими на цікавому для них завданні. Завдяки цьому вони поступово вчаться долати втому, зберігати концентрацію та доводити розпочате до кінця, що є важливим фактором у формуванні навчальної дисципліни.

Крім того, використання ігрових технік сприяє розвитку самоконтролю та регуляції уваги. Багато ігор містять елементи змагання, самоперевірки або командної взаємодії, що змушує дітей усвідомлено стежити за своїми діями, виявляти помилки та аналізувати результати. Це формує навички усвідомленого керування власною увагою, що є важливою умовою для успішного навчання.

Сутність поняття «ігрові технології» полягає в тому, що вони є складником педагогічної технології. Поряд із терміном «педагогічна технологія» у педагогіці також використовуються такі поняття, як «технологія навчання» й «освітня технологія». При цьому чіткого розмежування між ними поки не встановлено. Зокрема, В. Бондар зазначає, що «теорія і практика застосування ігрових технологій в освітньому процесі розглядається як в особистих методиках навчання, так і в дидактиці в вишах...» та формує систему ігрових методів для навчання (кейс-метод як метод аналізу конкретних педагогічних

ситуацій, метод інциденту, імітаційні вправи, метод розігрування ролей, метод «мозкової атаки», рішення ситуаційних завдань, ігрове проектування, навчальні ділові ігри) [2, с. 22].

Ігрові технології широко використовуються на уроках літературного читання. Найбільший вплив на розвиток уяви, творчих здібностей учнів має евристичний метод «якби...». Наприклад: «Якби я став (стала) калиною, дубом, вербою, явором і т. д. ...», «Якби зараз настало літо, я б...», «Якби я умів (уміла) чаклувати, то...» і т. ін. Користуючись прийомом «Створи вірш на основі рими», розвиваємо мовлення дітей, творчі здібності. Виконання ігрової вправи «Відгадай риму» навчає дітей добирати риму, розвиває їх кмітливість.

Пізнавально-дослідницька діяльність дає можливість формувати творчі стратегії й містить у собі елементи методики творчого тренінгу «КАРУС», розробленої академіком В. Моляко. «КАРУС» – абревіатура від слів Комбінування – Аналогізування – Реконструювання – Універсальний підхід – Ситуативна поведінка (спроби розв'язувати завдання як заманеться) [1, с. 7].

Сама процедура навчання поділяється на такі складові. Спочатку, незалежно від того, чи використовується вся система в цілому, чи лише якийсь її фрагмент, учневі пропонується розв'язати кілька спеціально підібраних завдань без будь-яких попередніх умов та інструкцій, тобто він виконує дослідницьке завдання так, як би він це робив без спеціального навчання. Тут важливо з'ясувати, як розв'язує та чи розв'язує взагалі учень творчі задачі, а також – які застосовує прийоми, підходи, способи. При цьому доцільно користуватися якимось варіантом спеціального записника (творчий паспорт, індивідуальний щоденник та ін.), аби можна було без помилок реєструвати всі особливості розв'язань, виконаних кожним конкретним учнем, особливо якщо йдеться про тренінг, навчання, довгострокову працю з дитиною.

Серед сучасних засобів геймізації освітнього процесу слід назвати ідеї для оригінального, інтерактивного контенту: вікторини, квести, кейси, лепбуки, арт-буки, комікси, настільні й командні ігри, а також використання програмного забезпечення для розробки та налаштування простих цифрових ігор. Важливо добирати доступні ігри, і обов'язково чергувати їх з іншими креативними завданнями, щоб гра не витіснила головну мету і не набула ознак розваг, а не освітнього процесу.

Зокрема, використання в освітньому процесі НУШ STEAM-уроків, у центрі уваги яких знаходиться не вчитель, а практичне завдання, яке потрібно вирішити. Альтернативою смартфонів, планшетів, комп'ютерів є кубики Lego. Вони розвивають фантазію, дрібну

моторику рук, просторову уяву. Кубики приємні на дотик, мають виступи, безпечні для використання. Отже, ці кубики можна використовувати не лише для гри, бо компетентні педагоги НУШ називають кубики Lego: «шість цеглинок» для використання в навчальному процесі. Кубики Lego сприяють розвитку просторових уявлень. Приміром, вираз «Відступіть трохи місця» діти погано розуміють. Робота ж на спеціальній дощечці допомагає розвинути вміння класти предмети ліворуч, праворуч, між, під, над тощо. Отже, кубики Lego сприяють вихованню терпіння, взаємоповаги, акуратності, цілеспрямованості, посидючості.

Отже, впровадження ігрових технологій у сучасних закладах освіти дасть можливість засвоювати знання не примусово, а дозволить зацікавити учнів у їх вивченні. Нові освітні можливості виникають практично щодня. Варто експериментувати і не боятися у повсякденній навчальній практиці, що зробить її набагато легшою та цікавішою.

Список використаних джерел

1. Аналіз впровадження реформи середньої освіти «Нова українська школа» / за ред. В. М. Мазярчука. Київ, 2018. 30 с.

2. Бондар В. Конкурентоздатність педагога як складова його професійної компетентності. *Початкова школа*. 2018. №7. С. 22-23.

УДК 159.9.072.432

Кучманич І. М.,
канд. психол. наук,
доцент, доцент кафедри психології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Артюхова О. В.,
студентка V курсу спеціальності «Сімейна психологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОСТОСУНКІВ ЧЛЕНІВ СІМЕЙНОЇ СИСТЕМИ У ПЕРІОД ПЕРЕЖИВАННЯ ДИТИНОЮ ПІДЛІТКОВОЇ КРИЗИ

Підлітковий вік визначається як критичний, складний та перехідний у житті кожної людини. Його кризовий характер та складність полягають у різкому дорослішанні, у стрибку з дитинства в іншу вікову фазу, у нове знання. Це період між дитинством та юнацтвом, коли

людина переживає кардинальні зміни на шляху до біологічної зрілості. Основою складності підліткового віку є виключно швидкий темп змін, які відбуваються в цей період у фізичному та психічному стані підлітка. Для того, щоб відстояти свій особистий та фізичний простір, підліток ще не здатний серйозно і з повагою ставитися до автономії інших людей. У сімейному колі така властивість дуже часто породжує чимало труднощів для близьких. Тому підлітковий вік важкий та складний не тільки для самого підлітка, але й для членів сімейної системи, тому особливості взаємостосунків між членами родини та підлітком є цікавим для вивчення та дослідження.

В. Костіна, А. Потьомкіна стверджують, що підлітки є однією з найбільш вразливих груп населення в сучасних умовах, оскільки підлітковий вік – це час розвитку самосвідомості та визначення ґендерної ідентичності. До численних труднощів підліткового віку, спричинених кризовим етапом переходу від дитинства до дорослості, додається ще й невизначеність ґендерно-рольових вимог. Дослідники відзначають, що вдома від дівчаток очікують слухняності, скромності та турботливості, а в школі – розумової та фізичної активності на рівні з хлопчиками [4].

Н. Несторук та Н. Верцанова зазначають, що в сучасному світі підлітковий вік характеризується активним процесом формування ідентичності. Діти підліткового періоду намагаються вписатися в соціальне оточення, шукають своє місце у суспільстві. Сприйняття їх іншими може впливати на їхню самооцінку, а соціальний тиск може спричиняти стрес та конфлікти. Підлітки поступово стикаються з вимогами дорослого життя, тому це може впливати на психологічний дисбаланс. Як відомо, підлітковий вік супроводжується інтенсивними емоційними переживаннями, що можуть виникати через внутрішні конфлікти, нерозуміння власних почуттів та недостатньої саморегуляції. Прагнення до самостійності та власного рішення проблем може викликати конфлікти з батьками, які можуть впливати на емоційний стан підлітка [6].

Психосоціальні проблеми підліткового віку визначаються макро- та мікросоціальними конфліктними ситуаціями, в тому числі емоційною дезадаптацією, яка проявляється в депресивних і тривожних розладах й інтенсивному повсякденному стресі та є основою для ранніх етапів взаємодії між дитиною та її матір'ю [1].

Підлітковий вік – це час інтенсивного соціального та психоемоційного розвитку особистості, в якому спілкування відіграє ключову роль. Спілкування допомагає підліткам усвідомити власні цінності та інтереси, розвинути навички соціальної взаємодії та

виражати думки, емоції та почуття. Причини комунікативних труднощів у підлітків пов'язані з індивідуально-психологічними особливостями, які проявляються в емоційній, соціальній та інтелектуальній сферах особистості. Поширеною причиною комунікативних труднощів у підлітків є тривожність і невпевненість у собі [7].

Період підліткової кризи додає емоційним розладам особливого забарвлення. Емоційні труднощі є побічними властивостями підліткового віку. Є певна загальна думка та закономірність, відповідно до якої із підвищенням рівня організованості та саморегуляції організму підвищується емоційна чутливість, зростають можливості психологічного захисту; урізноманітнюються можливості вираження емоцій, збільшується тривалість емоційних реакцій, викликаних короткочасними подразненнями, тощо. Серед психологічних особливостей даного вікового періоду є наступні:

– негативна або несформована Я-концепція;
– низька витривалість до труднощів;
– підвищений егоцентризм;
– схильність до опору, протестів, неприймання виховних авторитетів;
– незрілість моральних переконань;
– прагнення до невідомого та ризикованого;
– криза самоідентифікації;
– прагнення до незалежності від сім'ї і т. д. [8].

Важливо зазначити, що вплив сімейної системи на дитину підліткового віку є неабияким. Н. Максимова стверджує, що нормально функціонуюча сім'я – це сім'я, яка відповідально виконує свої функції, що призводить до задоволення потреб у зростанні та розвитку як сім'ї в цілому, так і кожного її члена. Наводяться критерії, за якими можна визначити ступінь екологічності функціонування сімейної системи: повага до відмінностей; щирість у вираженні думок і почуттів; динамічність стосунків; зміна ролей; повага до особистих кордонів; відкритість сім'ї; емоційна і духовна близькість [5].

Стиль виховання в сім'ї впливає на те, як дитина адаптується до життєвих ситуацій. Оскільки рівень емоційного інтелекту однозначно впливає на адаптацію людини до життєвих ситуацій, можна говорити про взаємозв'язок між стилем виховання і ставленням батьків до підлітків. До структури емоційного інтелекту входять: здатність до активного управління емоціями; розуміння почуттів; співвідношення почуттів і мислення; розпізнавання і вираження почуттів [2].

Загальновідомо, що сімейна система може впливати на зниження ризику виникнення адиктивної поведінки в підлітковому віці, але вплив сім'ї на поведінку підлітків може бути відносно слабким у старшому підлітковому віці через зростання особистісної автономії підлітків. Підлітки з адиктивною поведінкою демонструють значні порушення в емоційному спілкуванні з батьками, що проявляються в жорстких авторитарних формах функціонально-рольової взаємодії [3].

Отже, проаналізувавши науково-методичну літературу ми бачимо, що вплив сімейної системи на дитину підліткового віку є вкрай важливим. Підліткова криза є тим психологічним процесом, кризовий характер та складність якого полягають у різкому дорослішанні, у стрибку з дитинства в іншу вікову фазу, у нове знання. Це ключовий етап психоемоційного розвитку дитини, що супроводжується змінами в самоідентифікації, поведінці та системі цінностей. Взаємостосунки з батьками ускладнюються через суперечність між потребою у свободі дитини та бажанням дорослих контролювати її поведінку. У сім'ї спостерігається зростання емоційної напруги, конфліктність, зниження рівня взаєморозуміння. На нашу думку, важливою умовою гармонізації стосунків є діалог, заснований на взаємоповазі, довірі та готовності батьків до змін у стилі виховання. Конструктивна участь батьків у процесі дорослішання дитини сприяє формуванню здорової особистості та збереженню емоційного зв'язку в родині.

Список використаних джерел:

1. Гапоненко Л., Тріпак М., Федорчук В., Чаркіна О. Психологічні передумови емоційної дезадаптації сучасних студентів. *Журнал «Наукові перспективи».* № 5. 2023. С. 55-69.

2. Єрьоміна О. Вплив батьківських установок на розвиток емоційного інтелекту підлітків. *Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. 2024. С. 203.

3. Железнякова Ю. Теоретичний аналіз особливостей сімейних відносин адиктивних підлітків. *Проблеми сучасної психології.* № 2. 2017. С. 28-33.

4. Костіна В., Потьомкіна А. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до управління розвитком гендерних аспектів резілієнтності підлітків. 2022.

5. Максимова Н. Психологічні чинники екологічності сімейної системи. Актуальні проблеми психології: *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка. Екологічна психологія*, № 44. 2017. С. 164-172.

6. Несторук Н., Верцанова Н. Підліткова криза як психолого-педагогічне явище та її вплив на особистісний розвиток. *Global science: prospects and innovations. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2024.

7. Острянко Т. Причини та прояви труднощів у спілкуванні у підлітковому віці. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку.* 2024. С. 170.

8. Хомин Л. Психологічні особливості емоційної саморегуляції у підлітковому віці. *Студентський науковий вісник*. № 42. 2017. С. 57-59.

УДК 159.9.072.432

Кучманич І. М.,
канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри психології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Ковгунова Н. В.,
студентка V курсу спеціальності «Психологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕМОЦІЙНОЇ БЛИЗЬКОСТІ ПАРТНЕРІВ ІЗ БІКУЛЬТУРАЛЬНИХ СІМЕЙ

Загальновідомо, що гарні та глибокі стосунки між людьми не можуть бути без емоційної близькості. Глибока довіра між партнерами допомагає стосункам бути більш чутливими, розкутими, замість того, щоб хвилюватися через певні обставини, наприклад, недосконаліть свого тіла і т.д. Емоційна близькість вважається глибоким інтелектуальним та емоційним зв'язком, у якому кожен із партнерів відчуває, що його добре розуміють, приймають з усіма недоліками і т.п. Справжня емоційна близькість, на відміну від токсичної залежності, з якою дуже легко сплутати цей стан, підтримує автономію обох партнерів та впевненість у собі. Чим надійніші стосунки, тим більш віддаленими та відмінними один від одного партнери дозволяють собі бути. Мати здорові, емоційно близькі стосунки означає відчувати взаємозалежність, але при цьому не втрачати власної ідентичності.

Вивчення такого феномену як емоційна близькість у стосунках є важливим напрямком психологічних досліджень. Серед дослідників та науковців, які досліджували цю проблематику були такі: О. Магдич [5],

Є. Іванова [3], Н. Володарська [2], І. Карабаєва [2] та ін. Емоційна близькість є ключовим елементом здорового шлюбу та здорових відносин. Коли емоційної близькості бракує, стосунки можуть будуть негармонійними. Однак підтримка емоційної близькості вимагає постійної роботи та уваги. Відновити емоційну близькість після її втрати може бути набагато складніше, ніж докладати зусиль для її збереження. Емоційну близькість зазвичай визначають як стан, в якому обидва партнери відчувають себе в безпеці та коханими, у відносинах яких панує довіра та спілкування. Емоційна близькість може проявлятися у стосунках різними способами:

– довгі змістовні розмови про свої надії, страхи, цілі та інші почуття;
– розмови про повсякденні справи, результати на роботі, підтримка одне одного, щоб відчувати себе у безпеці та значущими;
– проведений час разом;
– цікавість до життя, досвіду, інтересів та почуттів одне одного;
– підтвердження своїх почуттів, проявляючи емоційну підтримку [1].

Емоційна близькість – це процес, який вимагає часу, зусиль і взаєморозуміння. Вона не приходить миттєво. Будуючи і підтримуючи емоційну близькість, ми створюємо міцніші, глибші і значущі відносини, які приносять радість і задоволення у життя партнерів.

Емоційна близькість, на нашу думку, є станом глибокого емоційного зв'язку між людьми, коли вони довіряють одне одному; відкрито діляться своїм почуттями та переживаннями, відчувають, що їх сприймають та розуміють без осуду. Емоційна близькість може включати у себе декілька важливих компонентів: довіра; емоційне саморозкриття; емпатія; підтримка; спільний емоційний досвід. Вважаємо, що емоційна близькість не виникає миттєво, а формується поступово через спільні переживання, спілкування та взаємну турботу.

Поняття емоційної близькості відноситься до характеристик емоційних стосунків і поведінки, які в більшості випадків погано усвідомлюються і контролюються партнерами у стосунках. На вибір партнера на основі емоційної близькості впливає низка факторів, першим з яких є уявлення про ідеального партнера, про якого кожна людина має більш-менш усвідомлений образ. Формування цього образу базується на власному досвіді, досвіді батьківської сім'ї, характеристиках літературних і кіногероїв, соціальних стереотипах та ідеалі, який існує в групі людей, чия думка важлива для конкретної людини. Виділяються такі типи дорослої емоційної близькості:

«надійна» емоційна близькість, «тривожна/неспокійна – пристрасна» емоційна близькість, унікальна емоційна близькість [5].

О. Магдич вважала, що типи емоційної близькості схожі на типи прив'язаності та виокремлювала надійний, тривожний та уникаючий типи. Варто розглянути кожен з типів емоційної близькості. Надійний тип емоційної близькості характеризується легкістю встановлення близьких стосунків, довірою до партнера, відсутністю відчуття суб'єктивної самотності, прагненням до тривалих стосунків, особливо з постійним партнером, оптимістичним ставленням до позитивних і конструктивних відносин. Тривожна емоційна близькість у стосунках проявляється в бажанні бути якомога ближче до коханої або вподобаної людини, психологічно злитися з нею. Уникаюча емоційна близькість у стосунках пов'язана з труднощами у побудові близьких стосунків, збереженням психологічної дистанції з партнером та опором її скороченню [5].

У декотрих сім'ях емоційна близькість набуває певних ознак та характеристик, зокрема, у міжкультуральних шлюбах. Наразі, у нашому суспільстві все частіше створюються пари із бікультуральних сімей. Це такі парі, які мають партнерів, що виховувалися у різних культурах. Такі партнери мають різні цінності у житті, різні стилі виховання, але незважаючи на це, будують стосунки, створюють сім'ї і т.д. Бікультуральна сім'я – це сім'я, де партнери походять із різних культурних, етнічних або національних середовищ та поєднують у спільному житті елементи обох культур. Серед ключових характеристик можна виділити наступні: поєднання різих мов, традицій, релігій та норм поведінки; спроба інтегрувати або синтезувати елементи обох культу у побут, виховання дітей, святкування подій тощо.

На думку А. Корнюх, сучасна статистика показує, що міжнаціональні шлюби є досить поширеним соціальним явищем у поліетнічних державах внаслідок існування загального соціокультурного простору, в якому здійснюються комунікації між представниками різних народів. До поліетнічних держав відносяться ті, на території яких водночас проживає кілька етносів, тому Україна, набуває поліетнічного статусу. Найчастіше в міжетнічний шлюб вступають представники близьких за культурою етносів. Загальна картина міжетнічної шлюбності взаємопов'язана із тенденціями розвитку сім'ї, зміною соціальної структури націй, міграційними, урбанізаційними, демографічними процесами, а також залежить від явищ, які відбуваються у духовному житті країни [4].

Міжнаціональний шлюб характеризується специфічними ознаками, що дозволяє розглядати його у якості соціокультурного феномену. Найбільш істотною характеристикою, що виокремлює його серед інших по змісту різновидів шлюбу, є особливості процесу соціалізації. Міжнаціональний шлюб є шлюбним зв'язком, який укладений між особами різної національності, процес соціалізації яких відбувався у різних етнокультурних середовищах [4].

Ми дійшли висновку, що емоційна близькість є взаємним відчуттям прийняття, підтримки, глибокого емоційного розуміння та емоційної безпеки у стосунках. Вона формується через емпатію, відкрите спілкування, емоційне саморозкриття. На нашу думку, емоційна близькість у бікультуральних сім'ях – це не статичний стан, а динамічний процес адаптації, взаємної емпатії. Перевага таких стосунків полягає у можливості стати більш гнучкими, відкритими та чутливими до різноманіття світу.

Список використаних джерел

1. Вейн П. Як розвинути емоційну близькість у вашому шлюбі. URL: https://testoteka.info/uk/blog/relationships/yak-rozvynuty-emotsiynu-blyzkist-u-vashomu-shlyubi (дата звернення: 22.04.2025).

2. Володарська Н., Карабаєва І. Вплив емоційних зв'язків на розвиток психологічного благополуччя сім'ї. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки».* №3. 2021. С. 29-36.

3. Іванова Є. Суб'єктивне відчуття емоційної близькості як предиктор формування емоційного інтелекту підлітка. *Проблеми сучасної психології.* №29. 2015. С. 276-285.

4. Корнюх А. Міжнаціональні шлюби у контексті сучасних глобалізаційних процесів. *Актуальні проблеми психології.* №28. 2012. С. 142-150.

5. Магдич О. Феномен емоційна близькість як предмет психологічного дослідження. *Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі безперервної освіти*. 2022. С. 127-133.

УДК: 159.922.7:004.738.5-053.6

Лукіна Н. Б.,
канд. психол. наук, ст. викладач,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Галиченко А. В.,
студентка IV курсу спеціальності «Психологія»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ФОРМУВАННІ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі стали невід'ємною частиною повсякденного життя, особливо серед молоді. Підлітки, як найбільш вразлива категорія користувачів, активно взаємодіють у віртуальному середовищі, що значною мірою впливає на формування їхньої самооцінки. Самооцінка – це суб'єктивне уявлення людини про власну цінність, здатність оцінювати свої якості, здібності та місце в соціумі. У період підліткового віку, коли особистість лише формується, зовнішні чинники, зокрема соціальні мережі, можуть як підтримувати, так і підривати внутрішню впевненість.

Одним із ключових аспектів впливу соціальних мереж є порівняння себе з іншими. Соціальні платформи, такі як Instagram, TikTok, Facebook тощо, сприяють створенню ідеалізованих образів, які підлітки сприймають як зразок. Порівнюючи своє життя з відфільтрованими та ретельно відібраними моментами інших, підлітки можуть відчувати меншу цінність власного досвіду, що призводить до зниження самооцінки. Дослідження показують, що часте використання соціальних мереж корелює з підвищеним рівнем тривожності, депресії та незадоволення власною зовнішністю [1].

Водночас, соціальні мережі можуть мати і позитивний вплив. Вони надають підліткам можливість самовираження, пошуку однодумців, отримання підтримки в складні моменти. Для деяких молодих людей онлайн-спільноти стають джерелом натхнення, мотивації та місцем, де їх приймають без осуду. У такому контексті соціальні мережі можуть сприяти формуванню впевненості в собі та розвитку позитивної самооцінки.

Крім наведених аспектів, важливим чинником, що впливає на самооцінку підлітка через соціальні мережі, є зворотний зв'язок у вигляді «лайків», коментарів та підписок. Кількісні показники популярності часто стають своєрідним критерієм цінності особистості для підлітків. Залежність від схвалення оточення може призводити до

емоційної нестабільності, постійного очікування визнання, а в разі його відсутності — до зниження впевненості у власній значущості. Така ситуація створює ризики формування зовнішньо орієнтованої самооцінки, що базується не на реальних досягненнях чи внутрішніх переконаннях, а на змінних оцінках з боку інших.

Також слід звернути увагу на явища кібербулінгу та хейту, які, на жаль, є поширеними в онлайн-просторі. Негативні коментарі, цькування чи насмішки можуть мати серйозні психологічні наслідки для підлітків, зокрема викликати почуття меншовартості, страху, соціальної ізоляції. У таких випадках роль дорослих полягає не лише в контролі за поведінкою у мережі, але й у створенні безпечного середовища для обговорення таких ситуацій та наданні своєчасної підтримки.

Окремо варто підкреслити роль освітніх закладів у формуванні здорової самооцінки підлітків. Впровадження програм з медіаграмотності, розвиток емоційного інтелекту, критичного мислення, а також обговорення теми самооцінки, впливу соціуму та мереж — усе це сприятиме більш усвідомленому використанню цифрових ресурсів та захисту психічного здоров'я молоді [2].

Соціальні мережі мають значний вплив на самооцінку підлітків, оскільки в цьому віці формується уявлення про себе, а зовнішні оцінки та порівняння з іншими стають важливими чинниками самосприйняття.

Негативний вплив соціальних мереж проявляється у зниженні самооцінки через порівняння з ідеалізованими образами, залежність від «лайків» і коментарів, а також через можливі прояви кібербулінгу та хейту.

Позитивний вплив можливий за умови відповідального використання соціальних платформ: підлітки можуть знайти однодумців, самовиражатися, отримувати підтримку та мотивацію, що сприяє позитивному сприйняттю себе.

Головну роль відіграють дорослі — батьки, вчителі, психологи, які повинні сприяти розвитку критичного мислення, медіаграмотності та емоційної стійкості у підлітків, а також створювати умови для безпечного онлайн-середовища [3].

Формування здорової самооцінки у підлітків у цифрову епоху можливе лише за умови комплексного підходу, який включає освітню, соціальну та психологічну підтримку.

Отже, соціальні мережі можуть бути як ресурсом розвитку, так і джерелом ризиків. Важливо навчити підлітків користуватися ними усвідомлено, зберігаючи власну цінність і психоемоційне здоров'я.

Список використаної літератури

1. Козяр М. А. Вплив соціальних мереж на психологічний стан підлітків // *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2021. № 2. С. 45–51.

2. Петренко І. В. Формування самооцінки в підлітковому віці в умовах цифровізації суспільства // *Психологія і особистість*. 2022. № 1. С. 98–104.

3. Шевченко Л. О. Роль соціальних мереж у становленні особистості сучасного підлітка // *Молодь і ринок*. 2023. № 6. С. 112–117.

УДК 159.9 (477)

Лукіна Н. Б.,
канд. психол. наук, ст. викладач кафедри психології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Диннік О. С.,
здобувач спеціальності 053 «Психологія»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВПЛИВ ВІЙНИ ТА НЕВИЗНАЧЕНОСТІ НА ПРОЯВ КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ У ЮНАКІВ

Життя в сучасному суспільстві ставить перед особистістю складні завдання, виконання яких потребує вміння орієнтуватися в конкретних життєвих ситуаціях, демонструючи розвинуті когнітивні здібності.

Студентський вік – найбільш сензитивний період для навчання та професійного становлення особистості. Знаючи особливості соціальної ситуації розвитку та провідної діяльності особистості на цьому віковому етапі, можемо зробити висновок про значущість високого розвитку когнітивних процесів, адже по-суті пора юності – є розквітом особистості.

Війна та невизначеність, зумовлена воєнними діями, негативним чином позначилася на когнітивних навичках юнацтва. Адже ризики, незахищеність, страхи, загроза життю – це проблеми сучасної молоді, яка перебуваючи на шляху становлення і формування, зазнає найбільш травмуючих змін. У багатьох юнаків і дівчат спостерігається безсоння, панічні атаки, ознаки ПТСР, зниження академічної успішності, на фоні порушення діяльності когнітивних функцій.

Юнаки мають проблеми з пам’яттю, увагою, концентрацією, їхні мисленнєві процеси загальмовані, уява компульсивна, мовлення збіднене. На фоні такого стану прояву когнітивних процесів у молоді погіршується настрій і загальний емоційний фон, що провокує емоційне вигорання, абулію і депресію. Тому така велика кількість юнаків і дівчат

вживають психоактивні або седативні препарати, зловживають кавою, тютюном і алкоголем, є й такі, хто на постійній основі вживають снодійні та антидепресанти.

Молодь тікає від реальності в світ комп'ютерних ігор й інстаграмного життя, шукаючи розраду в низькопробному контенті з ТІК-ТОКу, втрачаючи ідентичність і вольові якості. Вважаємо цю проблему вкрай болючою, актуальною і серйозною. Адже молодь – це майбутнє нашої держави, і покласти край її багатостраждальності здатна еліта, розумна, активна і креативна, а для того, щоб сформувати національно самосвідому і ефективну молодь, необхідно мати правильні цінності, пріоритети і ерудицію, володіти високим рівнем розвитку когнітивних процесів.

Проблемам вивчення когнітивних процесів у дітей і дорослих присвячені наукові здобутки зарубіжних (Гілфорд, Доусон, Мюллер, Марр, Рейнхардт, Хіггінс) і вітчизняних науковців: І. Аршави, Л. Гоян, М. Дерев'янко, С. Івашкевич, С. Максименка, Е. Носенко Н. Нагорнової, М. Салюк та ін.

Розглянемо, як відбувається розвиток пізнавальних процесів у юнацькому віці. Такі психічні процеси як сприймання, відчуття, пам'ять, увага, мислення відіграють важливу роль у процесі навчання, виховання та діяльності студенів.

Роблячи висновок з результатів дослідження, ми можемо сказати, що існує пряма кореляція між віком людини та здатністю опановувати нові знання: чим людина старша, тим у неї менше можливостей активно здобувати, засвоювати нові знання. Та в той же час, психічні процеси вже, так би мовити, «встоялися», і людина має змогу якнайефективніше виконувати дії, на яких вона певним чином спеціалізується. Говорячи ж про юнацький та студентський вік, то саме високий рівень текучого інтелекту на цьому віковому етапі дає людині змогу швидко опановувати нові знання, що і є запорукою ефективного професійного становлення.

Зорова, слухова та кінестетична чутливість (відчуття) досягає максимуму свого розвитку у період між 18 та 20 роками. Саме тому під час навчання так важливо зважати на пізнавальне значення відчуттів і будувати освітній процес, залучаючи зоровий, слуховий та руховий канали. Це покращує запам'ятовування і засвоєння навчального матеріалу студентами [2].

Рання дорослість має характерні тільки для неї стадії розвитку інтелекту. Так Д. Перрі вважає, що молоді люди інтерпретують події та явища авторитарними висловлюваннями на зразок «істина-брехня» і поділяють світ на біле і чорне. На думку К. Рігеля, діалектичне мислення має особливо важливий аспект, позаяк це інтеграція ідеального і реального, бо реальний світ є корекцією штучного,

абстрактного, ідеального мислення. Вміння вносити корекцію є сильною стороною мислення дорослої людини [2].

На думку К. Шайі, когнітивний розвиток дорослих можна розглядати з точки зору функціональних змін, що відбуваються з ними. Ранній дорослості відповідає стадія досягнень. Інтелект використовується для вирішення реальних проблем, які визначають подальшу долю людини, це вибір професії або супутника життя [1].

Сприйняття навчального матеріалу (не як сукупність відчуттів, а як усвідомлення повноти змісту) є важливим фактором успішності, який притаманний саме цьому етапові розвитку. Студенти можуть повніше та точніше сприймати матеріал.

У ранньому та середньому вікових періодах дорослості досягає найвищого рівня свого розвитку загальна система пам'яті: рівномірно високо розвиваються вербальна, логічна, механічна та інші види пам'яті. А вже на більш пізніх вікових етапах ці системи, так би мовити, спеціалізуються на щось конкретне – тобто підлаштовуються на певний вид діяльності, яким вирішила займатись людина у результаті свого професійного самовизначення [1].

Процеси уваги, звісно, знаходяться на достатньо хорошому рівні функціонування, та у період юнацтва та ранньої дорослості вони не досягають свого максимуму. Максимум інтенсивності цього розвитку припадає на вік приблизно 33 років, в той час, як у віці приблизно 26-29 років показники уваги випереджують за своїм розвитком процеси пам'яті та мислення.

Отже, ми бачимо, що більша частина психічних процесів досягають, якщо не найвищого, то доволі високого рівня свого розвитку. І це не дивно, бо, зважаючи на провідну діяльність студентів та на їхню соціальну ситуацію розвитку, це допомагає їм знайти свій шлях в житті, самоствердитись та якомога ефективніше перейти до нового вікового етапу, якому притаманні власні перепони.

Під час війни студенти в різній мірі піддаються впливу двох типів травматичних подій: несподівані травматичні події та довготривалі негативні події, які призводять до непродуктивних стратегій подолання. Як наслідок, вони частіше, ніж їхні однолітки без досвіду війни, страждають від таких проблем, як тривожні розлади, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, дисоціативні розлади (добровільна соціальна ізоляція, деперсоналізація, дереалізація, небажання розмовляти, кататонічний синдром), поведінкові розлади (особливо агресія, асоціальна та кримінальна поведінка, схильність до насильства), а також більш схильні до зловживання алкоголем та наркотиками [2].

Війна – це шоковий фактор для психіки. Під час війни з-під ніг вибивається одна з базових потреб людини – потреба в безпеці.

Посттравматичний стресовий синдром притаманний людям, які пережили травматичні події, такі як війни, дорожньо-транспортні пригоди чи будь-які серйозні нещасні випадки. Психічне захворювання, що виникає в результаті. Симптоми ПТСР включають неприємні думки, почуття або сни, психічний або фізичний дискомфорт і напругу під час контакту з об'єктами, спроби уникнути або навіть знищити об'єкти, пов'язані з ними, раптові зміни в когнітивних здібностях і почуттях, а також частий стрес, тощо.

Отже, під час війни студенти в різній мірі піддаються впливу травматичних подій, що дуже сильно впливає на їх звичне життя і тому кожному індивідуально потрібен різний час на адаптацію до нових умов.

Список використаних джерел

1. Освіта.ua Пізнавальні психічні процеси в діяльності студентів. 2012. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/psychology/29336/

2. Романовська, Д. Д. Психологічна допомога у закладах освіти в період війни: запити, методики, алгоритми дій. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, (1), 2022. С. 148-152. https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.1.28 (дата звернення: 10.02.2025).

УДК 159.9.072

Лукіна Н. Б.,
канд. психол. наук, ст. викладач,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Заходим О. В.,
студентка IV курсу спеціальності «Психологія»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЕМПАТІЯ ЯК ОСНОВА СПІЛКУВАННЯ В МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИНАХ

Емпатія є важливим аспектом міжособистісних стосунків і комунікації. Це здатність розуміти і переживати емоції іншої людини, ставити себе на її місце. Вона є одним з головних механізмів для розвитку здорових та ефективних стосунків між людьми. Згідно з дослідженням Гоулмана (2012), емпатія охоплює не лише емоційне розуміння іншої людини, але й здатність адекватно реагувати на її потреби та переживання [3, с. 67]. Це ключова складова емоційного

інтелекту, що дозволяє не лише правильно виявляти емоції інших, а й ефективно реагувати на них.

Компоненти емпатії

Емпатія складається з кількох компонентів, які разом формують розуміння емоційного стану людини. Як зазначає Барон-Коен (2011), розуміння емоційного стану іншої людини є основою соціального інтелекту, що базується на когнітивній емпатії [1, с. 45]. Він вказує, що здатність «читати» емоції дозволяє людині адаптувати свою поведінку у складних соціальних ситуаціях.

1. **Когнітивна емпатія** — пропонує розуміння того, чому хтось реагує на ситуацію певним чином. Цей тип емпатії дозволяє зрозуміти точку зору іншої людини та подумати про її почуття, а не відчувати їх безпосередньо. Когнітивна емпатія може допомогти в комунікації, оскільки вона допомагає нам передавати інформацію таким чином, щоб вона досягла іншої людини. Вона дозволяє нам говорити її мовою.

2. **Емоційна емпатія** (також звана афективною емпатією) — передбачає реагування на емоції інших людей. Ви, по суті, розділяєте або демонструєте схожість з емоційним станом іншої людини. Цей тип емпатії може допомогти людині побудувати емоційні зв'язки з іншими.

3. **Співчутлива емпатія** — це гібрид емоційної та когнітивної емпатії, який також називають емпатичною турботою. Ми розуміємо, чому хтось може святкувати, страждати або почуватися пригніченим, і ми вживаємо заходів, щоб підтримати цю людину. Це здатність розпізнати, що інша людина потребує від вас у цей момент, і це розпізнавання спонукає нас діяти. [2, с. 133].

Способи прояву емпатії у спілкуванні

Дослідження показують, що активне слухання знижує рівень конфліктності у комунікації та підвищує відчуття взаємної підтримки (Rogers & Farson, 1957) [7, с. 23].Емпатія у спілкуванні проявляється кількома способами:

1. **Активне слухання**. Активне слухання є важливою частиною емпатійного спілкування. Воно включає в себе уважне слухання, де важливими є як вербальні, так і невербальні сигнали. У книзі Карнегі (2011) зазначено, що активне слухання допомагає створити атмосферу взаємної довіри та розуміння між людьми [5, с. 52].

- **Підтримка зорового контакту**: це показує увагу до мовця.
- **Невербальні сигнали**: кивки, усмішка, міміка, мова тіла, жести.
- **Рефлексивне слухання**: підтвердження розуміння сказаного через перефразування.

2. **Вербальне спілкування**. Використання підтверджувальних тверджень є важливою складовою емпатії. Це дозволяє людині відчути, що її почуття і переживання визнані.

- Наприклад, фрази: «Я розумію, чому ти так почуваєшся», чи «Це може бути дуже важко для тебе» допомагають створити відчуття підтримки і розуміння [2, с. 60].
- **Відкриті запитання** дозволяють глибше та повніше зануритися у переживання співрозмовника.
- Важливо уникати осуду чи критики, оскільки це створює безпечну атмосферу для відкритості.

3. **Невербальне спілкування.** Невербальні прояви емпатії також важливі:

- Вирази обличчя, що демонструють розуміння чи співчуття.
- Відкрита, розслаблена мова тіла без напруженості.
- Спокійний, доброзичливий тон голосу.

Відсутність емпатії та її причини

Відсутність емпатії може бути пов'язана з різними факторами. Це може бути наслідком особистого досвіду, виховання, культурних бар'єрів, психологічних захистів, стресу, депресії. емоційного вигорання чи навіть дегуманізації в суспільстві [2, с. 229]. Важливо зазначити, що навіть у повсякденному житті люди часто можуть переживати моменти, коли їх емпатія відчутно зменшується через стрес чи психологічне виснаження. У роботах Захарова (2020) наголошується, що соціальне середовище, яке не заохочує прояви емпатії, поступово сприяє формуванню байдужості, а іноді й агресії [4, с. 104]. Це особливо небезпечно в умовах колективної дегуманізації або під час тривалих соціальних криз.

Згідно з К. Роджерсом (2002), відсутність емпатії може призвести до погіршення взаємодії між людьми, створюючи перешкоди для розуміння та співпраці. Це також може мати негативний вплив на психологічне благополуччя особистості, адже коли людина не відчуває підтримки чи розуміння від оточення, вона може відчувати ізоляцію та тривогу [6, с. 91].

Дослідження Гоулмана (2012) підтверджують, що емпатія є ключовою навичкою в побудові емоційної компетентності, оскільки дозволяє не лише розпізнавати почуття інших, а й ефективно на них реагувати [3, с. 67]. Подібну думку поділяє К. Роджерс, який вбачав у емпатійному слуханні основу глибокого психологічного розуміння, що формує умови для довіри, прийняття та емоційного зростання особистості [6, с. 91].

Значущість емпатії підтверджується й на практичному рівні – її прояви через активне слухання, рефлексивну відповідь, доброзичливий тон, невербальні сигнали формують психологічну безпеку у спілкуванні, що особливо актуально в таких професіях, як психолог, педагог, лікар, соціальний працівник. У контексті сьогодення, коли зростає рівень тривожності, емоційного виснаження та соціального напруження, здатність до емпатії набуває ще більшої цінності. Її дефіцит може призводити до комунікативних бар'єрів, зниження рівня взаєморозуміння, зростання конфліктності та ізоляції (Захаров, 2020) [4, с. 104].

Таким чином, емпатія виступає однією з центральних умов ефективного міжособистісного спілкування та психологічного контакту між людьми. Її наявність значно покращує якість соціальних взаємодій, сприяє формуванню довірливих стосунків, розвитку емоційного інтелекту та здатності до соціальної адаптації. Завдяки когнітивному, емоційному та співчутливому компонентам емпатія забезпечує як розуміння емоційного стану іншої особи, так і готовність надавати підтримку, брати участь у її переживаннях.

Розвиток емпатії — це не лише професійна навичка, а й глибоко гуманістична цінність. Вона сприяє формуванню чутливого суспільства, де людина сприймається як унікальна особистість, гідна розуміння, прийняття та турботи. Таким чином, емпатія не лише збагачує особистісне життя людини, а й зміцнює соціальні зв'язки, стає запорукою психологічного добробуту, людяності та єдності у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Барон-Коен С. Емпатія та соціальний інтелект. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2011. 320 с.

2. Братусь Б.С. Особистість і соціальні стосунки. К.: Наука, 2003.256 с.

3. Гоулман Д. Емоційний інтелект: чому він може мати більше значення, ніж IQ. К.: Основи, 2012. 408 с.

4. Захаров О. Емпатія та дегуманізація: соціально-психологічний аналіз. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2020. 156 с.

5. Карнегі Д. Як завойовувати друзів і впливати на людей. К.: Ніка-Центр, 2011. 285 с.

6. Роджерс К. Погляд на психотерапію: становлення людини. К.: Наукова думка, 2002. 223 с.

7. Rogers C.R., Farson R.E. Active Listening. Industrial Relations Center, University of Chicago, 1957. 12 p.

УДК 159.922.7

Лукіна Н. Б.,
канд. психол. наук, ст. викладач,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Крот А. Р.,
студентка IV курсу спеціальності «Психологія»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ ЯК ЗАСОБУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ СТУДЕНТАМ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОГО СТРЕСУ

У сучасному світі студенти стикаються з численними викликами, що пов'язані з високим навчальним навантаженням, соціально-психологічними труднощами, а також непередбачуваними подіями, які значно підвищують рівень стресу. Підвищений стрес негативно впливає на психічне здоров'я молоді, викликає емоційне вигорання, тривожність, зниження мотивації та загальне погіршення якості життя. У таких умовах особливо актуальним стає пошук ефективних методів психологічної підтримки, які допомагають студентам адаптуватися, зберегти внутрішню рівновагу та розвивати стресостійкість.

Одним із перспективних і доступних інструментів психологічної допомоги є арт-терапія - метод, що використовує творчість як засіб самовираження, емоційного розвантаження та внутрішнього відновлення.

У ситуаціях стресу, спричиненого життєвими обставинами, студентам важливо навчитися змінювати власну поведінку, мислення та емоційний стан у позитивному напрямку. Для збереження психологічного здоров'я необхідно розвивати стресостійкість. Одним із ефективних шляхів подолання стресу є залучення до творчої діяльності. Використання мистецтва у навчальному процесі допомагає студентам перемкнути увагу, змінити характер діяльності, що, у свою чергу, сприяє зниженню внутрішньої напруги та рівня стресу [1].

Арт-терапія не лише знімає гострі симптоми стресу, а й сприяє формуванню у студентів навичок саморегуляції, що є надзвичайно важливим для успішного подолання життєвих викликів у майбутньому.

Тривалий вплив стресових чинників особливо помітний серед студентів. Хронічний стрес негативно позначається на їхньому психічному стані, що може призводити до таких наслідків, як посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), емоційне вигорання, соматичні розлади та складнощі у міжособистісних контактах. Хоча

дехто зі студентів здатен впоратися з наслідками стресу самостійно, значна частина потребує підтримки — не лише професійної, а й емоційно безпечної, чутливої до їхніх потреб «тут і зараз» [5]. У цьому контексті арт-терапія може виступати ефективним засобом емоційної стабілізації. Її практики сприяють глибшому контакту із власними відчуттями та зниженню рівня психоемоційної напруги.

На думку Н. Волотовської, арт-терапія позитивно впливає на психічне здоров'я, сприяючи зниженню рівня стресу та тривожності, покращенню самооцінки й відчуття самовизначення, розвитку самосвідомості, когнітивних здібностей, креативності та емоційної виразності, а також відновленню психологічної рівноваги [4].

Велике різноманіття арт-терапевтичних технік допомагає студентам виразити накопичені емоції, знизити рівень тривожності та стресу, а також розвинути навички саморегуляції [6]:

1. Малювання та живопис дозволяють через образи і кольори вивільнити внутрішні переживання, сприяють релаксації та концентрації уваги, що особливо важливо в умовах підвищеного психоемоційного навантаження.

2. Ліплення з глини чи пластиліну дає можливість фізично відобразити емоційний стан, знайти заспокоєння та переключитися з негативних думок на творчий процес.

3. Створення колажів та інших креативних проектів допомагає усвідомити і опрацювати складні події, що впливають на студентів, сприяє кращому розумінню власних почуттів.

4. Візуальні арт-техніки**,** такі як робота з мандалами чи символічними образами, дозволяють безсловесно виразити внутрішній світ, що особливо корисно для тих, хто має труднощі з вербальним висловленням емоцій.

5. Групові арт-терапевтичні заняття формують атмосферу підтримки, сприяють розвитку емпатії, взаєморозуміння та зниженню психологічної напруги серед студентів.

Таким чином, арт-терапія не лише допомагає студентам зняти гострий стрес, а й формує у них психологічну стійкість, розвиває здатність до самопізнання і саморегуляції, що є ключовими чинниками збереження психічного здоров'я в умовах сучасних викликів.

Арт-терапія, як ресурсний та гнучкий метод, демонструє високу ефективність у роботі зі студентами, оскільки поєднує можливість емоційного розвантаження, самовираження та поступового усвідомлення внутрішніх переживань у безпечному середовищі. У зв'язку з цим українські заклади вищої освіти все активніше інтегрують арт-терапевтичні підходи в освітній процес підготовки майбутніх

психологів, соціальних працівників і педагогів. Особливу увагу цьому напрямку приділяють університети, які спеціалізуються на психології та соціальній роботі, де створюються окремі курси, що знайомлять студентів з основами арт-терапії та її практичним застосуванням. Основна мета таких програм — сформувати у здобувачів здатність ефективно застосовувати арт-терапевтичні техніки у професійній діяльності, з урахуванням особливостей різних цільових груп [2].

Як зазначає О.Л. Вознесенська, в українському контексті арт-терапія першочергово зацікавила практикуючих психологів та педагогів, що сприяло її активному впровадженню в освітньому та соціальному середовищах. Особливу увагу було приділено арт-терапевтичним формам виховного впливу, які виявилися ефективними для підтримки психічного здоров'я дітей і молоді, а також сприяли їхньому особистісному розвитку. Крім того, арт-терапія відкриває значні можливості для формування та вдосконалення комунікативних навичок, що пояснює її широке використання саме серед шкільних психологів і соціальних педагогів [3]. Це свідчить про високий адаптаційний потенціал арт-терапії в освітньому просторі, де вона може виконувати як профілактичну, так і функцію розвитку. З огляду на потреби сучасної молоді, особливо в умовах соціальної нестабільності, включення творчих методів у роботу психолога набуває особливої актуальності та практичної цінності.

Отже, арт-терапія проявила себе як ефективний, гнучкий і чутливий до потреб молоді метод психологічної підтримки, особливо актуальний в умовах соціальної нестабільності, воєнного конфлікту та академічного навантаження. Вона створює простір для безпечного самовираження, емоційної стабілізації та розвитку внутрішніх ресурсів особистості.

У студентському середовищі, де стресові чинники мають системний і тривалий характер, арт-терапевтичні практики допомагають не лише знімати психоемоційне напруження, але й формувати навички саморегуляції, емоційної усвідомленості та стійкості до життєвих викликів. Тому, важливо продовжувати інтеграцію арт-терапевтичних методів у практику психологічного супроводу студентів, адаптуючи їх до конкретних потреб аудиторії, підвищуючи рівень обізнаності фахівців і забезпечуючи системну підтримку на рівні державної освітньо-соціальної політики.

Список використаних джерел

1. Атаманчук Н.М. Хендмейд – спосіб підвищення стресостійкості у студентів ЗВО //*Актуальні проблеми психології*. Том XI: Психологія

особистості. Психологічна допомога особистості : зб. наук. пр. К. : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка, 2020. Вип. 21. С. 6-23.

2. Бедіченко О., Раєвська Я. Концепції та методики арт-терапії: розвиток і впровадження в Україні // *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*. 2024. №3 (64). С. 5-11. URL: https://doi.org/10.32689/maup.psych.2024.3.1

3. Вознесенська О.Л. Арт-терапія в Україні: стан та перспективи розвитку // *Львівсько-Ряшівські наукові зошити* : Культура – Мистецтво – Освіта – Терапія в міждисциплінарній перспективі. Вип. 2. 2014. Wydawnitcywo uniwersytetu rzeszowskiego. P. 93-103.

4. **Волотовська Н.** Перспективи застосування арт-терапії як засобу протидії при посттравматичному стресовому розладі // *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2023. Т. 8. № 4. URL: https://doi.org/10.26766/pmgp.v8i4.464

5. **Луценко О., Фарафонова Ю.** Арттерапевтична група емоційної підтримки (онлайн) у період війни: досвід проведення, спостереження, висновки // *Простір арттерапії: зб. наук. пр.* 2022. Вип. 2 (32). С. 68–81;

6. Фальківська Л. Арттерапія як метод підтримки психічного здоров'я в умовах війни // *Актуальні проблеми психічного здоров'я*: Збірник наукових праць Всеукраїнської студентської інтернет-конференції (м. Житомир, 21 травня 2024 р.). Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка. 2024. С. 351-354.

УДК 364. 62 – 057,36 (043,2)

Лукіна Н. Б.,
канд. психол. наук, ст.викладач,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Кузьменко Д. Д.,
студент IV курсу спеціальності «Психологія»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВПЛИВ САМООЦІНКИ НА УСПІШНІСТЬ НАВЧАННЯ ТА МІЖОСОБИСТІСНІ ВІДНОСИНИ УЧНІВ

У шкільному віці формування особистості є складним і багатогранним процесом. Формування самооцінки є ключовим компонентом цього процесу. Самооцінка є основним компонентом психічного життя людини, оскільки вона визначає її поведінку,

взаємодію з іншими людьми та бажання досягти самореалізації. Самооцінка є потужним фактором у навчанні, що впливає на успіх учня в навчанні та характер його відносин з іншими людьми.

У шкільному віці формуються базові компоненти особистості, зокрема мотиваційна сфера, саморегуляція, емоційно-вольова стійкість, здатність до самопізнання та побудови соціальних зв'язків. Одним із центральних механізмів, що забезпечують цей розвиток, є самооцінка – уявлення особистості про власні можливості, здібності, якості, досягнення та значущість у соціумі [3].

Самооцінка виконує функцію внутрішнього критика, регулятора поведінки та критерію самосприйняття. Саме тому вона відіграє важливу роль у навчальному процесі та міжособистісній взаємодії учнів.

Згідно з дослідженнями зарубіжних психологів (Кулі, Coopersmith, Rosenberg), рівень самооцінки суттєво впливає на успішність навчання. Діти з адекватною самооцінкою краще адаптуються до шкільних вимог, виявляють вищу пізнавальну активність, цілеспрямованість, впевненість у собі. Вони не бояться помилок, готові працювати над собою, демонструють більшу емоційну стійкість у ситуаціях перевірки знань [1; 2; 5].

Навпаки, учні з заниженою самооцінкою часто демонструють невпевненість, пасивність, знижений рівень навчальної мотивації, страх перед невдачею. Їм властива висока тривожність, уникнення складних завдань, схильність до самообмежень. Завищена самооцінка також може створювати труднощі – такі діти переоцінюють власні сили, погано приймають критику, можуть бути некритичними до власних помилок, що також негативно впливає на результативність навчання.

Окремий вектор впливу самооцінки стосується соціальної сфери. Самооцінка прямо корелює з характером міжособистісних стосунків у класному колективі. Учні з високою, але реалістичною самооцінкою, як правило, мають розвинені комунікативні навички, вміють встановлювати позитивні стосунки з ровесниками, краще інтегруються в групу. Вони відкриті, доброзичливі, емоційно стабільні, частіше займають позицію неформального лідера або «душі колективу» [3].

Учні з низькою самооцінкою зазвичай мають труднощі у спілкуванні, уникають активної взаємодії, бояться оцінювання з боку інших. У них частіше спостерігаються соціальна ізоляція, відчуженість, невпевненість, що знижує якість їхньої соціалізації. Це, своєю чергою, може викликати зниження навчальної мотивації, поглиблення особистісної тривожності, а в окремих випадках – ризик шкільної дезадаптації.

Самооцінка не є вродженою характеристикою – вона формується поступово, під впливом численних чинників: сімейного виховання, ставлення педагогів, досвіду успіху чи невдач, позиції в групі однолітків. Найчутливішими до формування самооцінки є молодший та підлітковий вік. У цей період зовнішнє оцінювання (від дорослих і ровесників) відіграє надзвичайно сильну роль у побудові внутрішньої «Я-концепції» дитини. Систематична критика, порівняння з іншими, ігнорування емоційних потреб можуть сприяти формуванню заниженої або нестабільної самооцінки.

Педагогічна практика підтверджує: створення в школі підтримувального середовища, побудованого на прийнятті, безумовній повазі до дитини, стимулюванні внутрішньої мотивації та розвитку сильних сторін учня – це найефективніший шлях до формування адекватної, стабільної самооцінки. Особливе значення має організація ситуацій успіху, індивідуальний підхід, позитивна підкріплювальна комунікація [4].

Сучасні психологи також акцентують увагу на потребі ранньої діагностики порушень самооцінки. Такі інструменти, як тест Дембо-Рубінштейн, методика Розенберга, шкала Coopersmith, соціометрія тощо, дають змогу виявити небажані тенденції у становленні самооцінки й вчасно розпочати психологічну підтримку. Ефективною є також корекційна робота в групах розвитку емоційного інтелекту, тренінгах комунікативних навичок, програмах «Я-образу».

У психологічній науці самооцінку визначають як ставлення людини до себе, оцінку її здібностей, рис характеру та результатів діяльності. Її індивідуальний досвід, сімейне виховання, стиль взаємодії педагога та соціальне середовище впливають на неї. У школі, коли дитина постійно отримує оцінку від батьків, ровесників і вчителів, самооцінка дитини особливо важлива.

Психологічні дослідження показують, що розвиток позитивної самооцінки (за допомогою індивідуальної підтримки, створення умов успіху та участі в командних заходах) не лише сприяє кращому навчанню, але й покращує психологічний клімат у класі, зменшує булінг і відчуження [6]. Сьогодні, коли освіта все більше зосереджена на розвитку особистості, важливо розглядати самооцінку дитини як ресурс, який можна і потрібно розвивати, а не просто психічну характеристику. Це дозволяє створювати хороші умови для навчання, створювати позитивні соціальні зв’язки та підтримувати психологічне благополуччя всіх учнів.

Таким чином, самооцінка є не просто індикатором психологічного стану учня, а реальним чинником, що визначає успішність навчання,

рівень особистісної активності та якість соціальних відносин. Її розвиток має бути інтегрованим завданням у педагогічній та психологічній діяльності школи. Розуміння механізмів її формування та впливу – це ключ до побудови освітнього простору, орієнтованого не лише на передачу знань, а й на всебічну підтримку особистісного розвитку кожної дитини.

Список використаних джерел

1. Cooley, C. H. *Human Nature and the Social Order*. New York: Scribner's. 1902.
2. Coopersmith, S. *The Antecedents of Self-Esteem*. San Francisco: W.H. Freeman. 1967.
3. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. Social interdependence and perceived academic and personal support in the classroom. *Journal of Social Psychology*, 120. 1983. P. 77–82
4. Pintel, L. *The effect of positive reinforcement on the achievement of 3rd grade students' spelling*. Rowan University. 2006
5. Rosenberg, M. *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton, NJ: Princeton University Press. 1965.
6. The effect of self-esteem development programme applied to secondary school students on self-esteem and peer bullying victimization: A randomized controlled trial. *Journal of Pediatric Nursing.* URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/38704329/

УДК 159.923

Лукіна Н. Б.,
канд. психол. наук, ст.викладач,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Лєонєнкова О. В.,
студентка IV курсу спеціальності «Психологія»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРОЯВИ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ В ОСІБ, ЯКІ ЗДОБУВАЮТЬ ПСИХОЛОГІЧНУ ОСВІТУ

На сьогодні проблема перфекціонізму активно досліджується у межах когнітивної, клінічної та особистісної психології. Перфекціонізм розглядається як складне багатовимірне психологічне утворення, що поєднує у собі як адаптивні, так і дезадаптивні компоненти. Дослідники

виокремлюють перфекціонізм, орієнтований на себе, соціально-приписуваний та такий, що проєктується на інших (Hewitt, Flett, 1991) [6]., а також підкреслюють його когнітивні характеристики, зокрема мислення за принципом «усе або нічого», зосередженість на помилках та нереалістично високі очікування (Burns, 1987) [2]. Особливої уваги заслуговує саме когнітивний аспект перфекціонізму, оскільки мислення за принципом «усе або нічого» є ключовим фактором у формуванні тривожних і депресивних симптомів, з якими згодом стикаються майбутні фахівці допоміжних професій.

Феномен перфекціонізму особливо актуальний у професійному становленні фахівців, діяльність яких пов'язана з високим рівнем емоційного навантаження та вимог до якості виконання обов'язків. Саме такими є майбутні психологи, котрі вже під час навчання демонструють підвищені вимоги до себе, прагнення до безпомилковості, залежність самооцінки від досягнень і страх не виправдати очікування значущих інших. На думку ряду авторів, зокрема Р. Фроста та його колег , ці ознаки характерні для компонентів «особистісних стандартів», «турботи про помилки» та «батьківських очікувань» [4]. Багато студентів психологічних факультетів не дозволяють собі проявляти слабкість, вважаючи це «непрофесійним», що тільки посилює внутрішню напругу й віддаляє від прийняття себе.

Дослідження канадських вчених П. Х'юїтта та Г. Флетта дозволяє глибше розкрити механізми функціонування перфекціоністських установок. Перфекціонізм, орієнтований на себе, передбачає прагнення до досягнення ідеалу, жорстку самокритику, емоційну залежність від результатів діяльності. Перфекціонізм, орієнтований на інших, пов'язаний з висуненням високих очікувань до соціального оточення, що нерідко провокує конфлікти, відчуження та зниження рівня довіри. Соціально-приписуваний перфекціонізм включає переконання про неможливість задовольнити вимоги значущих осіб та очікування тотального контролю й критики з боку оточення . Це особливо тривожно, оскільки саме психологи згодом виступають джерелом підтримки для інших. І якщо вони самі не мають навичок саморегуляції, їхня професійна ефективність може бути значно знижена [3].

Аналіз вітчизняних і зарубіжних теоретичних підходів свідчить, що проблема перфекціонізму має міждисциплінарний характер і потребує подальшого вивчення у контексті особистісного розвитку майбутніх фахівців. Професійне становлення студентів-психологів має ґрунтуватися не лише на академічній успішності, але й на розвитку психологічної гнучкості, емоційної зрілості та прийнятті власної недосконалості як необхідного етапу особистісного зростання.

У сучасному освітньому середовищі, зростаюча конкуренція, академічне навантаження та високі очікування з боку викладачів і соціуму формують у студентів підвищену потребу у відповідності до ідеалів та успішності. Це особливо стосується майбутніх психологів — представників помічної професії, де надмірна відповідальність, емоційне включення та прагнення бути «ідеальним фахівцем» стають не лише внутрішньою потребою, а й частиною професійної ідентичності. Професійна діяльність психолога пов'язана із високим рівнем міжособистісної взаємодії, необхідністю швидко приймати рішення в складних ситуаціях, підтримувати психологічну рівновагу та демонструвати емоційну стабільність. У такому контексті перфекціонізм може виступати як чинник, що підтримує високу професійну мотивацію, але водночас — як джерело внутрішнього напруження та тривожності.

Дослідження показують, що майбутні психологи часто мають схильність до неадаптивних форм перфекціонізму, що проявляється у завищених очікуваннях до себе, гіперконтролі власних емоцій, постійному самооцінюванні та страху не відповідати образу «досконалого спеціаліста». У роботах P. Hewitt і G. Flett (1991) зазначено, що соціально-приписуваний перфекціонізм, який передбачає переконання особистості щодо обов'язкової відповідності очікуванням оточення, є одним із ключових джерел тривожності та психоемоційного вигорання у студентів допоміжних професій [3; 6].

Особливе місце займає перфекціонізм, орієнтований на себе, який може бути подвійним за своєю суттю: з одного боку, стимулювати до саморозвитку та постійного вдосконалення, з іншого — провокувати жорстку самокритику, знецінення досягнень і уникання ситуацій, де існує ризик помилки. Як зазначає D. Burns (1987), такі особистості оцінюють власну цінність виключно через призму досягнень і продуктивності, що унеможливлює толерантне ставлення до невдач і створює постійний емоційний тиск [2].

У межах вітчизняних досліджень також підкреслюється, що схильність до перфекціонізму у студентів-психологів зумовлена не лише особистісними рисами, але й особливостями навчального середовища: постійна необхідність демонструвати емпатію, аналітичне мислення, обґрунтованість суджень, а також проходження практики в реальних психотерапевтичних умовах формують установку на «незаперечну компетентність». За даними Н. Б. Лукіної, однією з ключових ознак цільової спрямованості перфекціоністів є потреба досягати максимальної ефективності в усіх сферах діяльності одночасно, що часто призводить до емоційного виснаження та прокрастинації [1].

Академічна культура українських вишів іноді сприяє формуванню нездорових очікувань щодо “безпомилкового” студента, натомість варто більше уваги приділяти створенню безпечного простору для помилок як частини процесу навчання.

Формування професійного «Я-концепту» у студентів-психологів відбувається у взаємозв’язку з ідеалізованими уявленнями про роль фахівця. У цьому контексті важливу роль відіграє підтримка адаптивних форм перфекціонізму — таких, що не заперечують можливість помилок, допускають гнучкість у цілях, сприймають навчання як процес розвитку, а не виключно як поле досягнень. Саме така позиція дозволяє сформувати здорову професійну ідентичність, що базується на прийнятті себе як спеціаліста, здатного до зростання, а не як носія ідеальних, але нереалістичних стандартів.

Отже, дослідження перфекціонізму у майбутніх психологів є важливим напрямом наукових пошуків, що дозволяє не лише описати особливості їхньої мотивації, самосприйняття та емоційної регуляції, а й окреслити шляхи психопрофілактики деструктивних наслідків цього явища.

Список використаних джерел

1. Лукіна Н. Б. Психологічні особливості цільової спрямованості перфекційної особистості : дис. ... канд. психологічних наук. Миколаїв: Чорноморський національний університет імені Петра Могили, 2020. С. 122–127.

2. Burns D. D. The perfectionist’s script for self-defeat. In: Enns M.W., Cox B.J. (Eds.), Perfectionism: Theory, Research, and Treatment. New York: Springer. 1987.

3. Flett G. L., Hewitt P. L. Perfectionism: Theory, Research, and Treatment. Washington, DC: American Psychological Association.2002.

4. Frost R. O., Heimberg R. G., Holt C. S., Mattia J. I., Neubauer A. L. A comparison of two measures of perfectionism. Personality and Individual Differences, 14(1), 119–126. 1993.

5. Frost R. O., Marten P., Lahart C., Rosenblate R. The dimensions of perfectionism. Cognitive Therapy and Research, 14(5), 449–468. 1990.

6. Hewitt P. L., Flett G. L. Perfectionism in the self and social contexts: Conceptualization, assessment, and association with psychopathology. Journal of Personality and Social Psychology, 60(3), 456–470. 1991.

7. Slaney R. B., Rice K. G., Ashby J. S. A programmatic approach to measuring perfectionism: The Almost Perfect Scales. In: Flett G. L., Hewitt P. L. (Eds.), Perfectionism: Theory, Research, and Treatment. American Psychological Association. 2002.

УДК 159.9:159.944:316.6

Лукіна Н. Б.,
канд. психол.х наук, доцент,
доцент кафедри психології,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Пейтер Д. В.,
студентка VI курсу спеціальності «Психологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ЗВ'ЯЗОК МІЖ РІВНЕМ ТВОРЧОСТІ ТА СТРЕСОСТІЙКІСТЮ ОСОБИСТОСТІ

Сучасне суспільство характеризується підвищеною динамічністю, багатоваріантністю життєвих сценаріїв та постійними трансформаціями соціального середовища. Людина все частіше змушена адаптуватися до змінних умов, приймати складні рішення в умовах невизначеності, а також ефективно управляти своїм емоційним станом у стресових ситуаціях. [2, с. 22–24]

Психологічні дослідження (Лазарус, Фолкман, 1984) свідчать, що здатність до стресостійкості визначає загальний рівень психологічного благополуччя та є важливим чинником особистісної адаптації. Водночас творчі здібності розглядаються як джерело інноваційних підходів до розв'язання життєвих проблем та спосіб подолання руйнівних наслідків стресу [1, с. 110–112].

Тому, вивчення взаємозв'язку між творчістю та стресостійкістю дозволяє глибше зрозуміти механізми психологічної стійкості особистості, а також розробити ефективні засоби профілактики дезадаптивних проявів у сучасному мінливому середовищі.

Одним із головних викликів сучасного світу є підвищений рівень стресогенних факторів, які впливають на психологічний стан людини. Швидкий темп життя, інформаційне перенасичення, глобальні катастрофи та війна формують середовище, в якому психіка людини постійно перебуває у стані мобілізації. Це зумовлює необхідність пошуку внутрішніх ресурсів, що можуть підтримувати особистість у кризових ситуаціях. Одним із таких ресурсів є творчість, яка виявляється не лише у мистецькій діяльності, а й у щоденному житті, вирішенні проблем і прийнятті рішень. Вона сприяє адаптації до нових умов, підвищенню стресостійкості та збереженню психологічного благополуччя.

Актуальність вивчення зв'язку між творчістю та стресостійкістю зумовлена потребою в ефективних інструментах психологічної

допомоги, а також бажанням краще зрозуміти механізми подолання труднощів. Незважаючи на значну кількість досліджень у галузі психології стресу та креативності, саме взаємозв'язок між цими двома змінними досі лишається недостатньо вивченим. Це обґрунтовує необхідність глибшого теоретичного і емпіричного аналізу цього питання.

У теоретичному аспекті творчість розглядається як сукупність когнітивних, емоційних та мотиваційних процесів, які забезпечують генерування нових ідей, варіативність мислення, здатність до переосмислення досвіду. Г. Воллас описував творчий процес як послідовність етапів: підготовка, інкубація, осяяння та перевірка. Дж. Гілфорд [1].запропонував поняття дивергентного мислення, що є ключовим у розвитку креативності. З точки зору особистісного підходу (К. Роджерс), творчість пов'язана з відкритістю досвіду, незалежністю суджень та внутрішньою мотивацією.

Стресостійкість як здатність до ефективного функціонування в умовах психоемоційного напруження досліджувалась С. Мадді, А. Антонівським, В. Франклом та іншими науковцями. Вона включає в себе когнітивно-поведінкові стратегії подолання труднощів, емоційне саморегулювання, здатність до інтерпретації життєвих подій як змістовних і таких, що можна подолати. На думку А. Антонівського, стресостійкість тісно пов'язана з почуттям осмисленості життя та здатністю особистості знаходити сенс у стражданні [3, с. 51–55.]

Дослідники вказують, що творчі особистості частіше використовують адаптивні копінг-стратегії: планування, пошук соціальної підтримки, позитивну переоцінку. Вони менше схильні до уникнення, заперечення проблем чи агресивних реакцій. Це дозволяє припустити, що творчість відіграє роль буфера між стресом та емоційним виснаженням.

У межах емпіричного дослідження, що проводилося серед студентів закладів вищої освіти, було використано тест Торренса (для оцінки творчого потенціалу) та опитувальник стресостійкості (адаптація Hardiness Survey). Вибірка складалася зі 120 респондентів віком від 18 до 25 років. Метою дослідження було встановлення характеру взаємозв'язку між рівнем творчості та стресостійкості, а також виявлення специфіки прояву цих якостей залежно від статі, віку та профілю навчання.

Результати дослідження показали наявність статистично значущого позитивного зв'язку між рівнем креативності та загальним рівнем стресостійкості ($r = 0,49$; $p < 0,01$). Особливо помітним був зв'язок між гнучкістю мислення, оригінальністю та такими компонентами

стресостійкості, як контроль над ситуацією і сприйняття змін як виклику.

Було також виявлено, що студенти гуманітарного профілю мають вищий рівень творчості, але дещо нижчу стресостійкість порівняно з респондентами технічного напрямку. Це може бути пов'язано з вищою емоційною чутливістю та відкритістю до досвіду в гуманітаріїв. Також жінки демонстрували більш високий рівень емоційної гнучкості, тоді як чоловіки — вищу здатність до контролю. Ці результати підтверджують важливість урахування індивідуально-типологічних характеристик у подальших дослідженнях.

Практичне значення результатів полягає у можливості розробки психологічних тренінгів, які поєднують розвиток креативного мислення та техніки підвищення стресостійкості. Такий інтегрований підхід може стати ефективним інструментом у превенції емоційного вигорання, профілактиці тривожних розладів, а також сприяти формуванню внутрішньої опори в осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення впливу креативних практик (арттерапія, письмо, імпровізація) на стресостійкість в умовах військового часу та післяпологового періоду.

Узагальнюючи результати, можна зробити висновок, що творчість є не лише інтелектуальним ресурсом, а й потужним засобом адаптації до стресових умов. Її розвиток може сприяти зниженню психоемоційного напруження, підвищенню впевненості в собі, формуванню активної життєвої позиції. У цьому контексті доцільно розглядати креативність як ціль у психологічній роботі з молоддю, особливо в умовах навчального стресу, соціальних криз та невизначеного майбутнього.

Отже, розвиток творчих здібностей є перспективним напрямом збереження психологічного здоров'я особистості у XXI столітті.

Список використаних джерел

1. Гілфорд, Дж. П. Креативність. Психологічний журнал. 5(3). 1950. 444–454.

2. Лазарус Р., Фолкман С. Стрес, оцінка та копінг. New York: Springer, 1984. С. 22–24

3. Мадді, С. Р. Стресостійкість: концепція та вимірювання. Журнал соціальної психології. 13(2). 1979. С. 3–11.

4. Наугольник Л. Б. Психологія стресу : підручник Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.

5. Недря К. М. Стресостійкість у роботі поліцейського : навч.-практ. посібник. Дніпро : ДДУВС, 2020. 124 с.

6. Паньковець В. Л. Психологічні чинники професійного стресу менеджерів освітніх організацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.10 / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. К., 2006. 21 с.

7. Торренс, Е. П. Оцінка творчого мислення. Прінстон: Educational Testing Service. 1966.

УДК 159.944.3

Лукіна Н. Б.,
канд. психол. наук, старший викладач
кафедри психології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Хитрук Д .С.,
студент IV курсу спеціальності «Психологія»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРОКРАСТИНАЦІЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

Сучасна психологія дедалі частіше розглядає особистість не як пасивний об'єкт зовнішнього впливу, а як активного, свідомого творця власного життя. В умовах високої динаміки соціальних змін, інформаційного перевантаження та зростання вимог до самостійності особливої ваги набуває дослідження чинників, що впливають на зниження ефективності поведінки людини, її здатності до саморегуляції, продуктивної діяльності й особистісного зростання.

Одним із таких феноменів є прокрастинація – тенденція до хронічного або ситуативного відкладання виконання важливих завдань. Хоча саме по собі зволікання є звичним для більшості людей, прокрастинація, що набуває системного характеру, істотно перешкоджає досягненню особистісних і професійних цілей [1].

Прокрастинація є поширеним феноменом, що має тенденцію до збільшення охоплення в сучасному суспільстві. Згідно з результатами низки лонгітюдних досліджень, від 15 до 25 % дорослого населення планети схильні до хронічної форми цього явища. Особливо високі показники зафіксовано серед студентської молоді: до 95 % студентів періодично відкладають виконання академічних завдань, при цьому понад 70 % визнають себе хронічними прокрастинаторами. Такі дані свідчать про необхідність глибокого вивчення цього феномена саме в

юнацькому віці, коли формуються навички саморегуляції та відповідальності [4]

Науковий інтерес до проблематики прокрастинації зумовлений не лише її поширеністю, але й теоретичною неоднозначністю. Термін «прокрастинація» походить від латинського procrastinatio – «відкладання на завтра», і вперше став об'єктом систематичних психологічних досліджень у 1980-х роках [1].

Відтоді прокрастинація привертає увагу науковців різних напрямів: психоаналітичної, біхевіоральної, когнітивно-поведінкової та мотиваційної., що прокрастинація має комплексну природу та тісно пов'язана з внутрішніми психологічними конфліктами особистості. Однак хоч і узгодженої дефініції цього явища досі не сформовано. більшістю дослідників Вона розглядається як емоційно-когнітивний феномен, що має комплексну в природу та відображає внутрішні суперечності особистості [1,3].

У межах психоаналітичної парадигми прокрастинацію інтерпретують як прояв захисних механізмів особистості, зокрема уникання потенційної поразки, переживання тривоги або наслідків оцінної діяльності. За З. Фрейдом, Его уникає ситуацій, які сприймає як загрозливі, а тому може несвідомо стимулювати зволікання як форму втечі від можливого провалу [2].

Подальші дослідження (С. Блатт, П. Квінлен) вказують на зв'язок між прокрастинацією та специфічним сприйняттям часу: у прокрастинаторів часто переважає фокус на теперішньому моменті, тривожне ставлення до майбутнього та низький рівень прогнозування [1].

Важливим чинником виникнення прокрастинації вважається стиль дитячо-батьківської взаємодії. Теоретики (В. Місслдайн, П. МакІнтайр) відзначають, що як надмірно авторитарне, так і надто ліберальне виховання може сприяти формуванню деструктивних стратегій поведінки. У таких випадках прокрастинація виконує функцію збереження внутрішньої автономії або ж є наслідком сформованої безпорадності. Згідно з концепцією сепарації-індивідуалізації, нездатність до психологічного відокремлення від батьків у підлітковому й юнацькому віці також корелює з високими показниками зволікання [4].

Одним із поширених тлумачень природи прокрастинації, є концепція, яку запропонував відомий американський педіатр і психолог Бенджамін Спок. На думку дослідника, витоки хронічної схильності до відкладання справ слід шукати в досвіді дитинства, коли індивід перебуває під впливом надмірно високих очікувань батьків. Якщо

дитина не справляється з виконанням поставлених перед нею завдань або не виправдовує сподівань дорослих, вона може стикнутися з емоційно болісною реакцією з боку батьків, а саме гнівом, розчаруванням, критикою [1]. Це створює умови для формування внутрішнього конфлікту, що в подальшому призводить до виникнення підсвідомої захисної реакції, такої як уникання, яка асоціюється з оцінюванням чи можливим осудом. У дорослому житті така особистість, потрапляючи в ситуації, що нагадують травматичний досвід із дитинства (наприклад, виконання важливих або складних завдань, що потребують відповідальності), мимоволі відтворює засвоєну ще в ранньому віці модель поведінки. Вона починає зволікати, уникаючи початку або завершення справ, що підсвідомо сприймаються як потенційно небезпечні чи загрозливі. Такий тип реакції не є свідомим вибором, а радше вкоріненою стратегією психологічного самозахисту, що дозволяє зменшити внутрішню напругу, але водночас знижує ефективність адаптації до вимог реального життя [1].

Таким чином, згідно з підходом Б. Спока, прокрастинація може розглядатися як своєрідний повторний сценарій – емоційно забарвлена поведінкова відповідь, сформована в умовах незбалансованих батьківських очікувань і недостатнього емоційного прийняття. Така реакція зберігає свою актуальність у дорослому віці, трансформуючись у хронічну проблему, що потребує корекції шляхом глибокого психотерапевтичного опрацювання дитячих переживань і переосмислення ставлення до власної ефективності [1].

Отож, аналіз указаних концепцій дає підставу для висновку, що саме труднощі із сепарацією від батьків, котра є передумовою формування автономності особистості, становлять підґрунтя для розвитку прокрастинації.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що прокрастинація є складним психологічним феноменом, який поєднує особистісні, мотиваційні, емоційні та соціальні компоненти. Прояви прокрастинації залежать не лише від ситуативних факторів, але й від глибинних структур особистості. Її поширеність серед молоді, негативний вплив на якість життя й труднощі в подоланні вказують на необхідність глибшого наукового осмислення проблеми. Актуальним залишається завдання пошуку ефективних психодіагностичних інструментів та розробки програм психологічного супроводу молоді, спрямованих на розвиток навичок саморегуляції, критичного мислення та відповідального ставлення до часу.

Список використаних джерел

1.Ferrari, J. R., Johnson, J. L., & McCown, W. G. Procrastination and Task Avoidance: Theory, Research, and Treatment. New York: Springer, 1995.

2.Freud, S. The Ego and the Id. London: Hogarth Press, 1923.

3.Solomon, L. J., & Rothblum, E. D. Academic procrastination: Frequency and cognitive-behavioral correlates. Journal of Counseling Psychology, 31(4), 1984, pp. 503–509.

4.Steel, P. The nature of procrastination: A meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure. Psychological Bulletin, 133(1), 2007, pp. 65–94.

УДК 15 9.942.5-057.19(043.2)

Шевченко В.В.,
кандидат психологічних наук, доцент,
в.о.завідувача кафедри психології
ЧНУ ім. Петра Могили, м.Миколаїв, Україна
Бондар А.О.,
здобувачка вищої освіти IV курсу
спеціальності «Психологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м.Миколаїв, Україна

ГРУПОВИЙ ТИСК ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН У ПРОЦЕСІ КОМАНДНОГО УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ

У сучасному соціально-психологічному дискурсі поняття групового тиску займає особливе місце у вивченні взаємодії індивіда з колективом. Психологічні механізми, що активізуються в умовах командної роботи, особливо в педагогічному середовищі, набувають складного і багатогранного характеру. Індивід не лише адаптується до зовнішніх очікувань, але й внутрішньо переживає конфлікт між власними переконаннями та потребою належати до групи. Як зазначає О. Бакаленко, груповий тиск спрямований на формування або зміну поведінки через механізми відповідності нормам колективу [1]. Н. Волянюк підкреслює, що цей тиск має як нормативний, так і поведінковий характер, а його наслідком є корекція особистих рішень [2]. П. Горностай доповнює, що джерелом тиску може бути як більшість, так і активна меншість, що формує загальний вектор колективного мислення [3].

У педагогічних колективах груповий тиск особливо відчутний через специфіку професійної взаємодії. Він проявляється у формі не лише явного примусу, але й прихованого навіювання через емоційну атмосферу та неформальні структури. Як зазначає І. Шевякова, тиск є проявом конформізму — схильності до підпорядкування груповим очікуванням задля збереження гармонії у взаєминах [7]. Н. Ткаченко та А. Жидачин вважають, що тиск регулює міжособистісні взаємодії, формуючи відповідність поведінки до цінностей групи [6]. При цьому ідентифікація особистості з групою посилює готовність підкорятися нормам навіть за відсутності явного тиску. В результаті формується стійкий механізм групового впливу, що обмежує автономію індивіда.

На думку Л. Чорної, груповий тиск виникає як реакція на емоційно насичені соціальні ситуації, що змінюють структуру взаємодії у групі. Учасник колективу, який відхиляється від загальних норм, ризикує опинитися в ситуації соціальної ізоляції або маргіналізації [4]. Таке середовище породжує страх бути відторгнутим, що стимулює поведінкову адаптацію до більшості. У свою чергу, це активізує психологічні захисні механізми, такі як проєкція або раціоналізація, які забезпечують внутрішню рівновагу. Проте, як вказує Н. Волянюк, така адаптація часто здійснюється ціною втрати індивідуального бачення та критичного мислення [5]. У стабільних колективах з усталеною ієрархією це призводить до ефекту «групового мислення» — переваги згуртованості над аналітичною об’єктивністю.

Окрему увагу привертає досвід досліджень A. Khushk і R. Spears, які трактують груповий тиск як результат глибокої ідентифікації з групою. У таких випадках відповідність нормам групи сприймається не як зовнішнє нав’язування, а як внутрішня цінність [10]. Це посилює ефект морального тиску, особливо в умовах загрози або невизначеності. Особистість знижує критичність мислення, щоб зберегти приналежність до значущої соціальної групи. Груповий тиск у такому розумінні — це складний комплекс емоційної, соціальної та когнітивної взаємозалежності, що формує колективну згуртованість за рахунок індивідуальної гнучкості. Саме тому важливо враховувати як психологічні, так і соціальні механізми цього явища в процесі командного ухвалення рішень.

Процес ухвалення рішень у командному середовищі є не лише інтелектуальною діяльністю, а й складною соціально-психологічною взаємодією, що ґрунтується на міжособистісній довірі, взаємному визнанні та колективній відповідальності. В умовах педагогічного колективу особливу роль відіграє емоційний клімат, у якому розгортається процес обговорення і прийняття рішень. Наявність позитивної комунікативної атмосфери сприяє підвищенню відкритості, активному обміну думками та зменшенню впливу когнітивних

спотворень. Водночас у разі дефіциту психологічної безпеки формується поведінка уникнення, яка знижує ефективність командної роботи. Домінування авторитетних осіб або неформальних мікрогруп призводить до нерівномірного розподілу впливу, що ускладнює процес досягнення дійсного консенсусу. У таких випадках рішення можуть виглядати зовні колегіальними, але по суті бути нав'язаними або прийнятими під тиском [8].

Значна частина дослідників вказує на ризики так званого «мислення групи» (groupthink), за якого прагнення до збереження групової злагоди домінує над критичним аналізом ситуації. Це явище особливо небезпечне в контексті освітніх установ, де спостерігається сильна залежність від усталених традицій, внутрішньогрупових норм та досвіду старших членів колективу. У таких умовах знижується ймовірність впровадження інноваційних рішень і виникає ефект самопідтвердження рішень, прийнятих раніше. Крім того, надмірна орієнтація на внутрішню згуртованість призводить до відторгнення альтернативних думок, навіть якщо вони мають високий ступінь обґрунтованості. Щоб уникнути цього, важливо впроваджувати стратегії фасилітації групової дискусії, які передбачають рівноправний доступ до обговорення, структуровану рефлексію та ротацію ролей у процесі прийняття рішень. Це дозволяє зберегти баланс між єдністю команди та відкритістю до змін.

Особливої уваги заслуговує взаємозв'язок між когнітивною складністю завдання та рівнем автономії учасників команди. В умовах високої невизначеності та змінного зовнішнього середовища, зокрема в освітній сфері, ефективне командне рішення передбачає здатність до адаптації, гнучкого мислення та багатовимірного аналізу. В такому контексті важливо створювати умови для динамічного обміну інформацією, де індивідуальні внески не лише дозволяються, а й заохочуються. Залучення членів команди до попереднього етапу індивідуального осмислення, а також подальше колективне обговорення рішень значно підвищують їхню якість. Використання ітеративних моделей прийняття рішень забезпечує гнучкість у перегляді попередніх висновків і формування більш релевантних стратегій. Це дозволяє мінімізувати вплив помилкових припущень і забезпечити відповідність рішень актуальним вимогам професійної практики [9].

У педагогічному колективі груповий тиск може мати як регулятивну, так і репресивну функцію. З одного боку, завдяки чітким груповим нормам підвищується рівень організованості, відповідальності й стабільності в роботі. З іншого боку, така нормативність може призводити до пригнічення альтернативних думок, зниження індивідуальної ініціативи та формування надмірного

конформізму. Це особливо актуально в умовах, коли члени команди бояться проявляти незалежну позицію, щоби не порушити внутрішню гармонію. Такий стан справ обмежує потенціал колективу щодо інновацій та критичного переосмислення рішень. Відсутність конструктивної суперечки знижує якість ухвалених рішень і ускладнює адаптацію до змін у зовнішньому середовищі.

Особливу загрозу для ефективності командної взаємодії становить вплив неформального лідерства, що виникає внаслідок групового тиску. Особи, які мають авторитет у колективі, часто задають тон у процесі прийняття рішень, навіть якщо вони не займають формальних керівних посад. Така ситуація створює ризик домінування вузького кола осіб над загальними інтересами команди. Інші члени колективу можуть уникати висловлення думок або пропозицій, що не узгоджуються з позицією неформального лідера. У результаті рішення стають менш різноплановими, втрачається гнучкість і знижується здатність до конструктивної рефлексії. Подолання цього явища потребує розвитку горизонтальної комунікації та активного залучення всіх учасників до процесу обговорення.

Ще одним важливим аспектом є психоемоційний тиск, що виникає внаслідок очікувань групи та негласних правил поведінки. Учасники команди можуть відчувати страх бути засудженими, що формує у них поведінкові обмеження та прагнення до непомітності. Така емоційна напруга сприяє зниженню відкритості, зменшенню рівня довіри та зростанню внутрішньої тривожності. У тривалій перспективі це веде до емоційного вигорання, втрати мотивації та погіршення міжособистісного клімату. Особливо вразливими до таких впливів є молоді педагоги або нові члени команди, які ще не інтегрувалися в групову систему взаємин. Створення психологічно безпечного середовища є ключовою умовою збереження продуктивності та здорової атмосфери в педагогічному колективі [9].

З огляду на амбівалентність впливу групового тиску, важливо враховувати його як об’єктивний компонент командної динаміки, що потребує постійного моніторингу та регулювання. Необхідним є формування культури відкритого діалогу, у якій висловлення альтернативних точок зору є нормою, а не винятком. Це дозволяє знизити рівень непродуктивного тиску та підвищити якість командних рішень. Варто також упроваджувати фасилітаційні підходи, які стимулюють рівноправну участь, розвиток критичного мислення та підтримку автономності кожного члена колективу. Ефективна командна робота можлива лише за умови балансу між згуртованістю та індивідуальною свободою. Саме цей баланс забезпечує стійкість, інноваційність і психологічне благополуччя в педагогічному середовищі.

Отже, груповий тиск у педагогічному колективі є багатогранним психологічним феноменом, що проявляється як у формі зовнішнього впливу з боку групи, так і через внутрішнє прийняття норм колективу. Його роль у процесі командного ухвалення рішень неоднозначна: з одного боку, він сприяє підвищенню згуртованості, відповідальності й стабільності; з іншого – може пригнічувати індивідуальність, знижувати мотивацію та обмежувати креативність. Особливо небезпечним є тиск у поєднанні з відсутністю психологічної безпеки, коли учасники уникають вільного висловлення думок. У таких умовах колектив ризикує втратити здатність до інновацій та ефективної адаптації. Тому груповий тиск потребує уважного моніторингу та регуляції через розвиток відкритої культури взаємодії.

Основні наслідки впливу групового тиску на командну роботу:

1. Формування конформізму, що знижує індивідуальну ініціативу та креативність.
2. Придушення альтернативних думок, яке обмежує варіативність рішень.
3. Підсилення ролі неформальних лідерів, що може викривлювати процес прийняття рішень.
4. Поява психоемоційного тиску, який провокує тривожність і знижує моральний стан учасників.
5. Зміцнення зовнішньої згуртованості команди при втраті внутрішньої мотивації окремих членів.

Таке розуміння групового тиску дозволяє комплексно оцінити його вплив на командну динаміку та обґрунтовано впроваджувати інструменти, що зменшують його деструктивні прояви і водночас зберігають конструктивну функцію групової взаємодії.

Список використаних джерел

1. Бакаленко О. А. Психологія управління. Харків : ХНУРЕ, 2020. 120 с.
2. Волянюк Н. Ю., Ложкін Г. В., Фомич М. В. Командна згуртованість як соціально-психологічний феномен. *Габітус*. 2022. № 36. С. 255–259. URL: https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.36.42 (дата звернення: 06.04.2025).
3. Основи соціальної психології / П. П. Горностай та ін. Київ : Талком, 2018. 580 с.
4. Проблемна взаємодія в групах: феноменологія, чинники, профілактика : монографія / Л. Г. Чорна та ін. Кропивницький : ІМЕКС-ЛТД, 2021. 112 с.
5. Соціальна психологія / Н. Ю. Волянюк та ін. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.

6. Ткаченко Н. В., Жидачин А. Я. Груповий тиск як соціальний феномен. *Інтеграція світових наукових процесів як основа суспільного прогресу* : матеріали VI Міжнар. науково-практ. конф., м. Київ, 25–26 листоп. 2022 р. Київ, 2022. С. 61–62.

7. Шевякова І. П. Соціальна психологія. Старобільськ : Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевчека, 2019. 80 с.

8. A dataset of human decision-making in teamwork management / H. Yu et al. *Scientific Data*. 2017. Vol. 4, no. 1. P. 1–12. URL: https://doi.org/10.1038/sdata.2016.127 (date of access: 06.04.2025).

9. de la Torre-Ruiz J. M., Ferrón-Vílchez V., Ortiz-de-Mandojana N. Team Decision Making and Individual Satisfaction With the Team. *Small Group Research*. 2014. Vol. 45, no. 2. P. 198–216. URL: https://doi.org/10.1177/1046496414525478 (date of access: 06.04.2025).

10. Understanding group dynamics: theories, practices, and future directions / A. Khushk et al. *Malaysian E Commerce Journal*. 2022. Vol. 6, no. 1. P. 01–08. URL: https://doi.org/10.26480/mecj.01.2022.01.08 (date of access: 06.04.2025).

УДК 15 9.98-056.26-055,2(043.2)

Шевченко В.В.,
кандидат психологічних наук, доцент,
в.о.завідувача кафедри психології
ЧНУ ім. Петра Могили, м.Миколаїв, Україна
Висота О.В.,
здобувачка вищої освіти IV курсу
спеціальності «Психологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м.Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПАРТНЕРОК ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Актуальність теми дослідження зумовлена значними соціальними змінами, що виникли внаслідок повномасштабної війни в Україні. Військовий конфлікт впливає не лише на самих військовослужбовців, а й на їхніх близьких — зокрема партнерок, які залишаються в тилу. Ці жінки опиняються в умовах постійного емоційного напруження, невизначеності, тривалої розлуки з партнером, що вимагає високого рівня адаптації. Вивчення адаптивного потенціалу партнерок

військовослужбовців дозволяє не лише глибше зрозуміти механізми їхньої психологічної стійкості, а й розробити ефективні програми підтримки.

Адаптивний потенціал розглядається як складна система взаємопов'язаних особистісних ресурсів, що забезпечують ефективну адаптацію до змін і стресових ситуацій. Теоретичною основою дослідження стала модель О. Д. Литвиненко, яка визначає адаптивний потенціал як систему адаптивностей, що включає п'ять ключових компонентів: внутрішньо-особистісну, поведінкову, соціально-психологічну, компетентнісну адаптивність, а також відсутність дезадаптаційних порушень.

У контексті партнерок військовослужбовців внутрішньо-особистісна адаптивність проявляється у здатності жінок зберігати емоційну рівновагу, керувати внутрішніми конфліктами та підтримувати особисту цілісність у періоди тривалої розлуки. Поведінкова адаптивність включає здатність ефективно організовувати побут, вирішувати щоденні проблеми, брати на себе додаткові обов'язки, зокрема у догляді за дітьми та веденні господарства. Особистісний соціально-психологічний потенціал відображається в ініціативності, незалежності у прийнятті рішень та здатності будувати нові соціальні зв'язки, що особливо важливо за умов обмеженої комунікації з партнером. Компетентнісна адаптивність виявляється в інтуїтивності, активності та готовності розвивати нові навички, що дозволяє ефективніше справлятися з викликами реальності.

Особливу роль у процесі адаптації відіграють копінг-стратегії. Партнерки військових найчастіше поєднують проблемно-орієнтовані стратегії (організація життя, вирішення практичних завдань), емоційно-орієнтовані (регуляція внутрішнього стану, хобі, спорт, духовні практики) та активний пошук соціальної підтримки. Водночас, надмірне навантаження, емоційне виснаження та обмежений доступ до підтримки можуть призвести до розвитку дистресу або вторинної травматизації.

Самоефективність є важливим ресурсом адаптації партнерок військовослужбовців, оскільки визначає їхню здатність долати труднощі та зберігати психологічну стійкість. Високий рівень самоефективності дозволяє жінкам краще контролювати емоції, приймати раціональні рішення та ефективно використовувати копінг-стратегії.

Партнерки військових часто стикаються з невизначеністю, тривалими періодами розлуки та емоційним навантаженням. Впевненість у власних силах допомагає їм конструктивно реагувати на ці виклики, знаходити ресурси для підтримки та не втрачати мотивацію. Жінки з високою самоефективністю частіше застосовують проблемно-орієнтовані стратегії, такі як організація власного життя, активна зайнятість та розвиток, що сприяє їхній адаптації.

Низький рівень самоефективності, навпаки, може призводити до пасивності, уникнення проблем та підвищеної тривожності. У таких випадках важливо використовувати соціальну підтримку та психоедукацію, щоб підвищити впевненість у своїх можливостях.

Таким чином, самоефективність відіграє ключову роль у процесі адаптації партнерок військовослужбовців, визначаючи їхню здатність справлятися зі стресом та будувати стратегії подолання життєвих труднощів.

Психологічне благополуччя партнерок військовослужбовців значною мірою залежить від впливу стресових факторів, пов'язаних зі службою їхніх чоловіків. До таких факторів належать тривала розлука, невизначеність щодо безпеки партнера, необхідність самостійно справлятися з побутовими та виховними обов'язками, а також адаптація до частих переїздів або змін у сімейному житті. З часом сукупний вплив цих стресорів може призвести до хронічного стресу, підвищеної тривожності, а в деяких випадках – до депресії.

Стрес є природною фізіологічною та психологічною реакцією на складні життєві обставини. Для партнерок військових основні джерела стресу включають емоційне напруження через довгу відсутність чоловіка, збільшене навантаження у догляді за дітьми та веденні господарства, страх і невизначеність щодо безпеки партнера, соціальну ізоляцію, особливо для тих, хто проживає у військових містечках або далеко від родини

Короткочасний стрес може бути мотивуючим, але його хронічна форма призводить до негативних наслідків, таких як проблеми зі здоров'ям (головний біль, розлади травлення, ослаблення імунітету), емоційне виснаження та труднощі з концентрацією. Якщо стрес не контролювати, він може перерости у тривожний або депресивний розлад.

Тривога є типовою реакцією серед партнерок військових, особливо через непередбачуваність військової служби. Вона може проявлятися у вигляді надмірного занепокоєння щодо безпеки партнера та

майбутнього сім'ї, підвищеної пильності та труднощів із розслабленням, порушень сну, нав'язливих думок або нічних кошмарів, уникання соціальних контактів через постійне хвилювання

Під час військових відряджень або бойових дій, коли контакт із чоловіком може бути обмеженим, рівень тривожності ще більше зростає. Відчуття безпорадності та втрати контролю можуть заважати партнеркам зберігати емоційну рівновагу.

Враховуючи те, що рівень стресу навіть під час таких етапів адаптації як прийняття та реконструкція, можна, на жаль, зі впевненістю говорити про ризик виникнення симптомів депресивних станів у близьких військовослужбовців.

Етапи виснаження частіше довші ніж етапи відновлення, тому що люди перебувають під постійною загрозою для їх життя та їх близьких на лінії фронту. Загалом війна – це найбільший збір усіх можливих жахів та загроз, з якими людина може зіткнутися. Незалежно від тривалості або місцезнаходження сім'ї військового, стрес є постійним супутником їх.

Важливо зазначити, що на фоні довготривалого стресу та хвилювань за близьку людину у зоні бойових дій формується вторинний травматичний стрес. Це поняття у психологічній теорії та практиці стало широко використовуватися завдяки дослідженням таких авторів як Yael Danieli, щодо впливу людей, що пережили Голокост, на своїх дітей, та інших. Сьогодні використовуються різні терміни для визначення вторинного травматичного стресу, такі як втома від співчуття, емоційне вигорання та інші.

Попри труднощі, з якими стикаються дружини військовослужбовців, ці жінки володіють багатьма позитивними рисами та здібностями. Дослідження показують, що вони демонструють ефективні копінг-навички, особистісний ріст перед обличчям труднощів, незалежність, міцні дружні стосунки та високу стійкість.

Наприклад, хоча деякі аспекти військового способу життя (такі як розлуки з військовослужбовцем та страх за безпеку партнера) можуть негативно впливати на фізичне та емоційне благополуччя дружин військовослужбовців, інші аспекти військового життя (зокрема, часті переїзди, кількість розлук із військовослужбовцем) не мають значного зв'язку з психологічним благополуччям або задоволеністю шлюбом. Не сама кількість переїздів чи розлук впливає на партнерку, а її особистий досвід цих подій. Іншими словами, якість та час розлук є

важливішими, ніж їхня загальна кількість. Деякі учасниці мали як позитивний, так і негативний досвід у військовому середовищі. До позитивних аспектів вони віднесли відчуття підтримки з боку військової спільноти, можливості для саморозвитку, гордість за службу своїх партнерів. Подальші дослідження необхідні для кращого розуміння факторів, які сприяють адаптивному копінгу та позитивним результатам, щоб посилити їхній вплив.

Таким чином, адаптивний потенціал партнерок військовослужбовців є комплексною особистісною характеристикою, що забезпечує їхню здатність справлятися з викликами воєнного часу. Його підтримка та розвиток є важливою складовою національної психологічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Путівник у сфері ментального здоров'я військовослужбовців в умовах війни. Київ: ГО «Ярміз», 2023. 80 с.
2. Ван дер Колк Б. Тіло веде лік: Як залишити психотравми в минулому. Харків: Vivat, 2022. 560 с.
3. Литвиненко О.Д. Теоретичні предиктори створення моделі адаптаційного потенціалу особистості, 2017. Херсон. 88 с.
4. Станчишин В. Стіни в моїй голові: Жити з тривожністю і депресією. Львів: Видавництво Старого Лева, 2020. 123 с.
5. Карнегі Д. Як подолати неспокій і почати жити. Київ: КМ-Букс, 2016. 230 с.
6. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу: Психолог у концтаборі. Київ: КМ-Букс, 2015. 160 с.
7. Березовська Л. І., Юрков О. С. Психологія конфлікту: навч.-метод. посібник. Мукачево: МДУ, 2016. 201 с.
8. Шварцер Р., Єрусалем М. Шкала загальної самоефективності. Берлін: Springer-Verlag, 1999. 150 с.
9. Зінченко В. Я., Євдокимова В. І. Психологія стресу: теоретичні основи та практичні аспекти. Київ: Наукова думка, 2014. 200 с.
10. Cohen S., Wills T. A. Stress, social support, and the buffering hypothesis. Psychological Bulletin. 1985. Vol. 98, No. 2. P. 310–357.

УДК 15 9.98-056.26(043.2)

Шевченко В. В.,
кандидат психологічних наук, доцент,
в.о.завідувача кафедри психології
ЧНУ ім. Петра Могили, м.Миколаїв, Україна
Михайленко Ю. В.,
здобувачка вищої освіти IV курсу
спеціальності «Психологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м.Миколаїв, Україна

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ З ПОСТТРАВМАТИЧНИМ СТРЕСОВИМ РОЗЛАДОМ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО СУСПІЛЬСТВА

Повномасштабна війна, що триває в Україні, спричинила масштабне залучення військовослужбовців до бойових дій, значна частина з яких повертається до мирного життя з ознаками посттравматичного стресового розладу (ПТСР). ПТСР істотно впливає на психоемоційний стан особистості, порушує міжособистісні зв'язки, знижує рівень адаптивності та працездатності, створює ризики для соціальної ізоляції. У зв'язку з цим актуалізується потреба в побудові ефективної системи психологічної реабілітації та соціальної адаптації військових у післявоєнному суспільстві.

ПТСР – це тяжкий психічний стан, що виникає внаслідок переживання екстремального травматичного досвіду. До основних симптомів належать повторне переживання травматичних подій (флешбеки, нічні кошмари), уникання нагадувань про травму, підвищена тривожність, дратівливість, емоційне оніміння та труднощі із соціальною взаємодією. У військовослужбовців ПТСР може проявлятися також у формі агресії, проблем у сімейних стосунках, зловживанні психоактивними речовинами, суїцидальних думках.

За даними ВООЗ та досліджень, проведених в умовах бойових дій в Іраку, Афганістані та Україні, частка осіб з ПТСР серед ветеранів коливається від 15% до 30%. Важливо зазначити, що своєчасна психосоціальна підтримка може значно зменшити тяжкість симптомів і сприяти відновленню функціональності особистості [1].

Реабілітаційна допомога військовим із ПТСР має спиратися на такі принципи:

1. Комплексність (врахування фізичного, психічного, соціального та духовного стану особистості).

2. Доступність та етапність (допомога повинна надаватись у зручний для ветерана спосіб: індивідуальні консультації, групові зустрічі, онлайн-сесії).

3. Травмоорієнтований підхід (усвідомлення унікальності кожного досвіду та потреба в делікатному ставленні).

4. Ресурсна підтримка (акцент на сильних сторонах, актуалізація внутрішніх ресурсів) [2].

До ефективних психотерапевтичних методів належать:

- когнітивно-поведінкова терапія (КПТ);
- ЕМДР-терапія (десенсибілізація і репроцесінг за допомогою рухів очей);
- методика «переказу історії» (narrative exposure therapy);
- тілесно-орієнтована терапія;
- арттерапія та терапія з тваринами (зокрема каністерапія).

Реабілітація має включати психоосвітні заходи, навчання технікам саморегуляції, розвиток навичок спілкування, підтримку у відновленні професійної ідентичності, а також роботу з родиною ветерана.

Повернення до мирного життя для осіб з бойовим досвідом часто супроводжується почуттям відчуженості, втрати сенсу, складнощами у взаємодії з цивільним населенням. Нерозуміння з боку суспільства, стигматизація психічних розладів, нестача робочих місць та недостатня підтримка з боку держави створюють додаткові бар'єри.

Адаптація передбачає:

- інтеграцію у професійне середовище (створення адаптованих робочих місць, переорієнтація на нові професії);
- активну участь у житті громади (волонтерство, участь у ветеранських ініціативах);
- розвиток системи менторства (підтримка від інших ветеранів, які вже пройшли шлях адаптації);
- соціальну підтримку сімей (інформування, сімейне консультування, групи підтримки) [3].

Окреме значення має створення державної стратегії реінтеграції ветеранів, яка охоплює психологічну, освітню, правову та економічну сфери.

Таким чином, успішна реабілітація та адаптація військовослужбовців із посттравматичним стресовим розладом можлива лише за умови системного, багаторівневого та міждисциплінарного підходу. Цей підхід передбачає не лише надання кваліфікованої психологічної допомоги, а й інтеграцію медичної, соціальної, освітньої та професійної підтримки. Психологічна реабілітація повинна враховувати індивідуальні потреби ветеранів, бути тривалою за часом та доступною незалежно від місця проживання.

Медична допомога має включати як фармакологічне, так і психотерапевтичне лікування, спрямоване на зменшення симптомів ПТСР та супутніх розладів.

Окремої уваги потребує формування в суспільстві культури поваги, розуміння та прийняття осіб з бойовим досвідом. Подолання стигматизації психічних розладів, просвітницька робота серед цивільного населення, підтримка родин військових – усе це має стати частиною загальнонаціональної стратегії. Такий інтегрований підхід дозволить не лише зменшити рівень психоемоційного дистресу серед ветеранів, а й створити передумови для формування сильного, згуртованого та стійкого суспільства, у якому кожна особа, що захищала державу, почуватиметься гідною, важливою і потрібною.

Список використаних джерел

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. URL: https://www.who.int/ukraine/uk/publications/9789241516822

2. Мельник А. Особливості психологічної реабілітації військовослужбовців, які перебували в умовах бойових дій. *Psychological Prospects Journal*. 2016. № 28. С. 176-185.

3. Крук І. М., Григус І. М. Сучасний погляд на психологічну реабілітацію військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом. *Rehabilitation and Recreation*. 2023. № 15. С. 50-56.

УДК 15 9.98-056.26-056,2(043.2)

Шевченко В.В.,
кандидат психологічних наук, доцент,
в.о.завідувача кафедри психології
ЧНУ ім. Петра Могили, м.Миколаїв, Україна
Рашкова Н.,
здобувачка вищої освіти IV курсу
спеціальності «Психологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м.Миколаїв, Україна

ВПЛИВ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ НА РІВЕНЬ ЇХНЬОЇ ЗАДОВОЛЕНОСТІ ЖИТТЯМ

У сучасному суспільстві спостерігається зростаюча потреба в психологічній підтримці, що підкреслює важливість високоякісної підготовки майбутніх фахівців у галузі психології. Професія психолога

вимагає не лише ґрунтовних теоретичних знань, але й високого рівня емоційної стійкості, особистісної зрілості, навичок саморегуляції та здатності до рефлексії. Такі ключові якості формуються під час навчання, яке відіграє вирішальну роль у визначенні студентами рівня задоволеності власним життям та суб'єктивного благополуччя.

Професійна підготовка майбутніх психологів охоплює не лише засвоєння навчального матеріалу, але й сприяє особистісному зростанню, розвитку емоційної компетентності, формуванню здорового способу мислення та усвідомленню власних життєвих цінностей. Успішне завершення цього етапу та становлення фахівця сприяє підвищенню життєвої задоволеності, що є важливим аспектом для гармонійного розвитку особистості [6, с. 175].

Таким чином, особливості професійної підготовки майбутніх психологів суттєво впливають на їхнє суб'єктивне відчуття щастя, емоційний комфорт і загальний рівень задоволеності життям.

Одним із ключових аспектів для майбутніх психологів є адаптація їхніх професійних очікувань під час навчання у вищих навчальних закладах. Студенти прагнуть, щоб їхні уявлення про навчальний процес та майбутню професійну діяльність відповідали реальності, що сприяє підвищенню рівня задоволеності життям та зменшенню тривожності.

Важливим компонентом професійної придатності майбутнього психолога є його особисте благополуччя, яке включає в себе задоволення від процесу та результатів професійної діяльності, відчуття самореалізації та повноцінного щастя. Психологи, які, окрім професійної компетентності, володіють розвиненими особистісними якостями та мають високий рівень психологічного благополуччя, здатні досягати успіху в практичній діяльності [4, с. 15].

Згідно з дослідженням Т.А. Кадикової, основним мотивом вибору професії психолога є зацікавленість до цієї спеціальності. Проте під час навчання студенти, переважно на третьому або четвертому році навчання, часто стикаються з кризою переоцінки цінностей обраної професії, що проявляється в переосмисленні ціннісних установок. Наслідком цього процесу є формування реалістичного уявлення про майбутню професію, усвідомлення її складності та необхідності постійного самовдосконалення в обраній сфері [2].

Криза переоцінки цінностей, яку часто переживають студенти під час навчання, може призводити до бажання припинити навчання. Це бажання зумовлене не лише внутрішніми сумнівами щодо обраної професії, але й зовнішніми факторами. Серед них – матеріально-побутові труднощі, які створюють додатковий тиск на студентів. Також значну роль відіграє розчарування, що виникає через невідповідність

між початковими уявленнями про професію психолога та реаліями її практичного втілення [3, с. 68].

Багато абітурієнтів, при виборі спеціальності «Психологія» у вищих навчальних закладах, керуються не лише бажанням працювати з людьми, а й прагненням вирішити власні психологічні проблеми. У них часто існує уявлення, що здобуття професійної психологічної освіти дозволить легко розуміти та передбачати поведінку інших. Однак у процесі навчання ці стереотипи розвіюються, і стає очевидним, що використання професійної підготовки як засобу вирішення особистих проблем є хибним підходом. Такі зміни в уявленнях можуть впливати на успішність реалізації майбутнього психолога як фахівця, а розчарування студентів у професії формує негативні очікування у їхній професійній свідомості, що, своєю чергою, може призводити до професійної неготовності [7, с. 66].

Згідно з дослідженням І.І. Бондаренка, більшість студентів-психологів на 3-5 роках навчання відчувають неготовність до практичної роботи за спеціальністю. Причини цього різняться залежно від курсу:

- на третьому році навчання студенти відчувають нестачу знань з окремих дисциплін та поверховість своєї підготовки;
- під час навчання на четвертому курсу лише кожен п’ятий студент вважає себе готовим до професії, проте зазначає відсутність практичного досвіду;
- на п’ятому році навчання більшість студентів вважають себе готовими до практичної роботи, але також вказують на брак реального практичного досвіду та недостатні знання в галузі психології поза межами навчального закладу [1].

Такі результати свідчать про необхідність удосконалення навчальних програм, зокрема шляхом збільшення обсягу практичної підготовки та забезпечення студентів можливостями для набуття реального досвіду в галузі психології.

Слід підкреслити, що рівень задоволеності професійною діяльністю суттєво впливає як на ефективність виконання обов’язків фахівцями, так і на якість підготовки майбутніх спеціалістів. Коли професійна діяльність відповідає особистісним рисам та характеру індивіда, це сприяє більшій задоволеності роботою. Кожна людина прагне реалізувати свої індивідуальні якості у професійній сфері, і відповідність між особистістю та професією відіграє ключову роль у досягненні цього [3, с. 70].

Період професійного становлення та підготовки майбутніх психологів зазвичай збігається з етапом студентського віку, який

охоплює старше юнацтво, молодість і ранню дорослість. У цей період відбувається формування ціннісних орієнтацій, активний особистісний розвиток та визначення життєвих пріоритетів. Забезпечення оптимального психологічного благополуччя, емоційної рівноваги та резильєнтності є ключовими факторами, що сприяють гармонійному розвитку особистості та успішному професійному становленню майбутніх фахівців у галузі психології [5, с. 254].

Варто зазначити, що професійна підготовка майбутніх психологів є не лише процесом засвоєння фахових знань і навичок, але й важливим етапом особистісного становлення, що суттєво впливає на рівень їхньої задоволеності життям. У студентські роки формуються ціннісні орієнтири, уявлення про майбутню професію та переосмислюються мотиви вибору цього фаху. Ключовими чинниками, що визначають особисте щастя та професійну придатність майбутнього психолога, є психологічне благополуччя, відчуття самореалізації, внутрішній баланс та емоційна стабільність. Недостатній розвиток особистісної зрілості при здобутті знань може призвести до професійного розчарування та неготовності до практичної діяльності.

Таким чином, підтримка високого рівня задоволеності життям студентів-психологів вимагає створення умов навчання, які поєднують професійну підготовку з розвитком особистісної стійкості, реалістичних уявлень про професію та внутрішньої готовності до самовдосконалення. Крім того, важливо враховувати аспекти особистого життя, включаючи гармонійні стосунки, любов і матеріальний добробут. Розвиток особистісних якостей, стабільні міжособистісні відносини та матеріальна стабільність сприяють підвищенню психологічного благополуччя, що позитивно впливає на професійну діяльність майбутніх психологів.

Список використаних джерел

1. Бондаренко І.І. Психологічні умови ефективної професійної адаптації психологів-початківців: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України. К., 2004. 19 с.

2. Кадикова Т.А. Особливості динаміки ціннісних орієнтацій студентів-психологів: Автореф. дис.. канд. психол. наук: 19.00.01 / Одеський національний ун-т ім. І.І.Мечникова. О., 2002. 17с.

3. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. К.: ДП «Інформ.-аналіт. Агенство», 2012. 200 с.

4. Панок В.Г. Основні напрямки професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі. *Практична психологія та соціальна робота.* № 4. 2003. С.14–17.

5. Подолянчук Д.С. Ціннісні орієнтації студентської молоді як предмет соціально-психологічного дослідження. *Габітус. Соціальна психологія. Соціальна психологія*. 2020. Випуск 19. С. 253-270.

6. Савчук З.С. Психологічні особливості професійної ідентичності майбутнього психолога в аспекті його професіоналізації. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 5 (59). С. 175-184.

7. Синишина В.В. Особливості професійної підготовки майбутніх практичних психологів у контексті сучасних вимог. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* № 63. Т. 1. 2019. С. 65-69.

УДК 159.942.5-053.4(043.2)

Шевченко В.В.,
кандидат психологічних наук, доцент,
в.о.завідувача кафедри психології
ЧНУ ім. Петра Могили, м.Миколаїв, Україна
Хенаві Н.С.,
здобувачка вищої освіти IV курсу
спеціальності «Психологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м.Миколаїв, Україна.

ВПЛИВ РІВНЯ ТРИВОЖНОСТІ НА ЕМОЦІЙНИЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНИЙ ДОБРОБУТ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Підвищення рівня тривожності в дошкільному віці тісно пов’язане з порушенням емоційного фону. У поведінці дитини помітна стриманість у вияві почуттів, пригніченість, відсутність відкритого емоційного відгуку. Міміка часто позбавлена виразності або зосереджена на сумному чи розгубленому виразі обличчя. Діти, схильні до тривожності, рідше усміхаються спонтанно, а їхні емоційні реакції можуть бути скутими або неприродними. Подібні прояви впливають на сприйняття себе у соціумі та на загальний психологічний добробут.

Тривожні діти частіше мають занижену самооцінку, яка поступово набуває стійкого характеру. У багатьох випадках джерелом сприйняття себе стає невідповідна батьківська модель, у межах якої дитина асоціює

себе з невдахою або об'єктом постійного контролю та критики. Розуміння себе як слабшої або гіршої призводить до стійкого відчуття сорому, провини та невпевненості. У поєднанні з високою потребою в прийнятті емоційна установка впливає на формування негармонійного внутрішнього світу, що перешкоджає адаптації та формуванню психологічної стійкості.

У межах дослідження, проведеного Дж Уеленом, К. Сильвестром та Дж, Лубі, встановлено взаємозв'язок між самооцінкою і рівнем тривожності. Дошкільнята з високою тривожністю характеризуються нестійким емоційним фоном і сприймають будь-яке критичне зауваження як загрозу, що викликає глибоку емоційну реакцію. Їхня самооцінка часто формується як занижена, а сприйняття себе – як менш успішного або невідповідного. Тривожні діти уникають видів діяльності, що супроводжуються труднощами, і схильні до відмови від участі в завданнях, які потребують зусиль. Уникнення є наслідком не лише побоювань невдачі, але й гіперреакції на потенційне оцінювання.

Підвищена тривожність формує базу для розвитку внутрішніх страхів, які набувають стійких невротичних рис. Невпевненість і нерішучість поступово трансформуються у домінуючі риси особистості. Відповідно, у дітей формуються підвищена сугестивність, підозрілість, схильність до уникнення відповідальності. Інфантильність стає однією з головних стратегій реагування, яка дозволяє уникати ситуацій, що потребують самостійного рішення. Усе це підсилює ризик виникнення складнощів у соціальній адаптації, порушує емоційний баланс і знижує загальний рівень психологічного добробуту.

Почуття невпевненості спричиняє низку змін у міжособистісному сприйнятті, зокрема призводить до розвитку зарозумілості, що, у свою чергу, формує недовіру до соціального оточення. У дошкільному віці подібна динаміка часто виражається у підвищеній настороженості, передбаченні критики та очікуванні приниження. Дитина, якій не вдається впоратися із труднощами в комунікації, іграх чи інцидентах, поступово переходить до формування психологічного захисту через агресивність або емоційну закритість.

Підвищений рівень тривожності у дошкільному віці впливає на широкий спектр психоемоційних процесів, знижуючи загальний ресурс дитини для емоційної стабільності. Стан постійного занепокоєння супроводжується хронічним емоційним напруженням, яке може проявлятися у вигляді поганого настрою, дратівливості, емоційної втоми або внутрішнього відчуження. Подібні прояви ускладнюють емоційне зростання та послаблюють здатність справлятися зі змінами у повсякденному житті.

Психоемоційний дисбаланс, спричинений тривожністю, позначається на формуванні соціальних навичок. Діти, які відчувають емоційне напруження, часто уникають взаємодії, неохоче вступають у контакт, замикаються у собі, що посилює відчуття самотності. Спостерігається тенденція до відстороненості під час групових занять, зниження ініціативності у спілкуванні з ровесниками, що ускладнює набуття позитивного соціального досвіду.

Фізіологічні зміни є ще одним аспектом впливу тривожності. З'являються порушення сну, зниження апетиту, збої в роботі травної системи, що вказує на перевантаження нервової системи та зменшення адаптивного потенціалу. Погіршення фізичного самопочуття лише підсилює загальну емоційну нестабільність.

У когнітивній сфері фіксується зниження здатності до концентрації, ослаблення уваги й пам'яті, зменшення навчальної мотивації. Діти з високим рівнем тривожності часто стикаються з труднощами під час засвоєння матеріалу, демонструючи невпевненість і страх помилитися, що, у свою чергу, ще більше гальмує навчальний процес.

Сформоване під впливом тривожності уявлення про себе вирізняється низькою самооцінкою. Невіра у власні сили, уникнення відповідальності, схильність до самозвинувачення та постійне очікування невдачі зумовлюють емоційну вразливість. Потреба відповідати завищеним вимогам оточення перетворюється на джерело внутрішньої напруги, що обмежує психічний розвиток у всіх основних напрямах.

Тривожні переживання в ранньому віці набувають міцного зв'язку з окремими внутрішніми та зовнішніми подразниками. У психіці дитини формуються стійкі асоціації, в яких звичні ситуації стають джерелом повторюваних нападів тривоги. Страх виникає як похідна від пережитого емоційного напруження, перетворюючись на домінантну реакцію у відповідь на найменший дратівливий вплив.

Невпевненість і невизначеність провокують внутрішній конфлікт, що потребує розв'язання. У відповідь на психологічне напруження дитина створює власну захисну стратегію, яка може проявлятися у вигляді повторюваних ритуалів або занурення в уявний простір. Світ фантазій стає засобом уникнення, де конфлікт розчиняється, а незадоволені потреби знаходять символічне втілення. Уява починає домінувати над реальністю, витісняючи звичні реакції й інтереси, віддаляючи дитину від зовнішнього середовища.

Занадто довге перебування у стані психоемоційного перенапруження підвищує ризик психосоматичних порушень. Реакцією на пригнічення та постійне внутрішнє напруження може стати

захворювання, яке сигналізує про глибокий дисбаланс між внутрішнім досвідом і зовнішніми вимогами. Тілесний прояв стає відображенням тривалого емоційного болю.

Таким чином, підвищений рівень тривожності в дошкільному віці справляє глибокий вплив на загальний емоційний стан дитини, її психологічну стабільність і якість щоденного життя. У таких дітей частіше фіксуються занижена самооцінка, внутрішня напруженість, відчуття безпорадності та страх перед оцінюванням, що обмежує бажання взаємодіяти з навколишніми. Через тривале психоемоційне напруження порушується здатність до саморегуляції, знижується мотивація до діяльності, спостерігається схильність до замкнутості або фантазійного «втечі» від реальності. Подібні прояви заважають дитині вільно досліджувати навколишній світ, формувати довірливі стосунки, приймати себе і бути емоційно відкритою. Відтак, високий рівень тривожності стає бар'єром для повноцінного психічного розвитку, вимагаючи уважного ставлення з боку дорослих та своєчасної підтримки.

Список використаних джерел

1. Клєцова Є, Лавренчук Л. Теоретико-метод. засади вивчення емоційних станів дітей 6-7років. *Педагогічна Житомирщина*. 2005. №4. С.26-28.

2. Шевченко Н. Ф. Тривожність як чинник дитячого неврозу: теоретичне обґрунтування. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 30. С. 689-701.

3. Côté S.M., Boivin M., Liu X., Nagin D.S. Depression and anxiety symptoms: onset, developmental course and risk factors during early childhood. *J Child Psychol Psychiatry*. 2009. Vol. 50(10). P. 1201–1208. DOI: 10.1111/j.1469-7610.2009.02099.x.

4. Mian N.D., Carter A.S., Pine D.S., Wakschlag L.S. Development of a novel observational measure for anxiety in young children: The Anxiety Dimensional Observation Scale. *J Child Psychol Psychiatry*. 2015. Vol. 56(9). P. 1017–1025. DOI: 10.1111/jcpp.12407.

5. Monga S., Young A., Owens M. Evaluating a cognitive behavioral therapy group program for anxious five to seven year old children: a pilot study. *Depress Anxiety*. 2009. Vol. 26(3). P. 243–250. DOI: 10.1002/da.20551.

6. Rapee R.M., Kennedy S.J., Ingram M., Edwards S.L. Altering the Trajectory of Anxiety in At-Risk Young Children. *Am J Psychiatry*. 2010. Vol. 167(12). P. 1518–1525. DOI: 10.1176/appi.ajp.2010.09111619.

7. Sylvester C, Pine DS. Handbook of Preschool Mental Health, Second Edition: Development, Disorders, and Treatment. 2nd. Guilford Publications; 2016. Anxiety Disorders. 2016. 260 p.

УДК 15 9.942.5-057.19(043.2)

Шевченко В.В..,
кандидат психологічних наук, доцент,
в.о.завідувача кафедри психології
ЧНУ ім. Петра Могили, м.Миколаїв, Україна
Шелепова Є.П.,
здобувачка вищої освіти IV курсу
спеціальності «Психологія»,
ЧНУ ім. Петра Могили, м.Миколаїв, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У сучасному світі, де професія психолога вимагає високої саморегуляції, емпатії та здатності до рефлексії, особливо актуальним є вивчення перфекціонізму як особистісного чинника, що може як сприяти професійному зростанню, так і ускладнювати адаптацію до професійної діяльності.

Проблема вивчення психологічних особливостей прояву перфекціонізму в майбутніх фахівців психологічної галузі є надзвичайно актуальною, оскільки саме в студентський період формуються базові особистісні установки, цінності, уявлення про професію, а також моделі реагування на складні життєві й професійні ситуації. Наявність виражених перфекціоністських установок у студентів може як стимулювати академічну успішність і професійне зростання, так і призводити до емоційного вигорання, ригідності мислення, самозасудження та порушення міжособистісної взаємодії. Тому постає необхідність виявлення рівня, структури та типів перфекціонізму у студентів-психологів, а також вивчення його взаємозв'язку з такими важливими психологічними конструктами, як самооцінка та тривожність.

У процесі емпіричного дослідження було виявлено низку закономірностей, що дозволяють глибше зрозуміти психологічний стан майбутніх фахівців у сфері психології. Зокрема, результати, отримані за багатовимірною шкалою перфекціонізму (MPS), засвідчили, що у

вибірці студентів переважають самоспрямований та соціально орієнтований типи перфекціонізму. Це означає, що студенти-психологи висувають до себе високі вимоги та водночас перебувають під значним тиском зовнішніх очікувань — як з боку суспільства, викладачів, так і референтного оточення.

Самоспрямований перфекціонізм, попри свою потенційну адаптивність (мотивація до досягнення, прагнення до самореалізації), продемонстрував сильний позитивний зв'язок із тривожністю. Це свідчить про те, що внутрішній тиск, який чинить на себе особистість, призводить до емоційного напруження, зниження відчуття контролю та загального психологічного дискомфорту. У ситуаціях оцінювання або відповідальності такі студенти переживають підвищену тривожність, що може шкодити їхній академічній і майбутній професійній успішності.

Соціально орієнтований перфекціонізм, своєю чергою, показав найсильніший негативний зв'язок із самооцінкою. Це означає, що орієнтація на схвалення з боку інших, страх розчарувати оточення чи не відповідати уявленням про «ідеального» студента або психолога веде до формування заниженого самосприйняття. Такий механізм призводить до хронічного незадоволення собою, емоційної вразливості, зниження впевненості та ризику розвитку професійного вигоряння вже на ранніх етапах становлення фахівця.

Інтерперсональний перфекціонізм (висунення вимог до інших людей) виявився менш вираженим у студентів і не показав статистично значущого впливу на самооцінку чи тривожність. Це може свідчити про відносно меншу схильність студентів психології до проєкції завищених очікувань на інших, що вважається позитивною рисою в контексті майбутньої професійної взаємодії з клієнтами.

Таким чином, результати дослідження виявляють психологічну вразливість студентів-психологів із високим рівнем дезадаптивного перфекціонізму. Вони часто демонструють високий рівень самокритичності, емоційну нестійкість, залежність від зовнішнього схвалення та низьку впевненість у собі. Такий профіль потребує психологічної підтримки та цілеспрямованої профілактичної роботи ще під час навчання.

Отримані дані мають значне прикладне значення: їх можна використовувати у розробці програм з психогігієни навчального процесу, тренінгів зі зниження тривожності, підвищення самооцінки та формування здорового ставлення до помилок. Зокрема, інтервенції мають бути спрямовані на розпізнавання дезадаптивних установок,

розвиток гнучкості мислення, емоційної саморегуляції та формування адекватного рівня вимог до себе.

Список використаних джерел:

1. Hewitt P. L., Flett G. L. Perfectionism in the self and social contexts: conceptualization, assessment, and association with psychopathology. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1991. 60(3), 456–470.
2. Меленчук, Н., Коломійчук, Є. Прояви перфекціонізму у осіб з різним рівнем тривожності. сучасна психологія: проблеми та перспективи. 2022.
3. Халік О.О. Тривожність як чинник дезадаптації практичних психологів-початківців : автореф. дис. … канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2010. 20 с.
4. Rosenberg M. Society and the Adolescent Self-Image. Princeton University Press, 1965. 338 с.
5. Халік О. О. Можливості корекції тривожності як чинника дезадаптації у практичних психологів-початківців / О. О. Халік // Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин. – Кам'янець-Подільський, 2010. – С. 145–156.
6. Бабчук М.І. Перфекціонізм як психологічний феномен. Перспективи та інновації науки. Вип. 10 (15). 2022. С.369-378
7. Бикова С. В. Особливості перфекціонізму майбутніх фахівців. Теорія і практика сучасної психології. № 2. 2020, С. 14-18.
8. Frost, R. O., Marten, P., Lahart, C., Rosenblate, R. «The dimensions of perfectionism». 1990.

ЗМІСТ

Секція
ТЕХНІЧНІ НАУКИ

ПІДСЕКЦІЯ: Геодезія, землеустрій, кадастр: сучасні тенденції розвитку

Перович Л. М., Перович І. Л. Феномен геодезичної дуги Струве 3

Чорний С. Г. Дегуміфікація ґрунтів Миколаївщини: історичні аспекти 8

Лазарєва О. В. Особливості інвайронменталізму у землекористуванні 13

Перович Л. Л. Становлення та розвиток оціночної діяльності в світі 16

Мась А. Ю. Питання правового регулювання іпотеки в Україні в контексті розвитку земельних правовідносин 20

Руда А. С. Просторовий аналіз сучасного стану земельних ресурсів і морських територій Миколаївської та Одеської областей 24

Стерлєв Д. В. Особливості застосування сучасних засобів отримання геодезичної інформації для землевпорядкування 29

Секція
ЕКОНОМІКА

Белінська С. М., Зубенко В. М. Особливості формування обліково-аналітичного забезпечення діяльності інформаційної індустрії 33

Белінська С. М., Кишенько С. В. Особливості формування обліково-аналітичного забезпечення діяльності інформаційної індустрії 37

Белінська С. М., Колеватов А. С. Інноваційний розвиток інформаційної бази підприємства …..... 42

Блинцова Д. В., Галенко К. М., Лункіна Т. І. Вплив демографічних змін на економічне зростання України 46

Ведякова Д. Р., Кондратюк Ю. Б., Лункіна Т. І. Мотивація працівників, сучасні інструменти 49

Бобирєв О. Ю., Великий Ю. В. Оцінка рівня розвитку будівельних компаній на сучасному етапі 52

Великий Ю. В. Особливості фінансового обліку в адвокатській діяльності 56

Верланов Ю. Ю. Спроможність сільських територіальних громад до розвитку 60

Вівчар Є. З., Торканевська М. О., Лункіна Т. І. Творчий підхід до управлінської діяльності 64

Гармак Ю. В., Дранус В. В. Теоретичні аспекти управління виробничою діяльністю підприємства 66

Гребенюк К. В., Євчук Л. А. Вплив стипендії на мотивацію студентів до навчання 69

Дранус В. В., Прокопишин О. С. Insurtech та цифровізація галузі страхування 74

Дранус Л. С., Трушкіна Н. В. Соціально відповідальний маркетинг .. 77

Дубініна М. В., Чебан Ю. Ю. Системний підхід до контролю виплат працівникам як чинник підвищення податкової прозорості в сільському господарстві 80

Євчук Л. А. Клієнтський досвід як фактор формування конкурентних переваг підприємства 83

Крамаренко Є. П., Нетудихата К. Л. Особливості та пріоритети управління персоналом в сучасних умовах господарювання 85

Колеватова А. В. Цифровізація податкової системи: основні проблеми і можливості 90

Кучеренко Д. В., Бойченко С. В., Лункіна Т. І. Криптовалюта – перспективи розвитку 94

Лі О. М., Нетудихата К. Л. Стратегічне управління агрохолдингом 97

Лункіна Є. М., Пічуріна А. В., Лункіна Т. І. Мотивація працівників різних поколінь 102

Лункіна Т. І. Фінансове планування в управлінні ефективністю підприємств 105

Лункіна Т. І., Персань К. С. Виклики та тенденції розвитку управління персоналом у банківському секторі 109

Макєєва К. О., Дранус Л. С. Управління підприємствами в сфері торгівлі з використанням сучасних інформаційних технологій 114

Максимчук К. В., Дранус В. В. Управління операційною діяльністю підприємства 11

Матвєєва В. М., Дранус Л. С. Вплив споживчої поведінки на розвиток електронної комерції 120

Мельник Л. Ю., Ніколенко Г. Б. Значення людського капіталу в розвитку територіальних громад причорноморського економічного району 123

Моргун К. В. Використання хмарних технологій в обліку аграрних підприємств 128

Нгуєн В. Х., Дранус В. В. Аналіз системи управління кадровою політикою АТ «Укрпошта» 132

Нетудихата К. Л., Сметана А. В. Стратегічне управління розвитком it-компанії на прикладі «Epam Systems» 136

Нетудихата К. Л., Шамраєв О. Ю. Управління репутацією підприємства (на прикладі ТОВ «Розетка.уа») 140

Позюченко А. С., Далечук Я. В., Лункіна Т. І. Використання інформаційних технологій у системі управління підприємства 143

Прядко І. В. Індикатори оцінки розвитку інновацій 145

Руденко Н. О. Наслідки політики протекціонізму з боку США 146

Ткаченко О. В., Садовська В. Р., Лункіна Т. І. Як забруднення довкілля впливає на сільське господарство 149

Ужва А. М. Законодавчо-нормативна база ведення обліку запасів .. 152

Ужва А. М., Полоз Д. В. Роль бухгалтерського обліку в інформаційному забезпеченні системи управління підприємством .. 156

Фарапонов Г. А. Фінансова політика ЄС на ринку небанківських фінансових послуг 160

Шибалко М. Д., Євчук Л. А. Скорочення попиту населення на товари і послуги: основні тенденції та шляхи вирішення 163

Яценко В. О., Таджеддінова С. С., Лункіна Т. І. Економічні наслідки пандемії Covid-19..... 164

Борзов С., Великий Ю. В. Підходи до обґрунтування сутності інвестицій та інвестиційної діяльності торговельних підприємств ... 168

Somriakov B. O., Chernenok K. Customer lifetime value (ltv): key metrics and calculation methods 174

Шеремета А. В. Корпоративна соціальна відповідальність як стратегічний інструмент ефективного управління підприємством.... 179

Фертікова Т. М. Платіжний баланс як відображення зовнішньоекономічної взаємодії України зі світом під час війни..... 182

Секція
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Кухар В. Р., Калуга В. Ф. Нові технології та штучний інтелект як фактори змін у міжнародних відносинах 187

Секція
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Бурнашева Д., Ворохта Ю. Лікування та реабілітація хворих після травм ахілового сухожилля..... 190

Калініченко М. С. Оптимізація реабілітації молоді зі сколіозами і плоскостопістю 192

Питушкан К., Ворохта Ю. Фізична реабілітація при постінсультному больовому синдромі у верхній кінцівці 196

Скороход Є. Є., Храмцов Д. М. Диференційоване застосування методів кінезіотерапії при спастичній диплегії та інших формах дцп 200

Федорик А. Л. Ефективність фізичної реабілітації у пацієнтів з мінно-вибуховою травмою кінцівок 204

Лебідь С. Г. Формування хімічної логіки створення буферних систем у майбутніх фармацевтів: міждисциплінарний підхід у курсі «промислові технології ліків»..... 207

Пашак І., Ларичева О., Чеботар Л. Досягнення спектроскопії комбінаційного розсіювання у фармацевтичному аналізі 209

Чупандіна Г. В. Формування та розвиток соціальності дітей з інвалідністю в умовах інклюзивного освітнього простору: виклики та перспективи..... 215

Томорко В. В., Онипченко О. І. Саногенне мислення та його вплив на формування смисложиттєвих цінностей сімей військовослужбовців 217

Секція
ОСВІТА

Виговський В. А., Калуга В. Ф. Розвиток цифрової компетентності здобувачів освіти 221

Гоцур С. Ю., Недбаєвська Л. С. Особливості пізнавальної діяльності здобувачів освіти в умовах укриття 224

Дмитришин М. С., Недбаєвська Л. С. STEM-заняття як інноваційна форма освітньої діяльності НУШ..... 227

Васильєва Л. Я., Максимова С. І. Дослідження особливостей модельних навчальних програм з математики для 7 класів НУШ..... 229

Манькусь І. В., Понурко Є. С. Організаційно-педагогічні умови розвитку міжпредметних зв'язків математики з іншими STEM-дисциплінами засобами інтегрованих курсів..... 231

Новак В. А., Манькусь І. В. Розвиток математичної компетентності здобувачів освіти на засадах STEM-орієнтованого підходу..... 234

Стасюк К. М., Дінжос Р. В. Формування соціальної компетентності здобувачів освіти засобами математичних дисциплін у рамках студії «академія творчих математиків»..... 237

Секція
ПСИХОЛОГІЯ

Демченко Г. Л., Власенко П. А. Психологічні особливості емоційного інтелекту студентів в умовах війни..... 241

Демченко Г. Л., Калінчук П. О. Психологічна підтримка як один із методів реабілітації військових із ПТСР 243

Демченко Г. Л., Коваленко Г. В. Психологічні чинники виникнення делінквентної поведінки серед підлітків 247

Демченко Г. Л., Сидорук Д. В. Травматичний досвід у дитинстві та його вплив на доросле життя..... 249

Гамандій С. В., Дрозд О. В. Використання когнітивно-поведінкових методів у роботі з низькою самооцінкою підлітків 252

Усік П. В., Дрозд О. В. Сучасні ігрові техніки як засіб покращення уваги в учнів молодшого шкільного віку..... 255

Кучманич І. М., Артюхова О. В. Особливості взаємостосунків членів сімейної системи у період переживання дитиною підліткової кризи 259

Кучманич І. М., Ковгунова Н. В. Психологічні характеристики емоційної близькості партнерів із бікультуральних сімей..... 263

Лукіна Н. Б., Галиченко А. В. Роль соціальних мереж у формуванні самооцінки підлітків..... 267

Лукіна Н. Б., Диннік О. С. Вплив війни та невизначеності на прояв когнітивних процесів у юнаків 269

Лукіна Н. Б., Заходим О. В. Емпатія як основа спілкування в міжособистісних відносинах 272

Лукіна Н. Б., Крот А. Р. Застосування арт-терапії як засобу психологічної допомоги студентам в умовах підвищеного стресу.... 276

Лукіна Н. Б., Кузьменко Д. Д. Вплив самооцінки на успішність навчання та міжособистісні відносини учнів 279

Лукіна Н. Б., Леонєнкова О. В. Прояви перфекціонізму в осіб, які здобувають психологічну освіту 282

Лукіна Н. Б., Пейтер Д. В. Зв'язок між рівнем творчості та стресостійкістю особистості 286

Лукіна Н. Б., Хитрук Д. С. Прокрастинація як психологічний феномен 289

Шевченко В. В., Бондар А. О. Груповий тиск як психологічний феномен у процесі командного ухвалення рішень в педагогічному колективі 292

Шевченко В. В., Висота О. В. Особливості адаптивного потенціалу партнерок військовослужбовців 297

Шевченко В. В., Михайленко Ю. В. Психологічна реабілітація та соціальна адаптація військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом в умовах післявоєнного суспільства 302

Шевченко В. В., Рашкова Н. Вплив особливостей професійної підготовки майбутніх психологів на рівень їхньої задоволеності життям 304

Шевченко В. В., Хенаві Н. С. Вплив рівня тривожності на емоційний та психологічний добробут дітей дошкільного віку 308

Шевченко В. В., Шелепова Є. П. Психологічні особливості прояву перфекціонізму у майбутніх психологів 312

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор *О. Михайлова*. Комп'ютерна верстка *К. Гросу-Грабарчук*
Друк *С. Волинець*. Фальцювально-палітурні роботи *О. Мішалкіна*

Підп. до друку 20.06.2025.
Формат 60x84$^{1}/_{16}$. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 18,8. Обл.-вид. арк. 16,7.
Тираж 5 прим. Зам. 7071.

Видавець та виготовник:
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.2018.